

**T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**İSHAK EFENDİ'NİN *KÂŞİFÜ'L-ESRÂR VE DÂFIU'L-
EŞRÂR* ADLI ESERİNİN İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Zübeyde KAFESÇİ

Çorum 2019

**İSHAK EFENDİ'NİN *KÂŞİFÜ'L-ESRÂR VE DÂFİU'L-EŞRÂR*
ADLI ESERİNİN İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Zübeyde KAFESCİ

**Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Cemil HAKYEMEZ**

ÇORUM-2019

KABUL VE ONAY

Zübeyde KAFESÇİ tarafından hazırlanan *İshak Efendi'nin Kâşifü'l-Esrâr ve Dâfiul'l-Eşrâr Adlı Eserinin İslam Mezhepleri Tarihi Açısından Değerlendirilmesi* başlıklı bu çalışma, 29/08/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(Başkan)

Prof. Dr. Osman AYDINLI

(Danışman)

Prof. Dr. Cemil HAKYEMEZ

Prof. Dr. Selim TÜRCAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı beyan ederim. 29/08/2019

Zübeyde KAFESÇİ

ÖZET

KAFESÇİ, Zübeyde. *İshak Efendi'nin Kâşifü'l-Esrâr ve Dâfiul'l-Eşrâr Adlı Eserinin İslam Mezhepleri Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2019.

Harputlu İshak Hoca'nın okumuş olduğumuz kitabı Bektaşîlerin 1871 yılında Hurufî kitaplarından olan *Işknâme*'yi yayınlamaları üzerine kaleme alınmıştır. Harputlu İshak Hoca padişaha onların durumunu anlatmak ve halkı uyarmak maksadıyla hem Hurufîlerde hem de Bektaşîlerde gördüğü yanlış inanç yapısını ve ibadet hayatları konusundaki eleştirilerini yazmıştır.

Harputlu İshak Hoca, Osmanlı'nın son döneminde yetişmiş bir âlimdir. Bu bağlamda Osmanlı'nın son döneminde yaşanan bütün sıkıntılı durumlardan haberdar olan birisi olarak devletin desteğiyle özellikle inanç alanında üzerine düşen vazifeyi yerine getirmeye çalışarak Hıristiyanların misyonerlik faaliyetlerine karşı tepkisini göstermiş ve eserler hazırlamıştır. Bizim çalışmamızda incelediğimiz eserde de Hurufîlerin ve Hurufîlerden etkilendiklerini söylediği Bektaşîlerin yanlış bulduğu inançlarını anlatmıştır. Özellikle Fazlullah Hurufî'ye ilahlık atfedildiğini Hurufîlerin kendi kitaplarından naklederek anlatmıştır. Biz de çalışmamızda İslam Mezhepleri Tarihi'nin tarafsızlık ilkesi gereği Hurufîlerin kitaplarını inceleyerek bu iddiaların doğru olup olmadığını ortaya koymaya çalıştık. Hurufîlerin eserleri olan *Câvidânnâme*, *Işknâme*, *Hakikatnâme*'de bu konuya cevap aradık. Bektaşîler hakkında kısa bir malumat verdikten sonra Bektaşîlerin Hurufîlerden etkilenip etkilenmedikleri konusunda araştırma yaptık.

İshak Hoca'nın hayatı, yaşadığı dönem ve eserleri hakkında bilgi verdik. Yine İshak Hoca'nın kitabında eleştirilen Fazlullah Hurufî'nin hayatı, eserleri ve kurmuş olduğu Hurufîlik hakkında malumat verdik.

Kâşifü'l-Esrâr isimli eseri incelememizdeki sebep, geçmişten günümüze hiçbir zaman önemini kaybetmeden, bilakis ivme kazanarak tartışılmaya devam eden mezhep ya da tarikat benzeri birtakım oluşumlar hakkında Osmanlı ulemasının ne düşündüğünü

anlamak, ne yaptığını görmektir. Harputlu İshak Hoca da, Osmanlı'nın son döneminde yaşamış bir âlim olarak, dönemin Osmanlı yönetiminin de teşvikleriyle bu çalışmalarda yer almış önemli bir şahsiyettir. Onun, Hurufilerin Bektaşîlik içinde kendilerini gizlediklerini söyleyip onlardan bahsetmesi, araştırmamıza sebep olan en önemli etkidir. Böylelikle bu meselenin, Osmanlı'nın kuruluşundan çöküşüne kadarki süreci hakkında bilgi elde etmemizi sağlamıştır.

Çalışmamızın sonunda, İshak Hoca'nın Osmanlıca'dan Türkçe'ye aktarmaya çalıştığımız eserini sunduk.

Anahtar Kavramlar: Harputlu İshak Hoca, Hurufilik, Bektaşîlik, *Câvidânnâme*, *Işknâme*.

ABSTRACT

KAFESCI, Zübeyde. The Evaluation of İshak Efendi's Works of *Kâşifü'l-Esrâr* and *Dâfiu'l Eşrâr* in Terms of History of Islamic Sects, M. Sc. Thesis, Çorum, 2019.

Ishak Hodja from Harput was written upon the publication of the Bektashis, *Isknâme*, one of the Hurufi books in 1871. Ishak Hodja from Harput wrote his false beliefs and criticisms about the life of worship both in Hurufi and Bektashis in order to tell the sultan about their situation and warn the people.

Ishak Hodja is a scholar who was educated in the last period of Ottoman Empire. For this reason, as someone who is aware of all the troubles experienced in the last period of the Ottoman Empire, with the support of the state, he showed his reaction against the missionary activities of the Christians who tried to fulfill his duty in the field of belief. He also described the false beliefs of the Bektashis, whom he said to be influenced by the Hurufîs and the Hurufî in his work. In particular, Fazlullah Hurufî explained the divinity attributed to the Hurufis through their own books. In our study, we tried to determine whether these statements are true by examining the books of Hurufis in accordance with the principle of neutrality of the History of Sects. We have sought answers to this issue with quotations from the works of Hurufîs *Câvidân-nâme*, *Işknâme* and *Hakikatnâme*. At the same time, we did research on whether Bektashis were affected by the Hurufis. We gave information about İshak Hodja's life, period and works. We also gave information about Fazlullah Hurufî's life, works and Hurufism that were criticized in Ishak Hodja's book. The reason we examine the work called.

Kâşifü'l-Esrâr in is to understand what the Ottoman scholars think about some formations such as sect or cult, which continue to be discussed without gaining importance from past to present, and seeing what it does. Ishak Hodja of Harput, who lived in the last period of Ottoman Empire, was an important figure who took part in these studies with the incentives of the Ottoman administration of the period. It is the most important factor that caused our research to say that the Hurufis disguised themselves in Bektashism and talked about them. Thus, this issue, the establishment of

the Ottoman Empire until the collapse of the process has provided us to obtain information about.

At the end of our study, we presented the work of İshak Hodja which we tried to transfer from Ottoman to Turkish.

Keywords: İshak Hodja of Harput, Hurufîsm, Bektashism, *Câvidânnâme*, *Işknâme*.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
ÖN SÖZ.....	vi
GİRİŞ	1
METOD VE KAYNAKLAR	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HARPUTLU İŞHAK EFENDİ VE HURUFİLİK ELEŞTİRİSİ

1.1. YAŞADIĞI DÖNEM.....	4
1.1.1. Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması	5
1.1.2. İslam Birliği Siyaseti.....	6
1.1.3. Misyonerlik Faaliyetleri	8
1.2. HAYATI VE İLMİ KİŞİLİĞİ	9
1.2.1. Eserleri	11
1.3. HARPUTLU İŞHAK EFENDİ'NİN ELEŞTİRDİĞİ HURUFİLİK	15
1.3.1. Fazlullah Esterabadî (740/1340-796/1394)'nin Hayatı	15
1.3.2. Fazlullah Esterabadî'nin Eserleri	17
1.3.3. Fazlullah Esterabadî'nin <i>Câvidânnâme</i> Adlı Kitabı.....	18
1.3.4. Hurufilik	18
1.3.5. Bektaşilik-Hurufilik İlişkisi.....	21
1.3.6. Hurufiliğin Anadolu'da Yayılışı	24
1.4. OSMANLI'DA BEKTAŞİLİK – DEVLET İLİŞKİLERİ.....	25
1.4.1. Bektaşilik Hakkında Kısa Malumat	25
1.4.2. Osmanlı Yönetimi ve Bektaşilik	28

İKİNCİ BÖLÜM

KÂŞİFÜ'L-ESRÂR VE DÂFİU'L-ESRÂR ADLI ESER HAKKINDA BİLGİ

2.1. İÇERİK	32
2.2. <i>KÂŞİFÜ'L-ESRÂR</i> 'DA ÖNE ÇIKAN HUSUSLAR VE HURUFİ İNANÇLARLA KARŞILAŞTIRMA.....	60
2.3. <i>KÂŞİFÜ'L-ESRÂR</i> 'DA ADI GEÇEN DİĞER HURUFİ KAYNAKLARI ..	70
2.4. KİTABA YÖNELİK ELEŞTİRİLER	71
SONUÇ.....	75
KAYNAKÇA	79
EKLER: <i>KÂŞİFÜ'L-ESRÂR</i> 'IN TÜRKÇE METNİ.....	85

ÖN SÖZ

Harputlu İshak Hoca'nın okumuş olduğumuz eseri 1800'lü yıllardaki özellikle bu asrın sonuna doğru Bektaşîliğin ve Hurufiliğin durumunu bir Osmanlı âliminin gözünden anlatmaktadır. Biz bu araştırmayı yapmakla Osmanlının son döneminde bu fırkaların durumunu, yönetimin onlara bakış açısını görmüş olduk. Diğer taraftan Bektaşîliğin ortaya çıkışı ve Hurufiliğin Anadolu topraklarına gelişi Osmanlının kuruluşuna denk geldiği için detaylı bir tarih okuması da yapmış olduk.

Çalışmamıza başlarken hem Osmanlı tarihinin bir bölümü, hem de mezheplerin halk üzerindeki etkisi ile mezheplerin faaliyetleri hakkında bilgi elde etmek niyetindeydik. Çalışmamız devam ederken bizzat farkettiler ki, bu faaliyetler, insanlık tarihi boyunca tekrar etmektedir. Manevi duygular sürekli istismar edilmiş ve kazanç kapısı haline getirilmiştir. Harputlu İshak Hoca'nın buna da dikkat çekmek istediği eserinin Avrupalı yazarlar tarafından okunmuş olduğunu, ülkemizde yayımlanan bazı makalelerde de isminin geçtiğini gördük. Ancak müstakil bir çalışma yapılmamış olması bizi bu çalışmaya sevk etmiştir.

Harputlu İshak Hoca, Osmanlı'nın son döneminde yaşamış, dönemin sıkıntılarına tanık olmuş, hayatının ilk yıllarını geçirmiş olduğu Harput'ta misyonerlerin faaliyetlerinden haberdar olmuş, daha sonra da Osmanlı'nın değişik bölgelerinde üst düzey görevlerde bulunmuş ve sarayda Huzur Dersleri'nde hocalık yapmış hatırı sayılır bir Osmanlı âlimidir. Yeniçeriliğin kaldırılıp Bektaşîlerin tekkelerinin kapatıldığı dönemde faaliyetlerini nasıl sürdürdüklerini bizzat müşahade etmiştir. 1288/1871 tarihinde Hurufilerin kitaplarından *Işknâme*'nin Bektaşîler tarafından tekrar bastırılıp dağıtılması üzerine Bektaşîlerin Hurufilerle ilişkilerini de göstermek maksadıyla Harputlu İshak Hoca bu eserini hazırlamıştır. Hurufileri ve Bektaşîleri eleştirmiş, Hurufileri anlatırken kitaplarından nakille iddialarını kanıtlamaya çalışırken Bektaşîleri eleştirirken ikinci şahısların anlattıklarını yazarak bilimsel veri olarak kabul edilmeyecek bir yol takip etmiştir. Ancak şunu söylemek gerekir ki Hurufilik araştırmacıları için incelenmesi gereken bir kaynaktır. İshak Hoca özellikle Hıristiyanlarla mücadele etmiş, kendilerini kandırmaya çalışan istismarcılara karşı halkı uyarılmış, ilim öğrenilmesi konusunda onları teşvik etmiştir. Din ve inanç konusunda uyanık olmalarını tavsiye etmiştir.

Araştırmamız üç bölümden oluşturmaktadır. Birinci bölümde, İshak Hoca'nın hayatı, görüşleri ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, Fazlullah Esterabadi, kitapları ve Hurufîliğin Anadolu'da yayılışı hakkında bilgi verilmiştir. Aynı zamanda Bektaşîlik ve Bektaşîliğin ortaya çıkışıyla birlikte Osmanlı yönetimiyle münasebetleri konusuna değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise *Kâşifü'l-Esrâr*'ın özeti, bu eserin içinde bahsi geçen *Câvidânnâme*, *Işknâme* ve *Hakikatnâme* ile ilgili İshak Hoca'nın eleştirilerine yer verilmiştir. Bu konunun devamında da İshak Hoca'nın iddia ettiği konularda, farklı birkaç yazarın değerlendirmeleri aktarılmıştır. Diğer taraftan İshak Hoca'nın eserinde bahsi geçen birkaç fırka hakkında da kısa bilgiler verilmiştir.

Ek olarak, İshak Hoca'nın, Türkçe'ye aktarmaya çalıştığımız yüz yetmiş dört sayfalık eseri yer almaktadır. Elimizden gelen bütün gayreti göstermekle birlikte hatalarımızın olabileceğinin de farkındayız.

Bu konuyu çalışmaya beni teşvik eden, çalışmam süresince ve özellikle Osmanlıca metnin aktarımı konusunda tavsiye ve desteklerini gördüğüm değerli hocam Prof. Dr. Cemil HAKYEMEZ'e teşekkür ederim.

Zübeyde KAFESÇİ
2019-ÇORUM

GİRİŞ

METOD VE KAYNAKLAR

İslam Mezhepleri Tarihi araştırmalarının ilk aşaması olan veri toplama, tasnif etme ve üzerinde çalışma aşamasında diğer bilim dallarında olduğu gibi “belge” en önemli basamaktır. Biz de öncelikle veri toplama aşamasında Harputlu İşhak Hoca’nın hayatını -Osmanlının son döneminde yaşamış bir Osmanlı âlimi olması hasebiyle- Osmanlıca eserlerden araştırdık. Osmanlıca olan *Kâşifü’l-Esrâr’ı* da, görüşleri hakkında daha geniş bilgi edinebilmek amacıyla Harputlu İşhak Hoca’nın diğer eserlerini de İsam Kütüphanesi’nden edindik. Harputlu İşhak Hoca’nın hayatının anlatıldığı makalelerin mevcut olduğunu ancak özellikle bu esere dair bir çalışmanın olmadığını gördük. Enver Demirpolat’ın makalesi İşhak Hoca’nın hayatı konusunda hazırlanmış, bizim de faydalandığımız en detaylı çalışmadır. Yine Muharrem Varol’un Harputlu İşhak Hoca’ya ait olduğunu söylediği *İzâhü’l-Esrar* adlı risalesinden bahsettiği bir makaleden istifade ettik. Zira İşhak Hoca, *Kâşifü’l-Esrâr* ve *İzâhü’l-Esrâr* ile alâkalı önemli bilgiler içermektedir.

Eserimizin yazarından başlayarak oluşturduğumuz bölümlerin ilkinde Harputlu İşhak Hoca’nın yaşadığı dönemi siyasî, askerî, sosyal ve misyonerlik faaliyetleri açısından sunmaya çalıştık. Bu konularda özellikle İşhak Sunguroğlu’nun *Harput Yollarında ve Türkler Ansiklopedisi* istifade ettiğimiz kitaplardan, Yusuf Akçura’nın *Üç Tarz-ı Siyaset’i* de müracaat ettiğimiz kaynaklardandır. İşhak Hoca’nın hayatı, İslam Dini ve Osmanlı yönetimi için yaptığı çalışmalar konusunda bilgiler verdik, eserlerini tanıttık. Yazarımız Osmanlının son dönemlerinde yaşadığı için o dönemdeki problemlere ve Osmanlı uleması arasında yer alan İşhak Hoca’nın o konulardaki tavrına dikkat çektik.

Kâşifü’l-Esrâr’da bahsi geçen Hurufilik ve Bektaşılık ile ilgili veri toplama aşamasında Mezhepler Tarihi’nin önemli bir unsuru olan “adaleti gözetmek” adına tarafsız olarak her iki grup ile ilgili hem kendi kaynaklarına hem de akademik çalışmalara müracaat ettik. O dönemin İslam dünyası, Hurufiliğin kurucusu, Hurufiliğin ortaya ıkışı, Anadolu’da yayılışı, Anadolu’daki etkisi ve özellikle Bektaşılığe olan etkisi ve Bektaşilerin Osmanlı yönetimi ile aralarındaki ilişki konusunda araştırma

yaptık. İshak Hoca'nın iddialarının doğru olup olmadığını Hurufilerin kendi kitaplarından tetkikle ortaya koymaya çalıştık. Abdülbâki Gölpınarlı'nın *Hurufîlik Metinleri Kataloğu*, Hüsamettin Aksu, Fatih Usluer ve Hasan Hüseyin Ballı'nın Hurufîlik hakkında yaptığı çalışmaları en çok müracaat ettiğimiz kaynaklar arasında olmuştur.

Fatih Usluer, Hurufîlik ile ilgili bizim rastladığımız en kapsamlı çalışmayı yapan araştırmacıdır. Kitabında Hurufîliğin ortaya çıkışını, Hurufîliğin ne olup olmadığını, Fazlullah Hurufî'yi, halifelerini, seçkin öğrencilerini, Hurufîlerin inanç ve ibadetlerini 600 kûsür sayfalık kitapta (*Hurufîlik*) anlatmıştır. Yine *Câvidânnâme*'nin *Dürr-i Yetim* isimli tercümesini âyet ve hadislerin meallerini dipnotta vererek yayına hazırlamıştır.

Hurufîlik ile ilgili 1900'lü yılların ilk çeyreğinde yazılmaya başlanmış bir eserden de söz etmek gerekir: Sâdık Vicdânî'nin *Hurufîlik ve Bektaşîlik* adlı kitabı. Sâdık Vicdânî, kitabının ilk bölümünde Hurufîliği kendi kitaplarından nakille anlattıktan sonra ikinci bölümde Bektaşîliği ve Hurufîlik ile Şiîliğin ne zaman Bektaşîliğe karıştığını anlatmaktadır. Elbette Bektaşîlik söz konusu olunca hem Osmanlıda hem günümüzde gündemi sürekli meşgul eden bir mesele olduğundan bu konu ile ilgili aktaramayacağımız kadar malumat olduğu da hepimizin malumudur.

Mezhepler, fırkalar, belli bir dönemin siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel şartları çerçevesinde ortaya çıkmış, dinî ve siyasî amaçlı yapılanmalardır.¹ Herbirinin din anlayışı farklıdır ve dini tüm yönleriyle temsil edemedikleri bir gerçektir. Dinle özdeşleştirmeden ve buldukları ortamdaki soyutlamadan ele alınmalıdır. Mezhepler Tarihi metodlarından birisi de fikirlerin hangi dinî, siyasî, sosyal vb. durumlarda ortaya çıktığını, nerelerde benimsendiğini tarafsızlık gözeterek, bilimsel araştırma metodlarıyla ortaya koymaktır. Biz de *Kâşifü'l-Esrâr*'da bahsi geçen Hurufîlik ve Bektaşîlik hakkında yaptığımız araştırmamızda bu çerçeveye dikkat ederek, Hurufîliğin kurucusu Fazlullah Hurûfî'nin hayatı, idam edilişi, eserleri hakkında bilgiler verdik. Bilgi ve belgelerin fikir, olay, zaman ve mekân irtibatının sağlanmasına dikkat ettik. 1300'lü yıllarda ortaya çıkmaya başlayan bu gruplar hakkında 1800'lü yıllarda tam olarak bir eleştiri kitabı hazırlayan İshak Hoca'nın eseri fikir, olay, zaman ve mekân ile

¹Daha geniş bilgi için: Osman Aydın, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İslâm Mezhepleri Tarihi Yazıcılığı*, (Ankara: Hitit Kitap, 2008), 17.

ilgili olarak hassas davranarak tetkik ettik. Harputlu İshak Hoca'nın eserinden nakiller yapıldıktan sonra adalet ilkesi gereği Hurufilerin *Kâşifü'l-Esrar*'da adı geçen "Câvidannâme", "İşknâme", "Hakikatnâme" adlı eserlerinden de iddialarla ilgili görüşlerini naklettik. *Câvidânnâme* konusunda Fatih Usluer, *İşknâme* konusunda İsmail Arıkoğlu, *Hakikatnâme* konusunda Bahir Selçuk-Selahattin Topbaş'ın hazırladıkları çalışmalardan faydalandık.

Mezhepler Tarihi araştırmalarının bir gereği olarak tarafsızlık ilkesini gözeterek Bektaşîlikle ilgili hem İshak Hoca'nın iddialarını hem de diğer araştırmacıların yazılarını aktarmaya çalıştık. Öncelikle Bektaşîliğin ortaya çıkışı, oluşum süreci, Osmanlı Yönetimi-Bektaşîlik ilişkileri, Yeniçeriliğin, onlarla olan bağlantılarına binaen Bektaşîliğin kaldırılması konusuna değindik. Bektaşîlik konusunda da Ahmet Yaşar Ocak, Fuat Köprülü, Zekeriya Işık'ın yayınları kaynaklarımız arasındadır.

Yine İshak Hoca'nın eserinde adı geçen, Hurûflerin onlardan daha problemlili durumda olduklarını söylediği Nusayrîlik ve Fazlullah Hurûfi'nin Karmatilerden olduğunu iddiasından dolayı haklarında kısa malumat verdik. Karmatiler hakkında Ali Avcu'nun makalesi ve tezinden epeyce istifade ettik.

İslam Ansiklopedisi, günümüz Mezhepler Tarihi eserlerinden Ethem Ruhi Fığlalı'nın *Günümüz İslam Mezhepleri* kitabı, Hasan Onat ve Sönmez Kutlu'nun editörlüğünü yaptığı *İslam Mezhepleri Tarihi* kitabı, fırkalarla ilgili bilgi edindiğimiz temel kitaplardandır. Irene Melikoff, John Kingsley Birge, F.R. Hasluck kitaplarına müracaat ettiğimiz yabancı yazarlardır.

Osmanlıca metnin daha rahat anlaşılabilmesi maksadıyla kullandığımız sözlüklerde Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Sözlük'ü ve Şemseddin Sami'nin *Kâmûs-ı Türkî*'si olmuştur.

Okudukça kıymetini anladığımız, Osmanlı'nın son döneminde hazırlanmış, dönemin ulemasından birisinin çeşitli fırkalar hakkındaki görüşlerini bize yansıtan bu eserle ilgili çok daha detaylı çalışmalar gereklidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HARPUTLU İSHAK EFENDİ VE HURUFİLİK ELEŞTİRİSİ

1.1. YAŞADIĞI DÖNEM

Harputlu İshak Hoca'nın yaşadığı dönemde (d.1801-v.1892) Harput'un; 22 mahalle, 1 saray, 1 bedesten, 9 kilise, 8 cami, 11 mescit türbe, 5 hamam, 16 çeşme, 2000 ile 3000 arasında konut, 17 çarşı ve 20.000'i geçkin bir nüfusu bünyesinde barındırdığını görüyoruz. 1307/1890 yılında yapılan bir istatistikte de Elazığ'ın Harput kazasının toplam nüfusu, 12.600'ü müslüman, 7400'ü gayrimüslim olmak üzere toplam 20.000 olarak gösterilmiştir. El Aziz kazasının nüfusu ise 21.191'i Müslüman ve 14.485'i gayrimüslim olmak üzere toplam 35.676 kişi idi.²

Ayrıca bu dönemde Harput, 16 Medrese, 4 Kütüphane, 11 Mahalle Mektebi, 7 İlkokul, 1 Sultani ile 1 Kız, 1 Erkek ve 1 Askeri Rüştüye, 1 Öğretmen Okulu (Dar'ül Muallimin), 1 Yüksek İslam Enstitüsü (1750-1850), 1 Nafia Fen Okulu, 1 İpekböcekçiliği Okulu ile Almanların, Amerikalıların ve Fransızların misyonerlik faaliyetleri için açtıkları kolejlerin faaliyet gösterdikleri önemli merkezlerden biri konumundaydı. Buradan anlaşılmaktadır ki, o dönem Harput'ta ilme talep oldukça yüksektir.

Bir Anadolu kasabası olan Harput'ta Amerikalıların anaokulu, ilkokul, kolej, papaz okulu, Fransızların, Almanların okulları ve isimleri Müslüman isimleriyle değiştirilmiş gayrimüslim hocalar vardı. Bu okullar eğitim hizmetleri yanında etnik ve bölücü faaliyetlerde bulunmayı ihmal etmiyorlardı. Rum ve Ermeni çetelere destek sağlıyorlardı. Sünni ve gayri Sünni halkı yönetimden koparmaya çalışıyorlardı.³ İshak Hoca da bütün bunlara şahit olan bir İslam âlimi olarak tehlikenin farkına varmış, diğer dinler ile sosyal ve kültürel tehlike olarak gördüğü İslam akîdesi içerisindeki sapkınlıklara karşı mücadele etmiştir.

İshak Hoca'nın yaşamış olduğu dönem, İslam âlemi için de çok kritik bir zaman dilimidir. Hindistan'da bulunan Babür (Gürganiye) İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde İslam dünyasında en büyük güçlerdi. Babürler 1857 yılında

² İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, (İstanbul: İşaret Yayınları, 1958), 1: 190-197.

³ Rifat Özdemir, "I. Dünya Savaşı Öncesi Osmanlı Batı Mücadelesi," *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 1, sy. 02 (1988), 148.

yok edilmiş ve Osmanlı da devamlı bir toprak kaybı ve kargaşayla yüzleşmiş bulunmaktaydı. Yabancı devletlerin baskı ve emperyalist istekleri hiç bitmemekteydi. Emperyalist devletler, İslam ülkelerinde bulunan toplumlar üzerinde dini, mezhebi, kültürel ve milliyetçilik akımları oluşturarak veya bu tip oluşumları destekleyerek ayrıştırıcı ve yıkıcı faaliyetlerde bulunuyorlardı.

1.1.1. Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması

İshak Hoca, Osmanlı Yönetimi ve askeriyesi için çok büyük bir değişiklik olan ve kitabında eleştirdiği Bektâşîlerin de içinde bulunduğu Yeniçeri Ocağı'nın kapatılması olayına da şahit olmuştur.

Osmanlı'nın genişlemesinde büyük rol oynamış olan Yeniçeri Ocağı, I. Murad zamanında daimi ücretli askerlerden kurulmuştur ve iki yüzyılı aşkın bir süre sorunsuz bir şekilde idare olunmuştur. Ancak 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ocakta, teşkilat nizamının ihlâl edilerek, yerleşik hayat yaşayan esnaf ve köylülerin asker olarak alınmasıyla, yeniliklere ayak uyduramamaları ve daha başka sebeplere binaen bozulma başlamıştır. Bu durum, ocağın iyi işleyen düzeninin hızlı bir şekilde bozulmasına sebebiyet vermiştir. İşleri askerlik olan yeniçerilerin bundan sonra, askeri tâlim ve taallüm yerine kahvecilik, kayıkçılık, tellaklık ve hamallık gibi işlerde çalışmaya, evlenmeleri yasak olduğu halde evlenerek aile hayatı kurmaya başladıkları görülür. Ayrıca, yeniçeri esâmelerinin (yeniçeri ocağında künyelerin ve ulûfelerin yazıldığı defter), yeniçeri ağaları, mütevellîleri, ileri gelen devlet görevlileri tarafından satın alınması veya ölmüş, firâr etmiş yeniçerilerin hâlihazırda görev yapıyor gibi gösterilerek menfaat sağlanması gibi suistimaller çok yaygınlaşmıştı.⁴

Yeniçeri Ocağı'ndaki bozulmayı gören padişah ve devlet adamları, aksaklıkları düzeltmek için tedbirler almaya çalışmışlar, disiplini sağlamaya ve yeni üretilen savaş malzemelerinin kullanımına geçmek istemişlerdi. Ancak yeniçeriler, yapılmak istenen düzenlemelere karşı çıkarak, bildikleri talim usûlünü ve kullanageldikleri silah ve araç-gereçleri yeni olanlarıyla değiştirmeye yanaşmamışlardı. Bunun sonucunda Yeniçeri Ocağı, zamanın askeri harp tekniklerini ve araç-gereçlerini

⁴ Ahmet Yaramış, “Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması ve Yerine Asâkiri Mansûre-i Muhammediye'nin Kurulması”, *Türkler Ansiklopedisi*, Edit: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, c.12 (Ankara 2002), 697-702.

ocağa taşımak için gayret gösteren padişah ve devlet adamlarına karşı muhalefet eden ve onlarla ara sıra silahlı mücadeleye girişen, iç ve dış politikada problemlere neden olan, halkın arasında huzursuzluk çıkararak bir odak haline dönmüştür. Bu durum 1826 yılına kadar devam etmiş ve ocağın artık düzeltilemeyeceği görülerek kaldırılmasına ve yerine Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusunun kurulmasına karar verilmiştir.⁵ Sultan II. Mahmud, Sancak-ı Şerif'i yanına alarak ve halkı da davet ederek, 14 Haziran 1826 günü ayaklanan yeniçerilerin üzerine yürümüş ve kurumlarını ilgâ etmiştir. Vaka-i Hayriye diye anılan bu olaydan sonra Sultan II. Mahmud tarafından çıkarılan bir fermanla Yeniçeri ocağı tamamen kaldırılmıştır. Daha sonra alınan bir kararla Yeniçerilerin manevi olarak bağlı olduğu Bektaşî dergâhları da kapatılmış ve şeyhleri sürgün edilmiştir.⁶

1.1.2. İslam Birliği Siyaseti

İshak Hoca'nın yaşadığı dönemde bir de özellikle Sultan II. Abdühamid'in üzerinde durduğu İttihad-ı İslam (İslam Birliği) konusundan bahsetmek gerekir. İttihad-ı İslam düşüncesi, Osmanlı Devleti'nde, 1870'lerde konuşulmaya başlanmış (Sultan Abdülaziz'in son dönemlerinde "Panislamizm" sözü diplomatik konuşmalarda iştilir oldu⁷), II. Abdülhamid tarafından politika olarak benimsenmiş, I. Dünya savaşından sonra da terk edilmiştir.⁸

1860'lı yılların sonunda Alman Birliği (Pan Germanizm) daha sonra İtalyan Birliği'nin daha önce de Rusların desteklediği Slav Birliği'nin (Pan Slavizm) kurulmuş olması ve güçlenmeleri Osmanlı devlet adamlarının dikkatini çekmiş ve Osmanlı idaresi altında yaşayan Müslümanların birliğini amaçlayan İslam Birliği (Pan İslamizm) fikri ortaya atılmıştır. Azmi Özcan ise İttihad-ı İslam fikrinin daha öncelerde de Müslümanlar arasında kullanıldığını belirtmektedir.⁹ Söz konusu ideolojiler, farklı

⁵ Ahmet Yaramış, "Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması ve Yerine Asâkiri Mansûre-i Muhammediye'nin Kurulması", *Türkler Ansiklopedisi*, Edit: Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, c.12 (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 697-702.

⁶ Ahmet Akgündüz, Said Öztürk, *Bilinmeyen Osmanlı*, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2000), 244.

⁷ Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1976), 22.

⁸ Gökhan Çetinsaya, "II. Abdülhamid Döneminin İlk Yıllarında "İslam Birliği" Hareketi (1876-1878)" (Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1988), 1.

⁹ Sayın Dalkıran, *Osmanlı Devleti'nde Ehl-i Sünnetin Şi'i Akîdesine Tenkidleri* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2000), 16; Azmi Özcan, "İttihad-ı İslam" *DİA*, c.23 (İstanbul, 2001), 470-475.

coğrafi alanlarda yaşayan soydaş milletlerin desteğini sağlamak amacıyla ortaya çıkmıştır ve zaman zaman da istilacı yapıları ön planda olmasına rağmen İslam Birliği, soydaşlıktan ziyade aynı dine mensup değişik insanların din kardeşliği üzerine odaklanmıştır.

Yusuf Akçura'nın, bu konudaki yorumu da şöyledir: Osmanlı milliyeti siyaseti başarısız olunca var kuvvet pazıya verip İslam unsurlarını –evvela Osmanlı ülkelerindekileri, sonra bütün kürre-i arzdekileri- soy farklarına bakmaksızın dindeki ortaklıktan istifade ile tamamen birleştirmeye, “din ve millet birdir” kaidesine uyarak bütün Müslümanları bir tek millet haline koymaya çalışmak lüzumana kâni oldular.¹⁰

Panislamcılık, Müslümanların, Batı devletlerinin Asya ve Afrika'da yayılmalarına engel olmak amacıyla, Hıristiyanlara karşı İslam halifesi etrafında birleşmeleri olarak tanımlanmaktadır.¹¹ Dünyanın her yerindeki Müslümanların sıkıntı içinde olması, Avrupalıların istilasıyla karşı karşıya olmaları, Sultan'ın, Müslümanların halifesi sıfatı ile gerek Osmanlı İmparatorluğu sınırları dâhilinde, gerekse Müslümanların yaşadığı diğer yerlerde Avrupa ülkelerinin hasmane hareketleri (özgürlük isteyen mâsum Hıristiyanların Müslümanlarca zulme uğradığı şeklindeki kampanyaları, Ermeni meselesi vs.¹²) karşısında Müslümanların birleşebileceğini göstermek maksatlı sarıldığı bir politikadır. Gerektiğinde asker toplayabilmek yine bu düşüncenin amaçlarındanadır.¹³

İlber Ortaylı'nın 19. asırda ve 20. asrın başında hilafet müessesesini oldukça iyi kullanan, yetki ile temsil eden son kişi olarak anlattığı¹⁴ Sultan II. Abdülhamid, bu düşünceyi hayata geçirebilmek için:

-Eğitim-Öğretim kurumlarını yaygınlaştırmaya, halkın İslamî konuda bilinçlenmesini artırmaya, basılacak kitapların daha dikkatle incelenmesine önem vermiştir.

¹⁰Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, 21. Yusuf Akçura, yazısında “İslam Birliği” politikasının yararlı olup olmadığı, tatbik kabiliyeti bulunup bulunmadığını da detaylı bir şekilde tetkik etmiştir.

¹¹Cemil Hakyemez, *Osmanlı-İran İlişkileri ve Sünni-Şii İttifakı* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014), 145.

¹²İhsan Süreyya Sırma, *II. Abdülhamid'in İslam Birliği Siyaseti* (İstanbul: Beyan Yayınevi, 2007), 49.

¹³Jacob M. Landau, *İslâmî Birliğin Sağlanmasına Yönelik Gayretler, Türkler Ansiklopedisi*, Edit: Hasan Celâl Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, c.13 (Ankara Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 132-137.

¹⁴İlber Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), 54.

-Ulema ile irtibata geçmiş, din görevlilerinin durumunun iyileştirilmesini istemiştir.

-En dikkat çeken hususlardan birisi de, ders ve dini kitap dağıtımına, özellikle de Kur'ân-ı Kerîm'in dağıtılmasına önem vermesidir. Aynı zamanda dergi ve gazete basımı ivme kazanmış, İttihad-ı İslam fikri üzerinde özellikle durulmuş ve bütün bu yayınlar, dışarıdaki merkezlere de gönderilmiştir.¹⁵

-Özellikle sömürgeci Batı devletlerinin idaresi altında bulunan Müslümanlarla ilişkiler kurmuştur.

-Bu bağlamda çöl bedevîlerinin arasına bile temsilciler göndermiştir.

-Temsilciler konusunda tarikat liderlerinden destek almakla birlikte hareketin esas yürütücüleri din âlimleridir.

-Hac müessesesinden yararlanmak maksadıyla "Hicaz Demiryolu"nun yapımına önem vermiştir.¹⁶

Bunun gibi faaliyetleri artırmak mümkündür. Fakat genel kanaat odur ki hedefe ulaşmak bir insan ömrüne sığmayacaktır. Ancak özellikle Sultan II. Abdülhamid döneminden sonra bu siyaset yürütülememiştir.

1.1.3. Misyonerlik Faaliyetleri

İshak Hoca'nın yaşadığı dönemde bazı misyonerlik faaliyetlerinden de bahsetmek yerinde olacaktır. Zira İshak Hoca'nın maksadı, kendi ifadesiyle "İslam düşmanlarıyla mücadele etmektir."

Haçlı Seferleri ile amacını gerçekleştiremeyen emperyalist güçler, Tanzimat'la ortaya çıkan ortamdan yararlanarak Osmanlı'da açılan yabancı okullar, kilisenin kurduğu misyoner örgütler ve gizli cemiyetler ile devleti içerden çökertmeye çalışmışlardır. Amerikan misyonerlerinin Osmanlı'yı hedef alan faaliyetleri buna örnek gösterilebilir. 1880 tarihli raporlarında "Türkiye, misyonerlik faaliyetleri için Asya'nın anahtarıdır." denilmektedir. 1710 yılında, İngiliz Sömürgeler Bakanlığı'nın emri ile 23 madde halinde Müslümanların güçlü ve zayıf yönleri sıralanmış ve faaliyet raporu yayınlanmıştır. Bu maddelerden birkaçı şu şekildedir:

¹⁵ İsa Yüceer, "İslam Birliği Fikri ve II. Abdülhamit", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5, sy. 2 (2016): 143-164.

¹⁶ İhsan Süreyya Sırma, *II. Abdülhamid'in İslam Birliği Siyaseti* (İstanbul 2007), 50.

1. Sünnî ve Alevî Müslümanlar arasında birbirlerine karşı kötü düşünce ve kuşku uyandırınız.

2. İslam ülkelerinde Hz. Ali ile diğer halifeler arasındaki siyasal anlaşmazlığı sürekli gündemde tutunuz.

3. Anadolu Alevîlerinin ve Şîîlerin Hz. Peygamber'in soyuna gösterdiği saygıyı yok ediniz.

Yine Türkiye üzerinde emelleri olan bazı iç ve dış odaklar tarafından dinî, etnik, kültürel, politik ve ideolojik gruplara yönelik kışkırtıcı bir çaba sarfedildiği bilinmektedir. Alevîlerin yoğun olarak yaşadığı köy, semt ve mahallelerde taban bulmak için protesto eylemleri yapılmakta ve böylece devlet otoritesinin zayıflayacağı düşünülmektedir.¹⁷

18. yüzyılda misyonerler tarafından ortaya atılan ve ayrışmaya sebep olan bir görüşe göre Alevîlik, İslam'dan çok etkilenmesine rağmen özü itibarıyla eski Ortadoğu Hıristiyanlığının devamıdır.¹⁸

Avrupa'da çıkartılan bazı dergilerde, Türkiye toprakları içerisinde sözde "Anadolu Alevistan Ulusu" ifadesi kullanılmaktaydı. Bu faaliyetler, dinsel ve etnik ayrımcılığı canlandırmaya yönelik çalışmalardır. Diğer taraftan Sünnîler arasında Alevîlerin dinsiz ve imansız olduğu düşüncesinin yayılması, iki kesim arasında telafisi zor bir tefrikaya dönüşmüştür.¹⁹

İşte tüm bu faaliyetlerin çok yoğun olarak yaşandığı bir dönemde İshak Efendi vb. bir kısım din âlimi, bu faaliyetleri engelleme yönünde yazılar yazmak ve ilmî çalışmalar yapmakla görevlendirilmişlerdir.

1.2. HAYATI VE İLMİ KİŞİLİĞİ

Harputlu İshak Hoca, 1801 (h.1216)²⁰ veya 1803 (h.1218)²¹ yılında Harput'un Perçenç Köyü'nde doğmuştur. Babası Harput'un tanınmış âlimlerinden Abdullah Efendi'dir.²²

¹⁷ Hüseyin Yılmaz, *Alevî-Sünnî Diyalogu*, (Sivas: Asitan Yayınları, 2011), 171-173.

¹⁸ Yılmaz, *Alevî-Sünnî Diyalogu*, 173.

¹⁹ Yılmaz, *Alevî-Sünnî Diyalogu*, 173.

²⁰ Mustafa Kara, "İshak Efendi, Harputlu (1801-1892)", *DİA*, c.22 (İstanbul 2000), 531-532.

²¹ Mehmed Süreyya, *Sicilli Osmani*, (İstanbul 1308, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 3: 805.

²² Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (sad. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen), (İstanbul: Bizim Büro Basımevi, 1972), 1: 364.

İshak Hoca, eğitimine Harput'ta başlamış, ancak ilmini ilerletmek maksadıyla daha sonra İstanbul'daki Fatih Sahn-ı Seman Medreseleri'nde eğitimine devam etmiş ve oradan icâzet alarak tekrar Harput'a dönmüştür.²³ İshak Efendi, değişik hocalardan belagat, usul ilmi, tefsir, kelam, felsefe, hadis, fıkıh gibi değişik ilim dallarında dersler okuyarak icâzet aldığını belirtmektedir.²⁴

İshak Hoca, Harput'a geldikten sonra bir müddet Meydan Camii Medresesi'nde müderrislik yapmış, talebe yetiştirmiştir. İki yıl sonra tekrar İstanbul'a giderek Fatih Camii'nde ders okutmaya başlamıştır. Daha sonra Valide Camii birinci muallimliğine, ilmi derinliğinin fark edilmesi ile Saray Şehzâdegân Hocalığı'na, bundan sonra da Sultan Abdülaziz Han'ın sevgisini kazanmasıyla Huzur Hocalığı'na atanmıştır. Yine kaynaklarda belirtildiğine göre, sırasıyla İstanbul Payeliği, Evkaf Nezâreti'nde üyelik, Dârü'l-Mearif Rüştîye Mektebi Hocalığı, Isparta ve Medine Kadılığı görevlerinde bulunmuştur. Kırk yıl çalıştıktan sonra memuriyetten ayrılarak ilmi çalışmalarına ağırlık vermiş, özellikle de kendisine göre İslamiyet'i bozmaya ya da bid'atler çıkarmaya çalışanlarla mücadeleye girişmiştir.²⁵ Hurufiler, Bektaşîler ve Hıristiyanlarla ilgili yazdıkları ilgi çekicidir. Bizim incelemiş olduğumuz *Kâşifü'l-Esrâr* isimli eserini de 1871 (h.1288) yılında, yaklaşık 70 yaşlarında yazmıştır. Okuduğumuz nüsha, 2. basım 1874 (h.1291) tarihli dir.²⁶

Harputlu İshak Efendi, 11 Nisan 1892 (13 Ramazan 1309) yılında 89 yaşında iken İstanbul'da vefat etmiş, Fatih Camii haziresine defnedilmiştir.²⁷

Harputlu İshak Hoca, dönemin, İslam dünyasına ve toplumuna getirmiş olduğu zorluklara, misyonerlik hareketleri ve yayınlarına karşı önemli itirazlarda bulunmuş toplumu uyarıcı ve koruyucu faaliyetlerde bulunmaya büyük bir önem vermiştir. Bu sebeple yazdığı eserlerde; Hıristiyanlara ve Sünni İslam toplumuna nüfuz etmeye çalışan dalâlet ehli fırkalara karşı amansız bir mücadele sergilemiştir.

²³ Enver Demirpolat, "Harputlu İshak Hoca'nın Hayatı ve Eserleri", *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 9 (2003): 397-411.

²⁴ Harputlu İshak Efendi, *İcâzetname*, 3-5. Süleymaniye Kütüphanesi 542 demirbaş numarayla kayıtlıdır.

²⁵ Mehmed Süreyya, *Sicilli Osmani*, 805, Demirpolat Harputlu İshak Hoca'nın Hayatı ve Eserleri", *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 9 (2003):399.

²⁶ İshak Efendi, *Kâşifü'l-Esrâr ve Dâftu'l-Eşrar*, (İstanbul: Şeyh Yahya Efendi Matbaası, 1874), 1.

²⁷ Recep Dikici, *Dünü ve Bugünüyle Harput* (Elazığ 1999), 20; Mustafa Kara, "İshak Efendi, Harputlu (1801-1892)", *DİA*, c.22 (İstanbul 2000), 531.

İshak Hoca'nın eserlerini incelediğimizde onun, İslamî ilimlerin öğrenilmesine çok önem verdiği ve toplumun kurtuluşuna bu yolla çare olunacağını düşündüğü görülmektedir. İshak Hoca, Hıristiyan misyonerlere karşı kaleme aldığı eserlerinde, İncil'in tahrif edildiğini incillerdeki tezatları ortaya çıkararak açıklamış, yine çarmıh konusunun, incillerden yola çıkarak kesin olmadığını ileri sürmüştür. Hz. İsa'ya Hıristiyanlar tarafından yüklenen ulûhiyet vasfının doğru olmadığını, yine kendi kitaplarından yola çıkarak açıklamıştır. İncillerde Peygamberimizin müjdelendiğini, delillerle göstermeye çalışmıştır.²⁸ Bizim incelemeye çalıştığımız eserinde de bazen Bektaşîleri, bazen de onların içlerine karıştıklarını düşündüğü Hurufîleri anlatmış ve eleştirmiştir. Üslup olarak İshak Hoca'nın akılcı-gelenekçi ve Huzur Derslerinde bulunması hasebiyle olsa gerek cedelci bir yol takip ettiği görülmektedir. Hıristiyanlara ve Bektaşîlere karşı yazdığı eserlerinde sorular önemli bir yer tutmaktadır. Aynı zamanda tasavvufa karşı olmadığı, Ehl-i Sünnet üzere olduğunu düşündüğü tasavvuf ehli ile görüştüğü de eserlerinde görülmektedir.

1.2.1. Eserleri

Harputlu İshak Hoca'nın değişik alanlarda yazmış olduğu on eseri tespit edilmiştir. Bunlar şu şekildedir:

1. *Şemsü'l-Hakîka*
2. *Es'ile-i Hikemiyye*
3. *Risale-i Sual ve Cevab*
4. *Es'ile-i Kelâmiyye ve Zübdetü İlm-i Kelâm*
5. *Kâşifü'l-Esrâr ve Daftu'l-Eşrâr*
6. *İzâhü'l-Esrâr*
7. *Ziyaü'l-Kulûb*
8. *Miftahu'l-Uyûn*
9. *İstişfa fi Tercemeti 'ş-Şifa*
10. *Mecmuatü'l-Kavâid*

Şemsü'l-Hakîka

²⁸ Mehmet Aydın, *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 85.

Eser Osmanlıca yazılmıştır. Yazılış amacını İshak Hoca, o dönemde yaygınlaşan Hıristiyan misyonerlik faaliyetlerine karşı yanıt niteliği taşıması olarak ifade etmektedir. Eserinde, Hıristiyanların benimsediği Hz. İsa'nın tanrılığını reddetmekte ve eleştirilerini sıralamaktadır. Yine Peygamberimizin geleceğinin İncil'de müjdelendiğine vurgu yapmış, bazı Hıristiyan doktrinlerini eleştirmiş ve Hıristiyanlara sorduğu 72 soruyla eserini tamamlamıştır. İsam kütüphanesinde mevcuttur.²⁹

Es'ile-i Hikemiyye

Eser Osmanlıca'dır. Harputlu İshak Hoca bu eserini insanların sorularına cevap olması için yazdığını ifade etmektedir. İslam Felsefesi alanında, soru-cevap şeklinde ve akli deliller kullanılarak yazılmıştır. İsam kütüphanesinde mevcuttur.³⁰

Risale-i Sual ve Cevab

Bu eserle ilgili pek bilgi olmasa da *İslam Ansiklopedisi*'nde, Arap Grameri ve Mantıkla ilgili olduğundan bahsedilmektedir.³¹

Es'ile-i Kelâmiyye ve Zübdetü İlm-i Kelâm

Harputlu İshak Hoca, insanların Kelâm ilmini daha kolay öğrenmelerine yardımcı olmak amacıyla Osmanlıca olarak böyle bir eser hazırladığını ifade etmiştir.³²

Kâşifü'l-Esrâr ve Dâfiu'l-Esrâr

İleriki sayfalarda detaylıca inceleyeceğimiz bu eserinde İshak Hoca, Bektaşîliğin içine sızmış olan Hurûflîği eleştirmekte, İslam tarikatlarının içine sızarak yanlış inançlarını yaymaya çalışanlar konusunda halkı uyarmanın bir görev olduğunu belirtmektedir. Bektaşîleri de ağır ithamlarla eleştirmektedir. Bektaşîlerin kendisine buğz edeceklerini söyleyenlere karşı peygamberimizin hadisiyle cevap vermiştir: Bir mü'minin canı yansa diğer mü'minlerde üzülmedir, yoksa imanı kâmil olmaz. Dinlerini terkederek ebedî olarak cehenneme gidecekleri bir yol tuttuklarını gördüğüm mü'minleri uyarmak görevimdir. Ve dahi devletin maksadı, din ve mülk ve arzı

²⁹ Hoca İshak Harputî, *Şemsü'l-Hakika*, (İstanbul 1278), 22, İSAM Kütüphanesi, 2. Kat, Genel Koleksiyon, 209. İSH.Ş tasnif numarasındadır; Mehmed Aydın, *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 84.

³⁰ İshak Efendi, *Es'ile-i Hikemiyye*, (İstanbul 1301), 2, İSAM Kütüphanesi, 2.kat, Genel Koleksiyon, 297.7, HAD.F tasnif numarasındadır.

³¹ Mustafa Kara, "İshak Efendi, Harputlu (1801-1892)", *DİA*, c.22 (İstanbul 2000), 532.

³² Enver Demirpolat, "Harputlu İshak Hoca'nın Hayatı ve Eserleri" Adlı Makalesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 9 (2003): 403.

muhafazadan ibarettir, diyerek devletin desteğiyle bu eseri hazırlamıştır. Eser Osmanlıca yazılmış ve Sultan Abdülaziz'e sunulmuştur. İkinci defa basılmıştır.

İsam Kütüphanesi'nde dört adet, Atatürk Kitaplığı'nda on adet nüshası bulunmaktadır.

İzâhü'l-Esrâr

İshak Hoca ile ilgili yapılan hiçbir çalışmada bu risalenin İshak Hoca'ya ait olduğuna dair bilgi yoktur. Ancak Muharrem Varol, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maarif Nezareti'ne ait resmi bir belge ile İshak Hoca'ya ait olduğunu söylemektedir.³³

İzâhü'l-Esrâr, Muharrem Varol'un ifadesiyle; İshak Hoca'nın daha önce kaleme aldığı *Kâşifü'l-Esrâr*'ın devamı mahiyetinde olup, Bektaşîlere yönelik otuza yakın soru içermektedir. Yazmanın sonunda ilmiye sınıfı ve Hâlidî tarikatı arasındaki ilişkiye dair önemli ayrıntılar mevcuttur. Yine rabita ile ilgili açıklamalarda yazmanın sonunda yer almaktadır. Bu risale, bir çeşit Hurufilik ve Bektaşîlik reddiyesidir. Bektaşîlerin Hurufî oldukları iddia edilmiş, Hurufîlerin bazı kitapları kısaca tahlil edilmiştir. Hurufilik bahanesiyle Bektaşîlik aleyhine ağır ifadeler ve ithamlar mevcuttur. Daha önce Bektaşî olduğu halde, sonradan pişman olarak tövbe etmiş dört şahsın müsaadeleri alınarak itiraflarına yer verilir. Risalenin en zayıf halkası burasıdır. İddia sahibinin iddiasını ispatlama şartı sağlam ve muhkem deliler gerektirir. Yalan karışma ihtimali yüksek olan bu itirafların esas kabul edilmesi risalenin ilmîliğini yok etmektedir. İddiaların sahilîği bir yana bırakılırsa burada anlatılan hikâyelerin halk muhayyilesine ışık tutması yönüyle de değerlidir, diyen Muharrem Varol,³⁴ makalesinde İshak Hoca ile ilgili bilgiler vermiş, bu risalenin neden kaleme alındığı anlatmış ve risalede yer alan Bektaşîlere yönelik 27 soruyu da aktarmıştır. İshak Hoca'yı epeyce tenkid etmiş ancak Hurufilik konusunda bilimsel bir dil kullandığını ve eserin bu yönünün detaylı incelenmesi gerektiğini söylemiştir.

Ziyâü'l-Kulûb

³³Muharrem Varol, "Kâşifü'l-Esrâr'ın İzinde: Harputlu Hoca İshak'ın *İzâhü'l-Esrâr* Adlı Bilinmeyen Bir Risalesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 78 (İstanbul, 2016), 40.

³⁴Muharrem Varol, "Kâşifü'l-Esrâr'ın İzinde: Harputlu Hoca İshak'ın *İzâhü'l-Esrâr* Adlı Bilinmeyen Bir Risalesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 78 (İstanbul, 2016), 57.

İshak Hoca, kendi ifadesiyle bu eserini, Protestan misyonerlerin İslam Dini aleyhinde yayınladıkları kitap ve broşürlere yanıt vermek, onlara mukabele etmek vazifesini yerine getirmek maksadıyla hazırlamıştır.³⁵

Miftâhu'l-Uyûn

İshak Hoca bu eserinde tanrı, ruh ve diriliş konularında kendi görüşlerini anlatmıştır. Özellikle Tabiiyyun olarak ifade ettiği dinsizlik akımının sorularına yanıt vermek için yazmıştır.³⁶ Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcuttur.

İstişfa fî Tercemeti's-Şifa

İbni Sina'nın *Şifa* adlı eserinin ilahiyat bölümünün tercümesini yapmıştır. 524 sayfalık bir eserdir. Enver Demirpolat, eserin baskısını detaylı bir şekilde tasvir etmiş, muhtevasını güzel bir şekilde anlatmış ve İzmir-Tire Necip Paşa Vakfı Kütüphanesi'nde bulunduğunu ve Türkiye'de tek olduğunu söylemiştir.³⁷

Mecmûatü'l-Kavâid

Sarf, nahiv, mantık, vazife ve istiâre kitaplarına dair bazı soru ve cevapları kapsadığı bilinmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde basımıyla ilgili bilgiler mevcuttur.³⁸

İshak Hoca'nın bir de *İcazetnâme*'si vardır. Burada hangi ilimleri hangi hocalardan aldığı belirtilmiş ve hayatından kesitler sunulmuştur. Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcuttur.³⁹

³⁵ Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, 85.

³⁶ Demirpolat, "Harputlu İshak Hoca'nın Hayatı ve Eserleri", *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 9 (2003): 407.

³⁷ Demirpolat, "Harputlu İshak Hoca'nın Hayatı ve Eserleri", *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 9 (2003): 403.

³⁸ Demirpolat, "Harputlu İshak Hoca'nın Hayatı ve Eserleri", *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 9 (2003): 407.

³⁹ Demirpolat, "Harputlu İshak Hoca'nın Hayatı ve Eserleri", *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 9 (2003): 403.

1.3. HARPUTLU İSHAK EFENDİ'NİN ELEŞTİRDİĞİ HURUFİLİK

1.3.1. Fazlullah Esterabadî (740/1340-796/1394)'nin Hayatı

Araştırmamızın konusu olan Harputlu İshak Hoca'nın *Kâşifü'l-Esrâr ve Daftu'l-Eşrâr* adlı eseri, Bektaşilik ve Bektaşiliğin kaynağı olarak düşündüğü birtakım Hurûfî eserlere bir cevap olarak kaleme alındığı için bu bölümde Hurûfîlik'ten bahsedeceğiz.

Kaynaklarda 740/1340 yılında doğduğu yazılı olan Fazlullah Hurûfî'nin ismi ve nerede doğduğu konusunda ihtilaflar ve değişik rivayetler vardır. *Câvidânnâme*'de kendisi Mevlana F. (ف مولانا) ismini kullanırken, değişik eserlerde şu isimlerde zikredilmektedir: Abdurrahman, Celaleddin, Şihabuddin, Şemseddin Fazlullah.⁴⁰

Değişik kaynaklarda Tebriz, Şirvan ve Meşhed'li olabileceği rivayet edilirken *Hurufîlik Metinleri Kataloğu*'nda, Fazlullah Hurufî'nin, *Nev-nâme* adlı eserinde Esterabad'lı olduğunu ifade ettiği söylenmektedir.⁴¹

Fazlullah, seyyid olduğunu iddia etmekte ve İmamiyye'nin yedinci imamı Musa Kâzım'a dayandırdığı soyuyla ilgili şöyle bir şecere aktarmaktadır: Fazlullah b. Seyyid Bahaüddin b. Hasan b. Seyyid Muhammed b. Seyyid İmadüddin b. Seyyid Tacüddin b. Seyyid Ali b. Seyyid Haşim b. Seyyid Şerif Şah b. Seyyid Muhammedü'l-Yemanî b. Seyyid Ali b. Seyyid Hüseyin b. Seyyid Muhammed b. Seyyid Haşim b. Seyyid Hasan b. Seyyid Ali b. Seyyid Haşim b. Seyyid Muhammed b. Seyyid Cafer b. İmam Musa-i Kazım b. İmam Cafer b. İmam Muhammed Bâkır b. Zeynel Âbidîn b. İmam Hüseyin b. İmam Ali b. Ebî Talib.⁴²

Fazlullah Hurûfî, Esterabad Kadılıkudatı'nın oğludur. Küçük yaşta babasını kaybetmiştir. O yüzden mahkeme işlerini, bu görevi üstlenecek yaşa gelinceye kadar babasının yardımcıları yürütmüştür. Bu arada Fazlullah iyi bir medrese eğitimi alır, rüştüne ulaştığında özellikle Mevlana'nın beyitlerinden etkilenecek tasavvufa yönelir.

18-19 yaşlarında iken hacca gitmeye karar verir. Döndükten sonra Harezm'e gider ve geçimini kendi kazancı ile devam ettirir, kimseden bir şey kabul etmez. Bu nedenle "helal hor" (helal yiyen) lakabıyla ve bir de yaptığı rüya tabirleriyle ün

⁴⁰ Fatih Usluer, *Hurufîlik*, (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2009), 29.

⁴¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Hurufîlik Metinleri Kataloğu*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973), 4; Hasan Hüseyin Ballı, *Hurufîliğin Doğuşu ve Fazlullah Hurufî*, (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2013), 50.

⁴² Fazlullah Esterabadî, *Câvidân-Nâme, Dürr-i Yetim İsimli Tercümesi*, Haz: Fatih Usluer, (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012), 11.

kazanmaya başlar. Öncelikle gördüğü rüyalarla kendi yolunu çizer ve hayatını şekillendirir. Gördüğü rüyalar üzerine sürekli yer değiştirir, gittiği yerlerde çok uzun kalmaz, ancak yaptığı rüya tabirleriyle kendisini kabul ettirir. Hayatı boyunca Harizm, Tebriz, İsfahan, Sebzever, Yezd, Damgan, Bakü şehirlerini dolaşır ve buralarda taraftar edinir.⁴³ Fazlullah Hurûfi Tebrizli soylu bir ailenin kızıyla evlenir ve ondan çocukları olur.⁴⁴

Melikoff da bu konuyla alakalı şunları söylemiştir: Sûfilige çok erken yöneldi ve on sekiz yaşında bir sûfi mürşide, anlaşıldığına göre İsmâilî bir Şii'ye -çünkü gençliğinde tuttuğu yol, cemaat dışı bir yoldu- bağlandı. Tasavvuf yolunda sülûk süresi olan çileyi, 1370-71'de İsfahan'da, otuz iki yaşında tamamladı. Sonra, bir gezgin dervişler tarikatına girmiş olacaktır. Üç yıl sonra ziyaretini yapmak amacıyla Mekke'ye gitti. Daha sonra da Hârezm'e gitmiş olmalıdır. Fakat 1376'da harflerin bâtinî işareti ile nübüvvetin anlamının ona açıklandığı üç gün üç gece kendinden geçişi sırasında Tebriz'dedir.⁴⁵

Rüyasında önce, İmamiyye'nin sekizinci imamı olan ve İran'ın Meşhed şehrinde medfun İmam Ali er-Rıza'yı görür. Onun, mezarını ziyaret etmesini söylemesi üzerine Meşhed şehrine gider. Bir keresinde de rüyasında Hz. İsa (as)'yı görür, Hz. İsa'nın kendisine tavsiyelerde bulunduğunu söyler. Tasavvuftan dönmeye karar verdiği bir sırada, bu sefer de Hz. Süleyman'ı rüyasında görür ve rüyasına yaptığı yorumla doğru yolda olduğuna karar vererek yoluna devam eder. Bundan bir gün sonra gördüğü rüyasında da Hz. Muhammed (sas) kendisine, artık rüyaları tabir edebileceğini söyler. Gördüğü bu rüyalar üzerine kendisine rüya te'vil yeteneği ve kuşların dilini anlama kabiliyeti verildiğine inanır.⁴⁶

Kendisine rüya tabir ettirmeye gelenler arasında soylu kişilerin ve kumandanların olduğundan bahsedilmektedir. Yine onlardan hediye kabul etmediği özellikle belirtilmektedir.

Müritleri, onun 776/1375-76 yılında Tebriz'de bir rüya gördüğünü söylerler. Bu rüyaya göre Hz. Âdem, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (sas) Allah'ın halifeleri, kendisi ise

⁴³ Hüsamettin Aksu, "Fazlullah-ı Hurûfi" *DİA*, c. 12 (İstanbul 1993), 277-279.

⁴⁴ Hasan Hüseyin Ballı, *Hurûfiliğin Doğuşu ve Fazlullah Hurûfi*, 50-64.

⁴⁵ Irene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1993), 185.

⁴⁶ Hasan Hüseyin Ballı, *Hurûfiliğin Doğuşu ve Fazlullah Hurûfi*, 54-55.

mehdi ve mesihtir. Buna göre nübüvvetle velayet kendisinde zuhur etmiş, ulûhiyet devri başlamıştır.⁴⁷

Fazlı Hurûfi, görüşlerini açıklamaya başladıktan bir süre sonra Tebriz uleması tarafından tekfir edilmiş, bunun üzerine oradan ayrılarak İsfahan'a gitmiş, bir mağarada inzivaya çekilmiştir. Orada bir dervişin telkini üzerine ortaya çıkmış, etrafında birkaç kişi toplayarak görüşlerini anlatmış, Gilan, Damgan, Bakü'ye gitmiştir. Bu şehirlerde epeyce taraftar topladıktan sonra Timur'a bir mektup göndererek görüşlerini kabule davet etmiş, ancak fikirleri şeriata aykırı görüldüğünden Timur'un emriyle tutuklanmış, Semerkant'ta ulema ve fukahanın verdiği fetvayla idamına karar verilmiştir.⁴⁸ 56 yaşında, 796 yılı Zilkade ayının altısı, Cuma Günü (3 Eylül 1394) Timur'un oğlu Miranşah tarafından Alıncak Kalesi'nde idam ettirilerek öldürülmüştür.⁴⁹

Fazlı Hurûfi, rüya yoluyla gerçeği bulduğuna inanmış, ayet ve hadisleri kendi düşüncesine göre (harf ve sayı) yorumlamış, mensupları da, onun Allah'ın zuhuru olduğuna inanmış, *Câvidânnâme*'yi de ilahi kitap addetmişlerdir.⁵⁰

1.3.2. Fazlullah Esterabadî'nin Eserleri

Arşnâme-i İlahi

Mesnevi biçiminde yazılmış olup, öldürülmesine sebep olan eseri olarak bahsedilmektedir.⁵¹

Câvidânnâme

Fazlullah Hurufî bu kitabı 788/1386 yılında yazmış ve sürekli eklemelerde bulunmuştur.⁵² Bizim okumaya çalıştığımız kitap, *Câvidânnâme*'nin⁵³ Derviş Murtazâ tarafından kaleme alınmış olan *Dürr-i Yetîm* (1648 yılında basılmış)⁵⁴ isimli

⁴⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *Hurufilik Metinleri Kataloğu*, 89.

⁴⁸ Alessandro Bausani, *Fazlullah-ı Hurufî*, Çev:Nezahat Öztekin, www.egeweb2.ege.edu.tr/tid/dosyalar/VII-1992/TID VI I-1992-16pdf: Hüsamettin Aksu, "Fazlullah-ı Hurufî", *DİA*, c.12 (İstanbul 1993), 277-279.

⁴⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Hurufilik Metinleri Kataloğu*, 8; Hasan Hüseyin Ballı, "Hurufilik Nedir?", *E-makalat: Mezhep Araştırmaları*, 4/2; Fatih Usluer, *Hurufilik*, (İstanbul 2009), 41; Fazlullah Esterâbâdî, *Câvidânnâme*, Haz: Fatih Usluer, 15.

⁵⁰ Aksu, "Fazlullah-ı Hurufî", *DİA*, c.12, 277-279.

⁵¹ Usluer, *Hurufilik*, 48.

⁵² Usluer, *Hurufilik*, 48.

⁵³ Kur'an'ın, Esterâbâd'lı Fazlullah tarafından, Hurûfiye tarikatının inancına göre yapılmış tefsiri. *Câvidân: Dâimî kalacak olan, ebedî. Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, (Ankara: Aydın Kitapevi, 2012), 143.

⁵⁴ Muharrem Varol,

tercümesidir. Fatih Usluer'in hazırlamış olduğu kitapta çevirinin yanısıra ayetler, sure ve numara olarak verilmiş, hadislerin de anlamları ve kaynakları dipnot olarak gösterilmiştir.

Muhabbetnâme-i İlahi

Allah sevgisine ulaşmanın aynı zamanda ezan, kamet, namaz, zekât gibi ibadetlerde 28 ve 32 harfi müşahede etmenin yolunu gösteren bir eserdir.⁵⁵

Nevnâme

Hurûfî felsefesiyle ilgili teviller içermektedir. Soru cevap şeklinde yazılmıştır.⁵⁶

Dîvan

Fazlullah Hurûfî'nin yazdığı şiirlerden oluşmuş olup Naimî mahlasıyla yazmıştır.⁵⁷

Vasiyetnâme

Hapishanede yazdığı vasiyetlerini içermektedir.⁵⁸

1.3.3. Fazlullah Esterabadî'nin *Câvidânnâme* Adlı Kitabı

Hurûfîlerin ana kaynağıdır. Fazlı Hurûfî bu eseri 788/1386'da yazmış, ancak sürekli eklemelerde bulunmuştur.⁵⁹ Hurûfîliğin bütün prensipleri *Câvidânnâme*'ye dayanmaktadır. *Câvidânnâme-i Kebir* ve *Câvidânnâme-i Sağır* diye iki ayrı versiyonu bulunan *Câvidânnâme*'yi Fazlı Hurûfî, Esterabad lehçesiyle yazdığından anlaşılması güçtür. Ancak *Câvidânnâme-i Sağır* klasik Farsça ile yazılmış ve Anadolu'da hazırlanan tercümelerde bu eser kaynak olarak kullanılmıştır. 10-11. Yüzyıllarda yaşayan Derviş Murtaza adlı Bektaşî dervişi de *Dürr-i Yetim* adıyla 1048 (1638-1639)'de Türkçeye çevirmiştir.⁶⁰ Bizim üzerinde çalıştığımız kitap da, Fatih Usluer'in hazırladığı *Dürr-i Yetim* tercümesidir.

1.3.4. Hurufîlik

Hurufîlik, Fazlı Hurufî'nin kurup geliştirdiği batınî bir akım olarak bilinmektedir.

⁵⁵ Usluer, *Hurufîlik*, 52.

⁵⁶ Usluer, *Hurufîlik*, 53.

⁵⁷ Aksu, "Fazlullah-ı Hurufî" *DİA*, c. 12: 279.

⁵⁸ Hasan Hüseyin Ballı, "*Hurufîlik Nedir?*", 37.

⁵⁹ Aksu, "Câvidânnâme," *DİA*, c. 7: 178.

⁶⁰ Gölpinarlı, *Hurufîlik Metinleri Kataloğu*, s. 59; Fazlullah Esterâbâdî, *Câvidânnâme*, Hazırlayan: Fatih Usluer, (İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık, 2012), 22.

“Hurufî” Arapça sıfat olup, ilm-i huruf ile ilgili olarak harflerin sırlarına dair itikat ve düşünceye inanan kişi demektir. Hurûfilik denilince, harflerin gizeminden, çok eski çağlarda da konuşuluyor olmasına rağmen bir sistem dâhilinde geliştirip yaydığı için Fazlı Hurûfi'nin oluşturduğu batıl inançlara sahip fırka anlaşılmaktadır. Fazlı Hurûfi, otuz iki yaşında iken kurduğu fırkayı, önceleri Tebriz ve İsfahan'da yaymış, yaptığı rüya tabirleriyle şöhret kazanmış, düşünceleri kısa zamanda tüm İran'a yayılmıştır.⁶¹

Fazlurrahman'ın Hurufilerle ilgili tespiti de şöyledir: Hurufileri, İmâmî Şia'nın bir kolu olarak görmek icap eder, çünkü onlar Peygamber Hz. Muhammed'den sonra bir gelişim çizgisini esas alarak Onbir İmamı kabul etmektedirler. İmamlar dizisi, hulûl etmiş Allah olarak kabul edilen Fadlallah ile kapanmaktadır.⁶²

Fazlı Hurûfi'ye göre; Allah gizli bir hazine idi, her şeyin hakikati, mevcudiyeti ve ruhu ise seslerdir. Gizli bir hazine olan Allah'ın ilk tecellisi, kelim şeklinde görülen seslerden ibarettir. Sesin kemali kelim, yani sözdür. Kelim insanlarda zuhur eder.⁶³ Her harf, dört öğeden oluşur: Toprak, hava, su ve ateş. İnsan, özünde bütün âlemleri toplamış küçük bir kâinattır. İnsanın tanrısallaştırılması, Hurufî öğretinin temelini oluşturur. Yaratıcı, kemâlini, insanı yaratışta bulmuştur. Kâinata (Cosmos) üç dönem hâkim olmuştur: 1- Âdem'le başlayan ve Muhammed'le son bulan Nübüvvet (Peygamberlik) dönemi. 2- Ali ile başlayan ve on birinci İmam Hasan el-Askerî ile sona eren imamet (imamlar) dönemi. 3- Gönderilenlerin en mükemmeli ve sonuncusu Mehdî ile ki Fazlullah'tan başkası değildir, başlamış bulunan Ulûhiyet (Tanırsallık) dönemi. Tanrı insandan başka yerde aranmaz. Tanrının tahtı insanoğlunun gönlündedir.⁶⁴

Hurûfîler bütün dini hükümleri kendi düşünceleri doğrultusunda izah ederler. Kelime-i şehadet, namaz, oruç, hac ve zekât gibi bütün dini hükümler te'viller ile hep yirmi sekiz ve otuz iki harfe tatbik edilerek açıklanır. Rakam fazla veya eksik olursa, hesabı doğrultmak için ilm-i hurûf'un usullerine başvurulur ve dört işlem yoluyla sonuca ulaşılır.

⁶¹ Gölpınarlı, *Hurufîlik Metinleri Kataloğu*, 7.

⁶² Fazlurrahman, *İslam*, (Ankara: Selçuk Yayınları, 1992), 249.

⁶³ Gölpınarlı, *Hurufîlik Metinleri Kataloğu*, 18.

⁶⁴ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 187.

Sâdık Vicdânî de bu konuları kitabında anlatmaktadır: Fazlı Hurufî'nin kendisinden ilahlık iddia ettiğine dair bir işarete rastlamadık ancak sonraki Hurufîler Allah olduğunu iddia ederler, demektedir. Özellikle isminin *Işknâme-i İlâhî* olduğunu söylediği Firişteoğlu'nun kitabından nakillerde bulunmuştur. Hurufî şairlerin beyitlerinden örnekler vermiştir. Namaz ve abdestlerini şöyle anlatmıştır: “Müslümanlık çerçevesi dâhilinde fakat usûl ve esâs-ı İslâmiyeye külliyen muhâlif bir mezhep veya tarikat dediğimiz Hurufîlik esâsât-ı İslâmiyyeden olan namaza ve namaz kılmak için alınan abdeste de şekl-i diğere vermiş, namazı hazar, sefer, cum'a namlarına üçe taksim etmiştir. Hurufîler bu namaz rekâtlarında da hurûf ve aded ile oynamışlardır. 28 ve 32 harflerin sîmâ-yı beşere-i insâniyyede mevcûd olduğunu beyân ile Fazl-ı Naîmî'nin hâl-i tufûliyette mevcûd olan ve hâl-i şebâbetde beliren kaşlarını, kirpiklerini, alın saçlarını, -bam teline varıncaya kadar- sayup dökmüşler, bi'n-netice namazda kıyam elif, rükû' lam, sücûd he'dir. Bundan “Allah” peydâ olur. İşte o da Fazl-ı Naîmî'dir.”

Rükûda “Yâ Hazret-i Fazlı rabbi'l-arşi'l-azîm”

Secdede “Yâ Hazret-i Fazlı rabbi'l-arşi'l-a'lâ” derler diye örnekler vermiştir.⁶⁵

Bu fırkanın düşüncesinin esası, insana en yüce mertebeyi vermektir.

İnsan, mahiyeti itibariyle diğere varlıklardan çok farklı, varlık mertebelerindeki diğere sınırlı varlıkların –hayvanlar, melekler- düzeylerine inip çıkabilen potansiyelde, tüm varlıklardan sonra yaratılmış zübde-i âlem'dir. Tüm mevcudat insana âşıktır, o yüzden toprağa secde ederler. Bu aşkın sebebi, insanın yüzüdür. Çünkü “Allah insanı kendi sûreti ve Rahman sûreti üzerine yaratmıştır.”⁶⁶

1964 yılında basılmış *Mezhepler ve Tarikatler Tarihi* isimli bir eserde Hurufîlerin ahlâkî düşünceleri hakkında şunlar yazmaktadır: “İnsan iyi ahlak sahibi olur, kimseyi incitmezse, hayır yapmakla ömrünü geçirirse, kalbi selim, temiz vicdanı olursa, onun ruhu öldüğü zaman ruh-u küll'e vasıl olacaktır. Cennet orasıdır. Kötülük edenlerin ruhları ise bir taşta, bir hayvana girecektir. Orada azap duyacaktır. İşte bu da cehennemdir. Bu sûretle tenasühe inanırlar.”⁶⁷

⁶⁵ M. Sâdık Vicdânî, *Hurufîlik ve Bektaşîlik Ne İdiler ve Nasıl Kaynaştılar*, (İstanbul: İz Yayıncılık 2017).63, 125.

⁶⁶ Usluer, *Hurufîlik*, 259.

⁶⁷ Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatler Tarihi*, (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1964), 372.

Hurûfilîğin temel akidesi, Fazlullah'ın Allah'ın mazharı olduğu, yani Allah'ın Fazlullah'ın bedeninde görüntülediği ve onun kıyamet gününe yakın Müslümanları, Hıristiyanları ve Musevîleri kurtaracak Mehdi olduğu şeklinde özetlenebilir. Allah'ın insan bedenine hulul ettiğine dair bu çok kuvvetli inanç kanalıyla Hurûfilik, Anadolu ve Rumeli'de yayılışı sırasında bir kısım Bayramî Melamilerini, Kalenderî ve Bektaşîliği ve bazı Halvetiyye çevrelerini, daha önemlisi, Kızılbaşlık'ta zaten var olan bu inancı daha da derinleştirmiştir.⁶⁸ Osmanlı toplumunda zındıklıkla ve mülhidlikle suçlanan sufi veya ulemanın ortak noktası da Hurûfilîğin hulûl inancını değişik biçimlerde benimsiyor olmalarıdır.⁶⁹

Hurûfîler keşfettikleri sırları kabul etmeyenlere hoşgörü göstermemişlerdir. Fazlullah'ın getirdiği ilmi anlamayıp kabul etmeyenlerin kıyamet gününde ölü ve bir hiç olduklarını söylerler. Cinler Hz. Âdem'den önce yaratılmışlardır. Ama cinlerin yaratıldığı ateş, hatları kabul eden bir yapıda değildir. Hz. Âdem ise topraktan yaratılmıştır, üzerine hatlar nakşedilmiştir. Şimdi insan olup da kendi sûretindeki hatların sırrına ulaşmayan ya da bunları kabul etmeyen, cin, dolayısıyla cin grubundan olan şeytan sıfatıyla sıfatlanır. Muhtemel ki Hurufilerin bu dışlayıcı tutumları kendilerinin de dışlanmasına sebep olmuştur.⁷⁰

İran'da 14. asır sonlarında Esterabad'da ortaya çıkan Hurûfilik kısa süre sonra Hindistan, Azerbaycan, Irak, Suriye, Anadolu ve Rumeli topraklarında da yayılmıştır.⁷¹

1.3.5. Bektaşîlik-Hurufîlik İlişkisi

İshak Hoca, incelediğimiz eserinde Hurufîliği, Bektaşîliğin etkilendiği kaynaklardan birisi olarak görür. Onun, Hurufîliğin Bektaşîlik içinde devam ettiği düşüncesini, birtakım farklılıklarla birlikte değişik yazarlarda da görebiliriz.

Gölpınarlı'ya göre, XVI. ve XVII. yüzyıllarda Hurûfilik Osmanlı toplumunu etkilemeye devam etmiş, bir yandan Bektaşîliğin temel inançları arasına girerken bir taraftan da Bektaşîlikten bağımsız temsilciler yetişmiştir.⁷²

⁶⁸ Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, 157-158.

⁶⁹ İsmail Arıkoğlu, *Firişteoğlu'nun Câvidân-nâme Tercümesi: İşknâme (İnceleme-Metin)*, (Doktora Tezi. Van 2006), 20.

⁷⁰ Usluer, *Hurufîlik*, 172-173.

⁷¹ Aksu, "Fazlulah-ı Hurufî" *DİA*, c. 12: 277-279.

⁷² Gölpınarlı, *Hurûfilik Metinleri Kataloğu*, 29.

Fazlurrahman, Hurufilik, genellikle aşırı Şîî etkilere açık olan Türkiye'deki Bektaşîlik tarafından da benimsenmiştir, diyerek Bektaşîlerin hem Şîîlerden hem de Hurufilerden etkilendiğini belirtmiştir.⁷³

Bedri Noyan Dedebaba, *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*, adlı kitabında şu ifadeler yer vermiştir: Bektâşî Edebiyatı'nda Hurûfî etkisiyle yazılmış sözler ve deyimler bulunur ki bunlar yeri geldikçe belli olur. Bektâşî şiirlerini okudukça Hurûfî etkisi ve neşesiyle yazılmış pek çok çeşit motifler bulacaksınız. Bunlara örnek olarak şu dörtlükleri vermiştir:

Yirmi sekiz harfi ezber etmeyen
Hurufâtın esrârına yetmeyen,
Erenler râhına doğru gitmeyen
Cihângir olsa da sâil sayılır.

Âsım Kerimî Baba (XX. Yüzyıl ozanlarından)

Muhammed, Ali vâhid
Ebceddir buna şâhid,
İster isen hisab et
Lâf atma bize zâhid
Âsım Kerimî Baba⁷⁴

Sönmez Kutlu da Bektaşîlerin, Hurufilerden etkilendiğine dair şunları söylemiştir: XV. Asırda çeşitli sûfî zümrelerin ve Hurufiliğin, Bektaşîlik içerisine sızması sonucu, tarikat üzerinde önemli tesirler bırakmışlardı.⁷⁵

Ethem Rûhi Fığlalı, Alevî-Bektaşî inancına tesir etmiş akımlardan biri de Hurûfilik'tir der ve temel inançlarını anlatır: "Fazlallah'ı Allah tanımaktır. Ona göre dünyada üç devir vardır: Nübüvvet, İmamet ve Ulûhiyyet. Nübüvvet Hz. Peygamberle kemalini bulmuş ve tamamlanmıştır. İmamet, Hz. Ali ile başlamış ve On iki imamın on birincisi olan Hasan el-Askerî ile bitmiştir. On ikinci imam Mehdî kaybolunca Fazl'ın zuhûru ile Ulûhiyyet devri başlamıştır. O son zuhurdur."⁷⁶

⁷³ Fazlurrahman, *İslam*, 249.

⁷⁴ Bedri Noyan Dedebaba, *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik* (Ankara: Ardıç Yayınları, 2000), 77-78.

⁷⁵ Sönmez Kutlu, *Alevîlik-Bektaşîlik Yazıları-Alevîliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safî*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006), 152.

⁷⁶ Ethem Rûhi Fığlalı, *Türkiye'de Alevîlik-Bektaşîlik*, (Ankara: Selçuk Yayınları, 1990), 302-303.

Mehmet Eröz, Fazlallah kendini, Allah'ı ve kâinatın künh ve hakikati, kendi zâtında tecelli eden yeni bir peygamber olarak ilan etmiştir, demektedir.⁷⁷

İran'da ortaya çıkan Hurûfilik, aktif misyonerleri sayesinde Anadolu'ya yayılmış, II. Murad ve Fatih devrinin bazı zamanlarında saraya kadar girmiştir. Hurûfiler, vezir Mahmud Paşa ve Fahreddin Acemî'nin tesiri ile şiddetli ve korkunç takibata uğratıldıktan sonra Bektaşîler içine karışarak mevcudiyetlerini muhafaza edebilmişler ve propagandalarını devam ettirmeye muvaffak olmuşlar idi.⁷⁸ Mehmet Eröz "bu tesiri çokta mübalağa etmemek gerekir" diyerek bölümün sonuna bir cümle eklemiştir.

Ahmet Yaşar Ocak, XIII. hatta belki XII. yüzyılda İran, Irak ve Suriye topraklarında yaşayan Türkmenler ve kısmen Kürtlerle Nizarî İsmâîlilerin gerek doğrudan temasları, gerekse Vefaiyye gibi sûfi teşekküller içine sızan Nizarî daileri vasıtasıyla etkilenme olduğu, Hurufiliğin ise daha sonra bu tesirleri pekiştirdiği kanaatindeyiz, demektedir.⁷⁹

John Kingsley Birge'nin anlattıklarından bazıları da şunlardır: 1398 (kaynaklarda ölüm tarihi 1394) yılında Fazlullah adında Esterabad'lı bir adam kendisini tanrı ilan etti. Sayılara ve onların "söz"ün nihai unsurları olan harflerle ilişkileri üzerine Kabalistik bir inanç sistemi öğretti, Yuhanna'nın İncili'nde olduğu gibi sırasıyla alındığında bu, Allah'ın bizzat kendisinin en üst ifadesi olacaktı.⁸⁰ Ona göre 15. yüzyıl ortalarından itibaren Hurufî misyonerlerinin, şaşırtıcı derecede olumlu bir tepki alarak, öğretilerini Küçük Asya'da genişçe yaydıkları doğru görünmektedir ve bu tarihten itibaren Bektaşîler, Fazlullah'ın öğretilerinin en coşkulu inananları arasına girmişlerdir.⁸¹

Muharrem Varol da aralarındaki etkileşimi şöyle anlatmıştır: Gerçekten Bektaşî resimleri içerisinde şöhret bulmuş olan "Çifte Fazl" figüründe, saç ve sakalın gösterildiği bir yüzde Fazl manasına gelen harfler şekil değiştirmeden yer alır. Resmin

⁷⁷ Mehmet Eröz, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşîlik*, (İstanbul: Otağ Matbaacılık Koll. Şti., 1977), 242.

⁷⁸ Eröz, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşîlik*, 245.

⁷⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevilik Tarihinin Temel bir Problemi: Alevilik ve Nizarî İsmâîlîliği*, *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevilik Sempozyumu -I-*, (Isparta 2005), 33.

⁸⁰ John Kingsley Birge, *Bektaşîlik Tarihi*, Çeviren: Reha Çamuroğlu, (İstanbul: Ant Yayınları, 1991), 67.

⁸¹ Birge, *Bektaşîlik Tarihi*, 70.

altında şu cümle vardır; “Âdem vücut âleminin levhasıdır; Âdem’in yüzündeki satırlarda Hakk’ın Fazlı gizlidir”.⁸²

1.3.6. Hurufiliğin Anadolu’da Yayılışı

Hurûfilik, Fazlullah Hurûfi tarafından İran topraklarında ortaya çıkarılmış ve oralarda yayılmış, ancak öldürülmesinin ardından çeşitli sebeplerle takipçileri tarafından farklı coğrafyalara taşınmıştır. Hindistan’a, Anadolu topraklarına, Balkanlara yayılmıştır. Harputlu İshak Hoca, incelemiş olduğumuz eserinde, Hurûfilğin Anadolu topraklarına, Fazlullah Hurûfi’nin en iyi öğrencisi ve halifesi kabul edilen Ali el-A’lâ (ö.822/1419) tarafından getirildiğini belirtmiştir.⁸³ Ancak bazı kaynaklarda, Ali el-A’lâ’nın ölüm yeri ve eserlerinde böyle bir bilgi bulunmamasına dayanılarak İshak Hocanın bu görüşüne itiraz edilmiştir.⁸⁴ Bu çerçevede Hurûfilğin özellikle Bektaşilik üzerinden yayıldığı kabul görmektedir. Yine Kalenderiler arasında yaşadıkları da ifade edilmektedir. Onlar, görüşlerini, halk ve yöneticiler arasında zaten var olan tasavvuf, vahdet-i vücud, ilm-i esrar-ı hurûf gibi inançlar içinde gizleyerek yaydıkları düşünülmektedir.⁸⁵

Ali el-A’lâ, Hacı Bektaş-ı Veli tekkesini ziyaretinden sonra burayı kendisine uygun ortam kabul ederek buradan fikirlerini yaymaya başlar. Fazlullah Hurûfi’nin diğer bir halifesi olan İmadud-din Nesimi (ö. 807/1404) ise özellikle şiirleri ile onun fikirlerini yaymaya çalışır ve sonunda da idam edilir. Firişteoğlu Abdülmecid (ö. 864/1459-60) de, Hurûfi kaynaklarını Türkçeye çevirerek Anadolu’da yayılmasına sebep olan isimlerden diğer birisidir. Yine Bektaşiliğin ikinci kurucusu kabul edilen Balım Sultan’ın da Hurûfilik’ten etkilendiği, dizelerinde Hurûfilik inançlarına vurgu yaptığı belirtilmektedir. Bektaşî şairlerinden Virani ve yine bazı Mevlevî şairlerden de bahsedilmektedir.⁸⁶

Ahmet Yaşar Ocak, 15. yüzyılda Hurufiliğin ardından Şiiliğin Anadolu topraklarına getirilip Sünniliğin tahrip edilmeye başlaması üzerine, devletin desteği ile

⁸² Muharrem Varol, “Kâşifü’l-Esrâr’ın İzinde: Harputlu Hoca İshak’ın İzâhül-Esrâr Adlı Bilinmeyen Bir Risalesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 78 (İstanbul 2016), 46.

⁸³ Harputlu, *Kâşifü’l-Esrâr ve Dâfiu’l-Esrâr*, 4.

⁸⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, *100 Soruda Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatler*, (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969), 156. Fatih Usluer, *Hurufilik*, 24.

⁸⁵ Usluer, *Hurufilik*, 24.

⁸⁶ Fuzuli Bayat, “Hurufilik Merkezleri ve Anadolu’da Hurufilik”, *Alevilik*, Haz: İsmail Engin-Havva Engin, (İstanbul: Kitapyayınevi, 2004), 165.

Osmanlı ulemasının koyu bir savunma psikolojisine girdiğini, İbn Kemal, Ebussu'ud Efendi gibi şeyhülislamın bu tür inançlara karşı amansız bir mücadele başlattıklarını ifade etmiştir.⁸⁷

1.4. OSMANLI'DA BEKTAŞİLİK – DEVLET İLİŞKİLERİ

1.4.1. Bektaşilik Hakkında Kısa Malumat

İslam Ansiklopedisi, “Bektaşilik” maddesinde “devletin tanıdığı tek gayri Sünni tarikat” ifadesiyle geçen Bektaşilik; 13. yüzyıldan itibaren Kalenderlik içinde oluşmaya başladığı düşünülen bir tarikattır.⁸⁸

Irene Melikoff'a göre Bektaşiliğin manevi kökenlerini Orta Asya'ya kadar götürmek mümkündür. Süreç içinde Bektaşilik bir dini senkretizm yani bir bağdaştırmacılık şeklini alacaktır. Dışarıdan gelen öğelere de açık olacak, bir taraftan yerleştiği yeni ortamdan gelen inançlar ve gelenekler, diğer yandan tarihi ve toplumsal olaylara ait etkiler iz bırakacaktır. Örnek olarak, Ahi teşkilatının veya Hurufilik gibi dışarıdan gelen inançların etkilerini gösterebiliriz, demektedir.⁸⁹

Kimi yazarlara göre ise tarikatta, Hıristiyan, İslam, Grek ve Pagan düşüncesinin çeşitli biçimleri hem öğreti ve hem de pratikler düzeyinde birleşmiştir.⁹⁰

Ahmet Yaşar Ocak da, XIII hatta XII. yüzyılda İran, Irak ve Suriye topraklarında yaşayan Türkmenler ve kısmen Kürtlerle Nizarî İsmailîlerinin Alevilik ve Bektaşilik üzerinde tesirlerinin olduğu kanaatindeyiz demiştir.⁹¹

Bektaşilik araştırmacıları, Bektaşiliğin iyi anlaşılabilmesi için iki dönemde incelenmesi gerektiğini söylemektedirler:

1. Teşekkül Devri diye adlandırılan ilk dönem. 13. yy. da başlayıp 15. yy. sonlarına kadar uzanan bir dönem olarak incelenir.

Bektaşiliğin 13. yüzyılda yaşanmış olan Babaî isyanı (Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında başlamış Baba İshak'ın 637/1240 yılında idamına kadar devam etmiştir) ile birlikte gün yüzüne çıktığı Fuad Köprülü'nün *İlk*

⁸⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17. Yüzyıllar)*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013), 138.

⁸⁸ Ahmet Yaşar Ocak, “Bektaşilik”, *DİA*, c.22 (İstanbul 2000), 373-379.

⁸⁹ Irene Melikoff, “Alevî-Bektaşiliğin Tarihi Kökenleri Bektaşî-Kızılbaş (Alevî) Bölünmesi ve Neticeleri”, *Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi: 28*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1999), 18.

⁹⁰ John Kingsley Birge, *Bektaşilik Tarihi*, Çeviren: Reha Çamuroğlu, 22.

⁹¹ Ahmet Yaşar Ocak, “Alevilik Tarihinin Temel Bir Problemi: Alevilik ve Nizarî İsmaililiği”, *Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu -I-*, (Isparta 2005), 33.

Mutasavvıflar kitabında ifade edilmektedir.⁹² İlk olarak Kalenderi, Yesevi, Haydari, Vefai dervişleriyle birlikte hareket edip, fetihlere katılıp Rumeli'ye kadar gittikleri düşünülmektedir.⁹³

Haşim Şahin de “Vefaiyye” adı makalesinde Vefailiğin ortaya çıkışından Osmanlı'nın kuruluşuna kadar olan süreci anlatmıştır. Seyyid olduğu ifade edilen Ebu'l-Vefa 29 Ağustos 1026 tarihinde Irak'ta doğmuş, ilk tahsilini Bağdat'ta yapmış daha sonra Buhara'da dini ilimler sahasında eğitim görmüş, burada tasavvufa meylederek Irak'taki en büyük şeyhlerin arasında sayılır olmuş ve kurduğu taikat vefatından sonra “Vefaiyye” olarak anılmıştır. Tarikat Anadolu'da Ebu'l-Vefa'dan yüzyıl sonra yaşadığı düşünülen Dede Garkın tarafından yayılmıştır. Dede Garkın'dan sonra Anadolu'da en fazla iz bıraktığı kabul edilen halifesi Baba İlyas, müritlerinin sayısı artınca peygamberliğini ilan etmiş ve isyan hareketine girişmiştir. Onunda en büyük halifesi Baba İshak tarafından isyan büyütülmüş ancak Selçuklu yönetimi tarafından bastırılarak Baba İshak öldürülmüştür. Hacı Bektaş-ı Veli de bu dönemde Anadolu'ya gelmiştir. Kardeşi isyana katılıp öldürülen arasında zikredilirken Hacı Bektaş-ı Veli zühd hayatını tercih etmiştir. Bu izahlardan sonra Haşim Şahin Anadolu'da yaşayan halkın Ahmet Yesevi'nin öğretisi yanında Irak'ta ortaya çıkmış olan Vefailikten de etkilenmiş olduklarını söylemektedir.⁹⁴

Bektaşilerin şeyhi olarak kabul edilen Hacı Bektaş-ı Veli (ö. 669/1271)'nin Sünnî bir şeyh olduğu, ancak ondan sonra zamanla Bâtîniye, Hurûfiye, Alevîlik, hatta Hıristiyanlık ve Şamanizm karışımı mistik bir akıma yöneldikleri ifade edilmektedir.⁹⁵ Hacı Bektaş-ı Veli, bir Vefai şeyhi olan Baba İlyas'ın halifesi ve Haydari şeyhi olarak da kabul edilir. Yine Bektaşîliğin teşekkülünde önemli hizmetleri bulunan Abdal Musa ve onun halifesi kabul edilen Kaygusuz Abdal'ın da Kalenderi oldukları araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir.⁹⁶

⁹² Fuad Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2012), 205-206; İlyas Üzüm, *Alevilik*, (İstanbul: İsam Yayınları, 2012), 31.

⁹³ Ahmet Yaşar Ocak, “Bektaşîlik”, *DİA*, c.22 (İstanbul 2000), 373.

⁹⁴ Haşim Şahin, “Vefaiyye”, Editör: Semih Ceylan, *Türkiye'de Tarikatlar* (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 135-156.

⁹⁵ Mehmet Necmeddin Bardakçı, “Bir Tasavvuf Mektebi Olarak Bektaşîlik”, *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevîlik Sempozyumu -I-*, (Isparta 2005), 58; Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, (İstanbul: Dergâh Yayınları 2013), 223.

⁹⁶ Ocak, “Bektaşîlik”, *DİA*, c.22: 374.

Zekeriya Işık da, kitabında, Bektaşîlerin ortaya çıkış tarihleri ve Yeniçerilerle ilişkisi konusunu detaylı olarak anlatmış ve sonunda; Osmanlı kuruluş evresinde yaşanan büyüme sarmalı içerisinde devlet-tarikat birlikteliğinin aynı çizgide olduğu, gazi dervişlerin gerek fetihlerde ve gerekse bu yerlerin iskânında aktif rol oynadıkları; diğer taraftan da yaşadıkları sosyo-ekonomik-kültürel hayatın benzer koşullarda ve çevrelerle özdeşleşmiş bir aynılıkta olduğu dikkate alınırca, bu dönem için gerek Yeniçeri-Bektâşî yakınlaşmasını gerekse diğer şeyh ve dervişlerin devlete yakınlığını uzak bir ihtimal olarak görmemek gerekir, diyerek Bektaşîlerin Osmanlı'nın kuruluşu zamanından itibaren var olduklarını belirtmiştir.⁹⁷

2. Esas Kuruluş ve Gelişme Devresi: 16. yy. başından günümüze kadar devam eden aşama olarak kabul edilir. Bektaşîliği Kalenderîlik'ten ayırarak bugünkü yapısını kazandıranın Balım Sultan (ö. 922/1516) olduğu düşünülmektedir. Bektaşîler de Balım Sultan'ı ikinci pir olarak kabul etmektedirler. Bektaşî ananelerinin şekillendiği bu dönem 2. Bayezid zamanıdır.⁹⁸

Bektaşî doktrininin oluşumu, Hurûfi ve Şii tesirler öncesi ve sonrası şeklinde iki ayrı safhada da incelenmektedir.

İlk safha, 13. yy Babaî hareketiyle başladığı düşünülen, Türkmen zümrelerin Anadolu'ya gelmeden önceki gayri Sünnî inançların da (Budist, Maniheizt vb.) etkilerinin olduğuna inanılan dönemdir ki Bektaşîlik, bu dönemde her türlü mahalli inancı bünyesine mal edebilecek bir yapıya sahipti. Bu yüzden de Osmanlıların Rumeli'deki fetihleriyle birlikte gittikleri Yunanistan, Arnavutluk, Romanya, Bulgaristan gibi yerlerdeki halkın inançlarını da benimseyerek onları da kolayca kendilerine katmışlardır.⁹⁹

Hurûfi ve Şii tesirler sonrası ise şöyle anlatılmaktadır: Hurûfiler, Timur yönetimi tarafından Fazlullah Hurûfi'nin idamı ve bağlılarının takibi neticesinde 15. yy.da Anadolu'ya geçerek Kalenderî tekkelerine sığınmışlar, zamanla kendi inançlarını yaymışlardır. 16. yy.da da Safevilerin propagandalarıyla Şii unsurlar Anadolu'da

⁹⁷ Zekeriya Işık, *Şeyhler ve Şahlar*, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2015), 143-144.

⁹⁸ Ocak, "Bektaşîlik", *DİA*, c. 22: 373-379.

⁹⁹ Ocak, "Bektaşîlik", *DİA*, c. 22: 375.

değişik tarikatlarla birlikte Bektaşîliği etkilemeye başlamıştır.¹⁰⁰ Daha sonra da Balım Sultan'la bilinen Hak-Muhammed-Ali, On İki İmam, Tevella, Teberra düsturları gibi unsurlar, tarikatta ana unsurlar olarak kabul edilmiştir. Böylece değişik etkilerle Bektaşîlik (senkretik) yapısı oluşturulmuştur.¹⁰¹

Özellikle bu konuda dikkat çekilen husus, Hurûfilik ya da Şiiliğin direkt kendi hüviyetleriyle Bektaşîliğin bünyesine girmiş olmadığıdır. Değiştirilerek tarikatın bünyesine alınmışlardır. Günümüzde de karşılaştıkları farklı unsurları bünyelerine alarak hem onları kendilerine çekmekte hem de kendileri değişime devam etmektedir.

1.4.2. Osmanlı Yönetimi ve Bektaşîlik

Hacı Bektâş-ı Veli'den (Aşıkpaşaoğlu Osmanlı Hanedanından kimseyle görüşmediğini söyler) sonra¹⁰² ikinci pir kabul edilen Balım Sultan, Osmanlı Sultanı II. Bayezid tarafından Safevi propagandasının arttığı dönemde halkın bu etkilerden uzak tutulması amacıyla Anadolu'ya Hacı Bektaş Dergâhı'na getirilmiştir. Balım Sultan bundan sonra Bektaşîliği teşkilatlanmaya tabi tutmuş, düsturları ortaya koymuştur. Ayrıca tarikat, devlet nezdinde himaye ve ilgi görmüş ve muhtemelen Yeniçeri ocağı da bu dönemde manen Bektaşîliğe bağlanmıştır.¹⁰³ Bu dönemden sonra yönetimle yakın ilişkiler devam etmiştir.

Bektaşîliğin Osmanlı yönetimi ile ilişkiler içinde olmasında yeniçeriliğin büyük payının olduğu bilinmektedir. Ağırlıklı görüşe göre I. Murat zamanında 1362 yılında¹⁰⁴ kurulan Yeniçeri Ocağı, Hacı Bektâş-ı Veli ile ilişkilendirilmektedir. Ocağa daima bir Bektaşî şeyhi bulunmuş, askerlerin motivasyonu konusunda önemli görevler yapmışlardır.¹⁰⁵ Diğer taraftan da Bektaşîler, yeni alınan ülkelerin İslamlaştırılması ve Osmanlı propagandasının aracı da olmuşlardır.¹⁰⁶ XVI. Yüzyılın ortalarına kadar askerî başarılarında önemli katkısı olan Yeniçeri Ocağı, bundan sonra yavaş yavaş bozulmaya başlamış, bazı isyan hareketlerine dâhil olmuş, devlet işlerine müdahaleye kalkışmışlar

¹⁰⁰ İlyas Üzüm, *Alevilik*, (İstanbul: İsam Yayınları, 2012), 50.

¹⁰¹ Üzüm, *Alevilik*, 55.

¹⁰² Aşıkpaşaoğlu, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, Haz. Atsız (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012), 206.

¹⁰³ Üzüm, *Alevilik*, 56.

¹⁰⁴ Abdurrahman Küçük-Mehmet Alparslan Küçük, *Türkistan'dan Türkiye'ye Alevilik-Bektaşîlik*, (Ankara: Berikan Yayınevi, 2009), 147.

¹⁰⁵ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, (Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kültür Yayınları, 2017), c. XII: 234.

¹⁰⁶ Işık, *Şeyhler ve Şahlar*, 145.

bu sebeplerden ötürü de Osmanlı sultanları ocağı kapatmayı düşünmüşler, ancak II. Mahmud zamanına kadar bu düşünce gerçekleştirilememiştir. İşte Bektaşîler ve Yeniçeri Ocağı'nın bu yakın ilişkilerine binaen 15 Haziran 1826 tarihinde II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmasıyla birlikte Bektaşîlik de yasaklanmıştır. Bazı Bektaşîler idam edilmiş, ileri gelenlerden bir kısmı sürgüne gönderilmiş, tekkelerinin bazıları yıkılmış bazıları Nakşibendi şeyhlerine verilmiştir. Ancak bazı Bektaşîler de kimliklerini gizleyerek hayatlarını devam ettirmiş, Tanzimat'ın 1839'da ilanıyla rahatlamışlardır.¹⁰⁷

Bektaşî Tekkeleri'nin tehlike olarak görülüp kapatılması konusunda birkaç sebep sıralanmaktadır. Devletin modernleşme-merkezîleşme politikası çerçevesinde yürüttüğü ortak bir Osmanlı milleti oluşturmak hususunda toparlayıcı olabilecek tek unsur olarak Sünnî/Resmî İslam'ı ön plana çıkartarak ona karşı tehdit odağı olarak gördüğü merkezleri yok etmek. Bektaşîliğin iç ve dış politikada yarattığı zaafı kurtulmak. Gelişime ve değişime kapalılığı defalarca test edilen ocak-tarikat sarmalının toplumda yarattığı siyasi, sosyal ve kültürel gerginlikten devleti ve toplumu kurtarmak. Dağılan siyasi ve idari gücü merkezden başlayarak yeniden revize edilmiş canlı ve dinamik bir ideoloji etrafında merkezde toplamak. Devlet yönetimini Bektaşîlerden kurtarmak. Ocak-tarikat birlikteliğinden geriye maziye hatırlatacak hiçbir şey bırakmamak ve benzer güç ittifaklarıyla ortaya çıkabilecek bütün mahfillere gerekli mesajı vermek. Bektaşîlik; siyasî (mehdîlik algısı, her an düzene karşı isyan potansiyeli yani ideolojik ve ontolojik sebeplerle), askerî (yeniçeri ile olan güçlü bağlantıları), hem sosyo-kültürel (Râfizîlik, Kızılbâşlık denilen akımları bünyesinde barındırması ve tebanın itikadını bozması), hem de dış politikada (içerde açtıkları sorunlar nedeniyle dışarıda güçlü olunamaması) problemlere yol açması gibi meşrulaştırıcı sebeplerle mahkûm edilerek tasfiye edilmiştir.¹⁰⁸

A. Yılmaz Soyger de, Osmanlı Devleti imparatorluk özelliklerini devam ettirme içgüdüsüyle, Bektaşîliğin belki de ebediyen devam edecek ayrılığına sebep olmuş ve bu ayrılığın devamı için uygun ortam temin etmiştir. Bu kendini koruma ve ilelebet yaşama

¹⁰⁷ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. XII, 182.

¹⁰⁸ Işık, *Şeyhler ve Şahlar*, 175-176.

içgüdü, cemiyeti son derece önemli bir sivil toplum kuruluşundan mahrum bırakmıştır, diyerek farklı bir yaklaşımda bulunmuştur.¹⁰⁹

İlber Ortaylı, Hacıbektaş Dergâhı'nın 1852 tarihli bir irade ile Bektaşîlere geri verildiğini ifade eder.¹¹⁰ Abdülaziz'in tahta çıkmasıyla Bektaşîlerin tekrar önü açılmış 1867'den başlayarak on yıl içinde *Tahmis, İşknâme, Makalat, Mir'âtü'l-Mekâsıd, Kaygusuz Abdal Risalesi, Turabi Baba Dîvanı* gibi eserlerini neşretmişler ve bazı tekkeler de Bektaşîlere iade edilmiştir.¹¹¹

1800'lü yıllarda İshak Hoca'nın eserinden başka Bektaşîlerin aleyhine hazırlanmış çalışmalar var mıdır? Sorusuna karşılık yaptığımız araştırmalarda, biz herhangi bir yayına rastlamadık. Ancak araştırıldıkça gün yüzüne çıkacak eserler olduğunu düşünüyoruz. Salih Çift'in, "1826 Sonrasında Bektaşîlik ve Bu Alanla İlgili Yayın Faaliyetleri"¹¹² isimli makalesinde de İshak Hoca'nın eserinden başka isim mevcut değildir. Yine Hasan Hüseyin Ballı'nın, *Hurûfliğin Doğuşu ve Fazlullah Hurûfi*,¹¹³ isimli eserinde Bektaşîler aleyhinde yazılmış ve Bektaşîler tarafından eleştirilmiş, karşılığında cevap verilmiş eser olarak İshak Hoca'nın kitabı gösterilmektedir. Yalnız başka fırkalara reddiye olarak yazılmış eserler mevcuttur. Mesela Çorumlu Ahmet Feyzi Çorûmî'nin yine bu döneme ait 1292/1880 tarihinde kaleme alınmış "*El-Feyzu'r-Rabbânî fî Ebâtîli'l-Îrânî*" adlı eseri de Şiiliğin bir kitabı olarak kabul edilen "*Hüsniye*" adlı kitaba reddiye olarak yazılmıştır. Ahmet Feyzi Çorûmî, İslâm'ın nurunu söndürmeye yönelik yoğun faaliyetler yürütenlere, Ehl-i Sünnet aleyhinde çalışanlara, Osmanlı ülkesinde bozgunculuk çıkarmaya çalışanlara tenkit ve zararlı olan bu gibi eserlerin tuzağına düşme ihtimali olan Müslüman halkı da uyararak maksatlı, haddi olmayarak bu eseri kaleme aldığı belirtmiştir.¹¹⁴ Yine *Hüsniye*'ye red amacıyla Topkapı Mevlevi Hanesi Şeyhi Osman Efendi tarafından kaleme alınan "*Tezkiye-i Ehl-i Beyt*" örnek verilebilir.

¹⁰⁹ A. Yılmaz Soyzer, "Bektaşî Tekkelerinin 1826'da Kapatılışını Anlamak," *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevîlik Sempozyumu -I-* (Isparta: Tübitak, 2005), 71.

¹¹⁰ İlber Ortaylı "Tarikatlar ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Yönetimi", *OTAM*, sy. 6, (1995): 287

¹¹¹ İlyas Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*, 73.

¹¹² Salih Çift, "1826 Sonrasında Bektaşîlik ve Bu Alanla İlgili Yayın Faaliyetleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 12, sy. 1 (Bursa 2003): 249-268.

¹¹³ Ballı, *Hurûfliğin Doğuşu ve Fazlullah Hurûfi*, 210-211.

¹¹⁴ Sayın Dalkıran, *Osmanlı Devleti'nde Ehl-i Sünnet'in Şi'î Akidesine Tenkidleri*, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2000), 20-21.

İttihad-ı İslam çalışmaları çerçevesinde dünya müslümanlarını birlik ve beraberliğe davet etmek ve bu konuda uyanık olmak konusunda teşvik maksadıyla aynı zamanda da fırkalar üzerinden ayrılığa teşvik eden dış güçlerin faaliyetleri konusunda uyarmak gayesiyle kitap, gazete, dergi vb. basımına önem verilmiştir. Mesela Süleyman Hasbî'nin "İslam Milletlerinin Mutluluğu İçin Birlik Hakkında Tez"i, İstanbul'da yayınlanan *Ma'lumât*, Kahire'de yayınlanan *el-Müeyyed* ve *Türk* dergileri ile İstanbul'da basılan *Vakit*, *el-Cevâ'ib*, *Ahter* ve *Sırât-ı Müstakîm* gibi dergilerde de İslam Birliği konusu üzerinde durulmuştur.¹¹⁵

1900'lere gelindiğinde uzun bir araştırma sonucu (1910-1939)¹¹⁶ ortaya çıkan Sâdık Vicdânî'nin "Hurufîlik ve Bektaşîlik Ne İdiler ve Nasıl Kaynaştılar" isimli eserinden bahsetmek gerekmektedir. Eser iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hurufîlik, ikinci bölümde Bektaşîlik anlatılmaktadır. Sâdık Vicdânî Hurufîliğe karşı ilk neşrolunan Türkçe kitap İshak Hoca'nın kitabıdır ve o tarihlerde Hurufî akidesi Bektaşîlik bünyesini tamamıyla sarmıştı diyerek İshak Hoca'dan bahsetmekte bazan tasvip ettiğini bazan eleştirdiğini söylemektedir. Bektaşîliği de üç dönemde incelemektedir. Birincisi; ilk ve saf Bektaşîlik, ikincisi; Şii ile karışık Bektaşîlik, üçüncüsü; Hurufîliğin karışmasından müteşekkil son Bektaşîlik. Bektaşîlerin ilk dönemi hakkında olumsuz bir şey söylemezken ikinci ve üçüncü dönemleri kabul ettiği zamanlarda bozulduklarını söylemiştir. Şu cümlesinden de tekkelerin kapatılmasına sevindiğini anlamak mümkündür: "Hükümet-i cumhuriyetimizin himmet-i bülelidiyle tarihe gömülen orta ve son Bektaşîlik".¹¹⁷

¹¹⁵ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için Cemil Hakyemez'in "*Osmanlı-İran İlişkileri ve Sünni-Şii İttifakı*" isimli eserine bakılabilir. Cemil Hakyemez, *Osmanlı-İran İlişkileri ve Sünni-Şii İttifakı*, (İstanbul 2014), 141. Yayın faaliyetleri için; 152-153.

¹¹⁶ İsmail Güleç, Sâdık Vicdânî'nin Bilinmeyen Bir Eseri: Hurufîlik ve Bektaşîlik Ne İdiler ve Nasıl Kaynaştılar, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 88, Kış 2018, 11-34.

¹¹⁷ M. Sâdık Vicdânî, *Hurufîlik ve Bektaşîlik Ne İdiler ve Nasıl Kaynaştılar*, (İstanbul: İz Yayıncılık 2017), xxv, 63, 174.

İKİNCİ BÖLÜM

KÂŞİFÜ'L-ESRÂR VE DÂFİU'L-EŞRÂR ADLI ESER HAKKINDA BİLGİ

2.1. İÇERİK

İncelemeye çalıştığımız eser, 1291/1874 tarihinde, İshak Hoca'nın kendi ifadesi ile "Esrâr-ı Bektâşîyan" hakkında Müslümanları bilgilendirmek maksadıyla kaleme alınmıştır.¹¹⁸ İshak Hoca, eserinin ilk sayfalarında, Timur'un askerlerinden kaçan Hurufîlerin Anadolu'ya gelerek Bektaşî Tekkelerinin içine sızdıklarını, zaten çok da bilgili olmayan Bektaşîlere kendi sapık bilgilerini gizli gizli öğrettiklerini yazmıştır. Devletin maksadı, din, mülk ve arzı muhafazadan ibarettir diyen İshak Hoca insanları uyarmak görevini yerini getirmek maksadıyla bu eseri hazırlamıştır.

Hasluck'un *Bektaşîlik Tetkikleri* adı eserinin Anadolu'da Bektaşîlik ve Hıristiyanlık başlıklı bölümünde, Hıristiyanlarla aralarında müşterek noktaların olduğu ve Bektaşî-Hurufî tarikatı diye bahsedildiği görülmektedir.¹¹⁹

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. O da, İshak Hoca'nın ağır bir dille eleştirdiği Hurufî inançlarıdır. Ancak ifadelerine göre onlar Anadolu'da kendilerini Bektaşîlerin içinde gizleyerek Bektaşî imiş gibi göründüklerinden bu ismi kullanmış, Hacı Bektaş-ı Veli ve onu samimiyetle takip edenlerin hakkını vermekten de geri durmamış, onların Sünnet-i Seniyye üzere yaşadıklarını ifade etmiştir.

İshak Hoca, her ne kadar 'bâb'lar şeklinde bir sınıflama yapmaya çalıştıysa da eserini tam olarak sistematik bir çalışma tarzında ele almamıştır. Daha ziyade eleştiri amaçlı okuduğu Bektaşî eserlerini merkeze aldığı için konu bütünlüğüne fazla dikkat etmemiştir. Meseleler zaman zaman birbirine geçmiş vaziyette anlatılmıştır. Bazan da söz konusu kitapların dışına çıkarak kulaktan duyma, aslı kanıtlanamamış bir takım ithamlara da yer vermiştir. Bunların bir kısmı latifeden olarak aktarılırken bir kısmı da gerçek olaylarmış gibi ikinci üçüncü şahıslardan nakledilmiştir.

1.-2. sayfa.

¹¹⁸ Harputlu, *Kâşifü'l-Esrâr*, 2.

¹¹⁹ F.R. Hasluck, *Bektaşîlik Tetkikleri*, Çeviren: Râgip Hulûsi, (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 2000), 49.

İshak Hoca, *Kâşifü'l-Esrâr ve Dâfü'l-Eşrâr* adlı eserinin ilk sayfasında, Ehl-i İslam'ı idlâl ile meşgul olan taifenin en başlıcasının Bektaşîler olduğunu, hatta 1288 (1871) tarihinden itibaren ise bu işi daha açıktan yapmaya başladıklarını ifade etmektedir. Bu taifenin Fazlullah'ın *Câvidânnâme*'sini ve onun halifesi olan Abdülmecid Firişteoğlu'nun *Işknâme*'sini okuduklarını şimdi de özellikle Firişteoğlu'nun *Işknâme*'sini tekrar yayınlamaya çalıştıklarını söylemekte ve bu taifeyi Ehl-i İman'a haber vermenin farz-ı kifaye olduğunu yazmaktadır.

İshak Hoca, eserinin 3. sayfasında eserini üç bâb olarak hazırladığını 1. bâbda, Fazlı Hurûfi'nin ortaya çıkışını ve Bektaşîlerin usul ve kaidelerini, 2. bâbda Firişteoğlu'nun *Câvidân*'ındaki küfürleri, 3. bâb da, diğer *Câvidân*'lardaki küfürleri açıkladığını söylemiştir. Daha sonra Karamita¹²⁰ taifesi hakkında kısa bir malumat vermiş Fazlullah Hurûfi'nin de sürekli haram ile meşgul olan bu Karamita taifesinden olduğunu ifade etmiştir.

¹²⁰ Karmatîler, genel kabule göre İsmâiliyye mezhebinin bir kolu olup (Cemil Hakyemez, *Şîa'da Gaybet İnanıcı ve Gâib On İkinci İmam*, (İstanbul: İsam, 2009), 74, Sönmez Kutlu, *Tarihsel din Söylemleri Üzerine Zihniyet Çözümlenmeleri*, (Ankara: Otto Yayınları, 2012), 223), 869 yılında Abbâsîlere karşı düzenlenen Zenc isyanı sırasında ortaya çıkmışlardır. Yaklaşık onbeş yıl süren bu isyanlar bölgenin istikrarsızlaşmasına ve Karmatî davetin dikkatlerden kaçmasına sebep olmuştur. IX. asrın ikinci yarısından itibaren devletin ekonomik koşulları giderek bozulmuş, yöneticiler bütçe açığını kapatmak için çiftçilerin ve diğer kesimlerin vergi yükünü artırmışlar, diğer taraftan çiftçilikle geçinen halkın arazilerinin toprak ağalarının ve devletin eline geçmesi, devlete güvensizliğin artması gibi sebepler halkın isyanına ve devlet karşıtı oluşumlara ilgi duymalarına sebep olmuştur. (Ali Avcu, Karmatîler: Ortaya Çıkışları, Fikirleri, Edebiyatı ve İslam Düşüncesine Katkıları, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c.10, sy. 3 (2010), 199-246). Bu oluşumlardan biriside Karmatîliktir. Küfe'deki İsmâilî dâisi Hamdan b. Eş'as Karmat (ö. 293/906) hareketin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Zulüm ve baskıları kaldırarak yerine adalet ve eşitliği koyacaklarını, özel mülkiyetin ortadan kaldırılarak ortak mülkiyete dayalı bir toplumsal örgütlenmeyi (İslamsal Komünizm diye isimlendirenler de vardır. Gazete Duvar, Tarkan Tufan, Karmatîler, İslâm'ın Komünist Yorumu, 03 Eylül 2017) amaçlamış olduklarını söylemişlerdir. Ancak uzun süre devam ettirememişlerdir. İslam dünyasında belki de günümüzden çok daha büyük çatışmalara yol açtıkları söylenmektedir.

Karmatîler, Ca'fer es-Sâdık'tan sonra imâmetin Muhammed b. İsmâil'in (Ebû'l-Hasen el-Eş'arî'nin, *İlk Dönem İslam Mezhepleri* adlı kitabında, Harun Reşid'den kaçarak gizlendiği yazmaktadır. s.57) çocuklarına geçtiğini kabul etmektedirler. (W. Montgomery Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, çeviren: Ethem Ruhi Fığlalı, (2010: Sarkaç Yayınları, Ankara), 377) Yedi imam vardır. Muhammed b. İsmâil ölmemiş olup Rum ülkelerinde yaşamaya devam etmektedir. Son imam el-Kâim el-Mehdî, Hz. Muhammed'in şeriatını neshedip yeni bir şeriat ve risâletle gönderilecek kimsedir. Muhammed b. İsmâil b. Ca'fer Allah'ın kitabında bahsettiği nebilerin sonuncusudur. Hz. Muhammed'in risaleti, Gadîr-i Hum'da Ali b. Ebû Tâlib'i insanlara naspetmesiyle birlikte sona ermiştir. Kur'an'ı, Hz. Muhammed telif etmiştir. (Cemil Hakyemez, *Şîa'da Gaybet İnanıcı ve Gâib On İkinci İmam*, (İstanbul 2009), 74) . Kummî/Nevbahtî, Hristiyanların teslis inancını benimsemiş olduklarını belirtirler. Detaylı bilgi için: Kummî/Nevbahtî, *Şii Fırkalar*, edit: Sönmez Kutlu, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004), 201.

İran'da Esterabad şehrinde gizlice küfrünü yaydığını, 9 halifesi olduğunu, rüya tabirinde marifeti olduğunu, “ilm-i nokta” diye bir habaset çıkardığını, “nokta çift geldi mübahtır, nokta tek geldi haramdır” diyerek fesad çıkardıklarını anlatmaktadır.

1. Bâb

4. sayfada bu kötü itikatlarının insanlar arasında zâhir olmasından sonra Timur'un oğlunun Fazlı Hurûfi'yi katledip, bacağına ip takarak, hakaretlerle çarşı-pazar sürüklediğini sonra da halifelerinin firar ederek diğer Müslüman memleketlere kaçarak milleti idlâl ile meşgul olduklarını, halifesi Ali el-A'lâ'nın da Anadolu'ya gelerek Hacı Bektaş Tekkesi'nde gizlice *Câvidân*'ı tekkede talim edip “bu tarik Hacı Bektaş Veli'nin tarikidir” diyerek ve gizli tutmalarını tembih ederek Huruffiliği gizlice onların içinde yaydığını söyler.

5. sayfada inançlarını gizli tutmaya çok fazla gayret gösterdiklerini, o derece ki sırrı ifşa edenleri katlettiklerini yazmıştır. Bunların sır dedikleri şey hakkında da şunları anlatmıştır: Sır dedikleri *Câvidân*'ın içindeki işaret ve sembollerdir ve bunlar için de *Miftâhu'l-Hayat* adında bir risale yazmışlar buna da sır demişler; eğer bir kimsede bu risaleden varsa *Câvidân*'ı anlar yoksa anlaması mümkün değildir.

1240/1826 tarihinde, Sultan Mahmud Han zamanında küfürleri bir miktar ortaya çıktığından ulularının idam ettirildiğini, tekkelerinin yıkıldığını, Tarik-i Nakşibendiye'ye yönlendirildiklerini, bunların da 30-40 sene küfürlerini gizli olarak Rufaî, Kadirî ve Nakşîlerin içinde yaymaya devam ederken 1288/1871 tarihinde tekrar Firişteoğlu'nun *Câvidân*'ını tab' ederek akaid-i batıllarını Müslümanlar arasında yaymaya cüret ettiklerini söylemektedir.

İshak Hoca 6. sayfada desiselerini anlatmaya başlamıştır. İlk desiseleri, Fazlullah'ı ilah olarak kabul etmeleridir.

Fazlı Hurûfi, Âdem sûretinde görünüp bütün meleklerle secde ettirendir; yine bütün peygamberlerin sûretinde görünen de Fazlı Hurûfi'dir.

7. sayfada, Şia'dan göründüklerini, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e muhabbetliymiş gibi davrandıklarını, Hz. Ali'ye muhabbet edenlere masiyetin zararı olmayacağını söylediklerini, içki içmeyi helal saydıklarını ifade etmiştir. Yine Şiileri celb için “Hz. Ali sûretinde görünen Fazlı Hurûfi'dir” dediklerini söylemektedir.

8. sayfada 2. desiselerini anlatmaktadır. Cümle din ve mezhebi birleştirip kendisine bey'at ettirmek için bazı kurallar vazetmiştir. On altı kemer diye tabir ettikleri bir kavramları vardır. Bunlar güya peygamberlerin sünnetidir. Mesela Âdem'in kemerini kuşanan daima meşin giyer, Hz. Musa kemerini kuşanan amelde Yahudilere muvafakat etmez, ancak Hz. Musa kısırağa binmemiş diyerek kısırağa binmez. İsa kemerini kuşanan nefesine evlenmeyi haram kılar. Böyle bir iki vasıfta peygamberlere uymalıdır. İshak Hoca burada yine bir parantez açarak şöyle söylemiştir: “Bunlar livata ve zina gibi hiçbir şeyden geri durmazlar yalnız nikâhla evliliği tecviz etmezler (caiz görmezler).” İshak Hoca bunları ileride Firişteoğlu'nun *Câvidân*'ından nakledeceğini söylemektedir.

8. sayfanın sonunda Fazlı Hurûfi'nin “Hz. Muhammed'den ve Hz. Ali'den faziletli kabul edildiğini” yazmıştır. Güya onların Fazlı Hurûfi kadar hakayık-ı şerayiden haberleri yokmuş.

İshak Hoca, bunları aktardıktan sonra “onlar” aslında Şia olmayıp taife-i müşrikindirler, Yahudi ve Nasara'yı tasdik ederler, ancak onları yanlarına çekemeyip Şia'danmış gibi görünerek Şiileri kendilerine çekmişlerdir. Bektaşîlere soru sorduğunuzda “biz Caferi'yiz” derler ancak *Câvidân*'dan haberleri yoktur, kendilerini Şia zannediyorlar ancak ondan da haberleri yoktur der.

3. desiseleri yalanı helal saymalarıdır. Babaları hakkında birçok yalan söyleyerek kerametler naklederler. Mesela babalarının havada uçtuğunu, tayyi mekân ettiğini, ne zaman öleceklerini bildiklerini söylerler. Anlattıkları hikâyelerden biri şudur: “Bir gece babalardan birisi aslana binmiş, her yeri gezmiş dolaşmış, söylediği gibi küp dibinde ölmüş.” Böyle birkaç hikâyeye dinledikten sonra fakire dedim ki: Bu senin söylediğin şeylerin hangisini bir hoca efendi kabul eder. Fakir bir-iki yüz cilt kitap mütalaa eyledim kendilerinden keramet aktarılan evliyanın çokça ibadet ve mücahedatından bahsedilir, hiçbir kitapta böyle bir meyhaneci ehlullah hikâyesi görmedim. Haydi farz edelim ki tesadüf kâbilinden mesela mecazi bi ilahiden olup da kendisinden teklif-i şer'i sâkit olacak derecede hal istiğrakında (dalma, içine gömülme)¹²¹ bulunanlardan birisi meyhaneye gitmiş olsun; gerçi şer'an mecazibi

¹²¹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 524.

ilahiyyeye riayet ve hürmeti lazım ise de taklid asla câiz değildir. Ba husus teklif-i şer'i ile mükellef, tam şuur, sahib-i keramet zevat-ı kiram, kebair (büyük günah) şöyle dursun sagairden (küçük günahlardan) dahi sakınırlar. Sen hiçbir ibadetli ehlullah hikâyesi bilmez misin, hangi ehlullahın kerametini nakletsen, denizleri geçirip, havada uçursan nihayet küp dibinde vefat ettirirsin. Bu hikâyeyi anlatan kişi kızgınlığını izhar ederek seninle falan gece görüşürüz dedi. Buluştuğumuzda “batınca ve hakikice namaz nedir?” dedi. Cevap verdim ki: Zâhirce namaz; kıyam, kıraat, rükû ve secdeden ibaret olan erkân-ı malum ve ef'ali mahsusadır. Fakat ehlullaha göre bu namaz gafletle eda edilir ise bunu hiç sayıp iade ederler, dediğimde merkum (adı geçen) Halil Baba cevap verip, “bu yine zâhirce namaz oldu” deyince fakir de dedim ki; Şeyh-i Ekber (k.s.) hazretleri buyurmuşlar ki: Evvela kıyamda dururken güya ezelde Hak ile boynunda bir perde var idi kalktı, sen Hakkı görüyorsun, Hak dahi seni görüyor, dilinde birden Hak, indiren Hak, kaldıran Hak. İşte bu huzur ile şüru' (başlama) eyleyip secdede şöyle mütalaa edersin, rükûda şöyle mütalaa edersin, diyerek tafsil-i beyan ettiğimde yine merkum, “bu zâhirce namaz oldu bâtınca namaz değildir” dedi.

Fakir sual ettim ki, kıyamsız, kıratsız, rükûsuz, secdesiz bir namaz var mıdır?

Cevap eyledi ki; elbette bâtınca (batını) namaz, kıyam ve kıratsız, rükû ve secdesiz olacak.

Fakir dedim ki, sen kâfir oldun zira Fahr-i Kâinat Aleyhi Ekmeli't-Tahiyyat Efendimiz ve Ashab-ı Güzin Rıdvanullahi Teâla Aleyhim Ecmein Hazeratının kıldıkları namaz bizim kıldığımız erkân-ı maluma ve ef'al-i mahsusadır. Hatta bir vakit namazları kazaya kalsa kütüb-ü ehadiste mestur ve mazbût (yazılmış, kaydedilmiş) ve cümle ulema ve meşayih ve ehl-i iman bu kıldıkları namaz yine bu erkânı maluma üzere olup hiçbirisi bu erkânı terk edip bâtınca namaz diyerek başka bir yol tutmamış. Anlaşıldı ki, bâtınca namaz dediğin şarab içip eğlenerek, külahı da gözünün üstüne indirip, hülyayı faside ile birtakım kuruntunun adını “salatı bâtına” koydunuz, dediğimde bir cevaba muktedir olamayıp mücadele yoluna saparak, “siz Yezid'e rahmet okuyanlardansınız.” diyerek cemaati idlale başladı.

Fakir dedim ki: “Ehli Sünnet'ten, haşa Yezid'e rahmet okuyan bir şahıs yoktur, ancak Peygamberimiz “şuna buna lanet etmekten sakının” dediği için Ehli Sünnet'ten

bazı müttakîler bu Hadis-i Şerif ile âmîl olarak Yezid-i Pelid'in ismi zikredildiğinde lânet lafzını ağızlarına almaktan sakınırlar. Böyle şeylerle cemaati iğfal eyleme.”

Lakin cemaatin bir kısmı Ehl-i Sünnet, bir kısmı Bektâşiyan'dan olduğundan cemaate hitap ettiğimde “sizin içinizde cahil yoktur; her birinizin elinde diyanetten bahseder yirmi-otuz kitap ve resail vardır. Size bir mesele sual edeyim, bir âdem gece gündüz Cenab-ı Hakk'a ibadet ve taat ile meşgul olsa ve asla kendisinden bir masiyet sebekat (vâki olma) etmemiş ve lâkin şeytanı lânet ve sair ile de yaad etmemiş olsa, bu âdem şeytanın dostu mudur, düşmanı mıdır?”

Cemaat cevap eylediler ki; “düşmanıdır.”

Devam ettim, “bir âdem dahi bulunsa müddet-i ömrü daima masiyet ile geçmiş ve Cenab-ı Hakk'a hiçbir ibadet etmemiş olsa da bir ayyaş eşkıya gibi günde yüz kere lanet edip ağzına yüzüne küfretse bu hal ile bu âdem şeytanın dostu mudur, düşmanı mıdır?” Dediğimde, “dostudur zira şeytana düşmanlık, Allah-u Teâlâ'nın emrine inkıyad edip şeytanın vesvesesine muhalefet etmektir. Ve şeytana muhabbet Allah-u Teâlâ'nın emrine muhalefet edip şeytanın vesvesesine inkıyad etmektir” dediler.

Fakir dedim ki, sizin gittiğiniz yol Yezid'e mutabaat ve Hz. Ali'nin gittiği yola muhalefet etmektir. Yezid'i tekfir edenler, şarabı istihlal (helal sayma)¹²² ettiği cihetten tekfir etmişlerdir. Yezid'e şarap haram değil mi denilince eğer bu dinde haram ise İsa dini üzere içerim demiş. Cümle talebe-i ulumun kıraat etmekte olduğu *Şerh-i Akaid* adlı kitapta bazı selef Yezid'e lanet etmiştir. Zira Hz. Hüseyin Efendimiz'in katline emretmiştir. Bazı ulema tevbesi muhtemeldir deseler de Ehl-i Sünnet'in büyük uleması tevbe etmediğini söylerler.

İşte sizin gittiğiniz yol dahi Yezid gibi şarab içip, savm ve salatı terk ettiğinizde kimsenin şüphesi yoktur, diyerek yalan söylediklerini anlatmıştır.

17. sayfada da İshak Hoca, Hz. Ali'nin namaza ne kadar ehemmiyet verdiğini anlatarak Hz. Ali'ye uyup uymadıklarını sormaktadır. Bir gazada vücudu aliyelerine ok isabet edince “ben namaza durayım, öyle çıkarın” buyurmuşlar, o namazda iken oku çıkarmışlar, o derece huzuru kalb ile namaz kılmaktaymış ki asla haberi olmamış. Sizler huzuru kalb şöyle dursun, gafletle olsun namaz kıldığınızı kimse görmüş müdür?

¹²² Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, (İstanbul: İdeal-Kültür Yayıncılık, 2012), 84.

Ve saniyen, bu konakta, 10 Muharrem'de, kerbelayı anlatan *Hadikatü's-Suada*¹²³ adlı kitabı okurdunuz, onda yazmıştı ki; İbn Mülcem dedikleri mel'un, Hz. İmamı, camii şerifte imamlık ederken yaralayıp da Hz. Ali Efendimiz de yaranın tesirinden yatağında dinlenmekte olduğu sırada fecr zamanında Hz. Hüseyin Efendimiz'e firaşı saadetlerini fecr tarafına döndürmelerini emr ve ferman buyurup fecre hitap ederek: "Ey fecr Rasul-u Ekrem Efendimiz Hazretleri bana 12 yaşında talim eyledi, ol günden bu ana gelinceye kadar sen beni gaflette bir kere görmedin, seni daima istikbal eylerdim, huzuru Hak'ta şehadet eyle" deyip firaş-ı saadetlerini kible tarafına çevirtip rihlet-i dâr-ı bekâ buyurdular ve meseleyi siz kendiniz okudunuz ben dinledim, sizler fecrin doğuşu şöyle dursun, hiçbir kere secde-i Rahman ettiğiniz var mıdır ve Hz. Ali'nin yolu bu mudur?

3. olarak Hz. Ali buyurmuştur ki: "Bir göle şarap dökülse, suyu kuruyup yerine ekin ekilse ol mezruat yenilmesin."

Sizlerin ise içki içmeniz Yezid'in yolu mudur, yoksa imam Ali'nin (R.A) yolu mudur?

4. olarak, Cenab-ı Ali daima gazâ ile meşgul idi hangi gazâda Bektaşîler feda-yı can edip, hiçbir gazâda ictima ettiler mi? Ehl-i İslam gazâ ettikleri vakit yine meyhane meyhane gezerek Yezid'in yoluna gitmekten başka bir sanatınız var mı?"

Ve Hz. Ali meyhanede mi şehit oldu yoksa camide mi? Sizler cami kapısından geçmeyip meyhanelere devam ederken İmam Ali'ye muhabbetiniz neden lâzım geliyor.

İshak Hoca, bunları anlattıktan sonra 19. sayfanın sonunda, mâlum oldu ki bunların dinleri yalan üzere bina olunmuştur, demektedir.

20. sayfada İshak Hoca, bir Bektaşî şeyhine intisap edip epeyce ilerledikten sonra ayrılan bir kişiden dinlediklerini anlatmaktadır. Namaza bir kere kalkmak farzdır, oruç ömründe bir gün tutmak farzdır, sair vakit yorulmayasınız ve gusül dahi ömrünüzde bir kere farzdır, gusledip de vücudunuzu hırpalamayasınız, demektedirler. Kendisinin kemâle erdiği bu yüzden de artık gizli sırları da bilmesi gerektiği için şunlar da kendisine söylenmiş: "Muhammed dedikleri Ali'den ibaret idi. Allah dedikleri o da

¹²³ Fuzûlî'nin (ö. 973/1556) Kerbelâ Vak'ası'nı işlediği özellikle 10 Muharrem'de Alevilerin okuduğu meşhur eseri. Şeyma Güngör, *Hadikatü's-Suadâ maddesi, DİA*, c.15 (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 20-22.

Ali'den ibaret idi, başka ilah yoktur” (haşa) deyince bu küfrü havsalam almayıp tevbe ederek terk eyledim. Bu anlatılanlar üzerine İshak Hoca bu zata şunu hatırlatmış: Cennetmekân Sultan Mahmud Han Gâzi Hazretleri 1240 (M.1826) tarihinde bunların ulu babalarını katledip bütün tekkelerini başlarına yıkmıştır.

4. desiselerini İshak Hoca şöyle anlatmaktadır: 12 tarikde hak değil midir diyerek insanları kandırmaktadırlar. Hâlbuki Tarik-i Âliyye'nin 12'ye hasrı olamaz. Çünkü Tarik-i Âliyye iki olup birisi hafî tariki, Hz. Sıddık'a (r.a.) tâlim olunmuş ve birisi cehrî tariki olup Hz. Ali'ye (r.a.) tâlim olunmuştur. Daha sonra da onlardan birçok kola ayrılmıştır. Bu ayrılan kolların hepsini sayacak olursak kırkı bile geçer. O halde 12 demekte hiçbir mana yoktur.

Bunun üzerine onlar; “Sen Hacı Bektaş-ı Veli'yi inkâr mı edersin?” derler. Cevap veririz ki; “Hacı Bektaş-ı Veli (K.S) mürşid-i kâmil ve mükemmil, Sünen-i Seniyye-i Rasûlü Kibraya'ya mutabık olup ancak halifesinden sulûk üzere hareket edenler az müddet içinde dar-ı bekaya rihlet etmişlerdir.”

25. sayfada bu seferde İshak Hoca onlara sorar: “Şeriat-ı Ahmediyye'ye muhalif harekette bulunarak Hacı Bektaş-ı Veli'ye intisap davası etmenizde ne fayda vardır.”

İnsanları iğfal eden bir kelimeleri dahi şudur: Bektaşî için de bazı azgınlar var ise de bizim şeyhimiz o soydan değildir. Ancak İshak Hoca Bektaşîlerin hepsinin namazı terk ettiklerini ve içki içtiklerini söyler. Böyle ara sıra birkaç kişi doğru yolda olsa bile bu tariki tasdik etmemiz gerekir mi? der.

İşte bu şuna benzer ki Yahudi ve Nasara içinde bazı gizli din tutan var, bu din tutanlar için cümle Yahudi ve Nasara'yı tasdik etmek lazım gelir mi?

26. sayfanın sonunda İshak Hoca, değişik memleketlerde değişik tekkelerde yaşayan Bektaşîlerin olduğunu ve bunların hepsinin *Câvidân* ile amel ettiklerini, kâffesinin Ahkâm-ı Şer'iyye'yi inkâr ve Fazlı Hurûfi'ye yücelik isnat ettiklerini söylemektedir.

İshak Hoca, 27. sayfada bunların bazı usul ve kavaidini açıklamaya başlar. Der ki: “Dostlarımızdan bir tanesi onların içinde dokuz sene kaldıktan sonra Şabaniyye meşayihinden bir mürşide misafir olur, gördüklerinden etkilenerik ona intisap eder, epeyce ilerler ve hilafeti alıp Şabaniyye Tarikatı'nda sahih bir mürşidi kâmil olur. Ben ona sordum ki bunların evradları, ezkarları var mıdır?” Şeyh buyurdu ki: “Evrad ve

ezkara müteallik hiçbir şeyleri yoktur. Lakin her sabah meydan ortasında içtima ederek kendilerine sunulan bir parça ekmek, bir parça peynir ve içkiyi kemâli tâzim ve ululayarak yüzlerine gözlerine sürerler.”

Yine Şeyh şunları da anlatmış; Şeyhi bir gün taşrada bulunup açık olan dolabının derininde bir kitap görüp almış, mütalaa eylemiş ki Hacı Bektaş-ı Veli'nin kitabı ve görmüş ki Hacı Bektaş-ı Veli evliya-yı izamdandır, bunlar kendisine iftira etmektedirler. Kitabında yazmış ki, “şarab kullanmak ehl-i zâhire göre fisk ve günâh-ı kebairdendir. Lakin ehl-i bâtına göre küfürdür.” Şeyh geldiğinde bu meseleyi sormuş; “şarab ve rakıyı helal kabul ediyoruz hâlbuki bu kitap küfr demiş.” Bunun üzerine şeyh bir hayli sinirlenerek; “niçin baktın o kitaba, o ehl-i zâhire zühd yolunu göstermektedir, bizim aşk-ı hakayıktan bahseden kitaplarımız Fazlı Hurûfi ve halifesinin *Câvidân*'larıdır” demiş. Aynı kişi, kadınların, meclislere geldiklerini, işret ve raks ettiklerini, erkekler bir kadından hoşlanırlarsa gidip kocalarından istediklerini, eğer erkekler birbirlerinin eşlerinden hoşlanırlarsa bu sefer babanın huzuruna giderek izin istediklerini ve ömür boyu bu hal üzere devam ettiklerini anlatmıştır.

Yine Şeyhin rivayetine göre bunlar papazlar gibi günah çıkarmaktadırlar. Eğer bir kişi günah işleyip babanın huzuruna gelirse baba gülbeng çekerek affeder. Eğer babaya kendisi gelmeyip başka kimse arz ederse baba onu meclisten men eder. Kişi nihayet babanın huzuruna gelip sağ ayağını sol ayağının üzerine koyup -al malımı gör yolunu- diye istirham eylerse baba dahi -kırklar kurbanı kes- yahut -üçyüzler nezri ver-diye haline göre birkaç kuruşla güya avf ve mağfiret eder.

30 ve 31. sayfalarda yine kadınlarla ilgili bazı adetleri anlatılmaktadır.

2. Bâb

İshak Hoca 32. sayfadan itibaren Ehl-i İslam arasında neşredilen Firişteoğlu *Câvidân* 'ında bulunan ve küfür olarak nitelediği hususları açıklamaya başlar.

Öncelikle muhkem ve müteşabih kavramlarını değiştirdiklerini, câhilane ve mudillâne te'vile cür'et ettiklerini söylemektedir.

Daha sonra da namaz üzerinden açıklama yaparak Fazlı Hurûfi'nin ilahlık iddiasında bulunduğu söylemektedir. İshak Hoca şöyle izah eder: Namazı zahirden sarf ederek bâtınca namaz muraddır, derler. Bu Fazlı Hurûfi'nin muradı, namazı misal vererek cümle ahkâm-ı şer'iyye-yi bütün bütün zâhirden men edip her birini bu

ahkâmdan murad bâtinca başka bir şeydir, diyerek tevil yoluyla inkâr eyleyip ve Fazlı Hurûfi'nin kendisi uluhiyyetini böylece iddia eder. Zira kitapta Allah Celle Azîme Hazretlerine ve sıfat-ı kâmilelerine delalet eden asla bir kelime bulunmadığı gibi, Hz. Âdem'in ulûhiyeti ve yine Hz. Âdem, Hz. Musa, Hz. İsa ve sair enbiya-i izam aleyhisselamın sûretinde görünen -haşa- Fazlı Hurûfi imiş. Onların sûretinde gelmiş ve 800/1397 tarihinde göze zuhur etmiş.

Ve yahut sestem ibaret olan bir kelime imiş sonra Fazlı Hurûfi'den ibaret olan Hz. Âdem'de tecsim eyleyip göze zuhûr etmiş.

37. sayfada İshak Hoca, *Câvidân*'da olan bazı küfürlerden bahsetmektedir. 1. Müteşabihata muhkem diyerek cümle ashab-ı kiram, müfessirini izam ve meşayih-ı kirama muhalif olarak Kur'an-ı Kerim'i rüya ile tefsir etmesi.

2. *Câvidân*'ın te'vilatına iman ve itikat etmeyen ehl-i dalalet ve ehl-i küfürdür diye Hz. Ali de içinde olarak ashab ve cümle Ehl-i İman'ı tekfir etmesi. Zira ümmet-i Muhammed'den hiç kimse müteşabihata muhkem demedi.

3. Aşk-ı hakiki, Yusuf ile Züleyha cemalini tasavvur eyleyip onlara âşık olmaktadır, dedi. Ve Yusuf'tan muradı Fazlı Hurûfi'den ibarettir.

38. sayfada İshak Hoca, onun anlattığı namazla bizim namazımızın alakası olmadığını söylemektedir. Taife-i Bektâşîyan daima kıldığımız namazı münker ve müstehzidir, der.

Sayfanın sonunda Selanik'te yaşanan bazı olayları anlatır. "Zülfükara Baba" namı bir kimsenin erkek ve kadınları topladığı, içlerinden bazısının "şu dağları ben halkettim" bazısının "şu çınar ağacına emretmiş olsam bana secde eder" bazısının "şu mevtalara emretmiş olsam hepsi kalkarlar" diyerek ulûhiyet iddia ettiklerini söyler. Daha sonra hepsi birlikte kalkarak hilafî kibleye müteveccih olup, babaları Zülfükara imam olup hepsi ona iktida etmişler, namaz içinde kıraatları namaz yalandır, ben namazı münkerim diye bağırarak değişik hareketlerle namaz kılmışlar.

40. sayfada kadınlara reva görülen bazı eziyetlerden bahsetmekte, sonunda kadınların feryadı üzerine bu fesadın asker tarafından bastırıldığını, bu keyfiyetin dünyada görülmemiş bir iş olduğunu, din-i Ahmediyye'yi alaya aldıklarını söylemektedir.

42. sayfada Fazlı Hurûfi'nin İsa Aleyhisselam hakkında söylediklerini nakletmekte ve onun bunları yine harflerle açıkladığını ifade etmekte, ilerleyen sayfalarda ağır bir dille eleştirmekte ve 45. sayfadan itibaren de bu sözlerinde vaki olan küfürleri anlatmaktadır: 1. Kendisinin, Hz. İsa olduğunu söyleyip, makamı nübüvete koymas. 2. "Bir şeyden maksat: aslı, fayda olduğundan Kur'an-ı Kerim hemen tenzildir faydası Fazlı Hurûfi'nin *Câvidân*'ıdır" demesi. 3. Bismelenin manası Allah'ın ismi ile teberrük olmayıp Fazlı Hurûfi'den ibaret olan Âdem ve Havva'nın yüzündeki kaş, göz ve kirpikten ibaret olması. 4. "Kelime-i Tevhid'in manayı şerifi, uluhiyyet ve mabudiyeti başkasından nefy ile Cenab-ı Hakka hasr ve isbat iken Âdem'in yüzündeki hudud ki kaş, kirpik ve bıyıklardan ibarettir" demesi. 5. "Bu Fazlı Hurûfi, Acemistan'ın baldırı çıplağı iken İsa Mehdi olup 800/1397 tarihinde ba's olunup tasdik eden mü'min, tasdik etmeyen Deccal'in askerinden ehl-i nar, kâfir oldu" demesi.

Bütün bunlardan sonra İshak Hoca, Rasülü Ekrem Efendimiz zamanından beri gerek Ashab-ı Rasulullah, gerek Evlad-ı Rasulullah ve gerek Ümmet-i Rasulullah'tan onu tasdik eden olmadığından cümle Ümmet-i Muhammed'i tekfir eyleyen bu kâfirin acaba bunları ehl-i kiblede addedip belki ehl-i tarihtir diyerek kelimelerini te'vil eden hainler hangi küfrü te'vil edebileceklerdir, demektedir.

47. sayfada şunlar yazmaktadır:

Câvidân'ın 2. bölümünde Mirac-ı Şerif hakkında Fazlı Hurûfi şunları anlatmış: Kur'an'da ve hadislerde gelen haberler sahihdir ama hakikati te'vile erişip bilmek gerekir. Hz. Muhammed Sidre-i Münteha'ya varıp dört nehir gördü; murad iki zâhir, iki bâtın. Sidre-i Müntehadan murad, vücudu Âdem'dir. Dört nehirden murad; iki burun ve iki mahaldir. Evvela elli vakit namaz farz olmadan murad, Âdem'in yüzünde olan yirmi sekiz elif-ba harfleri ki yirmi, noktaları ile elli olur.

"Lailahe illallah"tan murad vech-i Âdem'dir. Âdem'in vechini müşahede etmektir. Sonra namazın beş vakte karar eylediği Allah ismi adedince ki Allah beş harftir. Ve bundan dahi murad vech-i Âdem'i müşahede etmektir. Muhammed (A.S) Hak Teâlâ'yı genç sûretinde görmüştür. Kâbe'yi tavaftan murad da Âdem'i müşahede etmektir.

48. sayfada İshak Hoca yukarıda anlatılanlara reddiye yazmıştır ve bunları küfür olarak kabul etmektedir. Evvelki küfrü, "Fahr-i Kâinat (S.A.S.) Efendimiz'in Leyle-i

Mirac'ında gördüğü acaibatu, melekûtu ve semavatı ve Sidretü'l-Münteha'yı inkâr edip cümlesinden muradın Âdem'in vechinde yazılı olan hududu seb'adır" demesidir.

Sidretü'l-Münteha'dan murad, sûret-i Âdem'de görünen Fazlı Hurûfi'nin burnunun delikleri imiş ve namazdan ve erkân-ı salattan ve erkân-ı hacdan murad yine o vech-i Âdem'de olan 28 yahud 32 elif-ba harfleri ve hudud tabir ettiği yüzde olan kılları müşahede etmiş.

İkinci küfrü, Cenab-ı Hakkı genç sûretinde müşahede hususunu zâhirine hamlederek Âdetullah'ı Teâlâ'yı genç sûretinde yani sakalsız ve bıyiksız, hututu ebiyye (baba) olmayıp, hududu ümmiyye tabir ettiği kaş ve göz ve kirpik ve saçları ile görmüş ve bundan ibaret imiş ki yine bu mîraç haberlerinden murad, cümlesi haşa Fazlı Hurûfi'yi müşahede etmek anlaşılıyor. İshak Hoca, "Ey müteevvilîn bu küfürleri nasıl te'vil edeceksiniz" demektedir.

İshak Hoca 51. sayfada Fazlı Hurûfi'nin, Kur'an-ı Kerim ile ilgili olarak *Câvidân*'ın 4. bâbında söylediklerini eleştirmektedir: Bu herifin "Kur'an-ı Kerim kadimdir" demeden muradı, Fazlı Hurûfi'nin vechindeki olan hudud ve vücudunda olan mafsallara kadim davası ediyor. Zira Kur'an-ı ikiye taksim eyleyip bir kısmı kelim-ı sâmid bir kısmı kelim-ı nâtık ki Fazlı Hurûfi'nin vücudundan ibaret bir kısmı kelim-ı sâmid ki elfaz-ı Hurûfiden ve okunduğunda hâsıl olan esvattan ibaret olup bu ise küfrü sarîh olduğunda şek var mı?"

Yine Fazlı Hurûfi demiş ki "Kur'ân dahi hakikatte Fazlı İlahi'den ibaret olan Âdem'in vücudundan ibarettir."

İshak Hoca 52. sayfanın sonunda da nice nice âyet-i kerîmeleri zâhirinden çıkarıp cümlesini "baştaki hat"ta hamlederek tahrif-i âyet etmektedir, demiştir. Hâsılı bu herifin davası, kendinden gayrı ilah olmayıp ve Âdem sûretinde görünen Fazlı Hurûfi olduğundan ne kadar ahkâm-ı ilahi var ise cümlesinden murad, Fazlı Hurûfi'nin yüzündeki kıllarından ibaret imiş.

İshak Hoca 54. sayfada da Fazlı Hurûfi'nin Tevrat'la ilgili düşüncesini ve bununla ilgili küfrünü yazmıştır. Kur'an-ı Kerim'in zâhiri ve bâtını, Hz. Musa (A.S.)'nın Tevrat'ının ahkâmı, cümlesi Âdem sûretinde görünen Fazlı Hurûfi'nin yüzünde olan kıllarından ibaretmiş.

55. sayfada da Fazlı Hurûfi'nin şunları söylediği anlatılır: “Hak Teâlâ Âdem'i kendi sûreti üzere yarattı ve Sûret-i Rahman'da (haşa) yarattı ve mîraçta Hz. Resul (A.S.) dahi Bârî (yaratan) Teâlâ Hazretleri'ni sûret-i Âdem'de emred (henüz tüyü bitmemiş genç) sıfatında gördü.

Bütün bu söylenenlerin üzerine İshak Hoca eleştirilerini sıralar, der ki: “Fazlı Hurûfi Âdem sûretinde zuhur eyleyip kendi yüzüne, bacağına secde ettirmiş, Fazlı Hurûfi'den bî şek ilah yok, iş bu itikatları malum olduysa şimdi bu ibaresinde küfrü sarihinde birincisi cemi eşya Fazlı Hurûfi'den ibaret olan Âdem'in vechine secde ederler imiş. Bu taifeye “ehl-i kıbledendir” diye kelimelerini te'vil eden ehl-i dalalet, acaba bu küfr-ü sarihi nasıl tevil ederler.”

İkincisi, Allah Teâlâ Hazretleri'nin Fazlı Hurufi sûretinde olması.

Üçüncüsü, Aleyhisselatü ve's-selam Efendimiz Leyle-i Mîraç'ta Cenab-ı Hakk'ı emred (genç) suretinde müşahede etmiş.

Dördüncüsü, Kur'an-ı Kerim'de ne kadar rahmet ayeti varsa murad vech-i Âdem'den ibaret imiş. Kürsî-yi Hakk'tan murad, Fazlı Hurûfi'nin otuz iki dişleri imiş ve semavat ve arzın ve cümle eşyanın zuhuru ve icadı ezelde otuz iki kelime-i Farisi'den ibaretmiş. Yani elif-ba harfleri sonra Fazlı Hurûfi olarak Âdem sûretinde zuhûra gelmiş.

İshak Hoca 57. ve 58. sayfada Fazlı Hurûfi'nin kible, Hz. Musa ve Hz. Dâvud, bir de Hz. Ali Efendimiz ile ilgili söylediklerini yazmış 59. sayfada da bu konulardaki itirazlarını sıralamıştır: 1. Kâbe'ye yönelme Fazlı Hurûfi'nin yüzüne teveccühten ibaretmiş, küfrü ne kadar açıktır. 2. On sekiz bin âlemin hâkimi Allah iken inkâr eyleyip on sekiz bin âleme hâkim olan Fazlı Hurûfi imiş. Hangi mel'un bunu te'vile mukadder olur. 3. Hz. Ali'den (R.A.) sual ettiler ki: “Allah nerede, bize beyan eyle.” Onlar da cevap verdiler ki: “Subhu ezelden ısrak eden nurdur.” O nur da Fazlı Hurûfi'den ibaretmiş, şimdi ulûhiyetini sarahati beyan eyledi. 4. Haşri münker olan tenasühü kail oldu; zira Hz. Ali sûretinde görünen Fazlı Hurûfi imiş, her bir peygamberin damnında hepsi Fazlı Hurûfi'nin kendi imiş ve malum ola ki Taife-i Bektâşîyan haşrı inkâr eyleyip tenasühü kail oldukları insanlar arasında meşhur ve mütevatirdir. 5. Fazlı Hurûfi'nin şu küfürleri tasdik etmeyenleri tekfir eylediğinde haşa cümle Ashab-ı Kiram, Resulullah ve

evliyaullah ve cemi mü'mini tekfir eylemesinden, bu mel'unun küfründe şüphe kalmadı. Bu habisenin ulûhiyet davasına şaşırıktan ziyade tâbi olana şaşırmalıdır.

63. sayfada İshak Hoca, Fazlı Hurûfi'nin Dabbetü'l-Arz hakkında söylediklerini eleştirir. Bu konuda da iki yönden tekfir olunur, der. Evvela “dâbbe” olan âyet-i kerîmeleri, müfessirin-i izama hilaf olarak yorumlamaktadır, dabbe de Fazlı Hurûfi imiş. İkinci olarak Fazlı Hurûfi'nin dabbetü'l-arz olmasını ikrar etmeyenleri tekfir etmesi.

İlerleyen sayfalarda Fazlı Hurûfi'nin hac konusunda söyledikleri yazılmış ve eleştirilmiştir. Fazlı Hurûfi 9. bâbda şunları iddia etmiş: Kâbe vech-i Âdem'dir ve Kâbe'ye teveccühten murad vech-i Âdem'e teveccüh etmektir. İhram giymek; biri 28 kelime-i Muhammediye ve 32 kelime-i Âdemiyye'den ibarettir. İhram iğne ile dikilmedi ki hududu vech-i Âdem'den kinayedir, kalemi kudret ile yazılmış iğne ile dikilmemiş ve Hacer-i Esved'den murad Âdem sûretinde görünen Fazlı Hurûfi'nin yüzündeki 7 hattan ibarettir. Haccın ne kadar erkânı varsa cümlesinden murad, Hz. İsmail'in (A.S.) kurbanından, müminlere müjde olunan cennetlerden murad, cümlesi Fazlı Hurûfi'nin -haşa- yüzündeki tüylerden ve başındaki hattı istiva ve elif-ba harflerinden ve onun yüzüne secde etmekten ibaretmiş.

İshak Hoca bu bâbda 10-15 küfrünün zâhir olduğunu söyler.

65. sayfada *Câvidân*'ın 10. bâbında geçen Allah'ın rahmetiyle ilgili ifadelerin eleştirisi vardır. Rahmet ayetlerinin cümlesini “Acem lisanında olan elif-ba harfleridir” demesi ve yine cümle âlem İrade-i ilâhiyye ile vücuda gelmiş iken Fazlı Hurûfi'nin dudağından çıkan “kün” harflerinden ibaret, demesi küfürdür.

68. ve 69. sayfalarda İshak Hoca, Fazlı Hurûfi'nin elest bezmi ile alakalı olarak söylediklerinden yola çıkarak burada da birçok küfründen bahsetmektedir. Fazlı Hurûfi -haşa- kendisi ilah olup Âdem'den de murad yine Fazlı Hurûfi olduğundan daima hayatında kendisine secde ve kendinden sonra halifetullah olan Bektaşî babalarına secde etmek ile emretmiştir.

Ve malum ola ki hala Bektaşî Tekkelerinde bu kaideye riayet ederek bir kimseyi dâhil ettikten sonra küfre kabiliyetine kanaat getirirlerse, o şahsa meydan gösterirler ki o âdemi kedi gibi üryan eyleyip ve ellerine bir bıçak alarak mezbahaya götürüp küfürleri talim eylediklerinde ol âdem küfürleri söylemez ise sırları meydana çıkmamak üzere

hakikaten zebh ederler (keserler). Eğer söylese kaldırıp bir teneşir üzerinde yıkadıktan sonra artık sen -ölmeden önce ölmek- sırrına mazhar oldun bundan sonra sana gusül, namaz gibi şeyler lazım değildir, diyerek meydan ortasına getirip oturan mel'un babaların her birinin yüzüne karşı secde ettirip allahları olan -haşa- Fazlı Hurûfi hınzırının emrine imtisal ederler.

İshak Hoca 72. sayfada Fazlı Hurûfi'nin namaz konusunda söylediklerini eleştirmiştir. Âyet-i kerîmede geçen "salat-ı vüsta"dan murad Cuma'ya haml eyleyip öğle, ikindi ve sair namazlara haml eyleyen müfessirini tekfir etmiştir.

Fazlı Hurûfi, *Câvidân*'ın 15. bölümünde ağaçtan nehyin (yasaklanma) keyfiyeti ile ilgili yazmış, İshak Hoca da bunları eleştirmeye devam etmiştir. Şöyle ki: Fazlı Hurûfi, Âdem ağaçtan nehyedilince anladı ki insanın melekten efdal olması yemek ve içmek sebebiyledir ve âlem yaratıldığında yiyip içmekten efdal hiçbir makam yoktur, demiştir. İshak Hoca da burada küfrüne hükmettiği şeyleri şöyle sıralar: 1. Ayet-i kerîmeyi zâhirinden çıkarıp bir manayı bâtıla haml etmiştir. 2. Melâike-i kiram yemek ve içmekten müberra olduğu gibi Cenab-ı Hak da yemek ve içmekten münezzehtir iken yiyip içmekten büyük makam yoktur, demesi. Ne büyük cehalettir ki yiyip içmekten efdal makam olmamış olsa fil, manda ve gergedan ve denizde bazı büyük cüsseli balıklar Fazlı Hurûfi'den ve bu babalardan efdal olmak lâzım gelir. Zira o hayvanat, babalardan ziyade yiyip-içmek şöyle dursun belki baba kadar def'i tabi ederler.

Ve gizli olmaya ki Bektaşî babaların, müridlerine, teklifat-ı şer'iyeden hiçbirini teklif etmeyip yalnız teklifleri parayı put eyleme, getir bize ver, sen dahi ihvanların ile yiyip-iç, diye tembih ettiklerinden Bektaşî olan kimseler malı-mülkü daima yiyecek ve içeceğe sarf ile ekserisi yalın ayak başıkabak, meyhane meyhane gezdikleri cümlelerin meşhurdur.

76. sayfa da İshak Hoca, Fazlı Hurûfi'nin ulûhiyet iddiasında bulunduğu bazı cümlelerini yazmıştır. Evvel ve âhir olduğunu iddia etmesi. Cümle eşya bu Fazlı Hurûfi'den zuhura gelip yine ona rücu etmesi. Fazlı Hurûfi, "Kâbe vücud-u Âdem'dir" demiştir. Ahkâm-ı ilahiyeyi inkâr ile Fazlı Hurûfi'nin yüzündeki -kaş, kirpik- kılları ve Kâbe dahi Fazlı Hurûfi demek akıl ve nakle muhalif olduğu açıktır. Sırrattan murad, Fazlı Hurûfi'nin yüzündeki kılları imiş. Yine 77.-78.-79.-80. sayfalarda Fazlı Hurûfi'nin

Hz. İsa, Peygamberimiz, Hz. Süleyman ile Hüdhdüd ve karınca, Hz. Salih ve deveşi ile ilgili söylediklerini alaylı bir ifade ile yazmıştır.

82. sayfada ümmetin 72 fırkaya bölüneceğine dair haberle ilgili Fazlı Hurûfi'nin ifadelerini yazmıştır. Âdem'in vechindeki yedi satırdır ki unsurlara bölünse yirmi sekiz olur. İstiva ile otuz iki olur. Yirmi sekiz kelime-i Muhammedi yani Arabiyye'de vaki olan huruf-u hece otuz iki kelime-i Âdem'de, yani Farisi harflerini kendi vücudunda bulup müşahede eyleyen Sevâd-ı Âzam ehli olmaktadır.

85. sayfada Fazlı Hurûfi'nin 18. bâbda vaki olan küfürleri anlatılıyor. 1. Semâvât ve orta arz olan emânetullah, Fazlı Hurûfi'nin yüzündeki 28 huruf-u hecaya haml ile buna itikat etmeyenleri tatlıl (dalâlete düşürme) etmesi. 2. Fırka-i nâciye olan Sevâd-ı Âzam bu hainler olup Ehl-i Sünnet'i tatlıl etmesi. 3. Birçok âyet-i kerîmeyi zâhirinden çıkarıp bir mana-yı batıla haml etmesi. 4. Fahr-i Kâinat Aleyhi Ekmeli't-Tahiyyat Efendimiz'in Leyle-i Mîraç'ta müşahede buyurdıkları Fazlı Feyyaz'ın gençlik sûretini görüp 28 hurufu yüzünde okuyup ve gördüğü nuru Fazlı Hurûfi imiş. 5. Ulûhiyyet, ezelde bir kelam imiş. Fazlı Hurûfi'nin yüzündeki 7 satır ile zuhur etmiş ve semavatından ve Fatiha-yı Şerife'den ve Kelime-i Şehadet'ten murad Fazlı Hurûfi imiş. İmam-ı Zaman Fazlı Hurûfi olduğunu ikrar etmeyenleri tekfir etmiştir. İshak Hoca bunları anlattıktan sonra der ki: "Şimdi şu mel'unun mezkûr olan ibarelerinde sıfat-ı uluhiyyeti nefesine münhasır kılarak, dava-yı uluhiyyeti zahir iken hangi kâfir bunun kelamını te'vil edip ehl-i kibledeñ addeder." Sonra 87. sayfanın sonunda da Bektaşîlere şaşılacağını şu sözleriyle ifade eder: "Nice 1000 cilt kütüb-ü ehadis ve kütüb-ü fikihiyye ve kütüb-ü tasavvufu tekzib edip ve aba ve ecdadının dinini terk eden bu kâfire tâbî olan Bektâşiyana taaccüb olunur."

89. sayfada Fazlı Hurûfi'nin *Câvidân*'ın 29. bâbında hac ve tavafın sırrı ile ilgili yazdıkları eleştirilmektedir. Hacc-ı Şerif'in cümlesi Cenab-ı Hakk'ın emri şerifine imtisal, teşbih, tekbir ve tehlil ile Cenab-ı Allah'a tazim ve tekrimden ibaret iken erkânı haccın cümlesini bu kafir kendi yüzündeki hududa hamletmiştir.

91. sayfada Fazlı Hurufi'nin ilim ehli olmadığı, aksine cahil olduğu, kullandığı sözlerin ne lügatte ne ıstılahta ne de ebced hesabında yeri olmadığı belirtilmektedir.

93. sayfada İshak Hoca der ki: "Şimdi dikkatli olursa şu kâfirin küfrü sarihine ki, cemi-i enbiya-yı izam ve Fahr-i Kâinat Aleyhimü's-Salevat ve't-Tahiyyat

Efendilerimiz hazeratını -Neuzubillahi Teâlâ- techil eyleyip (cehaletle niteleyip) cemi-i hakayıkı eşyaya âlem olmaklığı kendi nefesine münhasır kıldı. İkinci olarak Fahr-i Kâinat Aleyhi Ekmelit-Tahiyyat Efendimiz sırr-ı salatı bilmeyip bu mel'un bilirmiş.”

İshak Hoca, 93. sayfanın sonunda, muradımız kitaplarında yazılı olan küfürlerini beyan eyleyip şimdiye kadar sır diyerek gizli tutulan küfürlerini Millet-i İslamiyye'ye duyurmaktır, demiştir.

Gelmiş geçmiş cümle enbiyadan ve alel-husus Fahr-i Kâinat Efendimiz'den eşyanın hakikatini bilmekte ziyade ilim sahibi imiş. 18 bin âlemin hâkimi olup ulûhiyyet sıfatını ihraz etmiş (elde etmiş).

Ne mertebe cehldir ki 800/1397 tarihlerinde İsa olarak gelmiş, zulmü kaldırıp cihanı, nur-u adl ile doldurmuş. Cümlelerin malumu ki Rasul-ü Ekrem Efendimiz gönderilince cihandan zulmeti, küfrü kaldırıp, nur-u iman-ı adl ile doldurduğu ve Hulefa-i Raşidin (Rıdvanullahi Teâla Aleyhim Ecme'in) Hazeratı dahi Kelime-i Tevhid'i cihanın yarısını fethederek garb ve şarka yetiştirdiler. Zamanı nur-u nübüvvetten uzaklaştıkça zulm ve fisk terakki eyleyip ahval-i âlem gün be gün tenzil ettiği gözümüz önünde değil midir?

İlim ve mârifete dair 600.000 hadis-i şerif Rasulullah'ın ağzından sâdır olup ve bu kütüb-ü sünnetten nice 1000 cilt fıkıh kitabı çıktığını kör olası gözleri görmedi mi.

İmam Şârânî, İmam Gazali, Muhammed Celalaeddin-i Rumi ve İsmail Hakkı (K.S) Hazeratı'nın her biri hakayık-ı eşyaya dair nice nice kitaplar te'lif buyurmuşlarken ve bizim ilmimiz Rasulullah (a.s) Efendimiz'e nispetle denizden bir katredir, derler iken bu ulumu evvelin ve ahirini câmidir, dedikleri Fazlı Hurûfi murdarının *Câvidânnâme* dediği hezeyannâmeyi bakkal ve eskici dahi beş-on gün zarfında yapabilir.

Rasulü Ekrem Efendimizin (s.a.v) Cenab-ı Hak'tan getirdiği Kur'an gizli olmayıp garb ve şarkta kıraat olunuyor. Bu habise kitab ve mezheplerini gizlediklerinden 800 (M. 1397) tarihinden 1288 (M.1871) tarihine kadar kimse vakıf olamadı. Âlem-i hâdî olan kitabı bu mertebe gizlemeye sebep nedir?

İshak Hoca bu sorularına devam eder ve der ki: Resulü Ekrem (s.a.v) Efendimiz, “ben Allah-u Azimüşşan'ın abd ve rasulüyüm” diye ubudiyetini ikrar buyurmuş iken Allah-u Teâlâ'dan başka kimseden korkmayıp 313 ashabı var iken gaza eyleyip 10

milyondan ibaret olan Ceziretü'l-Arab'a nâme yazıp kimseden çekinmeden, ürpermeden hakka davet buyurdıkları bilinmektedir.

Bu habise, ulûhiyet davasında iken şundan bundan korkarak gizlemesine sebep nedir?

Ve bu huruf-u heca (Kur'ân alfabesindeki harfler) yüzünde yazılı imiş ve acaba bu ne kaide ve ne hesap üzere yazıldığını asla beyan eylemedi. Yani bu hurufu kedinin ve köpeğin ve tilkinin ve kurdun dahi yüzünde yazılı diye iddia etse, bu iki iddia arasında bir fak olur mu? Böyle delilsiz iddiayı kısa günde beş yüz kadar düzebilir.

Hâsılı şu tafsilden muradımız, gizli olan küfürlerini Din-i İslam'a beyandır.

İshak Hoca, 98. sayfada *Câvidân*'dan Hz. İbrahim ve Hz. Musa ile ilgili cümleleri almış ve 99. sayfada bu cümlelere olan itirazını yazmıştır. 1. Küfrü, Enbiya-i İzam Hazerâti'nın Fazlı Hurûfi'ye teveccühten ibaret olması. 2. Küfrü, bu habise kayyumiyet sıfatı ile muttasıf olup cümle melaikeye mescud (tapınılan) olması. 3. Küfrü, Hz. Fahr-i Kâinat Efendimiz ile Hz. Ali'den efdâl olması. 4. Küfrü, Hz. İsa (A.S.)'ın hakikatının aynı olması ve Hz. İsa (A.S.) ile inkıyad etmeyenin katli vacip olması.

Ne derece cehl ve hamakatin nihayetine varmış ki, ulûhiyetine mahsus olan sıfat-ı kâmile, yüzünde olan hudud-u ebihe ve ümmiye dediği saç, sakalı ve kaş, kirpik kılları ile 32 elif-ba harfleri. Hâlbuki o kıllarda hayat olduğundan her ne kadar güzelliğe delil ise de insaniyete hiç dahli yoktur.

100. sayfada mîraç konusu ele alınmış. Mefahir-i Âlem (A.S.) Efendimiz ile Mîraç Gecesi'nde vaki olan ru'yet-i ilahinin sırrı bu herifin yüzündeki hudud kıllarını görmekten ibaret imiş (haşa sümme haşa). Zikrettiği cennette ru'yetullah Cuma günü olacağından murad, bu habisenin Cuma günü anasından doğup, keşfi cemal etmesinden ibaret imiş.

Kendisine cevap veririz ki; be hey mel'un! Ru'yetullah o değildir. Tecelli-yi ilahi şudur ki; Tur-i Sina'ya tecelli olduğu vakitte pare pare olduğu ve ezelde hüsn-ü cemalinden bir zerresi âleme tecelli olduğundan aşk zuhur eyleyip nar-ı aşkta nice zevat-ı kiram cezbe-i ilahiyyesinden fedayı can eylediler. Sonra bu zatlara örnekler verir.

Hız. İsa (A.S.) hakkında haşa ulûhiyet iddia edip oğlu diye Cenab-ı Hakk'a Őerik etmiŐlerdi. Bu habis gŧya Hz. İsa (A.S.)'ın aynı olup, bŧtŧn bŧtŧn ulûhiyeti inkâr ve sıfatı kâmile si yŧzŧndeki kıllar ile 32 harf oluyor.

İshak Hoca 101 ve 102. sayfalarda Fazlı Hurûfi'ye ancak akılı başında olmayanların inanabileceğini latifeden bir ŧrnekle anlatmış. Őŧyle ki: Bu herif gibi biri Şam civarında nŧbŧvvet dava edip ŧç-beş yŧz cŧhela tabi olunca Şam valisi bulunan zat, bu Şahsı ŧmmetiyle beraber huzuruna celb etmiş. Bu herif cemaatına hitaben "ben vali ile konuşma esnasında çevremi sallayınca sizler merkep gibi zırlayın," diye tâlim ve tembih edip nihayet bu âdem huzura dâhil oldukta vali dahi acaba bu herif sahtekâr mıdır yoksa bir fehme mi tabi oldu diye muradını ekleyip cezasını tertip etmek için fethi kelam edip: "Sen nŧbŧvvet dava etmişsin. Enbiya-i İzam, davalarını doğrulayıcı mucizeler izhar buyurdular, senin dahi bir mucizen var mıdır?" diye sual ettikte mezbur çevresini sallayınca tabileri yalancılar olup merkep gibi haykırdıklarında mezbur temenna ederek valiye "Efendim, enbiya-yı izam beni Âdem'e gönderildiler, bendeniz bu sŧzlŧ eşeklere gönderildim. Benim gibi yalancı peygamberin mucizesi bŧyle ŧç-beş yŧz kadar âdemi eşekler gibi kullanmak olsa kifayet etmez mi," demiş.

İŞte bu hikâyedeki gibi Fazlı Hurûfi gibi yalancı ilâhın sıfat-ı kâmile si yŧzŧnŧn kılları ile elif-ba harfleri olup tâbileri de birtakım fehmedemeyen cŧheladan ibaret olmuş olur.

104. sayfada *Câvidân*'ın 24. bâbında Hz. Ali ile ilgili geçen ifadeler eleştirilmektedir. Cenab-ı Ali (K.V.) Hazretleri'nin istimdat (yardım isteme) ettiği Fazlı Hurûfi imiş ve Alak Sŧresi'nin ilk ayetlerinden murad yine bu Fazlı Ekfer imiş. 25.-26. bâbda mehdinin, Hz. İsa'nın, sahib-i kitabın, levhi mahfuzun, arşın kendisi olduğunu sŧylemiŐ. Ve bu Fazlı Hurûfi'ye inanmayan kâfir imiş. Ve hac, namaz gibi ibadetler, cŧmlesi bunun yŧzŧne olmalıymış.

Şimdi bu ibarelerde beş, on, yirmi kŧfrŧ açıktr. Şu cŧmleleriyle de cehaletini izhar etmiştir: Fazlı merkum Hz. Ali'den ibaret diye aynı demiş idi yine gayriyetini isbat eyledi ki Hz. Ali (R.A.) diyerek istimdat ettiği Fazlı Hurûfi olunca elbette gayriyet icab eder. Müsteîn (yardım eden), müsteanın (kendisine yardım edilen) gayrı olması açıktr.

Bir de buna tabi olan Bektaşîlerin kemal-i cehline nazar olunsun. Bunlar Hz. Ali'ye ve ehli beytine sevgi izhar ederler. Ancak kitaplarında hiçbirisinin ismi bulunmadığı gibi Cenab-ı Ali (r.a) cümlesinin ve kendinin gizli ve mabudu olan Hz. Hakk'ı haşa bilmeyip bu Acemin baldırı çıplak köpeğini tanrı bilip istimdad edermiş.

106. ve 107. sayfalarda İshak Hoca, Müslümanmış gibi görünerek İslam Dini'ne zarar vermek maksadıyla halkın arasına karışarak ve gizli hilelerle kendilerini salih kimselermiş gibi gösterip, batıl dinlerin inançlarını İslam Dini'ndenmiş gibi göstermek isteyenlere bir örnek vermektedir.

Üsküdar'da hamam külhancısına üç-beş zat gelip bir gece hamamda kalmak istemişler. Külhancı muvafakat etmiş, ertesi gün de yine birkaç yüz kuruş ikram eyleyip gitmişler. Bu üslup üzere birkaç defa yemledikten sonra bir gece cemaat ile beş-on kişi gelip merkuma demişler ki bu gece on beş çeki odun fazla yakıp emrimize muvafakat edersen seni ihya ederiz. Merkum dahi muvafakat edip, külhan cehennem gibi alevlenmeye başlayınca bunların içinden birisinin mübarek yüzü nura gark olmuş. Bir pir-i fani köşe bucak gelip gizlice bir miktar okuduktan sonra kendini külhana ilga etmeleri için cemaate işaret ettikten sonra cemaat dahi emre imtisalen külhana ilga edip ol biçare ihtiyar yanıp kül olduktan sonra külhancıya birkaç bin kuruş ikram edip gitmişler.

Bu hikâyeyi dinleyenlerin hepsi “Allah bereketleri ile bize fayda versin” dediklerinde, fakir, bunu anlatan Ahmed Baba'ya sual edip, bu âdem nasıl âdem imiş, kendisini hüsnü rızasıyla ateşe ilga ettirmiş, dediğimde Ahmed Baba cevap verip, ehl-i ilahın türlü türlü ahvali var. Buna hoca efendilerin akli ermez deyince, fakir dahi; Kitab-ı İlahi'den iğraz eyleyip (yüz çevirip) akla uyanları, cehli, her türlü küfre sokar. Zira bu âdemler Mecusi imiş. Cümlenin malumu ki Mecusiler kendileri öldükten sonra laşelerini ateşe ilga ederler ise de hayatında ilga olunmak daha makbul olduğundan onların ayinlerini icra etmiş, hiç aklınız yok mudur ki, diye cevap verdim.

Ashab-ı Güzin Aleyhim Ecmein ve Meşayih-i Kiram ve Ulema-yı İzan çeşitli mücadeleleri ile meşgul iken birisi kendisini öldürmeye teşebbüs etse ve kendisini katl etmek su-i hatimeye sebep olduğundan ne derece yüz çevirmişlerdir. İşte bundan malum oldu ki kitab-ı ulemaya müracaat etmeyenlere cehl, her bir hezeyanı ettirip Mecusi'ye ehlullah sıfatında itikat ettirmiş, dediğimde bi'l-cümle ehli meclis istiğfar eyleyip

mezbur Ahmed Baba da pür gadab olarak meclisten kalkıp gitti. Ey akıl sahipleri! İbret alın.

108, 109, 110. sayfalarda *Câvidân*'ın 27. bâbında yazılmış olan Mesih ve havarileri anlatan ifadeler yazılmış, şunlar örnek cümlelerdir: İsa zuhur ettiğinde dedi ki: “Ey Havariler! Her söz ki ben size söyledim. Şimdi asumana (gökyüzüne) pederim katına giderim. Geldikte remz ile dediğim sözleri âşikâre ederim ve her kimse ki beni gördü pederini görmüş gibidir. Ve hakikatte ikimizi bir nur ile bilin ki ol nesne ol asumandan geldi söz idi ol söz iledir. Biri dedi ki: İncil hakkı için ey Hüda, zemin ve asuman yok iken sen nerede idin? İsa (A.S) dedi: Atam dahi bende idi ve bu söz İsa'nındır... Gelecek zamanda bir büyük zat gele ki o zamanda şirk ortadan kalkıp din ve millet ve mezhep bir ola ve mecmû (hepsi, toptan) beni âdem hüdaşinas olalar. İsa (A.S.) ki bir zaman sonra Meryem'den dünyaya geldi ve dava-yı nübüvvet etti. Yahudiler inkâr ettiler. Zira o zamanda cümle din bir olmadı. İsa dedi ki: “Ey Kavmim! Ben size şimdi dediğim sözleri remz ve işaretle derim, siz anlamazsınız. Atam katına gidip nice zamandan sonra bir daha gelirim remz ile dediğim sözleri keşf ederim. Din ve mezhep ve millet ol zaman bir olur.”

Ve sonra demiş ki: “Cümle mevcudatı Hak Teâlâ -kün- den halk etti, ol kelime ben idim. İsa ki kelimedir. Eşyayı ihata etmek lazım gelir.”

Yine *Câvidân*'da yazmış ki: Ey Talib-i Esrar-ı İlahi! Öyle bil ki mushaf-ı hayatı okuyan Fazlı Yezdan'dır. Kitabını kendi vechinde bulup 28 iken istiva ile anasıra darp edip 32 eyledi.

Ve Mesih'in elleri melâike kanadında olduğunu ve Dimeşk'te Menar-ı Beyda'ya nüzul ettiğinin sırrını keşf eyledi. Cümlesinden murad Fazlı Hurûfi'dir.

111. sayfanın sonunda İshak Hoca şu ifadeleri kullanmıştır. Şimdi bu mel'unun her bir kelimesi küfr-ü sarîh olduğu cümlelerin malumudur. Bunları tafsile ihtiyaç yoktur. İşbu küfründen maada birtakım yalan ve cahilane kusurlu ifadeler tahrir eyledi ki akl-ı selim sahibi dinlemekten istikrah (iğrenme) eyler.

Evvela cümle ekâzib-i câhilânesinden biri, Nasara Uleması, İncil'i tahrip eyleyip rah-ı dalalete gitmişler iken bu habîs herif İncil'in kırk lafzını ve kırk manasını bir derece daha tahrif eyleyip mükerreren imbiikten çekilmiş bir küfrü eda peyda eyledi.

Saniyen; bu herif İsa olup 800/1397 tarihinde semâdan nâzil olup, cihan, nur-u adl ile dolup, şirki kaldırarak cümle halk-ı cihan bir mezhep üzere cümlesi mümin olmuşlar.

Hâlbuki bu herifin zuhur-u, zaman-ı Timur'un zulm ve fesadından Asya kıtası dopdolu olduğu cümlelerin malumu değil mi?

Ba husus 800 tarihinde şirk ref olmak (kaldırılmak) şöyle dursun bu güne kadar gün be gün küfr şubelerinin çoğaldığı gözümüzün önünde değil mi?

Hâlbuki Fazlı Hurûfi'nin ulûhiyetine iman etmeyenleri tekrar tekrar tekdir ettiğinden bu herife iman eden kaç bin kişi bulunur. Zira ruy-i zemin-i coğrafyanın beyanına göre tahminen bin mel'un nüfus olup ve buna tabi olan Bektaşî taifesi dahi yalnız Anadolu'nun ve Rum ilinin bazı mahallelerine mahsus olduğundan tahminen her ne kadar yüz bin nüfus olsa bile ekserisi vakıf-ı esrar olmayıp kendilerini Ali'yi sevenler saydıklarından bunun mezhebi üzere sırta vakıf olmayanları da tekdir edeceği cihetle, vakıf-ı esrar olan on bin kişi ya bulunur ya bulunmaz. Din ve mezhep bir olup cihanı iman ile doldurduğu bu mudur!

Be hey murdar! Cenâb-ı Hak bu sekiz cenneti beş on bin baldırı çıplak için mi yarattı.

Ve yine *Câvidân*'ın 28. bâbının meali, Kâbe'nin hakikati, bu Fazlı Hurûfi'nin yüzüne ibadetten ibaret.

Ve yine bu bâbda yazmış ki; ey talib-i esrar-ı ilahî, bil ki, Âdem'in cismini ve nuşunu ve cisminin iki noktasını ve cephesini şöyle yaratmıştır ki, okusan Fazlı Yezdan ismi çıkar.

Ve Muhammed (A.S.) Hazret-i Ehadiyeti bu sûrette gördü ki: "Rabbimi mîraç gecesinde genç bir oğlan sûretinde gördüm." Veya gördü ki, sureti Fazlı Hurûfi'nin şekli ve hey'etidir ki mürekkeptir.

Şimdi bu bâbda yine ulûhiyeti zatına münhasır olduğunu sarahati beyan eyledi. Lanetullah-i aleyh.

30. bâbda Fazlı Hurûfi, Kıyamet Suresi'nde geçen 22 ve 23. ayetten muradın kendi yüzünün hudud-u seb'asını mütalaadan ibaret olduğunu söylemiş.

Ve 32. bâbda yazmış ki; Allah 124 bin peygamber gönderdi ve dedi ki: Peygamberlerin misali saray misalidir yani enbiya ile benim mislim bir kasra benzer ki

binası güzel ola ve bir taşı eksik olsa seyredicileri şaşırırlar. Fakat ol bir taşı eksik olacak yeri benimle tamam oldu.

118. sayfada Fazlı Hurûfi'nin Sevâd-ı Âzam hakkında söyledikleri yazılmıştır. Rasulullah (A.S.) ahir zaman peygamberi ondan sonra hiçbir veçhile peygamber gelmeyeceğini haber vermiştir. Bundan sonra benim ümmetim 73 fırka ola 72 fırkası ehl-i cehennem ola ve Deccal'in askeri ola ve yüzleri kara ola ve tek gözlü ola. Ancak bir fırka ehl-i cennet ola yüzleri ak ve Mehdi askeri ola. Şimdi Sevâd-ı Âzam vech-i Âdem'dir.

119. Sayfada da Fazlı Hurûfi kendi tuhaf cümleleriyle aynı konuya devam etmiş 120. sayfada da şunları söylediği yazılmıştır: “Ey Talib-i Esrar-ı İlahi! Eğer hüdaşınaş olmak dilersen ve varis-i ilm-i nebi olmak istersen Fazlı İlahi'nin kavline tabi ol, kendini Sevâd-ı Âzam ehlinden eyle ki, Fazlı İlahi mehdidir. Bilâ şek ve lâ şüphe.”

3. Bâb

İshak Hoca 3. bâb da 121. sayfadan itibaren Fazlı Hurûfi'nin halifesi ve halifesinin halifesinin *Câvidân*'ı şerh ederek telif ettiği kitaplardaki küfürleri açıkladığını söylemiştir. Bunlardan birincisi *Hakikatnâme* ismiyle müsemma olan kitaptır. 133. sayfaya kadar Fazlı Hurûfi'nin sözlerinden örnekler nakletmiş 133. sayfadan itibaren bunları eleştirmeye başlamıştır. Şöyle ki; Hz. İsa (A.S.) Fazlı Hurûfi'den ibaret olup Allah olduğu halde evvel gelişinde nâkıs, 800/1397 tarihinde kemal bulmuş. Âhireti münker olup âhiret âlemi ve cennet dahi rüyalardan ibaretmiş. Görüldüğü üzere bu taifenin ulûhiyet hakkında ettiği küfrü, Âdem (A.S.) yaratıldığından beri küfür taifesinden hiçbirinde görülümüş değildir. 32 huruf-u hecenin kâğıt üzerine yazılan nakışı Allah Teâlâ'nın sıfatıdır, ağızdan çıkan lafız ve seda Allah Teâlâ'nın zatı imiş (haşa sümme haşa).

Diğer bir husus bunların taifelerine göre mevcudatın ecsamı Allah Teâlâ'nın zâtı oluyor ve 28 ve 32 huruf-u hecenin kelime-i mev'ızası Allah Teâlâ'nın haşa sıfatıdır. Şimdi bu mevcudat ki; ayı, tilki, kurt ve nice nice eşyalar ki cümlesi mevcudattandır. Cümle mevcudattan olduğu cihetle Allah Teâlâ'nın zatı olmuş oluyor. Gayri mütenahi ilahi ispat ettikleri şöyle dursun bu âlemde bu derece cehl üzere küfür kâil olmuş mudur? Ve bu *Hakikatnâme* müellifinin tahkiki üzere eşyanın zâhiri sıfattır ve bâtını ilahın zatıdır. Yani ulûhiyet ezelde berguttur (ışıklı), ezelde Fazlı Hurûfi'nin zatıdır. İş

bu beyanını izah ederek eşyanın zihinde kaim olan kelam-ı nefsi zat-ı ulûhiyettir ve zâhir cisimleri ve otuz iki kelimenin telaffuzu sıfat-ı haktır.

Şimdi cümle cisimler ve Hz. Âdem yaratılmadan önce acaba kimin zihninde kaim olmuş idi. İshak Hoca bu duruma şöyle bir örnek vererek konuyu tamamlamış: Hırsızlıkla suçlanan bir şahsı kadının huzuruna getirip nush terbiyesi istemişler. Kadı, hırsızlık bütün dinlerde haramdır, niçin yapıyorsun deyince o şahıs, hırsızlık niçin haram olsun Köroğlu hazretleri daima hırsızlıkla meşgul olmaz mıydı? Diye cevap vermiş. Bunun üzerine kadı: “Ey ahmak! Köroğlu peygamber mi ki ef’ali ile istidlal ediyorsun” demiş. Hırsız da pür-gadap olarak: “ Be hey efendi kendine gel, tevbe et Köroğlu yeri-göğü yaratan Allah değil midir?” diye karşılık vermiş. Bunun üzerine kadı kakhaha ile gülererek cemaate hitap etmiş: “Köroğlu’nu ilah ittihaz eden cahile ben ne güne nush edeyim.”

İshak Hoca, bu hikâyeyi misal vererek ayağına ip takarak gebertip laşesini köpeğe yedirdikleri Fazlı Hurûfi’yi ilah ittihaz edenlere ne diyelim, demektedir.

O, niyetinin, ehl-i imanı idlâl eden bu topluluğu Millet-i İslam’a duyurmak olduğunu söylemiştir. (136. Sayfa)

İshak Hoca 138. sayfada *Vîrân-ı Abdal* diye bir risalelerinden bahsetmektedir ki bu sır değildir. Bu risaleyi müptedileri aldatmak için tâlim ederler, Nokta-i Huruf’tan biraz bahseder, Aşere-i Mübeşşere’den 3-4 zatı zem eder, Hz. Aişe hakkında ileri geri konuşur, İmam-ı Âzam’ın Harici olduğunu söylerler, der. Hz. Ali’yi ilah ittihaz ederler fakat Hz. Ali’yi zikredip Fazlı Hurûfi’yi murad ederler.

İshak Hoca 141. sayfada Fazlı Hurûfi’yi ilah ittihaz ettiklerini şu şekilde açıklamaktadır. “Derler ki: Muhammed Ali haktır ki, hidayettir, ikisi bir zattır, her iş Muhammed Ali den zuhura gelmiştir, ikisi bir zattır ve bir sıfattır.”

“Malum ola ki, bu habisenin ilah ittihaz ettiği Hz. Ali’den muradı Fazlı Hurûfi’dir.”

İshak Hoca buradan itibaren ibadetlerini beyan etmeye başlamıştır. Namaza ve abdest almaya nasıl niyet ederler önce onu anlatır. Birkaç örnek vererek nakledelim.

Hazar namazı için niyetleri: Niyet eyledim hazar namazı için abdest almaya, on yedi huruf-u muhkemat mukabelesinde gurbet-i ilallahi teâlâyâ, teveccetü bi vechi pak-i kadim... Ya Vechullah, ya Zatullah, ya Fazlullah Allah-u Ekber.

142. sayfada da diğerk uzuvları yıkarken neler söylerler onu yazmıştır. Benzer şeyler olduğu için tekrarlamadık. Yalnız Cuma Namazı için abdest almaya niyet ederken on beş kelime-i müteşabihat mukabelesinde, seferi namaz için abdest alırken on bir kelime-i müteşabihat mukabelesinde diye farklı ifadeleri vardır.

Abdest niyetlerinden sonra 143. sayfanın sonundan itibaren namazlara nasıl niyet eder ve namazlarını nasıl kılarlar, onu yazmıştır. Bundan da bir örnek: Niyet ettim hazarda farzı dört olan öğlen namazını kılmaya. On yedi kelime-i muhkemat mukabelesinde, gurbet-i ilallahi Teâlâ'ya teveccühtü bi vechi paki kadim... ya vechullah, ya zatullah, ya fadlullah, Allah-u Ekber. Bu niyetten sonra şu ayet okunur: İnni veccehtü vechiye lillezi fetarassemavati... sonra euzu ve belirtilen iki beyiti okurlar (sayfa 144). Sonra besmele, Fatıha ve bir ayet okurlar. Rükûda üç kere “Ya Hazret-i Fazlı-Rabbi'l Arşı'l-Azim”, secdede üç kere “Ya Hazreti Fazlı Rabbi'l-Arşı'l-Alâ”, tahiyat okuyup selam verirken “Esselamu aleyküm ve rahmetullah ve berakatüh ya Hz. Evlad-ı Fazlı Rabbi'l-Âlemin, derler.

Cuma Namazına niyet ederken, ...on beş kelime-i müteşabihat mukabelesinde, ...seferi namaza niyet ederken, on bir kelime-i müteşabihat mukabelesinde gibi ifadelerinde değişiklikler yapmaktadırlar.

İshak Hoca, bunları aktardıktan sonra Hz Ali Efendimiz'in ağzından şunu söylerler demiştir: “Görmediğime tapmam zira ki vech-i insan, vech-i hüdadır, vech-i hüda 32 kelimedir ve kelime yüzde okunmakla aynı vech-i insan oldu.”

“Şimdi bunlardan malum oldu ki namaz, hac gibi cümle ibadetleri Fazlı Hurûfi'ye ibadetten ibaret olduğunda şüphe kalmadı.”

İshak Hoca, 146 ve 147. sayfalarda *Âhiretnâme* isimli bir kitaplarında da yine Fazlı Hurûfi'nin ulûhiyetinden bahsetmektedirler der ve alıntılar nakleder.

148. sayfada *Risale-i Fazlullah* isimli kitaplarından birkaç satır nakletmektedir. “Âdem (a.s) vechullah ve sûretullahtır. Yani Hak Teâlâ Âdem'i kendi sûreti ve sûreti Rahman üzere halk etti.”

149. sayfada *Tuhfetü'l-Işşâk* isimli kitaplarından yine aynı ifadeleri içeren beyitleri nakletmiştir.

150. ve 151. sayfalarda *Risâle-i Bedreddin* ve *Risâle-i Nokta* isimli kitaplarından haber vermektedir. Bunlara göre nutfeye tahir olup nutfeye nokta derler, nokta lafızda

nutfeye müşabihtir. Nokta “be”nin altında. Şimdi ey Tâlib-i Hak! Şah-ı Velayet ol nokta benim, dedi. Ve bundan muradı budur ki; cemi-i eşyanın aslı ve hakikati bir cevherden idi. Ol cevher benim demektir.

Bu gibi ifadelerin üzerine İshak Hoca eleştirilerini yapar. “Şimdi bu kelimelerden zahir oldu ki esrar-ı *Câvidân*’ı bilen babaları Hz. Ali’den kinaye olan Fazlı gibi her şeyin evveli olan nokta olup yani ulûhiyet sıfatını mütehayyız olarak “ben ‘be’nin altındaki noktayım” diyebilirmiş, neuzubillah.”

152, 153 ve 154. sayfada *Risâle-i Huruf* ve *Turabnâme* isimli kitaplarından ve diğerleriyle aynı minval üzere yazıldıklarından bahsetmektedir. Namazda ne okuduklarından örnek verir, tahiyatın sonundaki kelime-i şehadetleri: “Esselamü aleyküm ve rahmetullah ve berakatüh ya evlad-u izam fazlullah rabbul âlemin...” diye devam etmektedir.

155. sayfada *Evrâd-ı Sihar* diye bir kitaplarını anlatır söyledikleri ifadelerin sonunu şöyle bitirirler, der: “Velhamdu lifazlillahi rabbil âlemin. Lailahe illa fazlullah, muhammadurrahulullah...” gibi devam etmektedir. 156. sayfaya bakılabilir.

İshak Hoca 156. sayfada bir de Hz. Âdem ve Hz. İsa ile ilgili bazı düşüncelerine yer vermiştir. Bütün dinler ve milletlerde Hz. Âdem cemi-i enbiya ve evliya ve insanların pederidir. İstılah-ı Tevil’de Âdem Fazl’dan kinayettir. Fazl bütün peygamberlerden sonra geldiğine göre bu nasıl olur. Sorulan bu soruya şöyle cevap verirlermiş; enbiyanın pederi Hz. İsa’dır. O da şöyle söylemiş, el eburn kuvvetü’l-izzeti ve ruhu’l-kudsi... Devam eden bu ifadelerden sonra bu lafızlardan anlaşılın şu imiş: burada kastedilen Fazlı Hurûfi imiş.

157. sayfada *Velayetnâme* diye bir kitaplarının da olduğunu ve diğerleri gibi ulûhiyeti ve ibadeti Fazlı Hurûfi’ye atfettiğini söyler.

161. sayfada bıyıkları kısaltmak hadislerde, sünnette sabit olduğu halde güya Hz. Ali’nin sünneti diyerek tam tersine uzattıklarından bir de Hz. Ali Efendimiz’e böyle söyleyerek sünnetten ayrıldığından nasıl bahsedebilirler, demiştir.

162. sayfada bu konuya devam edilmiş, aslında bıyıklarını, “hudud-u seb’a-yı ebiheden” (yedi baba hattı: iki sakal, iki burun içi, iki bıyık, bir dudak altı) olduğunu kabul ettiklerinden kesmediklerini söylemiştir. 163 ve 164. sayfalar da bu konu ile ilgili devam etmektedir.

165. sayfada Allah Teâlâ hakkında şanı ulûhiyete layık olmayan birçok küfür söylerler. Onların ilah ittihaz ettikleri Fazlı Hurûfi'dir, enbiyanın kimisi Fazlı Hurûfi'den ibaret, kimisi Fazlı Hurûfi'nin resulu olduğunu söylerler, demiştir.

İshak Hoca 166. sayfada *Câvidân*'ın evvelinden ahirine Ehl-i Beyt'e müteallik hiçbir kelime bulunmayıp Fazlı Hurûfi ilah kabul edilip, hac ve namaz gibi ibadetler onun yüzünün kıllarından ibaret kabul edilir; Hz. Ali ve Hz. Fahr-i Kâinat Efendimiz'den efdal olduğu kabul edilir bu yüzden bu taifenin kestiği yenmez ve müşrikendirdirler, demiştir.

167. ve 168. sayfada Nusayrîlerle ilgili bazı âdetleri anlatmıştır. Bir çocuk buluğa erince imamlarına götürülür, imam sırrı tutup tutamayacağını düşünsün diye kırk gün izin verir, kırk gün sonra çocuk tekrar getirilir, eğer sırrı tutamazsa çocuğu getiren şahıslar, öldürüp kanını getireceklerini taahhüt ederler. Bunun üzerine çocuğa sır beyan edilir. Hz. Ali'den başka ilah yok ve bazılarına göre Fahr-i Kâinat Efendimiz ile Hz. Ali ikisi bir ilahdır. Ve Hz. Ali, Fahr-i Kâinat Efendimiz'i halk etmiş, Fahr-i Kâinat Efendimiz dahi Selman-ı Farisi'yi, Selman-ı Farisi Hz. Bilal'i ve Mikdat ve Süheyb ve Osman ibn Maz'un ve Cabir Rıdvanullallahi Teâlâ Aleyhim Ecmein Hazeratını halk etmiştir. Ve bu beş ashab da yeri-göğü cümle âlemi halk etmiştir. Hz. Ali şemsde, Fahr-i Kâinat Efendimiz dahi kamerde, geri kalan ashab yıldızlarda ikamet ediyor, diye itimat ederler.

Amellerinde üç fırkaya ayrılmışlardır. Bir taifeye göre cümle yiyecekler helal, bir taifeye göre bamy ve tavşanı haram addederler, bir taifeye göre sakal uzatmak haram, bir taifeye göre tıraş etmek haramdır. Bunların imam kabul ettikleri Hamdan Hasibi namında birisi olup Antakya civarında 1-2 yüz bin nüfusu müştemil olarak yaşarlar.¹²⁴

¹²⁴ Bâtını karakterleri dolayısıyla Nusayrîler hakkında tam bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Kaynaklarda kurucusunun adı Ebu Şuayb Muhammed b. Nusayr en-Nemiri (ö. 270/883) olarak geçmektedir. Büyük bir ihtimalle ismini kurucusundan almıştır. 1. Dünya savaşı sonrasında bölgeyi ele geçiren Fransızlar Alevi diye isimlendirmişler, onlar da kabul etmişlerdir. Nusayri Aleviliği, Arap Aleviliği, Suriye Aleviliği, Çukurova Aleviliği, Akdeniz Aleviliği, Fellah gibi isimlendirmeler de görülmektedir (İlyas Üzümlü, "Nusayrilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 33, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 270-274).

Hicri III. (miladi IX.) Yüzyılda Basra'da ortaya çıktığı düşünülmektedir. İbnu'n-Nusayr, Onuncu İmam Ali en-Naki'nin ilahlığını, kendisinin de onun peygamberi olduğunu iddia etmiştir. Tenasühü benimsemiş, haramları helal saymıştır. (Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012, 586). Sırasıyla fırkanın başına Muhammed b. Cündeb, ondan sonra Ebu

Bunları anlattıktan sonra İshak Hoca 169. sayfada bu taifenin küfrünün Bektaşî (Bektaşîlerin içine karışmış Hurûfileri kastediyor olmalı) taifesinin küfründen ehven olduğunu, çünkü onların Hz. Ali'nin ulûhiyetini anlatırken Hz. Ali'nin öldüğünü kabul etmediklerini, böyle bir şeyin ulûhiyete yakışmadığını söylediklerini anlatır. Lakin Bektaşîler Fazlı Hurûfi'nin Timur'un oğlu tarafından öldürüldüğünü ikrar ederler. Yine sair *Câvidân*larda yazar ki içki helâldir. İçkinin yasak edildiği düşünülen ayette de içki nehy olunmayıp belki Fazlı Hurûfi'nin katli sarhoş olduğu halde yapıldığından o kâtile haramdır, derler. Yine küfre düşerler. Namaza niyet ederken Fazlı Hurûfi'nin rızasına derler, tahiyatı okurken birçok küfre düşerler, selam verirken söyledikleri “essalamü aleyküm ya evladu fazlullah” ifadesi de küfürdür.

Muhammed Abdulah b. Muhammed el-Cenân el-Cünbûlânî geçmiş, Cünbûlânî fırkaya tasavvufî bir boyut kazandırmış, bir seyahat esnasında Mısır'da karşılaştığı Ebu Abdullah Hüseyin b. Hamdan el-Hasibî'yi etkileyip, ikna ederek tarıkata almıştır. Hasibî zamanla fırkanın en önemli şahsiyetlerinden biri haline gelmiş “Şeyhuddin” diye anılmış, fırkanın dini-mistik karakterini geliştirmiş ve yayılması için büyük mücadeleler vermiştir. Şii kaynaklarda “yalancı, lanete uğramış, itikadı bozuk” gibi ifadelerle anılmaktadır. (İlyas Üzüm, “Nusayrilik”, *DİA*, c. 33, 270.)

IX. (XV.) yüzyılda iki gruba ayrılarak Ali el-Haydarî'ye Haydariyye (Gaybiyye, Şemsiyye), İbn Yunus el-Kilaz'a nisbetle (Kameriyye) adlarını almışlardır. (Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 590)

Mercidabık Savaşı (922/1516) sonrasında Nusayrilere, Osmanlı idaresine girmiş, 2. Abdülhamid zamanında askerliğe kabul edilmiş, mahallelerine camii inşa edilip imamlar tayin edilmiş. Ancak çokta kabul görmemiş 1. Dünya savaşından sonra İngiliz ve Fransızların propagandalarıyla tamamen etkisini yitirmiş, 1920'de Fransızlarla yapılan görüşmede “Alevi Toprağı”, 1922'de Alevi Devleti, 1936'da Suriye Devleti'nin bir vilayeti kabul edilmiş, 1939'da Lazkiye Bölgesi'ne müstakil statü verilmiş, 1942'de tekrar Suriye'ye katılmışlardır. (Mazlum Uyar, *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, editörler; Hasan Onat-Sönmez Kutlu, Ankara: Grafiker Yayınları, 2012, 306).

Dışa kapalı bir hayat süren Nusayrilere günümüz şartlarında geleneklerinden uzaklaşarak başka görüşlere meyillemeye başlamışlardır. Suriye, Türkiye'de Hatay, İskenderun, Adana ve Mersin'de, Lübnan'da küçük bir grup olarak varlıkları devam etmektedir. (İlyas Üzüm, “Nusayrilik”, *DİA*, c.33, 272).

Eski inançlarını anlattıkları hikâyeleri çoktur. Bu yüzden de ahiret inançları tam olarak bilinmemektedir. (İlyas Üzüm, “Nusayrilik”, *DİA*, c.33, 273).

Nusayrilere göre, Nusayrî olmayanlar ve günahkâr Nusayrîler, Yahudi, Hıristiyan veya Sünnî Müslüman olarak dünyaya döneceklerdir. Hz. Ali'yi sevmeyenler ise köpek, eşek, yılan suretine gireceklerdir. Gerçek Nusayrîlerin ruhları da yıldızlara dönüşerek nurlar âlemine yükselir. Reenkarnasyon inancı Nusayrîlerin karakteristik özelliklerinden kabul edilmektedir. (Temel Yeşilyurt, *Çağdaş İnanç Problemleri*, 149-150).

Ferdi ibadetlerinin başında “batınî namaz” gelmektedir. Namaz, “Ali'ye açılan kalbin niyazı ve dua olarak”, oruç “sırları gizlemek”, zekât “dini öğrenip başkasına nakletme” ve “şeyhe verilen para”, hac “kutsal sayılan kişilerin sembolü” olarak icra edilir. (Hz. Ali hakkındaki düşünceleri için bakınız: Şehristânî, *Milel ve Nihal*, (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2011), 171. Kendilerinin belirlediği bazı zamanlarda bayramları vardır. “*Kitabu'l-Mecmu*” her Nusayrî'nin ezberlemesi gereken temel inanç ve dua kitabı olarak kabul edilir. *El-Hidayetü'l-Kübra*, *El-Maide* kitapları arasındadır. (İlyas Üzüm, “Nusayrilik”, *DİA*, c.33, 272-273).

170. ve 171. sayfada Cenab-ı Allah için Âyete'l-Kürsi'de okuduğumuz sıfatı âlisini Fazlı Hurûfi mel'unu içindir, derler, hâlbuki Cenab-ı Hak her şeyi bilmekte iken Fazlı Hurûfi öldürüleceğini bile bilemedi, bu konuda hiçbir şey yapamadı, diye cevap vermiştir.

İshak Hoca 172. ve 173. sayfalarda bu risaleyi neden kaleme aldığını tekrar anlatarak 174. sayfada risalesini bitirmiştir. Maksadını şöyle anlatmaktadır: “Bazı dostlarım beni uyardılar; bu kaleme aldığın risaleden dolayı Bektaşîler buğz ederler diye. Ben de şöyle cevap verdim. Düşman olabilir ama umudum odur ki dua eden de çıkar. Zira Peygamberimiz bir mü'minin canı yansa diğer mü'minler de üzülmedir, yoksa imanı kâmil olmaz, dediğine göre sizler aba ve ecdadınızın dinini terk ederek ebedi olarak cehennemde kalacakları bir tariki yol edindiklerini görseniz sabr ve sükût eder misiniz? Ve dahi devletin maksadı, gayesi din ve mülk ve arzı muhafazadan ibarettir. O yüzden şimdiye kadar şevket-i İslam sayesinde fırka-ı dalleden İslam aleyhine kitap neşreden yok iken şimdi Bektaşîler *Işknâme*'yi neşretmişler. Fakir de akaid-i Müslimini muhafaza için üzerime farz-ı kifâye olan görevi acz ve kusurlarım ile Allah'ın yardımı ile tamamladım. Tesiri Allah Celle Celaluhu'ya aittir.

2.2. KÂŞİFÜ'L-ESRÂR'DA ÖNE ÇIKAN HUSUSLAR VE HURÛFÎ İNANÇLARLA KARŞILAŞTIRMA

İshak Hoca'nın 174 sayfalık özetleyerek aktardığımız eserine ana maddeler halinde bakacak olursak özellikle dikkat çektiği konular şunlardır:

-Hurufîlerin kendilerini özellikle Bektaşîler içinde gizleyerek, uydurdukları şeyleri yaymaya çalıştıklarını ifade etmiş ve Fazlı Hurûfi'nin *Câvidân*'ı, Abdülmecid Firişteoğlu'nun *Işknâme*'si ve diğer bazı *Câvidân*'lardaki küfürlerini anlatmıştır.

-“İlm-i nokta” diye bir şey uydurduklarını “sır” diyerek bazı işaret ve semboller kullandıklarını, bunları anlatan kitapçıları elinde olmayanın *Câvidân*'ı anlamayacağını söylerler der ve eleştirir: “Yaymaya çalışır, doğru yolda olduklarını söyler de neden gizli tutarlar, açıklamaları gerekmez mi.”

-Fazlı Hurûfi'yi ilah olarak kabul ederler,

-Fazlı Hurûfi, Hz. Âdem sûretinde görüldüğü gibi bütün peygamberlerin sûretinde görünen yine Fazlı Hurûfi'dir derler,

-Fazlı Hurûfi'nin, Peygamberimizden de Hz. Ali'den de üstün olduğunu söylerler,

-Hz. Ali Efendimize uyduklarını söylerler ancak uymazlar.

-Yalanı helal sayarlar.

-Namazı terk eder; namaz bâtinca olur, o da kıyamsız, kıraatsız, rükûsuz, secdesiz olacak, derler.

-Fazlı Hurûfi, özellikle Cuma Namazı'nı çok anlatmış, İshak Hoca da adım adım eleştiri yapmıştır.

-Namaza ve abdeste niyet ederken Fazlı Hurûfi'nin adını zikrederler, bu ne demek,

-Namazı Rasulullah Efendimiz bilmez de bu mel'un mu bilir ki farklı anlatır, der,

-İçki içer, kadınlarla işret ve raks ederler,

-Muhkem ve müteşabih kavramlarını değiştirirler.

-Kitaplarında Allah Celle ve Azime Hazretleri'ne ve sıfatı kâmilelerine delalet eder bir kelime yoktur.

-Aşk-ı Yusuf ve Züleyha'dan yola çıkarak ilahlık iddia eder,

-Kendini Hz. İsa (a.s.) yerine koyar,

-Kelime-i Tevhid, Allah'tan başkasını terk etmek iken, bu ne saçmalık ki, Âdem'in yüzündeki hudud ki; kaş, kirpik, bıyıklardan ibarettir, derler,

-Mirâc-ı Şerif'i anlatırken birçok küfrü ortaya çıkmıştır,

-Kur'an-ı Kerim, Hac ve Kâbe ile ilgili söyledikleri küfür ifade eder,

-Dâbbetü'l-Arz konusunda söyledikleri de küfre götürür,

-Hz. Âdem ile ilgili yasak ağaç ve yeme içme konusunda söylediklerini eleştirir,

-Her peygamberin sûretinde görünenin kendisi olduğunu söylediğine göre tenasühe inanır, ahireti inkâr eder,

-Fazlı Hurûfi'nin Sevâd-ı Âzam konusundaki görüşlerini yazmış ve küfrünü izah etmiştir,

-Mehdi ile ilgili düşüncelerini eleştirir,

-İmam-ı Âzam'a Haricî der, Hz. Ali'nin ulûhiyetini kabul eder onunla da Fazlı Hurûfi'yi kastederler,

-Hz. Ali Efendimiz ile ilgili hadis diyerek şunu söylerlermiş: “Ol nur-u vahidi iki pare eyledi, nısfı ben oldum ve nısfı Ali oldu.”

-*Viran-ı Abdal* isimli risalelerinde Hz. Aişe annemizle ilgili Peygamberimizin onu boşadığına dair ifadeler vardır, böyle düşünmekten biz Allah’a sığınırız, demiştir.

-146. sayfadan 166. sayfaya kadar *Âhiretnâme, Risale-i Fazlullah, Tuhfetü'l-Işşâk, Risale-i Bedreddin, Risale-i Nokta, Risale-i Huruf, Turabnâme, Evrad-ı Sihar, Velayetnâme* isimli kitaplarından ibareler aktarmış, *Câvidân*'da bulunan küfürlerin bunlarda da bulunduğunu belirtmiştir.

Son sayfalarda Nusayrîlerin Hz. Ali'yi ilah kabul ettiklerini ve ölümsüz olduğunu benimsediklerini söyler. Hamdan Hasibi'yi önder kabul ettiklerini, Hz. Ali'nin ölümsüz olduğunu düşündükleri için de Bektaşîlerin bunlardan daha ahmak olduklarını çünkü öldürülmüş kabul ettikleri birisini ilah ittihaz ettiklerini söylemiştir..

Allah Teâlâ Hakkında Görüşleri

İshak Hoca, *Kâşifü'l-Esrâr*'da şöyle söylemektedir; kitaplarında Allah Celle ve Azime Hazretleri'ne ve sıfatı kâmile sine delalet eder bir kelime yoktur. Aksine Fazlı Hurûfi gibi kendisinin öldürülmesine bile engel olamayan birisini ilah ittihaz ederler, Kelime-i Tevhid, Allah'tan başkasını terk etmek iken, bu ne saçmalık ki, Âdem'in yüzündeki hudud ki; kaş, kirpik, bıyıklardan ibarettir, derler.

Unutmamak gerekir ki, Allah Teâlâ'nın, muhalefetün li'l-havadis (sonradan var olanlara benzememesi) sıfatı vardır.

***Câvidânnâme*'de Bu İddialara Delil:**

Câvidânnâme'de, İshak Hoca'nın Hurûfîlerin Allah Teâlâ hakkındaki görüşleri konusunda iddiasını kanıtlayan ifadeler mevcuttur.

Hurûfîlerin en büyük problemlerinden birisi olan “Allah, Âdem'i kendi sûreti ve Rahman sûreti üzerine yarattı,” ifadesi 33., 43., 47., 51., 60., 62., 67., 71., 79., 110., 140., sayfalarda, yine “Rabbimi mîraç gecesinde bıyıkları yeni terlemiş kıvırcık saçlı bir oğlan sûretinde ve en güzel sûrette gördüm.” ifadesi 49., 111., 119., 140., 141., 521., 524., 526., sayfalarda geçmektedir. 203. ve 525., sayfada şöyle bir ibare vardır: “İnsanı kendi şeklimiz, elbisemiz ve sûretimiz üzerine yaratmak istiyoruz.” Fazlı Hurûfi'nin söylediğine göre bu söz Tevrat'ta geçmekteymiş. Ancak nerede geçtiği belirtilmemiş.

524. sayfada da Hak Teâla Âdem (a.s) sûretinde çıkagelir onun için sen bilesin ki senin vechin onun vechidir, diye bir cümle vardır.

528. sayfada Fazlı Hurûfî, “Fi hakikati Emiri’l-Mü’minin Ali ibni Ebi Talib kerremellahu vecheh” diye bir bâb yazmış, bu bölümün içinde, “Ali, Allah’ın zatına yapışıktır” ifadesini kullanmıştır. Ve bu cümleyi hadis diye söylemektedir.

Bu kitapta dikkat çeken bir husus da, Derviş Murtazâ’nın Bektaşî olduğunun söylenmiş olmasıdır.¹²⁵

Işknâme’de Bu İddialara Delil:

İshak Hoca’nın eleştirdiği bizim de incelediğimiz diğer bir kitap olan Firişteoğlu’nun, *Işknâme* isimli eserinde de buna benzer ifadeler mevcuttur. Bizim okuduğumuz İsmail Arıkoğlu’nun 2006 yılında doktora tezi olarak çalışmış olduğu metindir.¹²⁶

“Allah Âdem’i Rahman sûreti üzerine yarattı.” ifadesi bu metnin 92., 95., 109., 125., 194., 199., 220., 234., 246., sayfalarında, “Mîraçta Rabbimi oğlan sûretinde gördüm” ifadesi 94., 109., 116., 121., 185. sayfalarında geçmektedir. 121. sayfada şu ibareler yazmaktadır: Hz. Risalet (a.s.) mîraç gecesinde Hz. Ehadiyeti yedi hatla emred (genç) sûretinde gördü ki ol yedi hat sûret-i Hüdayi’dir ve dahi ol tavaf ettikleri hane, hane-i Hüdayidir ki, makam-ı vech olduğundan ötürü ona Beytullah derler. 185. sayfada Mîraç gecesini hazreti Ehadiyet, hazreti Risalete sidretü’l-müntehada emred sûretinde göründü ol sûret Fazl idi yazmaktadır.

187. sayfada yine Hz. Âdem ile ilgili şunlar yazmaktadır: Sûret-i Âdem sûretullahtır ve sûret-i rahmandır ve dahi Âdem’in vechi kible-i hakikidir ve dahi kible-i melâiketullahtır.

Hakikatnâme’de Bu İddialara Delil:

Hakikatnâme’nin 1650’den sonra yaşadığı düşünülen Mustafa Rumuzî’ye ait olduğu düşünülmeyle birlikte yazarı ve tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Biz Bahir

¹²⁵ Fatih Usluer, *Câvidân-nâme-Dürr-i Yetim İsimli Tercümesi*, 9-32. Ayrıca bakınız: *Câvidân-nâme-i Sağır* esas alınarak 1048 (1638-39) yılında Derviş Murtazâ adlı bir Bektaşî tarafından *Dürr-i Yetim* adıyla Türkçe’ye tercüme edilmiştir. *Dürr-i Yetim*’in mütercim hattıyla olan nüshası Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi’nde Abdülbaki Gölpınarlı’nın kitapları arasında bulunmaktadır. (Aksu, “Câvidân-nâme,” *İslam Ansiklopedisi*, c.7 (1993), 178.

¹²⁶ İsmail Arıkoğlu, *Firişteoğlu’nun Câvidân-nâme Tercümesi: Işk-nâme (İnceleme-Metin)*, (Doktora Tezi, Van 2006).

Selçuk ve Selahattin Topbaş tarafından hazırlanmış, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*'nce yayınlanan inceleme-çeviri yazıdan faydalandık.¹²⁷

7b sayfasında, Mîraç gecesi Rabbimi gördüm. Kısa kıvrıkcık saçlı, bıyıkları yeni terlemiş bir delikanlı idi, yazmaktadır.

16a sayfasında Vahdet-i vücud, zuhur-u Fazlı Yezdan'dır, diye geçmektedir.

Fazlı Hurûfi İle İlgili Görüşleri

İshak Hoca *Kâşifü'l-Esrâr*'da Fazlı Hurûfi'yi ilah olarak kabul ettiklerini, Hz. Âdem sûretinde görüldüğü gibi bütün peygamberlerin sûretinde de görüldüğünü söylediklerini yazmıştır. Fazlı Hurûfi kendini Hz. İsa (a.s) yerine koyar ve yine Hurufiler Fazlı Hurûfi'nin Peygamberimizden ve Hz. Ali'den üstün olduğunu kabul ederler, ancak Hz. Ali'ye de uymazlar, namaza ve abdeste niyet ederken Fazlı Hurûfi'nin adını zikrederler, namazı Rasulullah Efendimiz bilmez de bu mel'un mu bilir ki farklı anlatır, demiştir. “Fazlı Hurûfi Âdem sûretinde zuhur eyleyip kendi yüzüne, bacağına secde ettirmiş, Fazlı Hurûfi'den başka ilah yok, iş bu itikatları malum olduysa şimdi bu ibaresinde küfrü sarihi ki cemi eşya Fazlı Hurûfi'den ibaret olan Âdem'in vechine secde ederler imiş. Bu taifeye “ehl-i kıbledendir” diye kelimelerini te'vil eden ehl-i dalalet, acaba bu küfr-ü sarihi nasıl tevil ederler.”

Câvidân'ın 28. bâbının meali, Kâbe'nin hakikati, bu Fazlı Hurûfi'nin yüzüne ibadetten ibaret.

Ve yine bu bâbda yazmış ki; ey talib-i esrar-ı ilahî, bil ki, Âdem'in cismini ve nuşunu ve cisminin iki noktasını ve cephesini şöyle yaratmıştır ki, okusan Fazlı Yezdan ismi çıkar.

Ve Muhammed (A.S.) Hazret-i Ehadiyeti bu sûrette gördü ki: “Rabbimi mîraç gecesinde genç bir oğlan sûretinde gördüm.” Veya gördü ki, sûreti Fazlı Hurûfi'nin şekli ve hey'etidir ki mürekkeptir.

Şimdi bu bâbda yine ulûhiyeti zatına münhasır olduğunu sarahati beyan eyledi. Lanetullah-i aleyh.

¹²⁷ Bahir Selçuk, Selahattin Topbaş, “Hurûfilîge Dair Bir Eser: Mustafa Rumûzî'nin Hakikat-nâne'si”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 24 (2016): 805-833.

30. bâbda Fazlı Hurûfi, Kıyamet Suresi'nde geçen 22 ve 23. ayetten (Oysa o gün bir kısım yüzler Rablerine bakarak mutlulukla parılayacaktır.) muradın kendi yüzünün hudud-u seb'asını mütalaadan ibaret olduğunu söylemiş.

İshak Hoca 141. sayfada Fazlı Hurûfi'yi ilah ittihaz ettiklerini şu şekilde açıklamaktadır. “Derler ki: Muhammed Ali haktır ki, hidayettir, ikisi bir zattır, her iş Muhammed Ali den zuhura gelmiştir, ikisi bir zattır ve bir sıfattır.”

“Malum ola ki, bu habisenin ilah ittihaz ettiği Hz. Ali'den muradı Fazlı Hurûfi'dir.”

Işknâme'de Bu İddialara Delil:

185. sayfada Mîraç gecesi hazreti Ehadiyet, hazreti Risalete sidretü'l-müntehada emred sûretinde görüldü ol sûret Fazl idi. 181. sayfada şu ifadeler bulunmaktadır: Her kimse ki ölse kendi zamanının imamını bilmese tahkik-i cahiliyet ile ölmüş olur. Yani Allah'ını bilmeden ölmüş olur.

168. sayfada Hz. İsa, Fazl-ı İlahi'nin zuhurundan kinayeddir, ifadesi vardır.

169. sayfada buna ilaveten şöyle söylenmiştir: “İsa otuz üç yaşında nazil olmak kinayettir, Fazl-ı Yezdan'dan ki ilm-i tevil ki feyz olundu otuz üç yaşında, hazreti risalete nübüvvet-i tenzil kırk yaşında geldi, altmış üç yaşında vefat etti, yirmi üç yıl tenzil yazıldı, Fazl-ı Yezdan'a dahi tevil otuz üç yaşında zuhur etti elli altı yaşında vefat etti yirmi üç yıl zaman-ı tevil yazıldı, zaman-ı tenzil zaman-ı teville mutabık oldu.

Hakikatnâme'de Bu İddialara Delil:

15a ve 15b sayfalarında, cümlesinin sırrı Fazlı Yezdan'dır. Âdem, Havva, Muhammed, Hatice bu ilmi ebdana ve ilmi edyana sebep-i icaddir. Eğer Âdem ile Havva olmasaydı Muhammed, Hatice'ye nerde ererdi. Eğer Muhammed Hatice olmasaydı On İki İmam, On Dört Masuman nereden gelir ve eğer On İki İmam, On Dört Masuman olmasaydı biz bu sırrı nereden duyardık. Cehalet tufanında gark olup kalırdık. Onların feyzi himmetleri ile nefes-i iksirleriyle nefsimize arif olduk. Rabbimizi bildik, bulduk. Vahdet-i vücud sırrını Âdem vücudunda isbat eyledi. Muhammed Mustafa'ya gelince yirmi sekiz peygamber bildi. Vücudunda isbat eyledi. On İki İmam, on piran efendilerimiz, evtad-ı erbaa erenleri isbatı vücud eylediler. Pirden pire, şeyhden şeyhe bu esrar-ı ilahi müteselsil nakl edip sudur etmededir. Vahdet-i vücud sırrını bilmeyen mürşidin mürşidliği sahih değil, müridi merdud mürşidi merduddur, yazmaktadır.

16a sayfasında Vahdet-i vücud, zuhur-u Fazlı Yezdan'dır, Fazlı Yezdan'ın hafızı ve şehidi Seyyid Nesimi'dir, yüzdüler. Mansur-u Bağdadi'yi astılar. Aşıkâr edip isbat edenleri şerbet-i şehadet içirirler. Sakınıp na-ehlini irşad etmeyeler. Sultan Mansûru “Ene'l-Hak” dedik de salb etdiler, Ba'dehu ellerini kesdiler, dirseklerini kesdiler, omuzlarını kesdiler. Topuklarını, dizlerini kesdiler, butlarını kesdiler, başını gövdesinden ayırdılar. Zâhirini bâtınından ayırmak istediler. Ateşe urdılar. Külünü göğe savurdular. Deryâya düşdi. Deryâlar “Ene'l-Hak” çağırdı. Vahdet-i vücudunu rûh-ı izafisinden ayıramadılar. Nokta noktadan insan nutfeden ayrı değildir. Ol katrede nice dünyadan, ukbâdan yüce deryâlar gizlidir. Nefs deryâ değil mi? Kan deryâ değil mi? Bu deryâları ihata eyleyen Mevla değil mi? Bundan anlayanlar anladı, anlamayanlar kendini hayrette kodu. Heman mürşide ermedikçe bu esrara kimseler muttali olamaz. Ol zât-ı şerif ol vakt mürşitliğe sahib-i seccade olmaklığa layık olur ki, doksan bin esmanın müsemmasını bilmeli. Noktanın sırrına ermeli, ruh-ı izafiden nefsinin bulmalı vahdet-i vücudu kendi vücudunda bizzat görmeli, hatt-ı istiva sırrını zahirinde batınında bulmalı, ab-ı hayatın cur'asından içmeli, “neliksiz, niteliksiz” Fazlullahı görmeli, işine ol vakt müridi merdane ergirip cümle hicapları geçirip bizzat arif-i bi'llah olur.

Hız. Âdem (a.s) İle İlgili Görüşleri

Kâşifü'l-Esrâr'ın 47. sayfasında şöyle söyledikleri yazmaktadır: “Lailahe illallah”tan murad vech-i Âdem'dir. Âdem'in vechini müşahede etmektir. Sonra namazın beş vakte karar eylediği Allah ismi adedince ki Allah beş harftir. Ve bundan dahi murad vech-i Âdem'i müşahede etmektir. Muhammed (A.S) Hak Teâlâ'yı genç sûretinde görmüştür. Kâbe'yi tavaftan murad da Âdem'i müşahede etmektir.

48. sayfa: Sidretü'l-Münteha'dan murad, sûret-i Âdem'de görünen Fazlı Hurûfi'nin burnunun delikleri imiş ve namazdan ve erkân-ı salattan ve erkân-ı hacdan murad yine o vech-i Âdem'de olan 28 yahud 32 elif-ba harfleri ve hudud tabir ettiği yüzde olan kılları müşahede etmiş.

Hız. Âdem'in ulûhiyeti ve yine Hız. Âdem, Hız. Musa, Hız. İsa ve sair enbiya-i izam aleyhisselamın sûretinde görünen -haşa- Fazlı Hurûfi imiş. Onların sûretinde gelmiş ve 800/1397 tarihinde göze zuhur etmiş.

Ve yahut sestem ibaret olan bir kelime imiş sonra Fazlı Hurûfi'den ibaret olan Hız. Âdem'de tecsim eyleyip göze zuhûr etmiş.

***Câvidânnâme*'de Bu İddialara Delil:**

“Allah, Âdem’i kendi sûreti ve Rahman sûreti üzerine yarattı,” ifadesi 33., 43., 47., 51., 60., 62., 67., 71., 79., 110., 140., sayfalarda geçmektedir. Yine 47. sayfada Âdem (a.s) rahman sûretinde mahlûk olmuştur, Âdem (a.s) Hakk Teâla’nın arşıdır, cümleleri vardır.

***Işknâme*'de Bu İddialara Delil:**

“Allah Âdem’i Rahman sûreti üzerine yarattı.” ifadesi bu metnin 92., 95., 109., 125., 194., 199., 220., 234., 246., sayfalarında vardır.

187. sayfada yine Hz. Âdem ile ilgili şunlar yazmaktadır: Sûret-i Âdem sûretullahdır ve sûret-i rahmandır ve dahi Âdem’in veçhi, kible-i hakikidir ve dahi kible-i melâiketullahdır.

122 ve 123. sayfalarda Hz. Âdem ve Hz. Havva’dan bahseder ve şöyle der: “Havva’nın vechi üç yedi hududdur, bu üç yedi hududu bilmemek şeytan mertebesidir; zira ki şeytan aleyhillane Âdem ve Havva hakikatini bilmedi inkâr etti onun için şeytan oldu.”

220. sayfada Âdem’e secde etmeyen şeytandan olur, denmiş.

124. sayfada da, Kur’ân’ın aslı yirmi sekiz harftir, Âdem vechinde mesturdur ve Fatihatül-Kitap yirmibir harftir, vech-i Havva’da mesturdur.

104. sayfada “Kur’an, Âdem sûretinde müşahede olunur,”

185. sayfada Kur’ân Âdem vechinde okundu, yazmaktadır.

139. sayfada, Beytullah, Âdem’dir ve vechi Âdem’dir, onun için mescud-u melaike oldu, denmektedir.

140. sayfada Hâcerü’l-Esved’i Âdem ve Muhammed vechi mukabilinde bilmeyen o evin tazim hikmetine erişmiş olmaz, yazmaktadır.

166. sayfada evvel dahi Âdem’indir, âhir dahi Âdem’indir, Âdem hayy-u kayyumdur, bir de Âdem Muhammed, Muhammed Âdem’dir, demiş.

218. sayfada Âdem’in zuhuru Cuma günüdür, Âdem Fazl’dan kinayettir, Fazl-ı Yezdan Cuma günü zuhur etti, arş yedinci gün yaratıldı dediklerinin manası budur, arş Fazl’dan kinayettir, hilkat-i Âdem yedinci gündür yed-i kudret kinayettir yirmi sekiz ve otuz iki kelimededen... diye devam etmektedir.

217. sayfada her kimse ki cennete gire evvel Âdem sûretinde gire, yazmaktadır.

Bütün bunlardan sonra da 227. sayfada Mesih, sûret-i Âdem'dir, Âdem ne veçhile Hüda şekline ve Hüda sûretine gelmiştir şimdi bil ki senin şekl-i suret-i heyetin Âdem'dendir, denmiş.

Hakikatnâme'de Bu İddialara Delil:

20a sayfasında her kim ki, Fazlullah'ı Âdem'de, Hatemde, bu demde mürşid yüzünden müşahede ettiyse ehl-i nâcidir, necat bulmuştur. Eğer müşahede etmediyse “la” da kalmıştır. “la” da kalan zulmettedir, denmektedir.

Hiz. İsa (a.s) ile İlgili Görüşleri:

İshak Hoca, Fazlı Hurufî kendisini Hiz. İsa (a.s) yerine, makam-ı nübüvveti koymaktadır ve yine “Hiz. İsa (a.s) ile inkıyad etmeyen katli vaciptir” derler diye eleştirmektedir.

Işknâme'de Bu İddialara Delil:

224. ve 225., sayfada Hiz. İsa (a.s.) ile ilgili şunlar söylenmiş; İsa (a.s.): “Ey havariler ben size sözleri remz ile işaret ile söyledim peder-i asuman katına varıp geri geleyim onun manasını beyan edeyim”, “ben atamda idim, atam bende idi”, “her kimse ki bana nazar eyleye atama nazar eylemiş ola ben ve atam ikimiz yeksanız”, “ben hakkın sözüyüm, Hüda'nın sözü ruh ola, Hüda'dan ayrı olmaya, vücud-u beşeri kaimdir, vücud-u peder ile ve vücud-u nutk ile kaimdir, zat-ı Hüda ile zat-ı sıfat ikisi birdir, birbirinin aynıdır. Zatı ve sıfatı bir bilmek gerektir, iki bilmek şirktir çünkü Hüda bütün eşyaya muhittir ve İsa dahi kelam-ı Hüda'dır, bütün eşyaya muhit ola...”

Hakikatnâme'de Bu İddialara Delil:

9b sayfasında Fazl-ı Yazdan dahi sekiz yüz otuz üç (833/1430) senesi İsa aleyhisselam sinninde *Işknâme*'sini zuhura getirdi. Sırrı Tevrat ve Zebur ve İncili ve sırr-ı Kur'ân'ı kendi vahdet-i vücudunda almasını gösterip Âdem dahi Hakkın vahdet-i vücuduna mazhar düşüp Muhammed Ali heman vahdet-i vücud mir'atı olduğunu ayan edip Muhammed Mehdi sahib-i zaman ne idiğini İsa gökten yere inmesi ne idiğini bildirdi. Âdem, Havva, Hadice, Mustafa, Fatıma, Ali çar cevherin çar anasının nuru sırrıdır, yazmaktadır.

Namaz Hakkındaki Görüşleri:

İshak Hoca birçoğu namazı terkeder, namaz bâtinca olur, o da kıyamsız, kıratsız, rükûsuz, secdesiz olacak derler, kılanlarsa namaza ve abdeste niyet ederken Fazlı Hurûfi'nin adını zikrederler, diye yazmıştır.

Hazar namazı için niyetleri: Niyet eyledim hazar namazı için abdest almaya, on yedi huruf-u muhkemat mukabelesinde gurbet-i ilallahi teâlâyâ, teveccehtü bi vechi pak-i kadim...Ya Vechullah, ya Zatullah, ya Fazlullah Allah-u Ekber.

Niyet ettim hazarda farzı dört olan öğlen namazını kılmaya. On yedi kelime-i muhkemat mukabelesinde, gurbet-i ilallahi Teâlâ'ya teveccehtü bi vechi paki kadim... ya vechullah, ya zatullah, ya fadlullah, Allah-u Ekber.

***Işknâme*'de Namazla İle İlgili İbareler:**

196. sayfada namaz için otuz iki rekât namaz Âdem vechinin hududu ve suturu mukabilinde elbette kılmak gerektir denmektedir, her şeyde olduğu gibi burada da konu Âdem'in vechine bağlanıyor.

Hurûfi yazarlardan Emir Gıyâseddin ve İşkurt Dede ezan ve abdeste niyeti şöyle yazmışlar:

Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, Eşhedü en lâ ilâhe illâ Fazlullah, Eşhedü en lâ ilâhe illâ Fazlullah, Eşhedü enne Âdeme halifetullah, Eşhedü enne Âdeme halifetullah, Eşhedü enne Muhammeden resulullah, Eşhedü enne Muhammeden resulullah, Hayye ala's salâh, Hayye ala'l felâh, Allahu ekber, Allahu ekber, Lâ ilâhe illâ Fazlullah.

“Niyet ediyorum hazardaki namazımın, 17 muhkem harfîn hizasında 17 rekâtını kılmak için abdest almaya, Allah'a yakınlaşmak maksadıyla, yüzümü senin kadim yüzüne döndüm ya Fazlullah, ya vechullah, ya Zatullah, Allahu Ekber”.¹²⁸ Namazın çeşidine göre kelimelerde farklılıklar mevcuttur.

Huruf İlmî İle İlgili Görüşleri:

Işknâme'nin 167. sayfasında “huruf ilmi”ni inkâr etmeye kalkma eğer inkâr edersen didar-ı Hak'tan mahrum kalırsın, diye yazmaktadır.

¹²⁸ Fatih Usluer, *Hurufilik*, (İstanbul: Kabcı Yayınevi, 2009), 429.

182. ve 183. sayfalarda şunlar söylenmiş; yirmi sekiz kelime-i Muhammedi ve otuz iki kelime-i Âdemi kendi vücudunda bilmek ve bulmak Sevâd-ı Âzam ehli olmaktadır.

198. sayfada da bir nefis-i kâmil-i âdem ve Hüdaşinas kim kendi hilkatini otuz iki kelime-i ilahinin ilmi gördü ve dahi kendi sıfatını bu otuz iki kelime-i ilahinin ilmi müşahede etti, kişi makam-ı vuslata erdi, denmiş.

2.3. *KÂŞİFU'L-ESRÂR*'DA ADI GEÇEN DİĞER HURUFİ KAYNAKLARI

*Âhiretnâme*¹²⁹

Bu eser de, *Işknâme* gibi, Hurufiliğe dair telif ve tercüme eserleri bulunan Abdülmecid Firişteoğlu'na (ö. 864/1459-60) aittir. Hurufilerin âhret ile ilgili inançlarını anlatmaktadır.¹³⁰ 833/1429'da yazılmıştır.¹³¹

*Risale-i Huruf*¹³²

Timur hanedanından sonra tarih sahnesine çıkan Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah, Hurufiliğin yayıldığı Tebriz'de hüküm sürmekteyken (839/1436-872/1467) aralarında yakınlık olduğu bilinmektedir. Daha sonra 500 kadar Hurufî'yi öldürmüştür. Ancak yakınlık zamanlarında Cihanşah'ın hocası Celâleddin Devvanî'nin, Farsça olarak bu eseri yazdığı belirtilmektedir.¹³³

*Turâbnâme*¹³⁴

Hurufiliğin önemli şahsiyetlerinden kabul edilen Emir Gıyaseddin'in bir risalesi olduğu ifade edilmektedir. Ancak günümüze ulaşmadığı da düşünülmektedir.¹³⁵

Fatih Usluer, Hüsamettin Aksu'nun yanlış okumadan kaynaklı bir hatasının olduğunu, *Turâbnâme*'nin Fazlullah Hurufî'nin damadı Seyyid İshak'a ait olduğunu belirtmiştir. Birkaç nüshasının olduğundan da bahsetmektedir. Âhret âlemi, cesetlerin haşri, insanlar arasındaki inançları anlatmaktadır.¹³⁶

¹²⁹ Harputlu, *Kâşifü'l-Esrâr*, 146.

¹³⁰ Hüsamettin Aksu, "Firişteoğlu, Abdülmecid", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.13 (İstanbul 1996), 134-135.

¹³¹ Usluer, *Hurûfilik*, 87; İsmail Arıkoğlu, *Firişteoğlu'nun Câvidân-nâme Tercümesi: Işk-nâme (İnceleme-Metin)*, (Doktora Tezi, Van 2006), 13.

¹³² Harputlu, *Kâşifü'l-Esrâr*, 152.

¹³³ Fatih Usluer, *Hurûfilik*, 21.

¹³⁴ Harputlu, *Kâşifü'l-Esrâr*, 152.

¹³⁵ Hüsamettin Aksu, "Emir Gıyaseddin", *TDV İslam Ansiklopedisi*, .11 (İstanbul 1995), 130-131.

¹³⁶ Usluer, *Hurûfilik*, 74-75.

*Velayetnâme*¹³⁷

Seyyid İshak'a ait olan eser nübüvvet, velâyet, ulûhiyet mertebelerinden bahsetmektedir.¹³⁸

Bütün bu aktardıklarımızdan sonra İshak Hoca'nın kaynaklarına dayanarak naklettiği bazı bilgilerin doğruluğunun test edilebilmesi için özellikle *Câvidân*'da ve *Işknâme*'de bu konularla ilgili bölümleri sıralayalım.

2.4. KİTABA YÖNELİK ELEŞTİRİLER

John Kingsley Birge'ye göre *Kâşifü'l-Esrâr ve Dâfiu'l-Eşrâr* adındaki eser ve Sünnî İslâm'ın tahsilli bir temsilcisi olan İshak Efendi tarafından 1873'te yapılmış bu çalışma hayli tartışmalı bir kitapçıktır. Kitap, Bektaşîleri ve özellikle de onların Hurûfî öğretilerini değerlendirirken keskin bir nefret duygusuyla yazılmıştır. Her ne kadar bu kitap Bektaşîlik'in doğru yapısını anlamakta yardımcı olmaktan çok yanlış anlamaya yol açacak olsa da Batılı araştırmacılar arasında dikkate değer bir ün kazanmıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru yazan İshak Efendi'ye göre, Ali el-A'lâ, 15. yüzyılın ilk kısmında Bektaşî tekkelerine girer ve Fazlullah'ın öğretilerini, Hacı Bektaş'ın öğretileriymiş gibi sunarak yayar. Oysa bu ifade için hiçbir tarihsel destek görünmemektedir.¹³⁹

Bektaşîlik ile ilgili bölümde geçtiği üzere genel kanaat, İshak Hoca'nın da ifade ettiği gibi Bektaşîliğin içine Hurufilik ve daha pek çok unsurun karıştığı yönündedir. Ancak *Kâşifü'l-Esrâr*'ın yayınlanmasının ardından, kendisi de Bektaşî olan Ahmet Rıfat Efendi tarafından 1876 tarihinde kaleme alınan *Mir'âtü'l-Mekâsıd* adlı Bektaşîlik savunusu olarak kabul edilen bir eser vardır ki İshak Hoca'nın eserine cevap sadedinde yazıldığı düşünülmektedir.

1867'den başlayarak dikkate değer ölçüde tam anlamıyla Bektaşî kitapları çıkar. Bu kitaplar, yönetimdekilerin koruma güvencesi sağlanmadan, çıkmasına asla izin verilmeyecek kitaplardır. 1869'da *Eşrefoğlu Divan'ı* basılı olarak ortaya çıkar. Bizzat bir Bektaşî olmasa da Eşrefoğlu, Bektaşîler arasında en popüler şairlerden biridir. Aynı yıl Nesimi de basılır. O bir Bektaşî değildir fakat bir Hurufî'dir ve onun şiirlerinin

¹³⁷ Harputlu, *Kâşifü'l-Esrâr*, 157.

¹³⁸ Usluer, *Hurûfîlik*, 76.

¹³⁹ Birge, *Bektaşîlik Tarihi*, 68-69.

basılmasıyla, Bektaşîler arasında mevcut öğretiler halk içinde ifade bulur. 1871'de Firişteoğlu'nun büyük Hurufî kitabı *Câvidân*'ın Bektaşîce yorumunu yaptığı *Işknâme* çıkar. Aynı yıl Cafer Sadık'a atfedilen *Mehalat*'ı ve Hacı Bektaş'a atfedilen *Makalat*'ı -*Vilayetname* adıyla- basılırlar. İki yıl sonra İstanbul'un Sünnî önderleri, İshak Efendi'nin *Kâşif'ül-Esrâr*'ıyla Bektaşîlere şiddetli bir saldırıyla cevap verir. Aynı yıl Bektaşî bakış açısıyla başka bir Hurufî kitabı, Virani Baba'nın *Risalesi* çıkar, 1876'da Bektaşîlerin dikkatli bir savunusu ve temelde *Kâşif'ül-Esrâr*'a bir cevap olan *Mir'âtü'l-Mekâsit* basılır.¹⁴⁰

Mir'âtü'l-Mekâsid, genel tasavvuf tarihi ve özel olarak Bektaşîliği anlatan bir eser olarak kabul edilmektedir.¹⁴¹ İçerisinde direkt İshak Hoca'ya bir eleştiri bulunmadığı ancak Bektaşîliğin ne olup olmadığı, temel esasları hakkında bilgi verildiği ve İshak Hoca'nın da kitabında Bektaşîler hakkında anlattıklarının doğru olmadığına dair açıklamalar, izahlar yapıldığı görülmektedir. Bektaşîlik savunusu olarak da kabul edilmektedir.

Kâşifü'l-Esrâr'da vurgulanan Fazlullah'ın ilah kabul edilmesine dair başka yazarların yorumları da şunlardır:

Ethem Ruhi Fığlalı, Hurufîliği anlatırken “Fazlullah'ı ilah kabul etmek temel inançlarından” der.¹⁴²

Fatih Usluer, bu konuda şunları söylemiştir: Hurufîlerin Fazlullah için Fazl-ı Hak, Fazl-ı ilah gibi isimleri kullanmaları, onların Fazlullah'a ulûhiyet atfettikleri anlamına gelmez. Ancak Fazlullah'ın ulûhiyeti açıkça dile getirilmese de Hurufî eserlerde bunu çağrıştıracak ifadeler fazlasıyla mevcuttur. En azından Fazlullah'ın Allah'ın bir mazharı olarak kabul edildiği rahatlıkla söylenebilir.¹⁴³

Allah'ın insan bedenine hulûl ettiği inancının çok güçlü olması, Anadolu ve Rumeli'de yayılış sürecinde Bayramî Melâmîlerini, Kalenderîleri, Bektaşîleri ve bazı Halvetiyye çevrelerini hatta Kızılbaşlığı çok derinden etkilemiştir. Osmanlı toplumunda

¹⁴⁰ Birge, *Bektaşîlik Tarihi*, 94.

¹⁴¹ Salih Çift, “1826 Sonrasında Bektaşîlik ve Bu Alanla İlgili Yayın Faaliyetleri”, *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12, sy. 1, 266.

¹⁴² Fığlalı, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşîlik*, 302-303.

¹⁴³ Fatih Usluer, *Hurufîlik*, 575.

zındıklık ve mülhidlikle suçlanan sûfi veya ulemanın ortak noktası da, Hurûfliğin hulûl inancını değişik biçimlerde benimsiyor olmalarındandır.¹⁴⁴

Hasan Hüseyin Ballı, Fazlullah'ın gördüğü rüyaları kendi kitaplarından nakletmiş, bunların yorumunu şöyle yaptıklarını söylemiştir: Kırk yaşında iken Hak kendisine âşikâr olarak tecelli etmiş, kâinattaki bütün sırlar ile peygamberlerin makamı kendisine açıklanmıştı. Hz. Âdem, Hz. İsa ve Hz. Muhammed Allah'ın halifeleri, kendisi ise Mehdi ve Mesih'tir; peygamberlerin ve velilerin sonuncusudur. Böylece nübüvvet ve velayet kendisinde zuhur etmiş ve ulûhiyet devri başlamıştır.¹⁴⁵

Hüsamettin Aksu da, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen bütün "fazl" kelimeleriyle Fazlullah'ın kastedildiğine inanan, onu Allah'ın zuhuru şeklinde gören Hurufîler, Fazlullah'ın baş eseri ve Hurûfliğin ana kaynağı olan *Câvidânnâme*'yi ilâhî kitap olarak tanırlar; âyetleri, cennet, cehennem ve âhiret hallerini ve bütün dinî hükümleri yirmi sekiz veya otuz iki harfe irca ederek te'vile tâbi tutarlar, diye anlatmıştır.¹⁴⁶

Shahzad Bashir'in kitabında da şu ifadeler geçmektedir: Fazlullah'ın 1386-1387'de davayı yaymaya karar vermesi, takipçileri tarafından yazılan eserlerde bahsi geçen "ilâhî azametın ortaya çıkışı"na işaret ediyordu. Tebriz'de yaşadığı ilk deneyimde Allah yalnızca Fazlullah'a zuhur etmişti. Daha sonra ise Allah, kendisine seçmiş olduğu mecra olarak Fazlullah üzerinden dünyanın geri kalanına erişilir kılınıyordu.¹⁴⁷

Yine 1800'lü yıllarda kaleme alındığını ancak yazarının ve tarihinin tam belli olmadığını (Muharrem Varol İshak Hoca'ya aittir, demektedir) söyleyen Cahit Telci *İzâhü'l-Esrâr*'la ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır. Dönemin Bektaşîlikle alakalı fikrini yansıtmaya açısından önemli bir eserdir. Bu eserde de Bektaşîlerin Hurufîlerin etkisinde kaldıkları düşüncesi hâkimdir. Fazlı Hurûfi'yi Allah makamına yükseltmiş buldukları ifade edilmektedir. Bektaşîlerin tekkelerinde yıllarca yaşayıp daha sonra ayrılan birkaç kişinin ağzından İslam Dini'ne aykırı âdetleri anlatılmaktadır.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, (15.-17. Yüzyıllar), (İstanbul 2013), 156.

¹⁴⁵ Ballı, *Hurûfliğin Doğuşu ve Fazlullah Hurûfi*, 58.

¹⁴⁶ Aksu, "Hurûfilik", *DİA*, c. 18. 408-412.

¹⁴⁷ Shahzad Bashir, *Fazlullah Esrerabâdi ve Hurufîlik*, Çeviri: Ahmet Tunç Şen, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013), 34-35.

¹⁴⁸ Cahit Telci, "XIX. Yüzyıl Bektaşîliği Hakkında Bir Eser: *İzâhü'l-Esrâr*", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVI (İstanbul, 2001): 193-200.

Tüm buraya kadar ifade edilenlerden yola çıkarak İshak Hoca'nın üzerinde çalıştığımız eserin, Huruffileri ve Bektaşîleri eleştirmek amacıyla kaleme alındığını ifade edebiliriz. Huruffileri eleştirirken kendi kitaplarından deliller göstermiştir ve önceki kısımda yaptığımız karşılaştırmalarda da görüldüğü üzere, kaynaklardan naklettiği bilgilerde bir çarpıtma gözükmemektedir. Ancak Bektaşîlerle ilgili anlattıkları genelde ikinci şahıslardan duyduklarıdır. Bununla birlikte batınî te'vili dinî bilgi kaynağı olarak kabul etmediği için doğal olarak onları İslam şeriatının tamamen dışında tutmaktadır. Onun Bektaşî kaynaklarından aktardıkları dışında araya sokuşturduğu diğer bilgilerde vardır. Bunlar onun önyargısından kaynaklanan ve Bektaşîlerle ilgili kanıtlanmayan bilgilerdir. Bu durum, onun çalışmasının diğer bir handikapı olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

13. yüzyıla gelindiğinde Anadolu'da Ahmet Yesevî ve Vefai dervişleri aracılığıyla halk İslamla tanışma fırsatı bulmuştur. Bir taraftan Osmanlı Devleti kurulurken diğer taraftan mutasavvıfların etrafında kurulan tekkeler-zaviyeler ve dervişler sayesinde Anadolu'nun dini hayatı şekillenmeye başlamış aynı zamanda gazilerin yanında cenklerde yer alarak devletle ilişkileri de başlamıştır.

İşte birçok tasavvuf ekolü gibi bizim çalışmamızda adı geçen Bektaşîliğin ilk nüvelerinin de bu dönemde atıldığı kitaplarımızda yerini almıştır. Ondan sonra da önce İran'da ortaya çıkıp, İslam'a aykırı inançlarından dolayı Timur'un oğlu Miranşah zamanda uğradıkları kovuşturmanın ardından Anadolu topraklarına kaçmaları sebebiyle Hurufîlik de Anadolu coğrafyasına gelmiştir. Halkın dinini şekillendiren tasavvufî unsurların yanısıra Hurufîler de gizlice faaliyette bulunarak, dini henüz çokta iyi bilmeyen yerel halkın inançlarını etkilemeye başlamışlardır.

Yazının icadından itibaren insanlar harfleri iletişim aracı olarak kullandıkları gibi birtakım gizemleri keşfetmenin yolu olarak benimsemişlerdir. Zamanla kutsal metinler için de yer alan harflere de kutsallık atfetmişlerdir. Bizim çalışmamızdaki karşılığı olarak Hurufî kavramı kısaca, harflere tâbi olan, Kur'an'daki harflerden birtakım manalar çıkararak anlamına gelmektedir. Hurufîlik bâtını karakteriyle bilinmekte olup, Fazlullah Hurufî'den başlayarak 28 Arabî, 32 Farisî harf ve ebced hesabı kullanarak inanç sistemi oluşturmuştur. XIV. yüzyılda İran'da Fazlullah tarafından ortaya çıkarılmış, kendisi ve halifeleri aracılığıyla yarım yüzyıl İran'da oluşum safhası da denilebilecek bir dönem geçirmiş ve yine halifeleri aracılığıyla Anadolu topraklarına getirilmiştir. Bu topraklarda da iki buçuk yüzyıl takip edilebilecek bir şekilde varlıkları devam ederken daha sonra da başka grupların arasına karışarak, İshak Hoca'nın iddiasıyla, Bektaşîlerin içine karışarak fikirlerini yaymaya devam etmişlerdir. Biz de çalışmamızı yaparken gördük ki, birçok yazarın da ifade ettiği gibi Bektaşîler, Hurufîlikten etkilenmişlerdir.

Yeniçeri Ocağının, dolayısıyla da Bektaşî Tekkelerinin de kapatılmasının ardından duraksayan Bektaşî yayın faaliyetleri 1867'den itibaren tekrar ivme kazanmış, birçok Bektaşî kitabının yanında bir de Bektaşîler tarafından Hurufîlerin kitabı olan *Işk-nâme*'nin tekrar basılıp gündeme getirilmesi İshak Hoca'yı harekete geçirmiştir. Kendi

ifadesiyle halkı idlâl eden bu taifeyi halka duyurmak ve yanlış inançlarını ortaya koymak amacıyla eserini kaleme almıştır.

İshak Hoca, Fazlullah Hurufî'nin ilahlık iddia ettiğini, Âdem sûretinde görünüp bütün meleklerle secde ettirenin yine bütün peygamberlerin sûretinde görünenin Fazlı Hurufî olduğunu kabul ettiklerini *Câvidân*'dan, *Işknâme*'den vb. Hurufî kitaplarından naklederek anlatmıştır. Şia'dan göründüklerini, “Kur'ân dahi hakikatte Fazlı İlahî'den ibaret olan Âdem'in vücudundan ibarettir” dediklerini, âyetleri zâhirinden çıkarttıklarını söylemektedir. Namazlarında ve abdest alırken Fazlı Hurufî'nin ismini söylediklerini kitaplarından aktarmıştır. Bizde bu kitaplara müracaat ettiğimizde İshak Hoca'nın haklı olduğunu görmekle beraber dilinin ağır olduğu ve verdiği bazı örneklerin çok uç noktalarda örnekler olduğunu belirtmeliyiz. Ayrıca da, Bektaşîler arasında bir müddet yaşayıp, yanlış inançlarını görerek aralarından ayrılan kimselerin ağızlarından örnekler anlatması bilimselliğe aykırı kabul edilip eleştirilmektedir.

İshak Hoca, eserini üç bâb olarak hazırlamıştır. 1. bâb da Fazlı Hurufî'nin ortaya çıkışını, Bektaşîlerin usul ve kaidelerini, 2. bâb da Firişteoğlu'nun *Câvidân*'ındaki küfürleri, 3. bâb da diğer *Câvidân*'lardaki küfürleri anlatmıştır. Üzerinde epeyce yorum yapılan bu eser iki defa basılmıştır. Aynı zamanda Arapça ve İlk bölümü Almanca'ya çevrilmiştir (Muharrem Varol, *Kâşifü'l-Esrâr'ın İzinde*, 42).

Çalışmamızda İshak Hoca'nın eserini naklettikten sonra hem İshak Hoca'nın iddialarına hem de Bektaşîlerin ne kadar etkilendikleri ve inançları konusuna cevap aramaya çalıştık. Bundan dolayı da hem Hurufîlik hemde Bektaşîlik hakkında malumat verdik. İnançları konusunda özellikle Hurufîlerin kendi kaynaklarından bilgiler nakletmeye çalıştık.

Hurufîlerin en çok eleştirildikleri Fazlullah Hurufî'ye ilahlık iddiası konusunda farklı yorumlar vardır. Fatih Usluer, Fazlullah Hurufî'nin ilahlık iddia etmediğini, yanlış anlaşıldığını söylerken, İshak Hoca, onun ilahlık iddia ettiğini kitabından deliller göstererek defalarca ifade etmiştir. Hurufîler konusunda ciddi bir çalışması olan Sadık Vicdâni de, Fazlullah'ın bizzat kendisinin ilahlık iddiasında bulunmadığını ancak kendisinden sonraki Hurufîlerin Fazlullah'a ulûhiyet atfettiklerini ifade etmektedir.

Fazlullah Hurufî'nin -gördüğü tasavvuf eğitime binaen- insanı yüce bir mertebeye çıkarması vahdet-i vücud çerçevesinde değerlendirilirken, daha sonraki

dönemlerdeki Hurufî kitaplarına baktığımızda onların, gerçekten de Fazlı Hurufî'yi ilahlık makamına çıkardıkları görülmektedir. Ayrıca kendisini bütün dinleri birleştirecek mesih/mehdi ilan ettiği ise açıkça fark edilmektedir. İslam âlimleri, âyet-i kerîmelerde geçen “ona ruhumdan üflediğim vakit” (Hicr Sûresi: 29) ifadesini “Allah insana ruhumdan üflemiştir, insanın değeri buradan gelmektedir” şeklinde yorumlarken, Hurufiler insana ilahlık iddia etmişlerdir. Son dönem Osmanlı âlimleri arasında yer alan İshak Hoca da onların bu yönüne dikkat çekerek halkı uyarmaya çalışmıştır.

Okumalarımız esnasında bizde hâsıl olan fikir de, Fazlullah Hurufî'nin ilahlık iddia ettiği, kendisinin diğer peygamberlerde zuhur ettiğini söylemesiyle tenasühe inandığı yönündedir. Kur'ân'ın yazıldığı Arap harflerini değil de Farsça'yı öne çıkarmaya çalışması da siyâsî bir hedefinin olduğu kanaatini de uyandırmıştır. Hak olduklarını iddia ettikleri halde gizli hareket edip iddialarını herkese duyurmamaları da ayrıca dikkatimizi çeken bir husustur.

İshak Hoca, kendi zamanında yürütülen misyonerlik hareketleriyle de mücadele etmiş ve Hıristiyan misyonerlere karşı eserler kaleme almıştır. Görmüş olduk ki o ve zamanının diğer âlimleri, Osmanlı'nın son döneminde dinî ve siyâsî meseleler konusunda hassas davranmış, büyük mücadeleler vermişlerdir. İshak Hoca halkı uyarmaya çalışmış, ulemayı bu yönde gayrete davet etmiştir. Bu dönemle ilgili yapılacak diğer çalışmalar da buna benzer birçok eseri gün güzüne çıkaracaktır.

Bektaşîlerin Hurufîlerden etkilendiği konusunda da birçok yazar ittifak halindedir. İshak Hoca, Bektaşîlerin ilk ortaya çıktıklarında Ehl-i Sünnet üzere devam ettiklerini, ancak daha sonra başka birçok unsurdan etkilenerek, dini kurallar konusundaki hassasiyetlerini kaybederek, hatta dinin yasakladığı şeylerle iştiğal ettiklerini ileri sürmektedir. Biz de yapmış olduğumuz çalışmalarda birçok eserde içki içtikleri, kadınlı-erkekli işret meclislerinde buldukları vb. ifadelere rastladık. Bunu gözardı etmemiz mümkün olmadığı gibi ancak bunu bütüne şâmil etmenin de doğru olmadığını düşünmekteyiz. İshak Hoca'nın kitabına reddiye olarak yazıldığı düşünülen Ahmet Rıfat Efendi'nin *Mir'âtü'l-Mekâsıd* adlı eserde de Bektaşîliğin ne olup olmadığı anlatılmaktadır. Bektaşîlik konusunu çalışırken de gördük ki okudukça farklı bilgiler ortaya çıkmaktadır. Bu konuda oldukça değerli çalışmalar yapılmıştır.

Sonuç olarak, İshak Efendi'nin tez olarak çalıştığımız söz konusu eserinin, iddialarının tutarlılığının yanında, dönemin sosyoklteril ve siyasi hayatını anlamamız açısından çok önemli bir eser olduğunu ifade etmemiz gerekir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Cevdet Paşa. *Tarih-i Cevdet*. Haz: Sadık Emre Karakuş-Murat Babuçoğlu. Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kültür Yayınları, 2017.
- Akçura Yusuf, Üç Tarz-ı Siyaset. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1976.
- Akgündüz, Ahmed-Öztürk, Said. *Bilinmeyen Osmanlı*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2000.
- Aksu, Hüsamettin, “Câvidânnâme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- , “Emir Gıyâseddin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- , “Fazlullah-ı Hurûfi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- , “Firişteoğlu Abdülmecid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Arıkoğlu, İsmail. *Firişteoğlu'nun Câvidân-nâme Tercümesi: İşknâme (İnceleme-Metin)* Doktora Tezi. Van 2006.
- Aşıkpaşaoğlu. *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*. Haz. Atsız. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012.
- Aydın, Mehmed. *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Aydınlı, Osman. *Osmanlı'dan Cumhuriyete İslam Mehepleri Tarihi Yazıcılığı*. Ankara: Hitit Kitap. 2008.
- Avcu, Ali. Karmatîler: Ortaya Çıkışları, Fikirleri, Edebiyatı ve İslam Düşüncesine Katkıları. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 2010.
- Ballı, Hasan Hüseyin. *Hurûfiliğin Doğuşu ve Fazlullah Hurûfi*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2013.
- , “Hurûfilik Nedir?”, *e makâlât. Mezhep Araştırmaları*, IV/2 (Güz 2011), 31-48, www.emakalat.com.
- Bardakçı, Mehmed Necmeddin. “Bir Tasavvuf Mektebi Olarak Bektaşîlik”. *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevilik Sempozyumu -I-*. Tübitak. Isparta 2005.

- Bashir, Shahzad. *Fazlullah Esrerabâdî ve Hurûfilik*. Çeviri: Ahmet Tunç Şen. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013.
- Bausani, Alessandro. Çev. Nezahat Öztekin. www.egeweb2.ege.edu.tr/tid/dosyalar/VII-1992/TID VII-1992-16pdf
- Bayat, Fuzuli, “Hurûfilik Merkezleri ve Anadolu’da Hurûfilik”. *Alevîlik*. Hazırlayan: İsmail Engin-Havva Engin. İstanbul: Kitapyayınevi, 2004.
- Biçer, Ramazan, “Harputlu İshak Efendi’nin Kelami Görüşleri”, *Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu*. Elazığ, 1999.
- Birge, John Kingsley. *Bektaşîlik Tarihi*. Çeviren: Reha Çamuroğlu. İstanbul: Ant Yayınları, 1991.
- Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. (sad. A Fikri Yavuz-İsmail Özen). İstanbul: Bizim Büro Basımevi, 1972.
- Çetinsaya, Gökhan. *II. Abdülhamid Döneminin İlk Yıllarında “İslam Birliği” Hareketi (1876-1878)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.
- Çift, Salih. 1826 Sonrasında Bektaşîlik ve Bu Alanla İlgili Yayın Faaliyetleri. *Bursa: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12, (2003):
- Dalkıran, Sayın. *Osmanlı Devleti’nde Ehl-i Sünnetin Şi’î Akîdesine Tenkidleri*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2000.
- Dedebaba, Bedri Noyan. *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*. Ankara: Ardıç Yayınları, 2000.
- Demirpolat, Enver, “Harputlu İshak Hoca’nın Hayatı ve Eserleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya 2003.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2012.
- Ebû’l-Hasen el-Eş’arî. *İlk Dönem İslam Mezhepleri*. Çevirmenler: Mehmet Dalkılıç-Ömer Aydın. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005.
- Eröz, Mehmet. *Türkiye’de Alevîlik-Bektaşîlik*. İstanbul: Otağ Matbaacılık Koll. Şti., 1977.
- Fazlullah Esterabadi, *Cavidan-Nâme, Dürr-i Yetim İsimli Tercümesi*. Haz. Fatih Usluer, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2012.

- Fazlurrahman. *İslam*. Ankara: Selçuk Yayınları, 1992. 2. Baskı.
- Fırlalı, Ethem Ruhi. “Alevîler Hakkında Bazı Düşünceler”. *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevîlik Sempozyumu -I-*. Tübitak. Isparta 2005.
- , *Günümüz İslam Mezhepleri*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2008.
- , *Türkiye’de Alevilik-Bektaşîlik*. Ankara: Selçuk Yayınları, 1990.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Hurûfilik Metinleri Kataloğu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1973.
- , *100 Soruda Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatler*. 1. Baskı. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969.
- Güleç, İsmail. Sâdık Vicedânî’nin Bilinmeyen Bir Eseri: Hurufilik ve Bektaşîlik Ne İdiler ve Nasıl Kaynaştılar, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. Sy. 88 (Kış 2018) 11-34.
- Güngör, Şeyma. “Hadikatü’s-Suada.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Hakyemez, Cemil. *Şîa’da Gaybet İnancı ve Gâib On İkinci İmam*. İstanbul: İSAM, 2009.
- , *Osmanlı-İran İlişkileri ve Sünni-Şii İttifakı*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014.
- Hasluck, F.R. *Bektaşîlik Tetkikleri*. Çeviren: Râgip Hulûsi. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 2000.
- Işık, Zekeriya. *Şeyhler ve Şahlar*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2015.
- İshak Efendi, Harputlu. *Es’ile-i Hikemiyye*. İstanbul. 1301. s. 2. İSAM Kütüphanesi, 2.kat. Genel Koleksiyon. 297.7, HAD.F tasnif numarasındadır.
- , *İcazetnâme*. Süleymaniye Kütüphanesi 542 demirbaş numarasında kayıtlıdır.
- , *Şemsü’l-Hakika*. İstanbul, 1278. İSAM Kütüphanesi. 2. Kat. Genel Koleksiyon. 209. İSH.Ş tasnif numarasındadır.
- , *Kâşifü’l-Esrâr ve Dâfiu’l-Eşrâr*. İstanbul: Şeyh Yahya Efendi Matbaası, 1874.
- Kara, Mustafa. “İshak Efendi, Harputlu (1801-1892)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- , *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.
- Köprülü, Fuad. *İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.

- Kummî/Nevbahtî. *Şîî Fırkalar*. Edit: Sönmez Kutlu. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004.
- Kutlu, Sönmez. *Alevîlik-Bektaşîlik Yazıları-Alevîliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safî*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006.
- , *Tarihsel Din Söylemleri Üzerine Zihniyet Çözümlemeleri*. Ankara: Otto Yayınları, 2012.
- Küçük Abdurrahman-Küçük-Mehmet Alparslan. *Türkistan'dan Türkiye'ye Alevîlik-Bektaşîlik*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2009.
- Landau, M. Jacob. *İslami Birliğin Sağlanmasına Yönelik Gayretler*. Türkler Ansiklopedisi. Edit: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Melikoff, Irene. *Uyur İdik Uyardılar*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1993.
- , “Alevî-Bektaşîliğin Tarihi Kökenleri Bektaşî-Kızılbaş (Alevî) Bölünmesi ve Neticeleri”. Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi: 28. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1999.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Bektaşîlik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- , “Alevîlik Tarihinin Temel bir Problemi: Alevîlik ve Nizarî İsmâililiği.” *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevîlik Sempozyumu -I-*. Tübitak. Isparta 2005.
- , *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler, (15.-17. Yüzyıllar)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.
- Ortaylı, İlber. *Son İmparatorluk Osmanlı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- Öz, Mustafa. *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- Özdemir, Rıfat. “I. Dünya Savaşı Öncesi Osmanlı Batı Mücadelesi” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 1. Sy. 02 (1988), 148.
- Sami, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: İdeal-Kültür Yayıncılık, 2012.
- Selçuk, Bahir-Topbaş, Selahattin. *Hurûfiliğe Dair bir Eser: Mustafa Rumûzî'nin Hakikat-nâme'si*. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Adıyaman, 2016.

- Sırma İhsan Süreyya. *II. Abdulhamid'in İslam Birliği Siyaseti*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2007.
- Sunguroğlu, İshak. *Harput Yollarında*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1958.
- Süreyya, Mehmed. *Sicilli Osmanî*. (İstanbul 1308) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Şahin, Haşim. “Vefaiyye”. Editör: Semih Ceylan. *Türkiye’de Tarikatlar*. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- Şapolyo, Enver Behnan. *Mezhepler ve Tarikatler Tarihi*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1964
- Şehristânî. *Milel ve Nihal*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2011.
- Soyyer, A. Yılmaz. “Bektaşî Tekkelerinin 1826’da Kapatılışını Anlamak.” *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevîlik Sempozyumu -I-*. Isparta: Tübitak, 2005.
- Telci, Cahit. XIX. Yüzyıl Bektaşîliği Hakkında Bir Eser: *İzâhü’l-Esrâr*. *Tarih İncelemeleri Dergisi XVI*. (2001): 193-200.
- Usluer, Fatih. *Hurûfilik*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2009.
- Uyar, Mazlum. “Nusayrilik”. *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*. Edit: Hasan Onat-Sönmez Kutlu. 1. Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Üzüm, İlyas. “Nusayrilik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.
- , *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*. İstanbul: İsam Yayınları, 2012.
- Varol, Muharrem, *Kâşifü’l-Esrâr*’ın İzinde: Harputlu Hoca İshak’ın *İzâhü’l-Esrâr* Adlı Bilinmeyen Bir Risalesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, sy.78. (2016): 35-80.
- Vicdânî, M. Sâdık. *Hurûfilik ve Bektaşîlik Ne İdiler ve Nasıl Kaynaştılar?* Haz: İsmail Güleç. İstanbul: İz Yayıncılık, 2017.
- Watt, W. Montgomery. *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*. Çeviren: Ethem Ruhi Fığlalı. Ankara: Sarkaç Yayınları, 2010.
- Yaramış, Ahmet. “Yeniçeri Ocağı’nın Kaldırılması ve Yerine Asâkiri Mansûre-i Muhammediye’nin Kurulması”. *Türkler Ansiklopedisi*. Edit: Hasan Celal Güzel
- Kemal Çiçek-Salim Koca. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Yeşilyurt, Temel. *Çağdaş İnanç Problemleri*. Ankara: DİB Yayınları, 2018.

Yılmaz, Hüseyin. *Alevî-Sünnî Diyaloğu*. Sivas: Asitan Yayıncılık, 2011.

Yüceer, İsa. "İslam Birliği Fikri ve II. Abdülhamit". *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5, sy. 2. (2016): 143-164.

EKLER

KÂŞİFÜ'L-ESRÂR'IN TÜRKÇE METNİ

MEVÂLİ-İ KİRÂM'DAN¹⁴⁹ FAZİLETLİ İŞHAK EFENDİ
HAZRETLERİ'NİN ESRAR-I BEKTAŞİYAN¹⁵⁰ HAKKINDA MÜSLÜMANLAR
ARASINDA GAYET FAYDALI TE'LİF-İ GERDESİ ¹⁵¹ OLAN “KÂŞİFU'L-ESRÂR”
ADLI RİSALESİDİR¹⁵².

Sene: 1874 /1291

Doğumu: 1803/1218

Vefatı: 1891/1309

Osmanlıca metne göre sayfa numaraları sayfa başlarında verilmiştir.

KÂŞİFÜ'L-ESRÂR VE DÂFİU'L-EŞRÂR

Bismillahirrahmanirrahim

Elhamdülillahi Rabbi'l-Âlemin, Vesselatü vesselâmu ala Rasûlihi Muhammedin
ve âlihi ecmein.

Ve sonra ma'lum ola ki Ehl-i İslâm'ı ıdlâl ile meşgul olan taifenin en başlıcası
Taife-i Bektaşiyân olup hâlbuki bunların akval¹⁵³ ve efallerinden¹⁵⁴, Ehl-i İslâm'dan
olmadıkları ma'lum¹⁵⁵ ise de 1288 tarihinde bütün bütün izhar eylediler. Bunların
“Câvidân” tesmiye eyledikleri kitapları, 6 nüsha olup, birisi asıl mudilleri¹⁵⁶ olan
Fazlullah Hurufî'nin ve beşi hulefasının tertibatı olup, nüsha-i hamse-i mezkûrede
küfürleri pek zâhir olduğundan beynelerinde¹⁵⁷ sırrı tâlim¹⁵⁸ ve taallüm¹⁵⁹ eyleyip
Firişteoğlu'nun “İşknâme” tâbir olunan *Câvidân*'ın da küfriyatını bir miktar
mesturane¹⁶⁰ tuttuğundan 1288 tarihinde tabedip neşre [sayfa 3] cür'et eylediklerinden

¹⁴⁹Yüksek mertebeli kadı, hâkim.

¹⁵⁰ Bektaşilerin sırları, gizlenen bilinmeyen şeyler.

¹⁵¹ Te'lif edilmiş.

¹⁵² Küçük kitap.

¹⁵³ Sözler.

¹⁵⁴ Fiillerinden.

¹⁵⁵ Bilinmek, anlaşılmaq.

¹⁵⁶ Dalalete düşüren.

¹⁵⁷ Aralarında.

¹⁵⁸ Öğretim, ders verme.

¹⁵⁹ Öğrenilme, ders alarak öğrenme.

¹⁶⁰ Örtülü, gizli.

bunların ahvalini ve kitaplarında olan küfriyatını Ehl-i İman'a ehbar¹⁶¹ için bir risale kaleme almak bişek (şüphesiz) farz-ı kifaye olduğundan. Mütevekkilen Alellah¹⁶² üç bâbı müştemil olarak tahrir¹⁶³ ictisar¹⁶⁴ eyledim.

Bab-ı Evvel¹⁶⁵: Fazlı Hurufî'nin neş'eti ve bazı Bektaşîyanın usul ve kavâidini mübin.

Bab-ı Sâni¹⁶⁶: Firişteoğlu *Câvidân*'ının küfrüyatını mübîn.¹⁶⁷

Bab-ı Sâlis¹⁶⁸: Sair *Câvidânlarda* olan küfrüyatı mübîn.

Ma'lum ola ki tarih kitaplarında mestur olan Karamita taifesi zuhur eyleyip kendileri (İbahiyye)'den yani ne kadar muharremat var ise cümlesini mübah addederek 70-80 sene şunun bunun malını nihab ve garat¹⁶⁹ Cezîretü'l-Arab'da çeşitli hasarat ile meşgul iken bi iznillahi teala her an berbat ve perişan olduklarında müttebîleri, şurada burada ihtifa¹⁷⁰ ederek gizlice insanları idlal ile meşgul oldular.

Bu Fazlı Hurufî dahi iş bu Karamita taifesinden olup (İran'da) (Esterabâd) beldesinde hafiyyen küfrüyatını tâlim ile iştigal eyleyip, dokuz halife dahi çıkarmış idi. Hulefasından birisi bir rüya görüp Fazlı Hurufî'ye beyan eyledikte mezburun, tabir-i rüyada marifeti olduğundan [sayfa 4] “Rüyada sen beni tefkir edeceksin lakin rica ederim hayatımda etmeyib bade'l-vefât ile demiş ise de mezbur halifesi, inkiyâd¹⁷¹ etmeyip tekfir eyledi. Ve “İlm-i nokta” diyerek bir habaset çıkarıp (felan şey mübahtır nokta çift geldi, felan şey haramdır nokta tek geldi) diyerek ve enva-i çeşit fesat işleyerek ifsad-ı din için bunlardan bir kavîl dahi “nokta bih” kavli oldu. Sonra bunların su-i itikatları beyne'n-nas (insanlar arasında) zâhir olduğundan Timur'un oğlu, Fazlı Hurufî'yi katleyleyip bacağına ip takıp, çeşitli hakaretlerle çarşı ve pazarda insanlar önünde sürükletip vücud-u habaisi, ol dini âlem-i dünyadan defettikten sonra hulefası firar ederek bilâd-ı müslimine münteşir olup millet-i islamiyeyi idlâl ve iğfal ile meşgul

¹⁶¹ Haber vermek.

¹⁶² Allaha sığınarak güvenerek.

¹⁶³ Yazmak.

¹⁶⁴ Cesaretlenmek.

¹⁶⁵ Birinci bölüm.

¹⁶⁶ İkinci bölüm.

¹⁶⁷ Açıklama.

¹⁶⁸ Üçüncü bölüm.

¹⁶⁹ Çapul, yağmalama.

¹⁷⁰ Saklanma, gizlenme.

¹⁷¹ Boyun eğme, kendini teslim etme.

oldular. Lakin Aliyyü'l-Âlâ ismiyle müsemma olan halifesi, Anadolu'da Hacı Bektaş tekkesine gelip inziva ederek ve *Câvidân*'ı hafiyyen (gizlice) ehl-i tekkeye tâlim ederek ve bu tariki Hacı Bektaş Veli'nin tarikidir dedikte, ehl-i hankah dahi cümlesi cahil ve nâdân olmasıyla mukteza-yı¹⁷² *Câvidâu* cümle teklifat-ı aliyyeyi inkâr ve nefsi emmarenin hevasına muvafakatı işkar [sayfa 5] olduğundan kabul eyleyip, ismini sır koyup gayet ahfayı (gizlemeyi) tembih eylediler. O derece ihtimam ettiler ki bir kimse dâhil-i ayinleri olup, sırrı ifşa ederse ol kimsenin katlini iltizam eylerler. Ve bu sır dedikleri şey *Câvidân*'ın içinde olan küfür mahalleri (elif, vav, cim, ze) gibi huruf-u mukatta ile remz ve işaret olunup ve bu rumuzat için *Miftâhu'l-Hayat* namında bir risale telif eyleyip ismini "sır" koydular. Eğer bir kimse şayet "miftahu'n-nida" olursa *Câvidân*'ı anlar ve illa bu "Miftah" olmadıkça anlamak mümkün değildir. Ve bu derece fevkaleda (olağan üstü) ketumlarna (gizlilik) bâis¹⁷³ ulema duyup da iptal eylesin diye 800 tarihinden beri çok kimseleri gizlice idlâl (sapkınlık) ede gelmişlerdi. 1240 tarihinde Cennetmekân Sultan Mahmut Han Gazi hazretlerinin zaman-ı saltanatlarında küfürleri bir miktar zâhir olduğundan cühelaya kerâmet satan ulularını katl ve idam ve tekkelerini hak ile yeksan¹⁷⁴ ederek ve mahallerini bir miktar maaş ile tarik-i Nakşibendiye'ye meşruta¹⁷⁵ kılarak ferman eylemişti. Ve mezbureler otuz kırk sene zarfında kimisi (Sadi) kimi (Rufai) kimi (Kadiri) ve [sayfa 6] bazıları (Nakşibendi) meşayih ve dervişan kıyafetlerine girerek her biri bir mahalle yerleşip küfürlerini gizli talim ederlerken 1288 tarihinde bütün bütün akaid-i batıllarını izhar eyleyip hatta Firişteoğlu *Câvidân*'ını tab ile Müslümanlar arasında neşrine cüret eylediler. (Neuzu billahi min fiteniz zaman¹⁷⁶).

Ma'lum ola ki bunlar ehl-i imanı sayd¹⁷⁷ edip daim küfre düşürmekte birkaç desiseleri vardır. Evvelki desiseleri bu taifenin itikatları Fazlı Hurufi'nin ulûhiyete zahib¹⁷⁸ olup başka bir ilah yokdur derler. Zira *Câvidânlarda* sarahat-ı beyan etmişler ki ulûhiyet, ezelde bergut olup sonra Fazlı Hurufi'de zâhir olup suret-i Âdem'de görünüp

¹⁷² Lâzım gelmiş, icabetmiş.

¹⁷³ Sebep olan.

¹⁷⁴ Yerle bir.

¹⁷⁵ Hocaların ikametlerine verilen yer.

¹⁷⁶ Zamanın fitmelerinden Allaha sığınırım.

¹⁷⁷ Avlama, avlanma.

¹⁷⁸ Bir fikir veya zanna uyan, kapılan.

cümle melaikeye secde ettiren ve Hazreti Musa ve İsa ve cümle peygamberan-ı izam aleyhimüsselam sûretinde görünüp her ne kadar kütüb-ü erbay-ı enbiya-i izâma vermiş ise de mana-yı hakikilerini haber vermeyip müehhira 800 tarihinde kendileri Esterebad'dan ayna (göze) zâhir olup¹⁷⁹ ve *Câvidân*'ı getirip kütüb-ü erbanın hakikatini beyan eyledi. Ve bunların itikâtları bundan ibaret olduğunu zirde (ileride) bi inayetillahi teala¹⁸⁰ beyan ederim.

[sayfa 7] Bunlar bu itikatta iken sûret-i Şia'da görünerek şuna buna "biz muhip hanedanız esas madde Hazreti Ali ve Ehl-i Beyt-i Rasulullah'a muhabbettir ve muradımız budur" diyerek *Hutbetü'l-Beyan* gibi vesair bazı risaleleri tâlim ve bazı yapma hadisler düzerek, "kane ya Ali sana muhabbet edene masiyetin asla zararı yoktur" diyerek cümle teklifat-ı şeriyeyi men edip ve içki içmek gibi muharremat-ı sâireyi helal itikât ettirirler.

Halbuki ekseri cühela-yı nass dahi amelsiz, ibadetsiz cenneti istediklerinden ve bu yol heva-yı nefis-i emmarelerine muvaffık geldiğinden bir takımını böyle sayd edip (avlayıp) beş on seneler teklifat-ı ilahiyeyi men ile kâfir edip iyice küfürlerine yakîn hasıl olmadıktan sonra evvel "sır" dedikleri küfrü tâlim etmezler. Zira *Câvidân*larda Ehl-i Beyt'e müteallik birisinin ism-i şerifi yâd olmayıp yalnız Şiileri celb için "Hazreti Ali sûretinde görünen yine Fazlı Hurufi'dir" demiştir.

İkinci desisesi, cümle edyan ve mezhebi bir yere cem edip kendine biat ettirmek için bir dam-ı¹⁸¹ tezvîr kurup enva' desaisi mütezamın¹⁸² beynlerinde (aralarında) bazı kavaidi [sayfa 8] vaaz etmişler ki cümleden biri (on altı kemer-bend) tabir ederler ki her biri güya bir peygamberin sünneti olup o kemeri kuşanan ol peygambere ittiba etmiş olur. Mesela Âdem kemerini kuşanan daima meşin giyip güya Hazreti Âdem meşin giymiş, Musa kemerini kuşanan Yahudilerde Tevrat'ın ahkâmıyla amelde muvafakat etmeyip belki Hazreti Musa Aleyhisselam kısrağa binmemiş diyerek o dahi kısrağa binmez. Böyle bir iki vasıfta Mûseviyet tarikinde bulunur. Ve İsa kemerini kuşanan, Hazreti İsa Aleyhisselam mücerred olduğundan hin-i¹⁸³ biatında, tecrid ikrarı vererek

¹⁷⁹ Göze görünüp.

¹⁸⁰ Allahın yardımı ile.

¹⁸¹ Tuzak, ağ.

¹⁸² İçinde barındıran.

¹⁸³ An, zaman, vakit, sıra.

nefsine te'hili (evlenmeyi) haram kılar. Lakin livata ve zina gibi hiçbir şeyden geri kalmayıp yalnız nikâhla te'hili (evlenmeyi) tecviz etmez.¹⁸⁴ Ve bellerine bir kuşak bağlayıp sual olursa, ismine “Kanberiyye” derler. Hâlbuki beynelerinde (aralarında) ismi “Zünnar”dır ve amma ekanîm-i¹⁸⁵ selâse-yi cümle Bektaşîyan tasdik ettikleri, Firişteoğlu *Câvidân*'ından nakl ile zîrde (ileride) beyan olunacaktır. Ve Şiaları celb için dahi, Firişteoğlu *Câvidân*'ında yazmıştır ki; Ali sûretinde görünen Fazlı Hurufi idi. Ve diğer ibarede dahi yazmış ki “Muhammed Aleyhisselam ile Hz. Ali'den Fazlı Hurufi efdaldir. Zira onlar, haşa sümme haşa, Fazlı Hurufi kadar [sayfa 9] hakayık-ı şerayiden haberleri yok idi. Nitekim zirde (ileride) bi ibaret-i beyan olunacaktır. Bu tafsilden malum oldu ki bunlar Şia olmayıp başlı başına bir taife-yi müşrikin olup, Yahudi ve Nasara'yı her ne kadar tasdik ederler ise de onları celb edemeyip Ehl-i İslam içinde Şia'ya meyyal olanları celb eylediler.

Hatta Bektaşî geçinen müptedilerine sual ettiğimde “biz Caferî mezhebindeniz,” dedikleri halde esrar-ı *Câvidân*'dan asla haberleri yoktur. Kendilerini Şia zannediyorlar, hâlbuki Acem uleması seyyahlarından Mirza Safa'ya “Bektaşîler hakkında ne dersiniz” diye sual ettiğimde cevap eyleyip dediler ki: “Ben onlar ile çok ülfet ettim ve mezheplerini ziyade tahkik eyledim; onlar ameli şer'iyeyi münkirdirler.” diyerek katıyyen küfürlerine kâil oldu. Neuzu Billahi Teâla min cehlîhim.

Üçüncü desiseleri, bunların itikatlarında kezb ve sair muharremat gibi helal olduğundan sırf kezbden ibaret olan *Hamzanâme* gibi ve *Battal Gazi Cengi* meselli birtakım kitaplar yazdıkları buna delil kâfi olduğu gibi (babalarından birçok, sırf ekazibden ibaret keramet nakletmeye mecburdurlar. Hatta 53, 54 tarihinde civarımızda sâde-dil (bir kibarın) konağında [sayfa 10] geceleri kitaptan Bektaşî itikatlı birkaç kütüp ile içtima eder idik. Efendi muma ileyh onları Bektaşî tarafına teşvik ve fakir dahi Ehl-i İman tarafına teşvik ederek bu keşakeşde iken onların reisleri olan Kemer'in kantarcılarından (Ahmed Baba) isminde evvela Nerdübân Kûbî tekkesini uyandıran şahıs daima fakir ile muarazadan¹⁸⁶ geri durmazdı. Fakir, her gece kibar-ı¹⁸⁷ ehlullahdan

¹⁸⁴ Caiz görmez.

¹⁸⁵ Asıllar, zatlar, rükünler.

¹⁸⁶ Kavga, çekişme.

¹⁸⁷ Büyükler, ulular, terbiyeli, görgülü.

bir zatın kerametini ve ibâdât ve mücahedesini ve hangi kitapta mestur¹⁸⁸ olduğunu ismiyle resmîyle naklettiğim anda mezbur¹⁸⁹ dahi nakle şuruğ ederek ismi mechul olarak babalardan birisi şöyle havada uçmuş, şöyle tay-i mekân eylemiş, fakat bir şey var, hoca efendilerin zihni kanmaz. Demiş ki: Falan gün vefat edeceğim falan meyhaneden beni kaldırım, gitmişler ki küp dibinde vefat etmiş. Ferdasi¹⁹⁰ gece yine babalardan birisi arslana binmiş, her muhiti dolaşmış, yine küp dibinde vefat etmiş. Bir iki mah¹⁹¹ bu üslub üzere her gece bir hilaf-ı hikâye naklederken en nihayet fakir dedim ki: “Bu senin söylediğin şeylerin hangisini bir hoca efendi kabul etsin. Fakir bir iki yüz cilt kitap mütalaa eyledim; kendilerinden kerâmet menkul¹⁹² olan evliyaullahın, [sayfa 11] kesret-i ibâdât, şiddet-i mücahedatından bahs ve tasdir¹⁹³ olunur. Hiçbir kitapta böyle bir meyhaneci ehlullah hikâyesi görmedim. Haydi, farzedelim ki tesadüf kâbilinden, mesela mecazib-i¹⁹⁴ ilahiyeden olup da kendisinden teklif-i şer’i sâkit olacak derece hal-i istiğrakta¹⁹⁵ bulunanlardan birisi meyhaneye gitmiş olsun. Gerçi şer’an mecâzib-i ilahiyeye riayet ve hürmet lazım ise de taklid asla caiz değildir. Ba husus teklif-i şer’i ile mükellef, tamı’ş-şuur, sahib-i keramet olan zevat-ı kiram, kebâir şöyle dursun, sagâirden dahi hazer¹⁹⁶ üzere olurlar. Sen hiç ibadetli ehlullah hikâyesi bilmez misin, hangi ehlullahın kerametini nakletsen denizleri geçirip, havada uçurup, nihayet küp dibinde vefat ettirirsin. Ve ismi meçhul ve kitaplarda gayri mestur böyle esatiri,¹⁹⁷ kısa günde sabahtan akşama kadar üç yüz kadar yalan düzerek geceleri söylersin,” dediğimde, merkurum adâvet-i diniyyesini izhar ederek seninle filan gece görüşürüz diyerek şiddet-i gazapla kalkıp gitti leyle-i mev’udede¹⁹⁸ cümlesinin (ulusu) Samatya’da uzlet-neşin, kendisi gayet-mesin Halil Baba namında olan [sayfa 12] şahsı arabaya irkab¹⁹⁹ ile tâzim ve tevkir²⁰⁰ ile götürüp meclis-i mün’akid²⁰¹ oldukta, mezbur bahse

¹⁸⁸ Yazılmış, çizilmiş.

¹⁸⁹ Adı geçen, yukarıda söylenmiş olan.

¹⁹⁰ Ertesi gün, yarın.

¹⁹¹ Ay.

¹⁹² Nakedilen.

¹⁹³ Başa geçirme, yazma.

¹⁹⁴ Meczublar, sevgiden aklını kaybetmiş olanlar.

¹⁹⁵ Dalma, içine gömülme, kendinden geçip dünyayı unutmama.

¹⁹⁶ Sakınma, kaçınma, çekinme.

¹⁹⁷ Uydurma hikâyeler, yalanlar.

¹⁹⁸ Va’ dolunmuş, söz verilmiş.

¹⁹⁹ Bindirme.

şuruğ²⁰² edip sual etti ki: “Bâtınca ve hakikice namaz nedir?” Cevap verdim ki: “Zâhirce namaz, kıyam, kıraat, rükû ve secdeden ibaret olan erkân-ı ma’lum ve ef’al-i mahsusadır. Fakat ehlullaha göre bu namaz gafletle eda edilirse bunu hiç sayıp iade ederler, dediğimde merkum Halil Baba cevap verip: “Bu yine zâhirce namaz oldu”, dedikte fakir dedim ki: “(Şeyh-i Ekber) Kuddise Sirruh Hazretleri buyurmuşlar ki: Evvela kıyamda dururken, güya ezelde Hak ile senin beynende (aranda) bir perde var idi, kalktı; sen hakkı görüyorsun, hak dahi seni görüyor, dilini debreden hak, indiren hak, kaldıran hak. İşte bu huzur ile şuruğ eyleyip secdede şöyle mütala edersin, rükuda şöyle mütala edersin” diyerek ber-vech²⁰³ tafsil-i beyan ettiğimde, yine merkum: “Bu zâhirce namaz oldu, bâtınca namaz değildir” dedi. Fakir sual ettim ki: “Kıyamsız, kıraatsız, rükûsuz, secdesiz böyle bir namaz var mıdır?” Cevap eyledi ki: “Elbette batınca namaz kıyam ve kıratsız, rükû ve secdesiz olacak.” Fakir dedim ki: “Sen kâfir oldun, zira [sayfa 13] (Fahr-i Kâinat) Aleyhi Ekmeli’t-Tahiyyat Efendimiz ve Ashab-ı Güzin rıdvanullahi teala aleyhim ecmein hazeratının kıldıkları namaz bizim kıldığımız erkan-ı maluma ve ef’al-i mahsusadır, hatta bir vakit namazları kazaya kalsa, kütüb-ü ehadiste mestur ve mazbut²⁰⁴ ve cümle ulema-ı eğlam ve meşayih-i kiram ve cümle ehl-i iman ila yevmuna haza kıldıkları namaz yine bu erkan-ı maluma üzere olup hiçbirisi bu erkanı terkedip “batınca namaz” diyerek başka bir yol tutmamış. Anlaşıldı ki senin bâtınca namaz dediğin şarap ve ırakî²⁰⁵ nûş²⁰⁶ edip, mest²⁰⁷ ve medhuş²⁰⁸ olarak külahı gözünün üstüne indirip kâh hülyay-ı fasideleri ile birtakım kuruntunun adını salat-ı batına koydunuz”, dediğimde bir cevaba muktedir olamayıp mücadele yoluna saparak; “siz Yezid’e rahmet okuyanlardansınız” diyerek cemaati idlale başladı. Fakir dedim ki: “Ehl-i Sünnetten haşa Yezid’e rahmet okuyan bir şahıs yoktur. Fakat hadis-i şerifte vârid olmuştur ki; (lâ yekûnu’l-mü’minu leanen) yani şuna buna lanet etmekten

²⁰⁰ Güzel karşılama, ağırlama, ululama.

²⁰¹ İki taraf arasında resmi olarak kabul olunmuş.

²⁰² Başlama.

²⁰³ Olduğu gibi, olarak.

²⁰⁴ Zabtolunmuş, yazılmış, korunmuş, belirtilmiş.

²⁰⁵ Rakı.

²⁰⁶ İçki, iştret.

²⁰⁷ Sarhoş.

²⁰⁸ Şaşırmış.

sakınarak, binâberîn²⁰⁹ Ehl-i Sünnetten bazı muttakîler bu hadis-i şerifle âmîl olarak Yezid-i Pelid'in²¹⁰ ismi [sayfa 14] zikrolunduğunda lanet lafzıyla yadetmeyip (âmîlehullahu bi adlihi) yani Cenab-ı Hak azab-ı şedid ile azabeylesin diye inkisar²¹¹ eyleyip lanet lafzına ağızlarını alıştırmaktan hazrederler.²¹² Ve bir kere dahi fakir gibi şuna buna lanet etmeye ağızımız alışmış olduğundan Yezid-i Pelid'e binlerce kez lanet olsun demekten geri durmayız ve Yezid'e rahmet okuyan yoktur, bu meselli tezvirat²¹³ ile cemaati iğfal²¹⁴ eyleme”, dedim. Velakin cemaatin bir nısfı Ehl-i Sünnet ve bir nısfı Bektaşiyandan olduğundan cemaate hitab ettim ki: “Sizin içinizde cahil yoktur. Her birinizin elinde diyanetten bahs eder 20-30 kütüp ve rasail vardır. Size bir mesele sual edeyim. Bir âdem gece gündüz Cenâb-ı Hakka ibâdât ve taat ile meşgul olsa ve asla kendisinden bir mâsiyet sebekat²¹⁵ etmemiş ve lakin şeytanı lanet ile vesair şütûmat²¹⁶ ile asla yad etmemiş olsa, bu âdem şeytanın dostu mudur, düşmanı mıdır, ne dersiniz?” Cemaat cevap eylediler ki: “düşmanıdır”. “Ve bir âdem dahi bulunsa ki müddet-i ömrü daima mâsiyet ile geçmiş ve Cenab-ı Hakka hiçbir ibadet etmemiş olsa da bir ayyaş eşkıya gibi günde yüz kere lanet edip, ağızına yüzüne seb²¹⁷ [sayfa 15] etse bu hal ile ol âdem şeytanın dostu mudur, düşmanı mıdır?” dediğimde, dediler ki: “Dostudur, zira şeytana adavet,²¹⁸ Allahü Teâlâ'nın emrine inkiyad²¹⁹ edip şeytanın vesvesesine muhalefet etmektir. Ve şeytana muhabbet, Allah-u Teâla'nın emrine muhalefet edip şeytanın vesvesesine inkiyad etmektir”, dediler. Fakir dedim ki: “Ey babasının, Hazreti İmam Ali ve İmam Hüseyin Radiyallahü Teâla anhüm hazeretına muhabbet ve gittikleri tarik-i müstakime mutabaat, daima Kur'an-ı Kerîm okuyup ervah-ı şerîfelerine ihda ve ervah-ı mukaddeselerinden istimdat ile tazim ve tevkirden²²⁰ ibarettir. Yoksa Yezid gibi habise ve şuna buna sövmekten ibaret değildir. Sizin gittiğiniz yol, aynı Yezid'e

²⁰⁹ Bundan dolayı, bu sebepten.

²¹⁰ Alçak, rezil, pis, murdar.

²¹¹ Beddua.

²¹² Sakınmak.

²¹³ Yalan dolan şeyler, kovuculuklar.

²¹⁴ Aldatma, gaflete düşürüp yanlış bir iş yaptırma.

²¹⁵ Geçme, ilerleme.

²¹⁶ Küfürler, sövmeler.

²¹⁷ Küfür.

²¹⁸ Düşmanlık.

²¹⁹ Boyun eğme, kendini teslim etme.

²²⁰ Vakarlanma.

mutabaat ve Hazreti Ali'nin gittiği yola muhalefet ile beraber Hazreti İmam'a muhabbet davası edersiniz (ve İsmail Hakkı) meselli Yezid'i tekfir edenler, şarabı istihlal²²¹ ettiği cihetten tekfir etmişlerdir. Zira Yezid'e şarab-ı hamr haram değil mi diye itiraz edildiğinde eğer bu dinde haram ise İsa dini üzere içirim diye ebyat ve eş'ar inşad etmiş. Ve Yezid namaz ve niyazı târik, daima dalaletle salık olduğu halde imrar-ı vakt²²² ettiği müsellemdir.²²³ Ve akaid-i Ehli Sünnet'in meşhur kitaplarından [sayfa 16] olan ve beyenlerimizde (aramızda) ila hazihil ân (şimdiye kadar) cümle talebe-i ulum kıraat etmekte olup mütedavil bulunan (Şerhi Akaid) namlı kitab içinde Yezid'e bazı selef lanet etmiştir. Zira Hazreti Hüseyin Radiyallahü Teâla Anh efendimizin katlini emredince kâfir oldu. Çünkü katil ve katline emir ve rıza ve icazet verenlere cümle ulema lanet ediyorlar. Yezid'in ve avanesinin ezalarında tefasıl ahâd ise dahi, tevatür üzere bu veçhile imla olur ki Yezid bu katle rıza ile istibşar etti. Handan-ı maâlî-i erkânın, Hazreti Risalet Penâhî'ye ihaneti bedihîdir. Yezid'in imanını olmasında bile tevaffuk²²⁴ etmeyiz. “Cenâbı Hak ona ve avânesine lanet eylesin” diyerek (Sadettin Taftazani) Rahmetullahi Teâla Aleyh Hazeratleri serahat-beyan buyurmuşlar ve bazı ulema Yezid'in belki sonra tevbesi muhtemeldir dediklerinde, Neuzu Billahi Teâla, Ehli Beyt-i Hazreti Risalet Penahiye, Yezid nice ezalar edip ve ömrünü onlara eza ile imrar ettiğinden tevbe etmediği müsteban²²⁵ olur diye yine Ehli Sünnetin âzâm-ı uleması cevap vermişlerdir.

İşte sizin gittiğiniz yol dahi Yezid meselli daima şarap ve irakı istihlal ve savm ve salatı terk ederek meslek-i [sayfa 17] Yezid'e sâlik olmanızda kimsenin şüphesi var mıdır. Hazreti Ali kerremallahü veche ve radiyallahu tealâ anh Efendimizin meslek-i saadetlerine kütüb-ü siyerde mesturdur ki, bir gazada vücud-u aliyelerine ok isabet eyledi. “Ben namaza durayım da öyle ihraç edin” buyurdular. Şuru-u salatta oku ihraç eylediler. Ol derece huzur-u kalp ile namazla meşgul olmuş ki okun çıkmasından asla haberleri olmamış. Sizler, huzuru kalp şöyle dursun gafletle olsun bir namaz kıldığınızı kimse görmüş müdür. Hz. Ali'ye mutabaat bu mudur?

²²¹ Helal saymak.

²²² Vakti geçirme.

²²³ Su götürmez.

²²⁴ Başarma, uygun gelme.

²²⁵ Meydanda, açık.

Ve saniyen, bu konakta Aşere-i Muharremde (On Muharrem'de) vaka-i dil-sûz²²⁶, Kerbela'yı tafsil eyleyen *Hadikatü's-Süedâ* adlı kitabı okurdunuz. Onda yazmıştı ki; (İbn-i Mülcem) dedikleri mel'un, Hazreti İmam'a, Camii Şerif'te imamet ederken simli hançerle vücud-u hümayunlarını cerh eyleyip, İmam-ı Hümam müşarün ileyh efendimiz, yaranın tesirinden nâşî, firaş-ı saadetlerinde istirahat üzere iken vakt-i fecirde Hazreti Hasaneyn radiyallahu anhüma efendilerimize firaş-ı saadetlerini fecr tarafına döndürmelerini emr ve ferman buyurup ve fecre hitaben; "Ey fecir! Rasûl-ü Ekrem [sayfa 18] Sallallahu Teâlâ Aleyhi Vessellem Efendimiz Hazretleri, bana on iki yaşında talim eyledi, ol günden bu ana gelinceye kadar sen beni gaflette bir kere görmedin. Daima seni istikbal eylerdim huzuru hakta şehadet eyle." diyerek, firaş-ı saadetlerini kible tarafına çevirtip rihlet-i dâr-ı beka buyurdular. Ve meseleyi siz kendiniz okudunuz, ben dinledim. Sizler tulu-ı fecr (fecrin doğuşu) şöyle dursun hiçbir kere secde-i Rahman ettiğiniz var mıdır? Ve Hz. Ali'nin yolu bu mudur?

Ve salisen Hz. Ali, meskûratın harametini teşdîd edip buyurmuştur ki: "Bir göle şarap dökülse suyu kuruyup yerine ekin ekilse ol mezruattan ekl olunmasın (yenilmesin.)" Sizler ise şarab-ı hamrı (şarap içmeyi) istihlal ederek müdmin-i²²⁷ hamr olmanız Yezid'in yolu mudur, yoksa İmam Ali Radiyallahu Anh'ın yolu mudur?

Ol taifeden olarak vaizin biri vaaz ederken demiş ki; "mahşerde Hz. Ali Kerremellahu Vech, havz-ı kevserden atşan²²⁸ mü'minîne su verip, şarab-ı hamr edenlere (içki içenlere) nasip olmayacaktır," dedikte Bektaşinin biri ayağa kalkarak bağırmiş ki, "sen de bizim umduğumuz gibi çıkmadın, şimdi Ali gayri [sayfa 19] doldursun, kendin iç."

Râbian, Cenab-ı Ali daima gaza ile meşgul idi. Hangi gazada Bektaşiler feday-ı can edip hiçbir gazada içtima²²⁹ ettiler mi? Ehl-i İslam gaza ettikleri vakit yine meyhane meyhane gezerek Yezid'in yoluna gitmekten başka sanatınız var mı? Ve Hz. İmam Ali meyhanede mi şehid oldu, yoksa camide mi? Siz cami kapısından geçmeyip meyhanelere devam ederken İmam Ali'ye muhabbetiniz neden lazım geliyor.

²²⁶ Yürek yakıcı.

²²⁷ Devam eden.

²²⁸ Susuz, susamış.

²²⁹ Toplanma.

Şundan zahir oldu ki, Ehl-i Beyt Rıdvanullahu Teâla Aleyhim Ecmain Hazeratı'na muhabbet, onların siret-i²³⁰ seniyyelerine²³¹ giden Ehl-i Sünnete mahsustur. Ve illa her bir fasık, facir, kalbi kararanlara nasip olmaz. Ettiğiniz dava, davay-ı kâzibedir, dediğimde cümlesi mebhût²³² olup (fe buhitellezi kefere) sırrına mazhar oldukça sahib-i daire onları dairesinden tard²³³ ve teb'îd²³⁴ eyleyip Cenab-ı Hak şerlerinden muhafaza eyledi.

Şu tafsilattan malum oldu ki, bunların usûl-ü dinleri kezb (yalan) üzere bina olunup kendileri ihtira²³⁵ eyledikleri yalanlardan ibarettir. Ve nâsı (insanları) idlale bâis olan kâziblerinden (yalanlarından) biri dahi tevcihat-ı²³⁶ münasib ve ihyay-ı²³⁷ imate²³⁸ babaların elinde [sayfa 20] olduğunu, hatta büyüklerden bir kimse vefat eyleyip veyahut bir musibete düşer olsa der-agab²³⁹ cümlesi kezbde (yalanda) ittifak ederek, filan baba, yahut Bektaşî fukarasından bir fakir bu eyyamda²⁴⁰ gocunup (yok) dedikte, der-agab o âdem mübtela olduğu belaya giriftar olmuştur. Veyahut bir kimse mensup oldukça filan baba geçen gün himmet eyledi diyerek neşr-i ekazib eyleyip şunu bunu daima idlalden hali olmazlar. Ve bunu ehibbamızdan²⁴¹ birisi nakleyledi ki; akrabamdan birisi bir Bektaşî şeyhine intisab eyleyip (bacı kadını) olmuş idi. Ben de keza idlal eyleyip daima nasihat eder ve derdim ki (oğlum Bektaşî tarikinden maada başka tarikin aslı yoktur ve Bektaşîlerden maada bir kimsenin İslamiyeti sahih değildir.) diyerek ben de keza teşvik ettikte ben dahi aldanıp merkûm²⁴² babaya intisap eyleyip beş sene devam ederek babaya kurbiyet tahsil eyledim. Merkumun daima müridlerine nasihati (namazı bir kere kılmak farzdır, orucu ömründe bir gün tutmak farzdır, sair vakt yorulmayasız ve gusül dahi ömründe bir kere farzdır, gusledip de vücudunuzu hırpalamayasız.) Merkûmun bu nasihatlerini, havsalamız [sayfa 21] alarak kabul eyledik ise de muahhiran (sonra)

²³⁰ Bir kimsenin hali, ahlakı.

²³¹ Yüksek, yüce.

²³² Hayrette kalmış, şaşmış.

²³³ Kovma, sürme, uzaklaştırma.

²³⁴ Uzaklaştırma, kovma.

²³⁵ Benzeri görülmemiş bir şey icadetme, uydurma.

²³⁶ Rütbe vermeler, verilmiş rütbelere.

²³⁷ Diriltme, canlandırma.

²³⁸ Öldürme, yok etme.

²³⁹ Hemen ardından.

²⁴⁰ Bağlamda.

²⁴¹ Dostlar, tanıdıklar.

²⁴² Adı geçen.

bendenizi yanına çağırıp dedi ki: “Oğlum sen haylice kemâle eriştin artık sana şimdiden sonra esrâr-ı hakayıktan haber vereyim, yavaş yavaş kulağın delinsin”, diyerek ben dahi kemâl-i hahişle²⁴³ “buyurun” dediğimde feth-i kelim²⁴⁴ edip, “Oğlum, (haşa) Muhammed dedikleri Ali’den ibaret idi, Allah dedikleri, o da Ali’den ibaret idi, başka ilah yoktur”, deyince bu küfrü havsalam almayıp tâib²⁴⁵ ve müstagfir²⁴⁶ olarak terk eyledim ise de bacı kadın olacak habise daima gelip şeyh filan zatı şöyle göçürdü ve filan zatı yevvif dedi, şöyle öldürdü diyerek beni ihafe²⁴⁷ ederek meraka düşürdü, diye bu fakire hikâye eyledi. Ben dahi: “Oğlum, o habise-yi mezburaya de ki: Cennetmekân (Sultan Mahmud Han) Gazi Hazretleri kırk bir tarihinde, bunların sahib-i himmet ulu babalarını katleyip cemi tekkelerini başlarına yıktı. Elli beş tarihine kadar izz-u²⁴⁸ ikbal²⁴⁹ ile tahtnişin olduğu cümlelerin malumu. Ve Ârif-i Hikmet bey dahi me’muren Rum ilini devrederek²⁵⁰ ne kadar Bektaşî tekkesi var ise hak ile yeksan²⁵¹ eylemiş iken müddet-i medîde²⁵² muammer²⁵³ olup Makam-ı Meşihat-ı İslamiyyeyi²⁵⁴ dahi ihraz²⁵⁵ eyledi. Yakın vakitte cümlelerin [sayfa 22] meşhududur.²⁵⁶ Eğer Bektaşî babalarında bir tane ehl-i himmet oldu, onları kaçırmak lazım gelirdi ve kendi kendilerine himmet edip kendilerini beladan kurtarmak lazım gelirdi. Kendilerine teveccüh²⁵⁷ eden mazarrat²⁵⁸ ve belayı def’e muktedir olmayan birtakım taharetsiz heriflerin âhara²⁵⁹ nasıl mazarratları olabilir, dediğimde, efendi muma ileyhin havf²⁶⁰ ve haşyeti²⁶¹ bi-iznillah-i Teâla zâil olup, gafletten uyandı.

²⁴³ İstek, arzu, isteyiş.

²⁴⁴ Söze başlama, kuşatma.

²⁴⁵ Tevbe-kâr.

²⁴⁶ İstiğfar eden.

²⁴⁷ Korkutma.

²⁴⁸ Değer, kıymet.

²⁴⁹ Baht, saadetli, mutlu.

²⁵⁰ Dönüp dolaşma.

²⁵¹ Bir, beraber, toprakla bir, yıkık.

²⁵² Pek çok zaman.

²⁵³ Ömür süren, yaşayan.

²⁵⁴ Şeyhislamlık makamı.

²⁵⁵ Kazanma, elde etme, erişme.

²⁵⁶ Gözle görülmüş, görülen.

²⁵⁷ Yönelme.

²⁵⁸ Zarar, ziyan.

²⁵⁹ Başka, diğer.

²⁶⁰ Korku.

²⁶¹ Korkma, ürkme.

Desiselerinden biri dahi bî-aslı ve bî-esası birkaç kelime-i bi-mana ile cümle nasın zihnini tağlit²⁶² edip, dâme²⁶³ düşürürler. Mesela “on iki tarikte hak değil mi,” derler. Turuk-i Aliyye’nin on ikiye hasrı²⁶⁴ olamaz. Zira usûl-ü turuk-i aliyye iki olup birisi (hafî) tariki ki (Hz. Sıddık) Radiyallahu Anh’a talim olunmuş ve birisi (cehri) tariki ki (Hz. Ali) Radiyallahu Anh’a talim olunmuş ve muehheran (Hasan Basri) Kuddise Sirruh Hazretlerinde işbu iki silsile-i aliyye cem olup (Habib-i Acemi) Kuddise Sirruh Hazretlerine talim buyurup onlar dahi (Davud-u Tai) Kuddise Sirruh Hazretlerine ve onlar dahi (Maruf-u Kerhi)’ye ve onlar dahi (Sırrı [sayfa 23] Sakati)’ye ve onlar dahi (Cüneyd-i Bağdadi)’ye Kaddesenellahu Teâla bi esrarihim talim edip Cüneyd-i Bağdadi dahi üç-dört ervah-ı mukaddeseye istihlaf²⁶⁵ ederek şubeleri evvela evrada teşa’ub²⁶⁶ eyleyip ve ba’de pirân-ı izamdan mecmu²⁶⁷ enamda²⁶⁸ müslim olan (aktab-ı²⁶⁹ erbaa) ve Tarikat-ı Nakşibendiyye piri (Hz. Muhammed Bahaiddin) Şah-ı Nakşibend ve Sultanu’l-Aşikin Hazreti (Muhammed Celaleddin-i Rumi) ve Halveti piri Şeyh (Yahya Şirvani) ve (Saadettin Cibavi) ve (Ebu’l-Hasan Şazeli) kaddesenellahu teala biesrarihim hazeratı müctehid tarikat olarak bu dokuz tarike münşeb oldu ve bunların her birileri birkaç fırkaya teşa’ub etti ki yalnız Halvetiyye on, on beş şubeye münşeb olduğu cümlelerin malumudur.

Şimdi şu tafsilden malum oldu ki, usul-u tarikat iki olup fer’iden²⁷⁰ bahsederek kırkı tecavüz²⁷¹ edeceği malum iken on iki demekte ne mana vardır. Hiçbir kitapta yeri var mıdır diye bu taifeye itiraz oldukça birinci sözleri (sen Hacı Bektaş-ı Veli’yi inkâr mı edersin) derler. Cevap veririz ki; Hacı Bektaş-ı Veli kaddese sirruh hazretleri mürşid-i kâmil ve mükemmil ve mesleki sair [sayfa 24] piran-ı izam gibi şeriat-ı mutahhara ve sünen-i seniyye-i rasulü kibriyaya mutabık olup ancak halifesinden süluk üzere hareket edenler az müddet içinde dar-ı bekaya rıhlet etmiş. Ve birtakım zulmet-i

²⁶² Yanıltma.

²⁶³ Tuzak, ağ.

²⁶⁴ Mahsus kılma.

²⁶⁵ Birinin yerine geçme.

²⁶⁶ Şubelenme.

²⁶⁷ Cem olunmuş, toplanmış.

²⁶⁸ Yaratılmış olan canlılar.

²⁶⁹ Tarikat kurucuları, kutup.

²⁷⁰ Asılla ilgili olmayıp fer’e mensup olan, ayrıntılı, ikinci derecede olan.

²⁷¹ Ötesine geçme.

cehl ve nâdânîden ve itikadat-ı küfr ve dalâlden tarik-i hak arayanlar ve meyl-i nefsi emmarelerini icraya tariki vesile ittihaz eden müşriklerin (Hazreti İsa) Salevatullah-i ala Nebiyyina ve Aleyh Efendimize mensubiyet iddiasında buldukları ve Rafizilerin (İmam Cafer-i Sadık) radiyallahu anh hazretlerine mensubiyet davasında buldukları gibi bunlar kendilerini (Hacı Bektaş-ı Veli) Kuddise Sirruh Hazretlerine mensup tutup müşid-i müşarun ileyh hazretlerine birtakım iftiralar eyledikleri erbab-ı vukufun malumu olduğundan (yevme tublessair) de onların birinci davacısı kendileri olacağından kat'a²⁷² şek ve şüphe yoktur. Müşid-i müşarun ileyh hazretleri kendi asırlarında birkaç zata ve onlar dahi sonra eriştikleri zamanda diğer birkaç zata hilafet-i sahiha vermişler ise de onlardan sonra karışıp tarikat-ı aliyyeleri bütün bütün feramuş²⁷³ olmuştur. Ve bunun gibi zuhur etmiş iken unutulmuş pek çok turuk-i aliyye vardır ki feramuş [sayfa 25] oldukları cihetle taklit olunamaz. Hatta mezahib-i erbaa eimme-i kiram rıdvanullahi teala aleyhim ecmein hazeratının zamanlarında kendilerinden başka müctehidler olduğu ve müşarun ileyh (İmam Cafer-i Sadık) Radiyallahu Teâla Anh Hazretleri dahi müctehidin-i izamdan buldukları malum ise de mezahib-i erbaadan maadası feramuş olduğu ve unutulduktan sonra onları taklid sahih ve caiz olmadığı umuru bedihiyyedendir.²⁷⁴ Şeriat-ı Ahmediyye'ye muhalif harekette bulunarak (Hacı Bektaş-ı Veli) ye intisap dava etmenizde ne fayda vardır. Ve Ehl-i Beyt-i Rasulullah, Hacı Bektaş-ı Veli'den efdal olduğu cümle Ehl-i İslam indinde müteyakkın²⁷⁵ iken sizin bu muhabbet ve intisab namıyla olan birtakım müfterayati²⁷⁶ terk ve tevbe-i nasuh ile tevbe ve tecdid-i iman edip, şer-i şerif ile âmîl olmadıkça bir intifainız²⁷⁷ olmayacağından kimse şüphe eder mi.

Nâsı iğfal eden bir kelimeleri dahi Bektaşî içinde bazı azgınları var ise de bizim şeyhimiz o soydan değildir. Ve çok kimseden iştirim bunların içinde bazı iyisi de varmış. Bunun cevabı, bizim gördüğümüz Bektaşîlerin cümlesi tarik-i şarib-i hamr. Acaba ahkâm-ı şer'iyye ile âmîl bunların [sayfa 26] içinde bir rical-i kâmil bulunduğunu kimse görmüş mü? Bazıları ben filan yerde bir tane gördüm, bir tane falan

²⁷² Hiçbir vakit, asla.

²⁷³ Unutma.

²⁷⁴ Açık olan, akla kendiliğinden gelen.

²⁷⁵ Kat'i olarak bilen.

²⁷⁶ Başkasının üzerine atılan suçlar.

²⁷⁷ Menfaatlenme, faydalanma.

mahalde var idi. O âdeme sual ederiz ki; o gördüğün âdeme birkaç yüz kimse ittiba ve o zat dahi müritlerini tarik-i müstakimle amel ettirir mi? Velev böyle ara sıra birkaç adet müstakim-i âdem olsun, olmakla bu tariki, tasdik etmemiz lazım gelir mi? İşte bu aynı şuna benzer ki Yahudi ve Nasara içinde bazı gizli din tutan var. Bu din tutanlar için cümle Yahudi ve Nasara'yı tasdik etmek lazım gelir mi? Ma'lum ola ki bunların (Hacı Bektaş-ı Veli)'den sonra büyük ittihaz ettikleri Osmancık tarafında (Koyun Baba), Elmalı tarafında (Abdal Musa), Eskişehir tarafında (Şeceaddin) Dimetoka'da (Kızıl Deli) Kalkandelen'de (Sersem Ali Baba) bu tekkelerde başlarına giydikleri külah dahi kimisinde iki terekeli ve kiminde dört ve bazısında on iki terekeli olmak usullerindedir. Ve'l-hasıl bu zikrolunan zevata müntesip olanın cemisinin yedlerinde (ellerinde) amel ettikleri kitap beş-altı nüsha *Câvidân*'dır ki kâffesinin ahkâmı,²⁷⁸ ahkâm-ı şer'iyeyi [sayfa 27] inkâr ve Fazlı Hurufi'yi ilah ittihaz etmekten ibaret olduğunu inşallah bab-ı sanide Firişteoğlu *Câvidâm*'nda yegân yegân (tek tek) bi ibaret-i beyan olundukta cümlenin malumu olacaktır. Gelelim bunların bazı usul ve kavaidine ehیبbamızdan bir zat bunlara ittiba edip dokuz sene tariklerine süluk ederek hatta beş sene pîr önünde Aşci Dede'ye hizmet ettikten sonra saadet-i ezeliye sebkat eylediğinden Şabaniyye meşayihinden bir mürşid-i kâmile misafir olup dervişanın ef'aline nazar ederek bitevfigillahi teâla ol mürşid-i kâmil hazretlerine intisab ve pek çok sa'y ve gayret ederek haylice maruf-u ilahiyye iktisab ederek hilafet alıp Şabaniyye tarikinde sahiha bir mürşid-i kâmil olduğu meczumumuzdur.²⁷⁹ Ve ol mürşid-i muma-ileyhe sual eyledim ki: “Evrâd ve ezkâra müteallik hiçbir şeyleri yok, lâkin her sabah pîr önde, meydan odasında içtima ederek bir hâdimin elinde her âdem için bir kadeh şarab, bir dilim ekmek ve bir dilim peynir va'd ederek (koyarak) dâhili meclis oldukta tâzim ve tevkîr²⁸⁰ ile bir kelbenin çıkıp her şahsa verdikçe ol şahıs dahi kemâli tâzim ile [sayfa 28] ve tevkîr ile alıp yüzüne gözüne sürüp nuş eylemekten maada evrad ve ezkarları hiçbir şey yoktur. Ve şeyh muma ileyh buyurdular ki: “Aşci Dede bir gün taşrada bulunup dolabı açık olduğundan derininde bir kitap görüp aldım, mütalaa eyledim ki Hacı Bektaş-ı Veli'nin kendi kitabı imiş. İşte bundan kendisinin, hüsn-ü zannım üzere

²⁷⁸ Hep, bütün, cümle.

²⁷⁹ Kat'i karar verilmiş.

²⁸⁰ Güzel karşılama, ululama.

evliya-i izamdan olduğunu ve bunların kendisine iftiraları anlaşılır. Zira bir sahifesinde yazmış ki; şarabı isti'mal²⁸¹ ehl-i zahire göre fısk ve günah-ı kebairdendir. Lakin ehl-i bâtına küfürdür. Ve bu meseleyi Aşci Dede'ye içeri gelince sual ettim ki; şarap ve irakı²⁸² istihlal²⁸³ ediyoruz hâlbuki bu kitap küfür demiş, dediğimde kemal derece gazaba gelip “niçin baktın, o kitap ehl-i zâhire zühd yolunu beyan etmiş bizim aşk-ı hakayıktan bahs eden kitaplarımız Fazlı Hurufî ve halifesinin *Câvidânları*'dır,” diye cevap eyledi.” Ve yine şeyh muma ileyhden sual eyledim ki bunlarda taifeyi nisaca²⁸⁴ setr-i avret var mıdır? Cevap eyledi ki; encümenlerinde²⁸⁵ ıyalı olanlar herkes ıyalini dâhil-i meclis ederek ve iş ve işret²⁸⁶ ve raks eyleyerek asla bir şeyde ihtiraz²⁸⁷ eylemezler; [sayfa 29] fakat ev meclisinde şeni²⁸⁸ irtikab²⁸⁹ eylediklerini gördüm. Eğer biri birinin ıyalinden hoşlanırsa kocasının yanına varıp (sizin bahçeden bir gül koparacağım) diyerek istizan²⁹⁰ ettikte ol âdem dahi zevcesini çağırıp (bu canın talebini hak et) dedikte zevcesi dahi itaat edip, taleb-i merkumu tekbi²⁹¹ ederek vuslat yâb olur. Lakin iki âdem birbirinin ıyalini hoşlanırlarsa ikisi müttefik olarak babanın huzuruna varıp istizan ederek baba dahi adı geçen iki kişiyi biri birine musahib²⁹² kıldıkta ila âhiri'l-ömr biri birinin ıyalini istifraş²⁹³ eder. Ve yine şeyh muma ileyhden rivayeti sahiha olarak istimağ²⁹⁴ eyledim ki (bunlar papazlar gibi günah çıkarmak adetlerindedir. Eğer bir kimse kendilerince bir masiyet işlese babanın huzuruna varıp arzyledikte baba gülbenk çekerek affeder ve eğer babaya kendisi arz etmeyip başka kimse arz ederse baba dahi onu meclisten meneyleyip nihayet ol âdem babanın huzuruna girerek sağ ayağını sol ayağının üzerine vatedip (koyup) (al malını gör yolunu) deyip istirham eyledikte [sayfa 30] baba dahi (kırklar kurbanı kes) yahud (üç

²⁸¹ Kullanma.

²⁸² Rakı.

²⁸³ Helal sayma.

²⁸⁴ Kadın.

²⁸⁵ Cemiyet, meclis.

²⁸⁶ Yiyip içip eğlenme.

²⁸⁷ Sakınma, çekinme, korkma.

²⁸⁸ Fena, kötü, utanılacak.

²⁸⁹ Kötü bir iş işleme.

²⁹⁰ İzin isteme.

²⁹¹ Karşılama.

²⁹² Birbiriyle sohbet eden, arkadaş.

²⁹³ Odalık alma.

²⁹⁴ Dinleme, işitme.

yüzler nezri ver) deyip haline göre birkaç kuruş alıp güya af ve mağfiret eyler. Eğer taife-i nisadan birini Bektaşinin gayri, ehl-i İslam'dan biri tasarruf eylese, üzerimden bir köpek atladı diye babaya arz eyledikte, baba dahi usul-ü sâbık üzere cerayimini²⁹⁵ alıp za'mlarınınca²⁹⁶ af ve mağfiret eylediğini; velhasıl bunların kavaid-i²⁹⁷ mahsusaları olmayıp her biri, türlü shevat-i nefsanilerini icra için bir desise kullanmaktadırlar, diye rivayet eyledi. Hatta bir mu'temed²⁹⁸ zatın rivayetine göre Bektaşî Tekkeleri'nden birinde bir dernek gecesi bulunan bir âdemden işittim ki: Ol gece meydan odasında aynı cem icra olunurken, babanın huzuruna bir avrat dâhil olup baş kesdi, baba merkum ol hatuna "bukağını çöz" dedikte uçkurunu çözüp donunu çıkardı merkum baba huzur-u meclisten birine "kalk şu bacıyı tomruğa ur" dedikte mezbur yine bir halvete çekildiler. Bazı bir avrat dahi gelip baş kestikte diğerine "kalk tomruğa ur" dedikte onlar dahi çekilip gittiler.

Hâsılı bu üslup üzere cümlesi hazz-ı nefsanilerini icra [sayfa 31] ettiklerini gören kimseden hikâye eyledi.

Ve bu vukuat müeyyed²⁹⁹ mesmuatımızdandır³⁰⁰ ki, himmet arayan taife-i nîsadan birini Bektaşî müntesiplerinden biri bizim baba müessir³⁰¹ bunu bilir yani sihri bilir diyerek intisaba teşvik ettiklerinde ol avrat dahi li ecli'l-intisâb tekkeye dahil oldukça; "soyun baba geliyor," derler. Avrat dahi her ne kadar engel olmaya çalışsa da "sakın ha burdan sır çıkmaz cenaze çıkar" diye korkutulunca ol avrat dahi üryan olup teslim olmuş mergum -sır odasında- ve nerdivan başında ve abdesthane arasında fiili şeng icra eylemiş ve nihayet ol avrat rehber olan kadından bu nasıl keyfiyettir diye sual eylediğinde haşa sümme haşa Hz. Ali (r.a), Hz. Fatıma (r.a)'ya bu usûl üzere muamele eylediğinden babanın muradı Hz. Ali'nin sünnetini icradır. Yoksa kötülük değildir, diye cevap eylemiştir. Hâsılı bunlarda hal ve hürmet olmadığından her biri bir türlü desise ile nâsı idlâl ettikleri beyandan müstağnidir.

BÂB-I SÂNÎ

²⁹⁵ Günahlar.

²⁹⁶ Batıl, zan, boş inanç, şüphe.

²⁹⁷ Kaideler, usuller.

²⁹⁸ Kendisine îtimadedilen, güvenilen kimse.

²⁹⁹ Te'yidedilmiş, kuvvetlendirilmiş, sağlam.

³⁰⁰ İşitilen, duyulan.

³⁰¹ Te'sir yapan, iz bırakan, çok hissedilen.

Ehl-i İslam (beyninde) arasında neşreyledikleri Firişteoğlu *Câvidân* 'ında vâki olan küfrüyâtı beyanındadır.

[sayfa 32] Mâlum ola ki bunların ehl-i itikatları; Lîsan-ı Arabiyye'de olan huruf-u maktua yirmi sekiz harf ve Lîsan-ı Fârisi'de (p, j, g, ç) (İshak Hoca'nın incelemiş olduğumuz eserinde çe harfi yazılmamış) ziyade olarak otuz iki harf olduğundan evvela Kur'ân'da olan yirmi sekiz huruf-u hecenin müteşabihatta vâki olan hurufun mükerrerini kaldırınca on yedi harf bâki kaldığından bu on yedi harfe (muhkemât) tesmiye kılmişlar (ismi vermişler) ve bâki kalan on bir harfe (müteşabihat) tesmiye kılarak, cümle ulemanın müteşâbihat dedikleri âyet-i kerîmelere muhkemat ve muhkemattan olan âyet-i kerîmeleri müteşabihattan addederek cemî âyet-i kerîmeyi zâhirinden çıkartarak fevkelâde (âdet üstü) câhilâne ve mudillâne te'vile cür'et etmiştir. Gaflet olunmaya ki (Necmeddîn-i Kübra), (Ruzbihan-ı Bahri) ve (İmam Kaşânî) hazeratının te'vil eyledikleri kâbilden zannedilmesin ki, zira onların te'vili, işârât-ı Kur'ân-ı Kerîm'i beyandır. İşârât-ı Kur'ân'ın nihayeti olmadığından mana-yı hakikisini beyan ettikten sonra şu dakâyıka³⁰²da işârât var diye te'vil ederler. Mesela (ekimussalate) âyet-i kerimesinde salâtın mana-yı şerifi şu erkân-ı ma'luma ve e'ali mahsusadır dedikten sonra [sayfa 33] zikri daimi gibi bazı dakâyıka da işaret vardır diye te'vil ederler.

Haşa, salâtı, zâhirinden sarf ederek bâtınca başka namaz murâddır, derler. Bu Fazlı Hurûfî'nin murâdı, salât mesellü cümle ahkâm-ı şer'iyeyi bütün bütün zâhirden menedip her birini bu ahkâmdan murad bâtınca başka birşeydir, diyerek cemî ahkâm-ı şer'iyeyi ala tarîki't-te'vil inkâr eyleyip ve Fazlı Hurûfî'nin ulûhiyetine zâhib³⁰³ olmuştur.

Zîra kitabında Allah Celle Âzîmetehu Hazretlerine ve sıfât-ı kâmilelerine delalet eder asla bir kelime bulunmayıp, min evvelihî ve âhirihi kitapta Hz. Âdem'in ulûhiyeti ve mescûd-u melâike olması, hakikatullah olduğu cihetle ve ba'de Hz. Âdem ve Musa ve İsa (a.s) ve sâir enbiya-i îzam aleyhisselamin cümlesinin sûretinde görünen -hâşâ- Fazlı Hurûfî imiş ve onların zımnında³⁰⁴ gelmiş ve sekiz yüz tarihinde ayna (göze)

³⁰² İnce ve anlaşılması güç, dikkate muhtaç olan şeyler.

³⁰³ Bir fikre uyan, kapılan.

³⁰⁴ İçin, dolayısıyla.

zuhur etmiş -hâşâ sümme hâşâ- ulûhiyeti ezelde berkut³⁰⁵ ve yahut savttan (ses) ibaret olan bir kelime imiş sonra Fazlı Hurûfî'den ibaret olan Hz. Âdem'de tecsim eyleyip ayna (göze) zuhur etmiş. Ve mâlum ola ki, Lisân-ı Arabiyye'de hurûf-ı mebanî yirmi sekizdir. Kitapta (si) ile nakş eder [sayfa 34] ve Lisân-ı Fârisî'de hurûf-ı mebanî otuz iki demiş. Onu dahi (su) ile nakş eder ve Hz. Âdem'in Aleyhisselam'ın kâin bir yüzünde otuz iki, bir yüzünde yirmi sekiz harf yazılı demektir.

Ve insan insandan doğduğu vakitte iki kaşları ve dört kirpikleri ve hin-i bulduğundan sonra zuhur eden kılları ki iki yüzünde olan sakalın kılları iki hattın diğer tarafında olan kılları, iki de bıyıkları ve bir de alt dudağına mülâkî olan kılları ve bu yedi hat kıllara da -hututu ebiyye- tâbir eyleyip ne kadar Ahkâm-ı İlâhiyye ve ahbar-ı enbiya varsa cümlesi bu hudud-u erbaadan ibarettir, dedikleri beyan olunacaktır, İnşaallah.

“Fe'tebirû yâ uli'l-elbâb” Hz.Yusuf'un kıssasını nakledip demiş ki: “Ey Tâlib-u Kelime-i İlâhi ve Hakâyık-ı Nâ-mütânâhî, Hüdâkâllah tariki el-hak ve's-sevap. Yusuf kıssasının alındığı kelime ki (elif) (lam) (ra) sırrını bilmek gerek, ba'de (sonra) Yusuf'un ve Zeliha'nın hüsn ve cemalini müşahede edip hududlarına erişmek gerek ki onun ilmidir (elif-lam-ra) (kaf-ha-ya-ayn-sad) (ta-sin) (ha-mim) (gaf) (nun) huruf-u mukattaadır ki on dört kelimedir. Üç [sayfa 35] kelime dahi zımnındadır, on yedi harf olur ve zımnında olan üç harf bunlardır. (fe, dal, vav) elif den (fe) ve saaddan (dal) ve nundan (vav) olup gayrı mükerrer on yedi hurûf-ı muhkemat olur. On yedi salât-ı hazar bu on yedi muhkemat adedinde vâzolanmıştır. Ve on bir rekât salât-ı sefer bu on bir hurûf-u müteşâbihat adedince vazolanmıştır. Be, te, se, cim, ha, zel, ze, sad, da, ayn kelime olur ve (si) rekât-ı salât ve on bir kelime-i müteşâbihat dört kelime-i acemiyye ilhak eylesek pe, ge, çe, je'dir. On beş kelime olur. Salât-ı Cuma ki on beşdir. Bu on beş izasında vazolanmıştır. On yedi rekât salât-ı hazar ile on bir rekât salât-ı sefer (s) rekât olur (si) kelime-i Muhammediyye mukabilindedir. Ve on yedi hazar ile on beş salat-ı Cuma (su) rekât olur. Sırr-ı kelime-i âdemiyye mukabilindedir. Ve (su) rekât namazda (su) kez seb'al-mesânî ki Fatihatü'l-Kitap'tır. Okunmak gerektir. Züleyha vechinde hatt-ı istiva ile kamerin on dört gecesi gibi lâyh ve tâbândır.³⁰⁶ Ol Züleyha vechindeki

³⁰⁵ Kısa, put.

³⁰⁶ Işıklı, parlak.

hududu oku ki Fâtiha'dır. Ve Ümmü'l-Kitap'tır. Bâ'de (sonra) Îzân-ı Yusuf'un had ve haline müteveccih ol ki âşık-ı hakiki olasın ve habib-i İlâhi'den (ene emlah³⁰⁷) hitabını [sayfa 36] işit ve bu *Işknâme*'nin mehri (elif,lam,ra) dır ki zikrettik kinayettir ve on dört ilm-i vech-i Züleyha'dan ve vech-i Âdem'den ve Vech-i Havva'dan ve iki cihan sahib-i cemallerinin vechinden inneke sırrına ermeyen Yusuf ve Züleyha'nın hüsn-ü cemâllerini müşahede edemez." (intihâ³⁰⁸ hezeyanı³⁰⁹)"

Cevaben Reddi

Malum ola ki cümle Ashab-ı Rasûlullah ki, Hulefa-i Râşidin yani Cehâr-ı Yâr-i Güzin ve sâir Ashab-ı Rasûlullah ve Evlâd-ı Rasûlullah ve cümle müfessirini izam ve meşayih-i kiram kaddesenellahu ervahihim kâffeten ittifak etmişler ki evâil-i suver-i Kur'âniyye'de olan (elif,lam,ra) (ha,mim) (kâf,ha,ya,ayn,sâd) gibi huruf-u mukattaa, müteşâbihat ve sairî muhkemattır. Ve bu müteşâbihatın te'vili hakkında (errahmânu ale'l-arşi's-teva) gibi bazı âyet-i kerîmeler (ve ma ya'lemu te'vîlehu illallah)'da vakfeyleyip te'vilini Hakka tafviz eyleyerek Allah-u Teâlâ ile Rasul beyninde (arasında) bir esrar-ı ilâhiyyedir, dediler, mana vermediler.

Müteahhirîne göre derler ki, bazı fırak-ı dâlle zuhur eyleyip müteşâbihata türlü türlü mana vererek dinde fesat eylediler. Ulema-i Kiram müteşâbihata bazı mana-yı latîfeler beyan ederek [sayfa 37] hakikat budur deyip kat' etmeyip (kestirip atmayıp) Cenab-ı Hakka tafviz eyleyip (ve'r-râsihune fi'l-ilmî) âyet-i kerimesine atf ile kıraatı caiz olduğundan atfeylediler.

İmdi *Câvidân*'ın mezkûr olan ibaresinde birinci küfrü; müteşâbihata muhkem deyip kat' etmesiyle (men fessera'l-Kur'âne birra'yihî fekad kefera) ma sadegna mazhar olup cümle Ashâb-ı Kirâm ve müfessirini izam ve meşayihî kirama muhalif olarak Kur'ân-ı Kerîm'i rüya ile tefsir etmesi.

İkincisi; zîrde (ileride) beyan olunacaktır ki; *Câvidân*'ın te'vilatına iman ve itikat etmeyen ehl-i dalalet ve ehl-i küfürdür, diye Hz. Ali içinde olarak ashabı ve cümle ehl-i imanı tekfir etmesi. Zira ümmet-i Muhammed'den hiç kimse müteşâbihata muhkem demedi.

³⁰⁷ Son derece güzel.

³⁰⁸ Nihayet bulma, sona erme, bitme.

³⁰⁹ Saçma sapan konuşma.

Üçüncüsü; ittifağân aşk-ı hakiki ve âlemi halagdan (yaratılıştan) hikmetullah-ı Teâlâ'yı marifet ve muhabbet ve âşık olmak iken bu herif Yusuf ve Züleyha cemâlin tasavvur eyleyip onlara âşık olmaktadır, dedi. Ve Yusuf'tan muradı, zîrde (ileride) fehm olunan ibarelerinden Yusuf dahi Fazlı Hurûfi'den ibarettir.

Dördüncüsü; Sûre-i Yusuf'da olan âyet-i kerîmelerin cümlesi Hz. Âdem'in vechinde olan hudud-u seb'a ve yirmi sekiz elif-ba harflerinden [sayfa 38] ibarettir.

Gaflet olunmaya ki bunun ibaresinde zikrettiği Salât-ı Sefer, Salât-ı Hazar ve Salât-ı Cuma'dan muradı, bizim kıldığımız namazı tasdik değildir. Zira farzı sayıyorsa Cuma'nın farzı iki, eğer sünnetleri de sayıyorsa yine on beşe bâliğ olmadığından (ulaşmadığından) maada Salât-ı Hazar'ın sünnetleri kırkı tecavüz eder. Ve bu taife-i Bektaşîyan daima kıldığımız namazı münker ve müstehzi oldukları, hatta 1288 tarihinde Selanik meşayihî tarafından küllen mahzar³¹⁰ ve mazbata³¹¹ mucibince Bab-ı Âli tarafından tahkikten sonra geçen sene te'ddiblerine³¹² mübaşeret³¹³ ettikleri keyfiyet dahi bu müddeâya³¹⁴ şâhid olup inkâra mecalleri olmadığı için biibareti bu risaleye derci tensip³¹⁵ olunmuştur.

Sûret-i³¹⁶ Mazbata³¹⁷

Selânik'te surun haricinde vâki (Gül Baba) nâm-ı mahalde nur ve zekvânı vâki olan havadisât-ı acibe ve garibedir. Yedi sekiz aydan beri Selanik'te ikamet etmekte bulunan tarik-i Bektaşîyye'den -Zülfükar Baba- namlı kimse hayliden hayli (epeyce) rical³¹⁸ ve nisanîni (kadınları) kendine bend ve teshirle³¹⁹ dinlerinden çıkararak külliyyen şer'i şerîfe muhalif enva' (çeşitli) harekât-ı nâ-hem-vâreleri³²⁰ âlemde [sayfa 39] tevâtür³²¹ ve işitilmekte olduğu ve icrây-ı dalaletleri ki herkesin malumları olmuş ise de hafî (gizli) olduğundan bu âna değin sükût olunmuştu. İş bu nur ve zekvânı bi'l-cümle

³¹⁰ Hazır olma.

³¹¹ Kararname, tutanak.

³¹² Edebini takınma, edepli davranma.

³¹³ Bir işe başlama, girişme.

³¹⁴ İddia eden, davacı, inatçı.

³¹⁵ Münasip görme, uygun bulma.

³¹⁶ Biçim, görünüş, tarz, yol, gidiş.

³¹⁷ Karanâme, tutanak.

³¹⁸ Erkekler.

³¹⁹ Zapt ve istilâ etme, ele geçirme.

³²⁰ Uygunsuz, eğri.

³²¹ Bir haberin ağızdan ağıza yayılarak dolaşması.

avânesi bulunan rical ve nisvânı (erkekler ve kadınları) toplayıp (Gül Baba) namlı mahalle çıkarmış, rical ve nisvânı (erkek ve kadınları), bir mahalde açıkta olarak işretiyle, içlerinden bazısı şu dağları ben yarattım. Diğeri dahi şu çınar ağacına emretmiş olsam bana secde eder. Diğeri dahi şu mevtalara ben emretmiş olsam cümlesi kalkarlar, diye her biri bir türlü davay-ı ulûhiyet iddia ederek türlü türlü kelimât-ı küfriyye söyleyerek ba'de (sonra) telgraf muhaberecilerinden Rıza Efendi ayak üzere kalkarak mele-i³²² nasda bağırıp “Muhammed’in âşıkı kimse gelsin” deyince, içlerinden birisi önüne elmiş merkum tekbir ile üzerine binmiş bir eline şarap şişesini ve bir eline dahi kadeh alıp kendi hem-mezhepleri olan nisâlâr (kadınlar) içine gidip tekbir ile şarap dağıtmaya başlayarak hepsine şarap içirmiş sonra yine erkekler tarafına gelip merkepten inmiş yine nida edip namaz kılalım demiş. Cümlesi kalkıp hilâf-ı kibleye müteveccih olup babaları merkum Zülfükar imam olup cümlesi ona iktidâ etmişler, namaz içinde [sayfa 40] kıraatları; namaz yalandır, ben namazı münkerim, diğeri ben namaz kılmam diye bağırarak secdeye vardıklarında merkum babaları bir ayağıyla bir elini yukarıya kaldırıp minvâl-i meşruh³²³ üzere bir namaz kılmışlar ba'dehu (sonra) merkum Rıza Efendi iki nefer (nefr) kendi zevce-i menkûhalarını³²⁴ çıplak olarak ellerinden tutup karşılarında seyirci bulunan Sünnilerden Sami Bey'in huzuruna gelip; Ey beyim, gördün mü bizim tarikimiz ne güzeldir ve laubâli ve muhabbetli tarikdir, sen dahi dâhil olsan ne âlâdır. Öyle karşıdan mahrum olacağına dâhil olmuş olsan bizimle mea (beraber) zevk ve safa ederdin” dedi. Taife-i merkuma rical ve nisvânı (erkekler ve kadınları) kalkıp karşılarında hisar içinde oturan birtakım ehl-i ırz ve Sünnî hatunların üzerine hücum ederek işbu nevr ve zekûni “bu mahalleler bizimidir, siz mâdem ki bizimle karışmazsınız bunda ne ararsınız” deyip, feracerini çıkarmaya ibram³²⁵ ve ilhah³²⁶ etmişler. Biçare hatunlar feryat ve figân ederek “imân-ı can kurtaran yok mu” diyerek ağlaşmaya başlamışlar. Sünnîlerden bulunan çend³²⁷ nefer kimseler men'ine (durdurmaya) her ne kadar çabalamışlar ise de taife-i merkumun ricali (erkekleri) külliyetli olduğundan

³²² Dolu olma, doluluk, halk, kalabalık.

³²³ Şerh olunmuş, açıklanmış.

³²⁴ Nikâhlı kadın.

³²⁵ İsrar etme, zorlama.

³²⁶ Üzerine düşme, direnme, zorlama.

³²⁷ Birkaç.

mümkün olmayıp nihayet kal'ada³²⁸ mukim³²⁹ topçu asakir-i şahane-i [sayfa 41] neferâtından dâtından hayli asker gelip merkuamları dağıtıp fesadı bastırmışlar. Bu keyfiyet ise dünyada olmamış ve kimsenin sem'i (kulağı) işitmemiş. Bir dinsizlik olup bu dereceye kadar Din-i Ahmediyye'yi tahkir ve istihza ve âlemin muhderat-ı hatunlarına etmiş oldukları hiçbir milletin kabul etmeyeceği bir madde olup ve bu keyfiyet hükümce dahi sübut bulmuş iken taife-i merkumeden mektupçu vekili bulunan Mustafa Bey'in hatırı için vilâyet valisinin icraat-ı mecaziyyelerine kıyam etmemesi ve hiç nazarıyla bakıp Rum ili ve Selanik gazetelerinde başka kalıba dökülerek hilaf-ı vukuğ tab ve neşrolması âmme-i ahaliyyenin hüzn ve nefretini mucib olduğundan başka taife-i merkume ekseri Arnavut ve eşkıya mekûlesi olup ileride yine hâli durmayarak bu mekûle fezahat olacağı âşikar olduğundan ahâli-i Selanik hayrette olup şu beliyenin def'i hususunda himem-i³³⁰ celile-i³³¹ ulu'l-emre muhtaç olmuştur.

İşbu *Câvidân*'ın bâb-ı sânisinde Hz. İsa (a.s)'nın nüzûlü hakkında ve Hz. Mehdi'nin hurûcu hakkında ve livâü'l-hamd hakkında vârid olan hadis-i şerîfeyi [sayfa 42] mea'l-galat nakleyedikten sonra ve İsa (a.s) gittiğinde yazmış ki dedi: "Yine âhir zaman peygamberinin ümmeti sûretinde gelirim ve livâü'l-hamd ki, Muhammed'in alemidir, getirip mehdi namında zuhûr ederim ve Muhammed'in kiblesine teveccüh edip, namaz kılarım ve şeriatın hakikatini ve Kur'ân'ın manasını iş'ar ederim ve İsa'dan sonra altı yüzyıl geçti âhir zaman peygamberi Muhammed (a.s) zuhûra geldi ve devr-i kamerin yüz yılı geçip dokuz yüzyılı kalmıştı; dedi. Ve İsa (a.s)'nın haber verdiği Faraklıd-i Âzâm benim. Ve İsa (a.s) benden sonra yine gelir ve kibleme namaz kılar ve kibleme ilmimi getirir ki ol ilmin elli şikkası (bölümü) var ve özünü bin yıllık yol dikilidir. Ve kabzası ak gümüştedir ve başı kızıl yakuttandır ve üç zaviyesi vardır. Bir zaviyesi maşriktedir ve bir zaviyesi mağriptedir ve bir zaviyesi vasat-ı dünyada (dünyanın ortasında) olsa gerektir. Ve zaviyelerin birinde "Bismillahirrahmanirrahim" ve birinde "Fâtihatü'l-Kitap" ve birinde "Lâilâhe illallah Muhammedün Rasûlullah" yazılmıştır. Ve ol alemler ile yetmiş bin alem dahi gelir yine halayık iki fırka oldular bir

³²⁸ Kale, hisar.

³²⁹ İkamet eden, oturan.

³³⁰ Gayretler, çalışmalar, yüksek iradeler.

³³¹ Büyük, ulu.

fırkası tasdik etti mü'min oldu ve bir fırkası tekzib etti ki sen değilsen ol geri gelse gerektir, deyip kâfir oldular.

[sayfa 43] Ve Muhammed (a.s) ki, dünyadan nakletti sekiz yüz yılından sonra İsa ki sâhib-i te'vil idi, Muhammed'in kavli üzere asumandan geldi ve beyan-ı hakâyık etti, cemî diller bir oldu, âlem adlullah doldu, Muhammed'in ilmini getirdi, dedi. Ol Muhammed'in dediği İsa benim, sahib-i zamanım ve mehdîyim yine halayık iki fırka oldu; bir fırkası tasdik etti fırkay-ı nâciye oldu, bir fırkası tekzib eyledi ehl-i nâr oldu ve deccalin askerinden oldu.

Neûzu billah min zâlike'l-itikat, bu itikattan sonra İsa (a.s) gökten iner demeden murad, garra-i Fazlı idi ki âlem-i bâtında zuhûra geldi. Otuz üç yaşında inmeden murâd, sâhib-i te'vilde otuz üç yaşında ilm-i te'vil-i keşf olduğudur. "Ak minareye indi" demeden murad, vücûd-u Âdemdir. -Tavlen sittune ziraan fi's-semâi- (su ve su) kelimededen kinayettir ki altmış olur, âlem-i vücutta mevcuttur. Ve elleri melâike kanadında olmadan murad, on hurûf-u mukattâdan kinâyettir ki ellerinde ispat eyledi. Ve kara alemden (bayrak) murad, Horasan cânibinden zuhur etse gerektir. İlmi te'vil ettiği Horasan cânibinden zuhur buldu. Rasulullah (s.a.v) buyurdu ki: "İlim bir ağaçtır, onun [sayfa 44] aslı Mekke'dir ve onun dalı Horasan'dır." Aslı, tenzil ettiği Mekke'den zuhur etti ve dalı te'vil ettiği Horasan cânibinden zuhur etti ve ilmin elli bölümünden murad 28 huruf gibi 22 noktasıyla elli olur. Ve Muhammed'in ilmi, Kur'an'dır ki, 28 huruftan mürekkeptir. Her kim bu 28 kelimeyi kendi vücudunda ve cemî kâinatta gösterse Mehdi olur. Muhammed ilmini evvel getirmiştir. Ve âlemi had³³² ve adlullah doldurmuştur. Adlullah dolmaktan murâd, hatt-ı istiva sırrını Âdem'de ve hayvanda ve nebatta ve cemadatta³³³ ve arzda ve semada ve cemî ziraatta gösterip zuhur buldurmaktadır.

Yani mutlak hak bilinmediği, zulmettiği, kâinatı tutmuş idi. İstiva sırrı ki bilindi Hak bâtıdan seçildi, âlem adlullah ile doldu. Ve ilmin başı kızıl yakuttan olur demekten murâd; yani cemî yakutlara feyz veren âsumandır. Ulvîdir pes âsuman bi'l-kuvve

³³² Padişah yazısı, ferman, buyruk.

³³³ Taş gibi cansız şeyler.

yakuttur. Ve üç zevayasının³³⁴ biri meşrikte olduğundan murad, meşriki Âdem'in sağ canibidir. Ve mağrib sol cânibidir.

Muhammed (AS) saçını iki bölük eyleyip her birini bir cânibe saldı ve her bir cânibinde bir zaviye eyledi ve bir zaviyesi vasat-ı dünya olmadan murad; havanın [sayfa 45] zaviyesi hatt-ı istivada vâki olduğundan ve zaviyesinin birinde (bismillahirrahmanirrahim) yazılmasından murad budur ki bismillah olur. Elif batnında fi ve nun batnında vav olup on dört kelimeye ilhak eylesen on altı olur. Vech-i Âdem'in bir tarafında istiva ile on altı kinayet-i ilahiye onun adedince vaki olduğudur. Ve bir zaviyesinde Fatihatü'l-Kitap yazılmadan murad, Fâtihatü'l-Kitap yirmi bir huruftan mürekkeptir. Vech-i Havva'da yirmi bir satır mestur olduğudur ve bir zaviyesinde "Lâilâhe illallah, Muhammedün rasûlullah" mestur olmadan murad, "Lâilâhe illallah" on dört kelimedir, "Muhammedun rasulullah" on dört kelimedir. Vech-i Âdem'in her tarafında hâl ve mahâl on dört olduğudur ki "Lâilâhe illallah"ın on dört kelimesi mukabilinde vâkî olmuştur. İki tarafı (si) olur. (Si) kelime-i ilahiye mukabilinde. Vesselam. (inteha hezeyan)

Redden Cevabı

İmdi şu ibaresinde vaki olan küfriyatı: Evvelen (1. olarak): Hz. İsa (a.s) olup, kendisini makamı nübüvete koymasını.

Saniyen (2. olarak): Hz. Fahr-i Kâinat Aleyhi Ekmeli't-Tahiyyat Efendimiz iftihar³³⁵ olmayıp belki tahdis-i³³⁶ nimet olarak cümle enbiyayı izamdan efdâl olarak efdâl-i mümtaz olmasına ecille-i³³⁷ edilleden³³⁸ ma'dud olup rûz-i cezâda i'tâ³³⁹ [sayfa 46] olunacak liva-i hamd-i şerîfi inkâr ederek Fazlı Hurûfi'den ibarettir demesi.

Salisen (3. olarak); bir şeyden maksat asl-ı semere (fayda) olduğundan Kur'ân-ı Kerîm hemen tenzildir, semeresi (faydası) Fazlı Hurûfi'nin *Câvidânî*'dir, demesidir.

³³⁴ Zâviyeler, köşeler, bucaklar, küçük tekkeler.

³³⁵ Övünme, şeref, şan.

³³⁶ Söyleme, anlatma.

³³⁷ Bilgi, fazilet, rütbe itibariyle büyük olanlar.

³³⁸ İşaretler, kılavuzlar, rehberler.

³³⁹ Verme, verilme.

Rabian (4. olarak); bismelenin manası, İsmu'l-lah ile teberrük olmayıp za'm-ı³⁴⁰ bâtıllarınca Fazlı Hurûfi'den ibaret olan Âdem ve Havva'nın yüzündeki yani kaş ve göz ve kirpikten ibaret olması.

Hamisen (5. olarak); Kelime-i Tevhid'in mana-yı şerifi, ulûhiyet ve ma'budiyeti ma'adâdan³⁴¹ nefi³⁴² ile Cenab-ı Hakka hasr ve isbat iken Âdem'in yüzündeki hudud ki kaş ve kirpik ve bıyıklardan ibarettir demesi.

Sadisen (6. olarak); bu Fazlı Hurûfi, Acemistan'ın baldırı çıplağı iken İsa Mehdi olup 800 tarihinde ba's olunup tasdik eden mü'min, tasdik etmeyen Deccalin askerinden ehl-i nâr kâfir oldu demesi ki bu hususda Fazlı Hurûfi'nin mezkûr olan hezeyanları.

Rasûlü Ekrem Efendimiz zamanından beri gerek Ashâb-ı Rasulullah ve gerek evlâd-ı Rasûlullah olan gerek cem'i ümmet-i Rasulullah'dan tasdik etmediğinden cümle ümmeti Muhammed'i tekfir eyleyen bu kâfirin acaba bunları ehli kiblede addedip belki ehl-i tarikdir diyerek kelimelerini te'vil [sayfa 47] eden hainler hangi küfrü te'vil edebileceklerdir. Neuzü billah, hasbunallah ve ni'me'l-vekil.

Câvidân'ın bâb-ı sanisinde (2. bölümünde) Mîrâc-ı Şerif hakkında varid olan ahbâr-ı sahihayı tâbir ve taglîl³⁴³ ettikten sonra vâki olan cemî Kur'an'da ve ehâdiste gelen ahbâr sahihdir ama hakikat-i te'viline erişip bilmek gerekir. Zâlîke (bu) Fazlullah -Vallahi zü'l-fadlil azîm- ve Hz. Muhammed Sidre-i Münteha'ya varıp dört nehir gördü. Murad iki zâhir, iki bâtın. Sidre-i Münteha'dan murad; vücud-u Âdem'dir. Dört nehirden murad; iki burun ve iki mahaldir. Evvela elli vakit namaz farz olmadan murad, Âdem'in yüzünde olan yirmi sekiz elif-ba harfleri ki yirmi, noktaları ile elli olur. Âdem'in vechini müşahede etmektir. Lailahe illallah'dan murad vechi Âdem'dir. Âdem'in vechini müşahede etmektir. Muahhiran (sonra) namazın beş vakte karar eylediği İsmu'l-lah adedince ki Allah beş harftir. Ve bundan dahi murad vechi Âdemi müşahede etmektir. Muhammed (a.s) Hak Teâla'yı emred (genç) sûretinde müşâhede eylediği emred kabul ettiği yedi hattı müşahede etmektir ki lebenden³⁴⁴ murad, su kadar

³⁴⁰ Bâtil zan, boş inanç, şüphe.

³⁴¹ Başka, gayrı.

³⁴² Sürme, sürgün etme, uzaklaştırma.

³⁴³ Yanlışlığını çıkarma, yanılma.

³⁴⁴ Süt.

ibtiday-ı fıtratta yedi hattı sûd³⁴⁵ ile [sayfa 48] zuhura geldi. (Hiye'l-kıt'atü'l-lefî enbet aleyha ve fidratallahî'l-lefî fetarannâse aleyha) yani Kitâb-ı İlâhî üzerine der cemi-i eşya (la tebdile li halgillah), ve Tavaf-ı Kâbe'den murad, vech-i Âdem'i müşahede olunmaktır ki yedişer vâki olmuştur. Yedi kudüm ve yedi veda' sünnettir. Ve yedi hac ve yedi umre farzdır. (Si) olursa (si) hatt-ı siyah ve beyaz Âdem mukabilindedir.

Cevâben Reddi

Şimdi bu bâbda olan küfriyâtı evvela Fahr-i Kâinat (S.A.V.) Efendimiz'in Leyle-i Mirâc'da gördüğü acaibat-ı melekût ve semâvâtı ve Sidretü'l- Münteha'yı inkâr eyleyip cümlesinden murad Âdem'in vechinde yazılı olan Hudud'u Seb'a, ebîhe ve ümmiye yani kaş ve göz ve kirpik ve sakal altında olan kılları müşahede etmiş, onlardan ibaret imiş.

Ve Sidretü'l-Münteha'dan murad, suret-i Âdem'de görünen Fazlı Hurûfi'nin burnunun delikleri imiş ve namazdan ve erkân-ı salattan ve erkân-ı hacdan da murad, yine o vech-i Âdem'de olan yirmi sekiz veyahut otuz iki elif-ba harfleri ve hudut tabir ettiği yüzde olan kılları müşahede etmek imiş. [sayfa 49] Ve ikinci küfrü, Cenab-ı Hakk'ı sûret-i emredde müşahede hususunu zâhirine hamlederek Âdetullah-i Teâla'yı emred sûretinde yani sakalsız ve bıyiksız hudud-u ebîhe olmayıp, hudud-u ümmiye tâbir ettiği kaş ve göz ve kirpik ve saçları ile görmüş ve bundan ibâret imiş ki yine bu Mirâç haberlerinden murad, cümlesi, haşa Fazlı Hurûfi'yi müşahede etmek anlaşılıyor. Ey müteevvelin! Bu küfürleri nasıl te'vil edeceksiniz ve bu bâb-ı salisede bazı çok küfürler var ise de kısaca beyan eyledik. Ve *Câvidân*'ın bâb-ı rabiinde yazmış ki: 4. Bab: Kademü'l-Kur'an, kâle Rasûlullah (el-Kur'an, kelâmullah, gayrı mahlûk. Men kâle mahlûkun fe katelû, kâle feinnehu kâfirun bi'l-lâhi'l-azîm.) eğer sâil sual etse ki; Kelâm-ı İlâhî yirmi sekiz kelimedir. Dört kelime-i Acemiyye ile (su) olur. Ne veçhile gayrı mahlûk olur. Zahiren görünen dûde³⁴⁶ ve siyâhdır ve kâtip onu ihdas edip suret-e kor, cevap oldur ki evvelâ ol dûde ve siyâhî ki ve azap ve hâk ve ateş ve bâdden mürekkeptir. Ve âb ve hâk ve ateş ve bâd-ı hûd mazhar kelimedir ve dördü ki müteharrik ola elbette ondan kelime zuhur eder ve kâtip yazdığı (su) kelime ki şekil

³⁴⁵ Fayda, kâr, kazanç, sevdalar, siyahlık, karalık.

³⁴⁶ İs.

[sayfa 50] manası vardır. Âlem-i nâsuttur.³⁴⁷ Ol (su) kelimenin mazharıdır ki, gayr-ı mer’i³⁴⁸dir ve mahsusdur hey’et³⁴⁹ ve şekilden müberradır,³⁵⁰ âlemi lâhutur.³⁵¹

Mesela, kelime ki telaffuzdandır. Gayri mer’idir. Hemîn³⁵² ki kitabta geldi şekil ve sûret hâsıl eder. Ve dûde ve siyahî bilkuvve kelime-i ilâhîdir. Ve ismi hud ayn-ı müsemmâdır ve kelime-i gayri mer’i ve mahsustur. Ve dûde ve siyahî ki çar-ı unsurdan gider kelimeye mübeddel³⁵³ olduğu cihetten gayri mer’i ve mahsustur. Gayri mahlûk olmak lâzım gelir. (İnteha-yi küfriyane.)

Cevaben Reddi

İmdi malum ola ki bir âdem hâdimine (hizmetçisine) emretse ki elma getir. Evvela ol Âdem bu kelamı kalp ve zihninde tertip eder ve ba’de (sonra) lafızla emreder. Şimdi bu lafzın manası, ol kırmızı elmayı getirmek, buna manayı evvel tesmiye kılınır. Ve kalbinde tertib ettiği, mana-yı sâni ve kelâm-ı nefsi tâbir olunur. Zira Arab der ki: “İnne’l kelâm le fil-fuâd ve innemâ ceale’l-lisâne aleyhi delîlâ.”

“Ehl-i Sünnet indinde Kur’an kadîmdir” dediklerinden murad, Cenab-ı Hakkın, Zat-ı Mukaddesi ile kâim olan kelâm-ı nefsidir. Ve kelâm-ı lafızıyla, mana-yı ulâ ittifâken hâdisdir. Zira (Fe evgıdlî ya Hâmânu ale’d-dîni fec’al-lî sarhan leallî...Kasas 38) âyet-i kerimesinde olan (Hâman) lafzının manayı ulâsı, Firavun’un [sayfa 51] veziri olan şahıs hâdis olduğunda şüphe var mıdır? Ve “Mu’tezile indinde Kelâmullah hâdisdir” dediklerinden muradları, kelâm lafızıyla mana-yı evvelidir. Bu habîsin “Kelâm-ı İlahi kadimdir” demekten muradı, kitabın yazdığı nakış ilk elfâz-ı hurûftan ibarettir. Hâlbuki nakşa bir kimse “kadimdir” demedi.

Hâsılı bu herifin “Kur’ân-ı Kerîm kadimdir” demeden muradı, Fazlı Hurûfi’nin vechindeki olan hudud ve vücudunda olan mufassallara kıdem davası ediyor. Zira Kur’ân-ı ikiye taksim eyleyip bir kısmı Kelâm-ı Sâmid, bir kısmı Kelâm-ı Nâtık ki Fazlı Hurûfi’nin vücudundan ibaret, bir kısmı Kelâm-ı Sâmid ki elfâz-ı hurûfdan ve hîn-i

³⁴⁷ İnsanlık, insanlık câması, mahlûkiyet.

³⁴⁸ Gözle görülmez.

³⁴⁹ Şekil, suret, görünüş.

³⁵⁰ Temize çıkmış, aklanmış.

³⁵¹ Ulûhiyyet âlemi.

³⁵² Bu bile, tıpkı bu, çok.

³⁵³ Tebdil edilmiş, değişmiş, değiştirici.

Kur'ân'da (okuduğunda) hâsıl olan esvattan ibaret olup bu ise küfr-ü sarîh olduğundan şek var mı?

Ve *Câvidân*'da bu bâbda yine demiş ki; “Kur'ân dahi hakikatte Fazl-ı İlahî'den ibaret olan Âdem'in vücudundan ibarettir.”

Kur'ân'ın zâhiri için yedi bâtın vardır. Batn-ı evvel, vechi Âdem'de olan on dört hattın ibarettir ki, ma sebakta (geçmişte) zikrolundu. Bu on dört hattın altısı ile beraber yirmi sekiz kelime-i Muhammediyye olur ki Nur-u illîden kinâyettir.

Batn-ı sâni olan dört hattın her biri çar (dört) unsurdan [sayfa 52] mürekkebdir ki her birinde yirmi sekiz elif-ba harfi müşahade olunur.

Batn-ı sâlis; başta olan hatt-ı istiva dediği iki bölüğün ara yerinden ibaret ve burada birçok âyetler okuyup bunların manası nezu billah cümlesi başda olan hattın ibarettir.

Batn-ı rabi'i; lisan-ı farisîde olan otuz iki hurûf-u hecadan ibarettir.

Batn-ı hamis; nutk-u âdemden ibaret, batn-ı sâdisi on altı hattır ki vechin (yüzün) iki tarafında zâhir olur.

Evvela başının orta yeri olan hatt-ı istiva ile cephenin bir tarafı bir hattı ve kaşıyla üst kirpik araları bir hat, cümle sekiz hat olur. Vechin ol canibi af dahi bu hesap üzere sekiz hat, ikisi on altı olur. Af hat ve on altı da kara hat otuz iki hat olur. Kelime-i Âdem mukabilinde ki yani otuz iki huruf-u heca mukabilinde yani Huruf-u Farisiyye batn-ı sâbiğ bu on altı hattın her sekizin anasına darb etsen her sekizde otuz iki harf müşahade olunmaktadır.

Cevâben Reddi

Peh peh ne güzel cevâhir.

Ve bu bâbda nice nice âyet-i kerîmeleri zahirinden çıkarıp cümlesini baştaki hatta hamlederek tahrif-i âyet etmesi.

[sayfa 53] Sâniyen, Kur'ân-ı Kerîm'in zâhir ve bâtının cümlesi bile Âdem'in yüzündeki hatlar ve yüzünde yazılan otuz iki elif-ba harfleri ki nasıl Âdem'in yüzüne yazılmış orası malum değildir.

Hâsılı bu herifin davası, kendinden gayrı ilah olmayıp ve Âdem sûretinde görünen Fazlı Hurufi olduğundan ne kadar ahkâm-ı ilahiyye var ise cümlesinden murad, Fazlı Hurufi'nin yüzündeki kılları güya yirmi sekiz harf yazılmış ondan ibaret (fe'tebirû

ya ulu'l-elbâb) ve yine *Câvidân*'da demiştir ki; Kur'ân-ı Kerîm'in kelâm-ı sâmidî yirmi sekiz harften mürekkeptir. Evvel harfî -elif-tir, zâhiren elifin manası kitabet demektir. Bu takdirce batn-ı evvel elif'tir, batn-ı sâni elif'in mefuzudur³⁵⁴ ki elif üç harfinden ibarettir (elif) ve (lam) ve (fe) dir. Elif, Allah'tandır. Lam, latifedendir. Fe, Fazlı'dandır.

Batn-ı sâlis; elif'i anasıra darp etmektir. Batn-ı rabiğ; elif ki üç harftir. Hesap cümlede yüz on iki olur. Bir mektûbisi (yazılması) ile ki dört kere yüz yirmi sekiz olur, vech-i Âdem'i müşahede etmektir.

Batn-ı hâmis; elif ki dört kere yirmi sekiz adettir. Vech-i Âdem'de mestur olan yirmi sekiz hat onun mukâbilindedir.

Batn-ı sâdis; [sayfa 54] elif ki hesabı cümlede yüz on birdir. Üç dahi mefuzisi yüz on dört olur. Kur'ân'ın sûreleri adedindedir.

Batn-ı sâbî; elif ki yüz on dört adettir. Yüzü Tevrat'ta vaki olan Hz. Musa'nın hamiiyesinin tînâbı adedidir ki her canibinde elli tînâbı vardır (nun ve'l kalemi vema yesturun.) Vücut-u Âdem'den kinâyedir. Ve on dördü dahi vech-i Âdem'den kinâyedir.

Redden Cevâbı

Şu ibaresinde olan küfriyyatı zâhir oldu ki Kur'ân-ı Kerim'in zâhiri ve bâtını, Hz. Musa (a.s)'ın Tevrat'ının ahkâmı, cümlesi Âdem sûretinde görünen Fazlı Hurufi'nin yüzünde olan kıllardan ibaret ve yirmi sekiz Arabî ve otuz iki Farisî harflerini Fazlı Hurufi'nin yüzünde itibar etmiş. Neuzu billâhi Teâla. Ve yine *Câvidân*'da yazmış (altıncı bab) (Fi sırrı halki's-semavati vel ardi fi sitteti eyyamin innî eslemtü vechiye tebarakesmü rabbüke zül celali ve'l-ikram.) Mecmu' (bütün) eşya ve semâvât ve melaïke-i tair vesair cümlesi merkezi hakta daima secdededirler. Ve sücudlarına bais vech-i Âdem'dir. (Halekallahü Teâla Âdeme ala sûratihi ve ala sûratirrahman) ki [sayfa 55] Hak Teâla Âdem'i kendi sûreti üzere yarattı ve sûret-i Rahman'da yarattı. Ve Şebb-i Miraç'ta Hz. Rasul (S.A.V.) dahi Bari Teâla hazretlerine sûret-i Âdem'de genç sûretinde gördü. (O miraç gecesinde Rabbi'ni emred (genç) sûretinde gördü) Ki emredin (gencin) vechinde yedi satır mesturdur. (Vesia kürsiyyühüssemavati vel ard) Kürsi bir manada (su) dandan, Âdem'dir ve bir manada,

³⁵⁴ Telaffuz olunmuş, okunmuş, söylenmiş.

yedi kitab-ı ilahidir ki sıfatı emreddir (gençtir), (yese) ve su, kelimenin ilmidir. Semâvâtın ve arzın ve mecmu eşyanın zuhuru (su) kelimedendir. Pes bu mana ile yergök ve dükeli eşya, kürsî hakkındadır. Kürsî hakkında sağnımış olur.

Redden Cevâbı

Malum ola ki bu taifenin itikâdı *Câvidân*larda sarahaten ve zımnen ve mükerreran mustefad olan uluhiyyeti ezelde Lisan-ı Fârisî'de olan otuz iki harf ve Lisan-ı Arabiyye'de yirmi sekiz hurûf-i hecadan ibaretmiş diyerek tabir eder. Kâh ezelde berkut imiş diyerek tabir eder. Ve muahharan Fazlı Hurufî Âdem sûretinde zuhur eyleyip kendi yüzüne bacağına secde ettirmiş. Fazlı Hurufî'den başka ilah yok. İş bu itikadları malum olduysa. Şimdi bu [sayfa 56] sadisinde olan ibaresinde küfr-ü sarihinde birisi, cemi eşya Fazlı Hurufî'den ibaret olan Âdem'in vechine secde ederlermiş. Bu taifeye ehli kıbledendir diye kelimelerini te'vil eden ehli dalalet acaba bu küfr-ü sarihi nasıl te'vil ederler? İkinci küfrü: Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin Fazlı Hurufî sûretinde olması. Üçüncü küfrü: Aleyhissalatü Vesselam Efendimiz Leyle-i Miraç'ta Cenab-ı Allah'ı emred (genç) sûretinde müşahede etmiş ki Fazlı Hurufî'nin sakalsız ve bıyıksız halini yani hududu seb'a ki Fazlı Hurufî'nin kaşları ve kirpikleri ve başının tüylerini görmüş. Vay cahil vay kâfir.

Dördüncü küfrü: Kur'ân-ı Kerîm'de ne kadar rahmet ayeti varsa, muradı, vech-i Âdem'den ibaretmiş. Kürsî-i haktan murad Fazlı Hurufî'nin otuz iki dişleri imiş. Ve semâvât ve arzın ve cümle eşyanın zuhuru ve icadı ezelde ayn-ı ilahi olan otuz iki kelime-i Fârisî'den ibaretmiş. Yani elif ba harfleri sonra Fazlı Hurufî olarak Âdem sûretinde zuhura gelmiş. Maşallah ne acayip tahkikat ve garib tetkikat.

İş bu bâb da lâ yeud ve lâ yuhsî (sayısız) küfürleri ve isyanları tahrir eyleyip cümleden beri ola.

[sayfa 57] Namazda Mescid-i Aksa'ya teveccüh eyleyip muahhıran (sonra) Kâbe'ye teveccüh eylemesi, Beyt-i Mukaddes, Fazlı Hurufî'nin arkasıdır. Ol arkasına teveccüh etti.

Saniyen (ikinci olarak) gördü ki otuz iki ve yirmi sekiz elif-ba harfleri Âdem'in vechinde zahir olduğu için Âdem'den ibaret olan Fazlı Hurufî'nin vechine secde eyledi.

Ve yine demiş ki, ba'de (sonra) Musa dünyadan gidip yaptığı hamiyye, mürur-u zaman ile fena olup Davud peygamber (a.s) geldi. Hak Teâla emretti ki, hamiyye-i

Musa misali üzere ol, Mevzî'de bir ev yap ve yaptıkta öyle yap ki taşı taş üzere koydukta avazı çıksın. Kinayettir vücudu Âdem'den ve taştan avaz kelime kinayettir. Tahmîrden,³⁵⁵ yani Hak Teâlâ vücud-u Âdem'i tahmîr ettikte sadâ zuhur olmazdı. Evi tamam edip Hak'tan emrolundu ki halkı davetle eve girsinler ve eve dahil olmak sırrına ermektir.

Musa (a.s)'ın düzdüğü hamiyye, Davud'un yaptığı evin Beyt-i Mukaddes'in ve Kâbe'nin sırrına Fazlı Yezdan erişip keşfetti. Hamiyye-i Musa'nın elli tînâbın ve on bir şukkasın enînin³⁵⁶ ve uzunluğunun adedin kendi vücudunda gösterdi ve Hak Teâlâ Musa'ya hitap etti ki; [sayfa 58] kıyamette hamiyyeye nüzul edip on sekiz bin âleme hükmederim. Hamiyye-i hud fena buldu. Nüzûl etmekten murad, sırrına ermektir. Zuhûru Fazlı Hurufî'ye işaretler ki ol hamiyyenin sırrını vücudunda gösterdi. Ve (su) yani otuz iki haruf-u heca ile on sekiz bin âleme hükmetti. On sekiz bin âlemin vücudu (su) kelimedendir.(Su) kelimeye eren on sekiz bin âleme hükmeder. Vücudu, sırrına eren gördü, vücuda geldi. Ermeyen adem (yokluk) mertebesinde oldu.

Emiru'l-Mü'minin Ali Hazretleri'nden sual ettiler ki; Allah nedir? Bize beyan eyle. (nur-u...58. sayfa)

Nur, otuz iki kelimedir. Subh-u ezel, zuhûr-u Fazlı'dan kinayedir. Heya küllü ademât vücudun bilmeyenlerdir. Otuz iki kelimenin hakikati Hazreti Fazlı'dan zâhir oldu. Âlem, Âdem mertebisindeyken otuz iki kelimenin sırrına erişip zinde-i cavidan oldu. Hazreti Ali kendi idi ki sûreti Fazlı'dan göründü. (İnnellâhe bease Aliyyen mea külli nebiyyin sırran ve beasehu meiyeh cehran). Yeşraku, fiili muzâridir, istikbâle işaretler. (halekallahu'l-halka fî zulumatın sümme resmihi min nûrin fe men esabehu min zâlike'n-nûr ihteda ev men hataya dallehu) Ve kale [sayfa 59] Aleyhisselam (kim ki harferin sırrını bilmedi o dalalettedir ve dalalete sevkededendir.) Su kelimenin a'lamını ve vücudunda mutalaa ve müşahede ederler. Ol nuru kabul edip ilm-i taklidat-ı zulmaniyyeden halas oldular. (Vücuhun yevme izin nazırah. İla Rabbiha nazırah.) ehlinden olup (İnnel kitabel ebrara lefi illiyyin.) Kitaplarını ayrı gördüler. Vücutlarında mutalaa etmeyenler küfr-ü fücür ehlinden olup (İnnel kitabel fücari lefi siccin.) Kitaplarını siccîne ayar gördüler.

³⁵⁵ Yuğurma, mayalandırılma.

³⁵⁶ İnilti.

Redden Cevâbı

Kâfirin şu ibaresinde olan küfrü lâ yeud (pek çok) ise de cümleden beri Kâbe'ye teveccüh Fazlı Hurufi'nin yüzüne teveccühten ibaret olması.

Saniyen (ikinci); bu murdar herif Hz. Musa'nın hamiiyesinden ibaret olup on sekiz bin âlemin hâkimi Allah Teâla iken inkâr eyleyip on sekiz bin âleme hâkim olan Fazlı Hurufi imiş. Neuzu Billah sonra yine Neuzu Billah. Şimdi bu küfrü zâhir iken hangi mel'un bunu te'vil ile mukadder olur.

Üçüncü küfrü; Hz. Ali (R.A.)'dan sual ettiler ki; Allah nerede, bize beyan eyle? Onlar da cevap verdiler ki: “Subh-u ezelden ısrak eden nurdur. Ve o nur da Fazlı Hurufi'den ibaretmiş. Şimdi [sayfa 60] Fazlı Hurufi'nin ulûhiyetine kail olduğunu şimdi sarahaten beyan eyledi. Ey Allah'ın kulu şimdi bunun küfründe şüphe kaldı mı! Ta'dâd (biri birer söylemek) kabil midir!

Dördüncü küfrü; haşrı münker olan tenasühe kâil oldu. Zira Hz. Ali sûretinde görünen, Fazlı Hurufi kendisi imiş. Zira her bir peygamberin damnında hepsi Fazlı Hurufi'nin kendisi imiş. Ve malum ola ki taife-i Bektaşiyân haşrı inkâr eyleyip tenasühü kail oldukları insanlar arasında meşhur ve mütevâtirdir.

Letaifeden olarak Eslimiyye hanedanlarından bi mutemmit zat nakleyledi ki; beldemizde Bektaşî ayininde olan bir kimse beni çiftliğine davet eyleyip ben dahi davetine icabet eyledim ki çiftlik kapısında bir köpek sahib-i hanenin yüzüne bakarken sahib-i hane taş ile köpeği men eyledi. Latife olarak dedim ki; “bir sene mukaddem pederiniz vefat etmişti; bu hayvanın dikkatli bakışından zannıma göre pederiniz olmalıdır” dediğimde mezbur Bektaşî, bana da şüphe verdin diyerek köpeği çiftliğe alıp, pederi makamında hürmete başladı. Bu Bektaşî filân âdem oldu demeyip (belki kalıbı değiştirdi) deyip tenasühe daima mukırlardır.³⁵⁷

Letaifeden olarak, bundan [sayfa 61] 70-80 sene önce Bursa'da “Oyun Dede” namıyla bir meczub-u ilahi var imiş ki, hala Cami-i Kebir'in kible duvarına mattasıl (bitişik) merkad-ı³⁵⁸ mutahharası ziyaret olunur. Bu Oyun Dede Cami-i Kebir'de gezer iken Bektaşiyân'ın biri Camii Şerif'e girip:

“Hey gidi Cami, vaktiyle benim tarlam idi. Burada çift sürerdim.” dedikte,

³⁵⁷ İkrar olunmuş.

³⁵⁸ Kabir.

Oyun Dede, Bektaşyanın, mütenasihadan olduğunu derk edip demiş ki:

“Benim hatırıma geldi ben senin çift sürdüğün buzağı öküz idim, beni bildin mi?” dedikte:

Bektaşi: “Bildim fakat bir hâm ervah olmayasın diyerek söylemedim,” deyince, Oyun Dede, asayı çekmiş, başlamış Bektaşyanın başına beynine darbetmeye.

“Oyun Dede ne yapıyorsun?” denilince cevab eylemiş ki:

“Benim ayağım total, görüyorsunuz, ben öküz bulunduğum vakit bu âdem çift sürerken öndürü ile ayağımı kırdı, şimdi de ikrar eyledi kısas ediyorum” diye bir güzel ilzam eylemiş.

Ve diğer Bektaşi bir şahsa, sen vaktiyle horoz idin dedikte: “Be hey habıs! Horoz olsam, bari bir kere öttüğüm hatırıma gelmeli değil mi?” diye cevap vermiş.

Gelelim şimdi Fazlı Hurufi şu ibaresinde Bektaşilere tenasühü talim eylediğinde şüphe kalmadı.

[sayfa 62] 5. küfrü; Fazlı Hurufi'nin şu küfürlerini tasdik etmeyenleri tekfir eylediğinde haşa cümle Ashab-ı Kiram, Rasulullah ve evliyaullâh ve cemi mü'minini tekfir eylemesinden, bu mel'unun küfründe şüphe kalmadı.

Bu habisenin ulûhiyet davasına taaccübden (şaşırmaktan) ziyade tâbi olana taaccüb etmelidir (şaşırmalıdır).

Zira uluhiyyet davası iden şimdiye kadar 100-200 şahıs vuku bulmuştur. Lakin böyle Acemin baldırı çıplak, aç köpeğini Timur'un oğlu gebertip leş-i murdarını çarşı-pazar sürüklediği herife tâbi olanlara fevgal-gaye taaccüb olunur.

Ve yine *Câvidân*'ın 7. babında (velâ tegrabûs'salâte ve entüm sukâra hatta ta'lemu mâ tekûlûn) buyurur ki içkiliyken namaza yakın olmayın, tâki dediğinizi bilesiniz. Yani içki sarhoşluğu cehalettir. Ayılıp nutkunuz sırrına ermeyince kıldığınız namaz faidesizdir.

Cevaben Reddi

Şimdi bu bâbda dahi sarhoşluk hususunu müsekkirata (sarhoşluğa) nispet eyleyerek Fazlı Hurufi'nin yüzündeki olan hudud-u cehlden ibaret imiş.

Allah korusun

Ve yine *Câvidân*'ın bâb-ı sâmininde (8. Bâbında) yazmış ki: Dabbetü'l-Arz'ın keyfiyeti (bismillahirrahmanirrahim) ;

“Söylenen söz başlarına geleceği vakit de, onlar için yerden bir dabbe (canlı bir yaratık) çıkarırız ki onlara söyler”.

[sayfa 63] “Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, onun rızkı, Allah’a ait olmasın.”

Ey Tâlib-i esrar-ı ilahi ve hakayık-ı namütenahi!

Hak Teâlâ dâbbeyi nice yerde Kur’ân’da zikretmiştir. Nakledilir ki Dabbetü’l-Arz çıktığında Musa’nın asasını ve Süleyman’ın mührünü bile getirip gele ve asayı halkın eline basıp mü’mini kâfirden cüda eyleye ve çıktıkta harem yerinden yarılıp çıka. Kâbe ki makam-ı reisdır, bütün şehirlerin aslıdır. Baş dahi beden-i Âdem’in aslıdır. Evvela dâbbe Âdem’den kinâyettir. Ve harem yeri Âdem’den kinayedir. Ve yarıldığı hattı istivadan kinayedir. (ve iza vekaal kavlu aleyhim) su kelime se kelimedir.

Yani 32 ve 28 elif-ba harfleridir. Ve şöyledir ki su, se kelimenin a’lâmını vücudunda göstermektir. Ve asa başında olan, hattı istivadan kinâyettir.

Hâsılı bu sırrı bilen mü’min, bilmeyen kâfir olup ayrıldı.

Cevaben Reddi

Şimdi bu bâb dahi iki vecihle tekfir olunur. Evvela dâbbe olan âyet-i kerimedeki müfessirin-i izama hilaf kendi görüşüyle muradı Dabbetü’l-Arz’dır. Dabbetü’l-Arz [sayfa 64] da Fazlı Hurûfi’dır. Başında olan hatt-ı istiva, yüzünde olan hududundan ibarettir demekliği ve ikinci küfrü; Fazlı Hurûfi’nin Dabbetü’l-Arz olmasını ikrar etmeyenleri tekfir etmesi. Ve dokuzuncu bâbda Haccın esrarını beyan eyleyip ve Hacc-ı Şerîf’in farzını, vâcibini, sünnetini, tafsil eyleyerek demiştir ki bu mezkurattan³⁵⁹ murad nedir?

Evvela Kâbe vech-i Âdem’dır. Hane-i Hüdâ olduğu vechiledir. Ve Kâbe’ye teveccühten murâd, vech-i Âdem’e teveccüh etmektir. İlki; ihram giymek, biri yirmi sekiz kelime-i Muhammediyye ve otuz iki kelime-i Âdemiyye’den ibarettir. İhram iğne ile dikilmedi ki hudud-u vech-i Âdem’den kinayedir ki kalemi kudret ile yazılmış iğne ile dikilmemiş ve Hacer-i Esved’den murad Âdem sûretinde görünen Fazlı Hurûfi’nin yüzündeki yedi hattın ibarettir.

Velhasıl kelamı ihtisar etmeyelim. Haccın ne kadar erkânı var ise birer birer bu bâbda sayıp bunların cümlesinden murâd, Hz. İsmail (a.s)’in kurbanından murâd,

³⁵⁹ Anlatılanlardan.

mü'minlere müjdelenen cennetlerden murâd cümlesi Fazlı Hurûfi'nin -haşa- yüzündeki tüylerden ve başındaki hatt-ı istiva ve elif-ba harflerinden ve onun yüzüne secde etmekten ibaretmiş. Ve bu bâbda on-on beş [sayfa 65] defa küfrü zâhir olduğu, zikrolunan kitab-ı *Dalâletname*'ye müracaat edenlerin malumu olur. Ve yine *Câvidân*'ın onuncu bâbında yazmış ki; fi hakikat-i rahmete, Hak Teâlâ Kur'ân'a rahmet demiştir. Ve Tevrat'ta gelmiştir ki benim rahmetim cemî eşyaya erişmiş, rahmet otuz iki kelime-i Farîsiyye'nin ismidir ki ismiyet cihetinden âleme erişmiştir. Âlem ki kün lafzından mahlûktur. Kün iki harftir, cemî eşyayı hatt-ı istiva üzerine otlar, ağaçlar ve hayvanlar hatt-ı istiva üzerine mahlûktur. (...Ve rahmetî vesi'at külle şey'in... Âraf:156) âyetinde olan rahmetten murâd kelâmdır ki cemî eşyaya şâmil olmuştur, demiş. Ve aşağısında bunları bilen mü'min, bilmeyen kâfirdir, diye hükmeylemiş.

Cevaben Reddî

Şimdi bu bâbda olan küfrü, rahmet âyetlerinin cümlesini, Acem lisanında olan elif-ba harflerinden imiş demesi.

Ve ikinci küfrü, cümle âlem İrade-i İlahiyye ile vücuda gelmiş iken Fazlı Hurufi'nin dudağından çıkan "kün" harflerinden ibaret imiş demesi.

Ve yine *Câvidân*'da yazmış ki ihdâ aşera (11. bâb): Fî keyfiyyeti Mîrâsi'l-Arz (Bismillahirrahmanirrahim)

(Ve legad ketebna fi'z-zebûri min ba'dez'zikri enne'l-erda yerisuha ibâdiye's-salihun. Enbiya:105). (İnne erdullahi [sayfa 66] yu'tiha men yeşâu min ibâdihî.) (Tilke'l-cennetü'l-letî nûrisu min ibâdina men kâne tekiyyen. Meryem: 63) (İnna nahnu nerisu'l-erda ve men aleyha ve ileyna yurceun. Meryem: 40) (Ve inna lenahnu nuhyi ve numîtu ve nahnu'l-vârisun. Hicr: 23) (Ve cennetün arduha ke ardis'semâi ve'l-ardi uiddet li'l-müttekin. Hadid: 21)

Bu âyetlerden murad oldur ki yeryüzünün varisi evveldür ki muttakî olalar mukaddimen zikr olmuştur ki muttakî onlardır. Ki hurufu mukattat onlara hâdi ola ve mukattaat defaatla zikr olunmuştur.

Ve diğr ibaresinde yazmış ki, her kim lehu esma-i külliyyetike (su) kelimedir. (enbiûni bi-esmâi haulâi) muktezasınca sırrından haberdar olmayıp a'lamını vücudunda müşahede etmedi kâfir oldu. Müslümana hûd kâfirden cemî enbiyanın mezhebinde mir'ât denmez, Tevrat'ta ki gelmiştir.

(Nurîdu en-nehluka'l-insâne bi şeklina ve sûretina) Yani isteriz insanı halk idevüz. Şeklimiz ve sûretimizde ve libasımız (elbise) ve hey'etimiz üzerine tâ sultan ola, havada uçan kuşlara, denizde olan balıklara fi'l-cümle ruhu onlara ulviyatta ve sufliyatta olanlara mine'l-ezel ile'l-ebed otuz iki kelimeyi kendine ta'lim ettim. [sayfa 67] Arz-ı zemîn, bakıyye-i vücud-u Âdem'dir. Melâike'nin ve insanın ve cinnin ve kâfirin hakkı değildir. Ve otuz iki kelimeyi bilen bu yola ileten salihlerin hakkıdır.

Redden Cevâbı

Şimdi bu ibarede vâki olan küfrü evvela Kur'ân-ı Kerim'de zikr olunan müttakîn-i salihinden murad, elif-lam olan hurufu mukatta-yı muhkemattır, maadası müteşabihattır, diyenleri dalalete hamletmesi.

İkinci olarak; Fazlı İlahiyi tasdik eden mü'min, etmeyenler kâfirdir diye hükmetmesi.

Malum olaki bu tekfir maadasında haşa Ashabı Rasulullah ve evladı Rasûlullah cümlesi dâhil oluyor.

Üçüncüsü, Hz. Âdem (a.s)'a tâ'lim olunan esma otuz iki Farisi harfleridir, demesi. Zira bu meselede hem cemi müfessirine muhalefet etmesi oluyor. Ve hem de istihfafi lâzım geliyor. Zira bir çocuk mektebe başladığı vakit bu yirmi sekiz harfi tâ'lim edebilir. Bu halde Hz. Âdem (a.s)'ın neden tafaddulu³⁶⁰ lâzım geliyor.

3. küfrü; Tevrat ile iftira ve istidlal ederek Allah Teâlâ'ya insanın şekli ve hey'eti ve sûreti ve libası üzeredir diye hükmetmesi hususu.

Ve bu âdemin küfründen maada ne derece cahildir ki insanın her bir nev'i, her türlü libası üzere İcâballahu Teâla, hangi taifenin [sayfa 68] libası üzere halk etti. Faraza diyelim ki Bektaşî libası üzere telebbüs³⁶¹ etsin. Bektaşîlerin kimi iki tereke, kimi dört tereke, kimi sekiz tereke, kimi on iki tereke yani dilim üzere külahı giyip sair libasları dahi birbirine mugâyir olduğu (farklı) cümlelerin ma'lumu.

Ve yine *Câvidân*'ın 12. bâbında Elest Bezmi'nin keyfiyeti:

-Elestü birabbiküm, kalû bela- Bismillahirrahmanirrahim

Onlar ki nefisleri üzere hazır olmadı, “elestü birabbiküm” denilmez ve onlara bela denilmez. kalû bela demezler. Çünkü ben-î âdemin zürriyeti zuhurdan zuhura

³⁶⁰ Üstünlük taslama.

³⁶¹ Giyme, giyinme.

gelmedi ki. Hâk-i³⁶² zuhr³⁶³ Beyt-i Mukaddes'ten ve Beyt-i Mukaddes, makam-ı zuhr-i Âdem'dir. Ve cemi enbiya teveccühü makamı zahrıdır. Yaratılışlarına yol buldular yani yirmi sekiz ve otuz iki kelimenin alametini vücudlarında müşahede ettiler. Kalu-bela oldu. Talib-i aşk-ı ilahi bu sıfat ile muttasıf ola.

Redden Cevâbı

Şu bâbda olan küfrüyyatı evvela Ahd-i Misakı cümle ehl-i İslam'ın muttefekun aleyh oldukları vakıa-yı azimeyi inkâr edip enbiyayı izam Hz. Âdem'in arkasına [sayfa 69] secde etmişler ve Fahr-i Kâinat, Âdem'in yüzüne secde etmiş ve otuz iki ve yirmi sekiz hurufu heca'yı vechi Âdem'de kıraat etmesinden ibaret imiş, demiş.

Ve bu bâb da birçok küfrü var ise de tafsîlinden (uzatmaktan) sarfı nazar olundu ve hafî (gizli) olmaya ki bâlâda tasrih olunan vech üzere Fazlı Hurufî haşa kendisi Allah olup, Âdem'den de murad yine Fazlı Hurufî olduğundan daima hayatında kendisine secde ve kendisi murad olduktan sonra za'm³⁶⁴ bâtıllarınca halifetullah olan Bektaşî babalarına secde etmek ile emretmek olup cemi talimatı bunlardan ibarettir.

Ve malum ola ki hala Bektaşî tekkelerinde bu kaideye riayet ederek bir kimseyi dâhil ettikten sonra küfre kabiliyetini derk ederler ise o şahsa meydan gösterirler ki o âdemi kedi gibi üryan eyleyip ve ellerine bir bıçak alarak mezbahaya götürüp gayet büyük küfürleri talim eylediklerinden ol âdem önce küfürleri söylemez ise sırları meydana çıkmamak üzere hakikaten zebh³⁶⁵ ederler.

Eğer söylerse kaldırıp bir tenişir üzerinde yıkadıktan sonra artık sen (mûtû kable en temûtû) sırrına mazhar oldun bundan sonra sana gusül, namaz gibi şeyler lâzım değildir, [sayfa 70] diyerek meydan odasına getirip oturan mel'un babaların her birinin yüzüne karşı secde ettirip Allahları olan Fazlı Hurûfî hınzırının emrine imtisal ederler.

Ve yine ma'lum ola ki, zîrde (ileride) yazacak ki, Âdem'in vechine secde olduğu gibi bacaklarına da secde etmek lâzımdır. Bu emrine imtisâlen hala Bektaşîler bu kaideye riâyet ederler. Dükkâni, Sultan Beyazıd meydanına nâzır, Gevenci Hacı Efendi bu fakire nakleyleti ki ehbbamızdan Muhammed Bey nâmında bir Bektâşî, "İslâmiyet bu taifeye mahsusdur" diyerek benim daima Bektâşî tarikine girmemi teşvik ederdi. Ben

³⁶² Toprak.

³⁶³ Sirt, arka.

³⁶⁴ İddia.

³⁶⁵ Kesmek.

dahi meşgul olduğumdan ashab-ı cerbezeden³⁶⁶ bir dostumu liecli't-tecrübe³⁶⁷ Muhammed Bey'in şeyhi olan babaya intisap ettirdik. Ve sonra bizim müntesip olan ehlibbamız nakleyledi ki: "Biatımızdan beş on gün sonra babanın ziyaretine vardım. İki-üç yüz âdem ictimâ eyleyip babanın huzuruna gidiyorlar. Ben dahi silsileye dâhil olarak girdim ki baba murabba³⁶⁸ oturup (avret mahallini) yani âleti tenasülünü meydana çıkarmış gelen öpüp secde eden avdet ediyor." İş bu hikâyeyi Muhammed Bey geldikte Muhammed Bey'e sual ettim ki: "Keşf-i³⁶⁹ avret cemi mezahipte haramdır. Senin beni [sayfa 71] intisaba teşvik ettiğin âdemin hala avret yeri mekşuf³⁷⁰ olarak herkese secde ettirmiş. Bu nasıl mezheptir?" dediğimde Muhammed Bey cevap eyleyip: "(Sus) hata edersin esteizubillah (velegad kerramna ben-i Âdeme) bunun hakkında nâzil olmuştur. O babanın iş bu mevzu-u ma'budunda ne kerametleri vardır, sen onu bilir misin!" dedi. Şundan ma'lum oldu ki Fazlı Hurûfi'nin tenbihi yüz ve bacağa secde etmek iken şimdi babaları bacağı genişletip ma la yukalune de (söylenmeyene de) secde ettiriyorlar. İşte ehl-i İslam bundan ibaret olsun ki Cenab-ı Hakka secdeyi pehledenleri Cenab-ı Hak, babanın çakıldaklı ve murdar husyeteynine secde ettiriyor. Neuzu billahi teâla. Dünyada bu meselli bir tarik namazı böyle mashara³⁷¹ edip babanın murdar, çakıldaklı husyeteynini öptürdükten sonra âhirette ne meselli mecazat eyleyecek. (feğtebiruu ya uli'l-elbab).

(Ve yine *Câvidân*'da) 14. bâb da yazmış ki: Salat-ı Vüsta'nın hakikati hakkında; Bismillahirrahmanirrahim (hâfızuu ale's-salevâti ve's-salâti'l-vüsda) Salat-ı vüsda da Müfessirin ihtilaf ettiler, bazısı salat-ı asr, bazısı salat-ı fecrdir dediler. Her biri delil [sayfa 72] dahi getirdi. Aklı muktezasınca muradı anlamadı. Eğer anlayalardı, ihtilaf olmazdı. Zira ihtilaf gayr-ı haktadır. Hak katında ihtilaf yoktur. Kavluhu Teâla: (lev kane min indi ğayrullahi levedcedev fihi ihtilafen kesira.) Allah'ın kelamı kendi görüşleriyle kâfir oldular ila ahara.

Cevâben Reddi

³⁶⁶ Güzel, konuşma, beceriklilik, kurnazlık.

³⁶⁷ Tecrübedeb dolayı.

³⁶⁸ Bağdaş kurarak oturma.

³⁶⁹ Açma, meydana çıkarma.

³⁷⁰ Meydana çıkarılmış.

³⁷¹ Soytarı, eğlenme.

Şimdi bu bâbda vâki olan küfriyyatından biri; âyet-i kerimede vâki olan salâtı vüsdadan murad cumaya hamleyeyip öğle, ikinci vesair namazları hamleyeyen müfessirini tekvir eylemesi.

(*Câvidân*)'ın 15. bâbında yazmış ki: Ağaçtan nehyin keyfiyeti hakkında; Bismillahirrahmanirrahim (...Vela tegraba hazihîşşecerate fetekûna minezzalimin. Bakara: 35) Hak Teâla Âdem'e dedi: Ey Âdem, sakın ol cennette zevcen ile yeyin için illa bu ağaca yakın olmayın, olursanız zalimlerden olursunuz. Ehli Fadl katındaki muhakkaktır edille³⁷² ve berâhin-i³⁷³ kat'iyeye ile ol ağaç ki Hak Teâla Âdem'i yakın olmaktan men etti. Muhalefet manasınadır ve Kelam-ı Arab'da dahi ağaç muhalefet manasına gelmiştir. (İla Ahiri)

Cevâben Reddi

Şimdi bu bâbda uzun uzadıya yazdığı hezeyandan mealı, cümle müfessirini tadel eyleyip ve belki cümle ehl-i kitaba [sayfa 73] muhalefet ederek şecere-i (ağaç) menhiyyeden murad, yani yemekten men eyleyip belki yemeyip içmemekten nehy olundu ve insan yiyip içmek sebebi ile melaikeden efdal olmuş iken şeytan gelip dedi ki; melaike yeyip içmiyor sen de yeyip içmez isen melaikeden efdal olursun ve Hz. Âdem dahi haşa şeytana muvafakat ederek yemeği ve içmeği terk ile Hakk'a muhalefet eyledi ve Âdem bildi ki insanın melekten efdal olması yemek ve içmek sebebiyledir ve âlem yaratıldığında yeyip içmekten efdal hiçbir makam yoktur.

Bunun Reddi

Malum ola ki bu bâbda küfriyyatı adîdesinden³⁷⁴ birisi cümle Ehl-i Kitab'ı tadel etmesi ve âyet-i kerimeyi zahirinden çıkarıp bir mana-yı batıla hamletmesi. Saniyen melaikeliyi kiram yemekten içmekten müberra olduğu gibi Cenab-ı Hak da yemekten ve içmekten münezzehe iken, yiyip içmekten büyük makam yoktur demesi.

Ve hafî (gizli) olmaya ki bunların indinde Fazlı Hurufî'den başka ilah olmadığı bâlâda Hz. Ali'ye olunan sualde tasrih olunmuş idi. Şimdi âmir³⁷⁵ olan Fazlı Hurufî idi. Âmir de Fazlı Hurufî, memurda Fazlı Hurufî olmuş olur. Acaba bu takdirce kim kime

³⁷² Deliller.

³⁷³ Kanıtlar.

³⁷⁴ Birçok.

³⁷⁵ Emreden, buyuran.

muhalefet [sayfa 74] ediyor ve bu küfürlerinden mâ-adâ³⁷⁶ ne derece büyük cehalettir ki, yeyip içmekten efdâl makam olmamış olsa, fil ve manda ve gergedan ve denizde bazı büyük cüsseli balıklar Fazlı Hurûfî'den ve bu babalardan efdâl olmak lâzım gelir. Zira o hayvanat babalardan ziyade yiyip içmek şöyle dursun belki olur-olmaz baba kadar def'i tabi (tuvalet) ederler. (Bu cehaletten Allah'a sığınırız.)

Ve hafî (gizli) olmaya ki Bektaşî babaların, müridlerine teklifât-ı şer'iyeden hiçbirini teklif etmeyip yalnız teklifleri (parayı put eyleme, getir bize ver, sen dahi ihvanların ile yiyip-iç) diye tenbih ettiklerinden Bektâşî olan kimseler malı-mülkünü daima yiyecek ve içeceğe sarf ile (iflas etmiş) olarak ekserisi yalın ayak, başıkabak zümre-i muattalinden olarak meyhane meyhane gezdikleri cümlelerin meşhurdur.

Ve bu 15. bâbında pek çok küfürleri neşrelediğinden li-ecli'l-ihtisârî (özetleyerek) sarf-ı nazar eyledim. Tafsilini murâd edenler mahalline rücu etsinler. (*Câvidân*'dan). 16. bâbda vasat (orta) ümmet, Beyt-i Atîk'e tâzim ve fi es'ileti'l-müşkilât ve Nuh (a.s) gemisinin hakikati, kavluhu Teâlâ [sayfa 75] (ve kezalike cealnâküm ümmeten vesatan litekuunuu şühedae alennâsi ve yekûnerrasûle aleyküm şehîda). Ey Tâlib-i Esrâr-ı İlâhî! Ümmet-i vasat hakkında bir türlü beyanı dahi istima' ile hurûf-u mukattaaki çeşme-i hayattır. (Hayrun el-umûru evseduha) muktezasınca vasatta vâki olmuştur. (Mesela) Bismillahirrahmanirrahim bir terkib (zâlikel-kitâbu) bir terkîb (elif-lam-mim) ikisinin mâbeyninde vâkî olmuştur. Bakiyyesin dahi (elif-lam-ra)dir, (ve ha-mim)dir. Buna göre kıyas ile hurûfu mukattaat esrârına ümmet-i vasat ki Fazlı Hurûfî ve tâbi olanlar erişmiştir. (ila ahiri)

Ve ba'de (sonra) yazmış ki (inne evvele beytin vudia linnâsi) bundan murad vücûd-u Âdemdir ki (huden li'l-âleminde) zira elbette hidâyet gününde zî-ruh gerektir. Lâ cereme³⁷⁷ hâdî-i âlemiyân Âdemdir. Enbiyaullah sûreti beşeriyette kelime ve kelim ile marifetullah-ı tahsil edip sâir nasdan imtiyaz bulmuşlardır.

Kelime ve kelim Âdem'dir ki evvel ve âhir Âdem'dir ki hayyu-kayyumdur. (külle şey'in yerciu ila aslıhi) Aslın ki Âdem'dendir yine Âdem'e rücu edersin. (küfürlerin sonu)

Bunun Reddi

³⁷⁶ -den başka.

³⁷⁷ Günahsız.

Şimdi bu ibaresinde sarahaten üç cihetle ulûhiyyet iddia eyledi ki [sayfa 76] zâhirdir. Evvela cümle ilme hâdi olması, ikinci olarak evvel ve âhir (hay ve kayyum olması) üçüncü cümle, eşya bu Fazlı Hurufi'den zuhûra gelip yine ona rücû etmesi.

Ey müevvelin! Bu küfürleri nasıl te'vil edersiniz.

Bu bâbda vâki olan ve *Câvidân*'dan ikinci küfrü (Fîhi âyâtün beyynatün makâmu İbrâhime ve men dehalehu kâne âminâ. Al-i İmran: 97) Kâbe ki murad, vücudu Âdem'dir. "Fîhi âyâtün" hudud-u ilâhidir ki ve vech-i Âdem'de mesturdur ki Tavaf-ı Kâbe ol hudud arasında vaz olunmuştur. (Ve iz yerfeu İbrahîmu'l- kavaide mine'l- beyti...Bakara: 127) İbrahim (a.s) Beytullah'da vaz olunan kavaid-i (duvar) yüceltti. Yoksa kendi bina etmedi, makam-ı Tur'a çıkıyordu ki yani İbrahim (a.s) ol makamda ref'et buldu. Makamdaki murad Kâbe ve Kâbe'den murad Âdem'dir. Âdem ref'et bulmuş olur.

Cevaben bunun reddi:

Şimdi bu kadar Ahkâm-ı İlâhiyye'yi inkâr ile Fazlı Hurufi'nin yüzündeki (kaş ve kirpik) kılları ve Kâbe dahi Fazlı Hurufi demek, akıl ve nakle muhalif olduğu bedihidir.³⁷⁸

Ve bu bâbda olan üçüncü küfrü bir takım hezeyanı yazdıktan sonra (*Câvidân*'da) yazmış ki, bu birkaç mesâile ki gârîbu'l-fehmdir. Tâlibleri irşad için [sayfa 77] yazdım. Tâlibân-ı râh hakkı bî hicap ve bî perde vücudları levhin müşâhede eyleyip Fazlullâh'ın habl-i³⁷⁹ metînine³⁸⁰ yapışalar. (feğtesimû bi hablillâhi) habl, lugatta kıldan yapılmış ipe derler ki, hudud-u vech-i Âdem'den kinayettir ve sırat dahi kıldan olsa gerektir. Hudud-u vech-i Âdem'den kinayettir ve çün -*Câvidânname-i İlahiye* erişeler. Ulum-u evvelin ve ahirin onlara yüz göstere ve mecmu (bütün) enbiyanın kavaidinden haberdar olup hayat-ı ebediyi bulurlar.

Şimdi malum ola ki Şeriat-ı Mutahhara'dan ibaret olan Allah'ın ipinden ve zarur'atı diniyyeden olan sırattan murad Fazlı Hurufi'nin yüzündeki, hudud-u seb'ada tâbir ettiği kıllar imiş.

³⁷⁸ Açıktır.

³⁷⁹ İp.

³⁸⁰ Metânetli, sağlam, dayanıklı.

Haşa dördüncü küfrü -ve yine- bu bâbda yazmış ki sâil sual etse ki İsa âsumandan altmış arşın kâmette bir ak minare üzere zuhr vaktinde nâzil olmaktan ve elleri melâike kanadında olmaktan ve âsumandan otuz üç yaşında inmeden murad nedir? -(Cevab-ı İsa)’dan murad Fazlı Hurufî’dir. Âsumandan murâd âlem-i bâtıdır. Kelam-ı İlahiyyeyi bâtıdan zuhûra getirdi ve altmış arşın kâmetle bir ak minareye nüzûlden [sayfa 78] murad otuz iki ve yirmi sekiz kelimeyi ilahidir ki, ikisi altmış olur (düle sittüne zirâan fis’semâi) bundan kinayedir. Ve minare ak olduğu kinâyettir. Hakikati kelimadan ki bir nurdur. Zuhur vaktinde inmek kinâyettir. İstivadan ki, zuhr vaktinde güneş istivadadır.

Ve elleri melaike kanadında olduğundan murad, on dört huruf-u mukattanın ki melâikedir, a’lâmını elinde gösterdiğiidir.

30 yaşından murad sahibi beyandır. 33 yaşında te’vil zuhur eyledi. Hz. Muhammed’e nübüvvet 40 yaşında verildi. Sahib-i beyana 33 yaşında te’vil verildi.

Sual ederlerse ki: Hüdhüd Süleyman’dan Belkıs’a ne cihetle mektup iletti?

Cevap olur ki Hüdhüd’ün tacı kâh bir pare olur, kâh iki pare olur, bir pare olunca yirmi sekiz kelime müşahede olunur, iki pare olunca otuz iki kelime müşahede olunur. Süleyman karınca ile konuştu diyene cevap budur ki; hattı istiva ile otuz iki kelime-i ilahiyyeyi karıncada müşahede etmektir, zira cemi eşya zebun-ı hal ile natıktır ve Salih Peygamber taşdan nice deve çıkardı diyene cevap budur ki devenin üst dudağı iki paredir. Salih [sayfa 79] Peygamber kendi vücudunda istiva ile otuz iki kelime-i ilahiyyeye zuhur buldurduğudur. Taştan murad; vücud, deveden murad istivâdır.

Sual ederlerse ki Muhammed (a.s) gökte kameri nasıl iki pâre eyledi?

Cevap: Vechinde hatt-ı istivâyı müşahede ettiğinden kinâyettir. Kamer, vech-i Âdem’dan kinâyettir. Muhammed (a.s) devr-i kamerde kelimedan murad budur ki vechin sırrına erişip otuz iki kelimeyi müşahede eyledi ve’l-hâsıl cemî mevcûdât (ma kâne ve ma yekûn) hatt-ı istivâ üzere kelime-i kün den halk olmuştur. Ve Cuma Günü Hak Teâlâ’yı arz-ı dîdar etmekten murad budur ki sâhib-i beyan yani Fazlı Hurûfî Cuma Günü asr vaktinde vücuda gelip vech-i Âdem sırrına ki Cemâlullah’tır, keşfetti.

Ve yine demiş ki sual etseler Cebrail’dan murad nedir?

Cevap: Otuz iki huruftur. Ve Mikâil ve Azrâil ve İsrâfil cümlesi bu otuz iki huruftan ibarettir.

Ve sual etseler ki: Cebrâil Muhammed'e (a.s) otuz iki kelime getirmekten murad nedir?

Cevap: Bu otuz iki kelime ve yirmi sekiz kelime kâh Cebrâil ve kâh Mikâil, ve kâh Azrâil ve kâh İsrâfil olur. Ve Hz. [sayfa 80] Nuh'un gemisinden murad işte bu otuz iki kelime ki yani elif-ba harfleridir ki su gibi âlemi ihata etmiştir.

Bunun reddi: Peh peh (alay için kullanılır), maşaallah ne güzel hesap, ince ince düşünölmüş buluşlar. Cenâb-ı Hak nazardan korusun. Şimdi şu ibarelerde birçok küfürlerinden mâ-adâ cenneti dahi ispat eylediği bu otuz iki hurûf-u heca ile Fazlı Hurûfî'nin başındaki hatt-ı istiva kâh Hüdhüd oldu kâh Hz. Salih'in devesi oldu kâh Hz. Nuh'un gemisi oldu ve kendisi ulûhiyetinden tenezzül eyleyip Hz. İsa gibi Ulu'l-Azm peygamber oldu.

Ve Ru'yetullah dahi anasından doğup Acem'de cemâlini keşfetmekten ibâret oldu. (amelehullahu ba'de lehu)

Zihi (güzel, âferin) tasavvur-i bâtil, zihî hayal-i muhal (letaiften) olarak asrımızda eşkiyadan birisi müddet-i ömrü kebair ile güzeran eyleyip kendisinde iman nurundan eser, ziya (ışık) kalmamasından nâşî ve Bektâşî tekkeleri beklenmedik bir anda meyhane ve kârhane olduğundan havâce-i mezbur (zikri geçen hocalar) onlara tâbî olup Bektâşî sûretinde geçindiğinden fakir tesadüf eyleyip dedim ki: "Sen Bektâşisin, *Câvidân*'ın [sayfa 81] bütün ahkâmına malumatın var mıdır?" dediğimde, yemin edip malumatım yoktur. Fakat bazı babalardan sual ettiğimde gayet dekik (ince) ve sa'beddir diye red ile cevap verdiler, deyince fakir dahi (*Câvidân*'ı) çıkarıp gösterdiğimde bir miktar mütalaa eyleyip kahkaha ile hande ederek (gülerek) dedi ki: Acaip dekik dedikleri kitapları bu mudur? Misli kitabı bakkal ve eskici dahi yapabilir.

Fakir dedim ki, sen Bektaşî değilsin lakin seni ser-rişte³⁸¹ ederek birkaç bin kişinin küfrüne sebep oluyorsun. Küllü tâib ve müstağfir ol. Ehl-i İslam'ın küfrüne bâis olma dediğimde; istiğfar eyleyip çıktı gitti.

Câvidân'dan 18. bâb; emanetin hakikati hakkında. Bismillahirrahmanirrahim (İnna arezne'l-emânete ales'semâvâti ve'l-erd... Ahzab: 72) ila âhiri'l-âyet. (Men mâte ve lem imâm-ı zamanihi fakat mâte câhiliyyeh). Ey Tâlib-i Esrâr-ı İlâhi! Bil ki ol

³⁸¹ İpucu, tutamak, bağ.

emânet insanın nutkudur ki (si) ve (su) kelime-i ilahidir yani Arabî ve Farisî’de bulunan yirmi sekiz ve otuz iki elif-ba harfleridir ve lafz-ı emanet beş harfdır (e, m, e, n, t) genişletsek on dört harf olur (elif, mim, elif, nun, te) on dört satrın ilmidir ki [sayfa 82] levh-i vech-i Âdem’de mesturdur. Mahalliyle (si) satr (yazı sırası) olur. Her birisini unsura darb etsen (si) olur. (si) nutk-u Âdem mukabilinde nutk-u kelimdir. Ve hudud-u sıfattır. (El kelâmu sıfatu’l-mütekellimin)den murad budur. (Lâ îman limen lâ emânete lehu ve lâ dîn limen lâ ahde lehu) ilâ âhir.

Yine bu bâbda yazmıştır ki: Ümmetim yetmiş üç fırka olacak. Sevâdu’l-Âzam hariç onların hepsi ateş ehlidir.

Âdem’in vechindeki yedi satırdır ki unsurlara bölünse yirmi sekiz olur. İstivâ ile otuz iki olur. Yirmi sekiz kelime-i Muhammedî yani Arabiyye’de vâki olan huruf-u heca otuz iki kelime-i Âdem’de yani Farisî harfleri kendi vücudunda bulup müşahede eylemek, Sevâdu’l-Âzam ehli olmaktır.

Ve yine bu bâbda demiş ki (kaf)’dan murad vücud-u şerifleridir. Bu sırrı kimse keşfetmez. Ancak Fazlı Feyyâz’ın bendeleri keşfeder.

Ve yine bu bâbda demiş ki (kâle Ali aleyhisselâm) (men arafe nefsehu fakat arafe rabbehu), kâle Aleyhisselam (ene kelâmullahi’n-nâtık) Âdem kitab-ı nâtık ve kelâm-ı haldir. Mushaf ki evrâktır. Sâmit ve kelam-ı kâldir. Perestiş (tapınma, aşırı sevgi) ki Hz. Ehaddiyet, [sayfa 83] kelam-ı sâmit adedince ki; kelam-ı nâtıkın a’lamıdır.

On yedi rekât salat-ı hazar bi hükmi’t-tağlib on bir rekât salat-ı sefer bi hükm-i gayri tağlib (si) rekât olur. (Si) kelime-i ilâhi mukabilindeki asl-ı Kur’ân’dır. Ve a’lam (anlatmak) vech-i Âdem ve hâtemdir ve Şebb-i Mîraç’ta Muhammed (a.s.) Hz. Ehaddiyyeti yedi hat ile gördü. Ki bu dört anasıra darb olursa yirmi sekiz olur; Kur’an harfleri sayısınca ki yirmi sekizdir. Pes Kur’ân-ı, Âdem vechinde okudu ve Hz. Muhammed (e,m) Hakkı emred sûretinde gördüğü Fazlı kıyâd (ayağa kalktığı) ettiği nuru vâhid lem yezel veya yezaldır. Nur ki gayrı mahsuldür ve kelimdir. Zuhur etse elbette yedi satırla zuhur eder.

Semavât ve arz yedişer olduğu, Fatıha yedi ayet olduğu, kelime-i şهادet yedi kelime olduğu, ol yedi satırdan kinâyettir.

Fazlı Feyyaz ki nur ve ehaddir. Lâhuttan³⁸² nâsûta,³⁸³ icmalden tafsile, ıdlâkdan mukayyede, müfreden mürekkebata gelip zuhur etti. Ve Hak Teâla rasulüne hitap edip dedi ki: (lâ tuharrik bihi lisâneke li teğcele bihi. İnne aleyna cem'ahû [sayfa 84] Kur'âneh. Kıyamet: 16-17) Yani lisanın hareket etmesi te'vile ki, te'vilin sahibi zuhûr-u Fazla işarettir. (Fe innemâ aleyke'l-belâgu ve aleyne'l-hisab. Râ'd: 40) Tenzîl senindir, te'vil bizimdir. Ve yine yazmış ki (inne rabbî alâ sırâtın mustakîm. Hud: 56) her yerde ki hatt-ı istiva var. Âdem'in vechi mukabilindedir ki hudud-u vech-i Âdem istiva ile otuz iki olur. (innellâhe haleka Âdeme ala sûratihî ve alâ sûretirrahmân). Bu veçhile suret-i Âdem kible-i melaîke'dir ve kible-i hakiki adedince ki imamı mutlaktır.

İmam mutlaka Âdem'dir. Yani Fazlı Hurufî otuz iki keime-i ilahidir ki ezeliyye, ebediyye, lahutiyedir. Her kimse ki imam-ı zamanını bilmese kâfir olur.

Cevâben Reddi

Şimdi malum ola ki bu bâbda olan küfrü la yeud ise de (bir miktarcağızın beyan edelim.) Evvelâ malum olsun ki bu kâfirin itikadı, uluhiyyet, ezelde otuz iki huruf-u Farisiyye olup bu harfler zatında kelime yani nuru vâhid olup teaddüd mehariciyle otuz iki olmuş ve uluhiyyet zatında bilkuvve Âdem sûretinde Fazlı Hurufî'de zâhir olmuş. Kur'ân'ın nakş-ı hurufuna kelâm-ı sâmit mâ sıdkî olan Fazlı Hurufî'ye kelamı nâtık tesmiye ediyor. Yani Fazlı Hurufî'den [sayfa 85] başka ilâh yok. Yirmi sekiz huruf-u Arabiyye Fazlı Hurufî'nin bir yüzü ve otuz iki Farisiyye bir yüzden ibaret imiş ve dört - kirpik- ve iki kaşlar ve bir de başının altına gelen kıllara hudud-u ümmiye ve hudud-u havva diye isimlendiriyor.

Ve mübelliğ ricale bâliğ oldukta iki sakalının mülâki kılları, iki de sakalının tarafı ahirinde olan kılları ve bir de alt dudacağına mülâki olan kılları bu yedi hatta dahi hudud-u ebîhe ve hudud-u âdemiyye tesmiye kılıyor.

Ne kadar Ahkâm-ı İlahiyye var ise cümlesini bu hatlar ile bu hurûfa irca ederek Fazlı Hurufî'ye ibadete munhasır ediyor. Mesela namazı inkâr etmiyor fakat Cenab-ı Hakk'a tâzim ve ubudiyyete müteallik zerre kadar bir şey zikr etmeyip belki cümlesi Fazlı Hurufî'nin yüzündeki hatları ve hurufları mütalaa ediyor. Ol dalle ve mudîl kâfirin bedenine tapmaktan ibaret ediyor.

³⁸² Ulûhiyyet âleminde.

³⁸³ İnsanlık âlemi.

Şimdi bu on sekizinci bâbda vâkî olan birinci küfrü, semâvat ve arza arz olan emanetullah Fazlı Hurufî'nin yüzündeki yirmi sekiz heca'ya haml ile bunu itikad etmeyenleri tadel etmesi.

Saniyen (ikinci), Fırkayı Naciye olan Sevâd-ı Âzam bu hainler olup Ehl-i Sünneti tadel etmesi.

Sâlisen, [sayfa 86] birçok ayeti kerimeyi zâhirinden sarf ederek bir manayı batıla haml etmesi.

Râbian, Fahr-i Kâinat Aleyhi Ekmelid-Tahiyyat Efendimiz'in Leyle-i Miraç'ta müşahede buyurdıkları Fazlı Feyyaz'ın emredlik (genç) sûretini görüp yirmi sekiz harufu yüzünde okuyup ve gördüğü nur, vâhid lem yezel vela yuzal olan Fazlı Hurufî imiş (haşa sümme haşa).

Beşinci küfr-ü sarihi, uluhiyyeti ezelde kelam imiş. Fazlı Hurufî'nin yüzündeki yedi satır ile zuhur etmiş ve semavatdan ve Fatiha'yı Şerife'den ve Kelime-i Şehadet'ten murad Fazlı Hurufî imiş ki lahuttan-nâsuta, icmalden-tafsile, idlakdan-mukayyede, müfreden-mürekkebâta gelip zuhur etti demesi.

5. İmam-ı Zaman Fazlı Hurufî olduğunu ikrar etmeyi tekfir etmesi. Şimdi şu mel'unun mezkûr olan ibarelerinde sıfat-ı ulûhiyeti nefesine münhasır kılarak, dava-yı ulûhiyeti zahir iken hangi kâfir bunun kelamını te'vil edip ehli kıbleden addeder.

Letaifeden olarak Fazlı Hurufî gibi kâfirin biri dava-yı uluhiyyet eyledikte ulu katın meleşî lieceli't-te'dib, huzuruna celb ederek istintâka³⁸⁴ başlayıp, sen davayı uluhiyyet ediyorsun Allah Teâlâ hâlık-ı âlemdir. Sen dahi bir şey [sayfa 87] halkedebilir misin? dedikte -ederim- demiş. Şimdi hamam kubbesi kadar sen de bir karpuz halk et dedikte cevap olarak demiş ki insaf eyleyin bir kere bakın Cenab-ı Rabbü'l-Âlemin bile üç kubbelik bir karpuzu altı ayda halk ediyor ben bir yalancı Allah olduğum halde hamam kubbesi kadar karpuzu bir günde nasıl halk edeyim dedikte bu âdem hakkı biliyor, sahtekâr olduğu zâhire çıktı diyerek melek sual edip, niçin bu dava-yı kâzibi ihtiyar eyledin, aç isen sana ekmek tayin edeyim diyince mezbur cevap olarak, eğer bende yiyecek olsa idi uluhiyyet davası eder miydim, demiş. İşte bunun gibi Fazlı Hurufî dahi Acem'in bir aç köpeği olup ekmek bulamadığından böyle bir davayı hâme

³⁸⁴ Birini söyletmek isteme, sorguya çekme.

teşebbüs eylemiş, buna istigrab³⁸⁵ etmeyiz. Lâkin nice 1000 cilt kütüb-ü ehadis ve kütüb-ü fikhiyye ve kütübü tasavvufu tekzîb edip ve âbâ ve ecdadının dinini terk edip ismini “Tarik-i Nazenin” koyarak bu kâfire ittibâ³⁸⁶ eden Bektâşiyana taaccüb olunur. (Ve billahi’t-tevfik).

Câvidân’dan 22.bab: Fî secdet-i ale’s-sâk³⁸⁷

Bismillahirrahmanirrahim

Yevme yukşefu an sâkin ve yed’üne ile’s-sucûdi fela yestedûn. (Kalem Sûresi, 42) “İş ciddileşip, paçalar sıvandığı gün secdeye çağrılırlar, ama bunu yapamazlar.”

[sayfa 88] Ey Tâlib-i Esrâr-ı İlâhî ve hakayık-ı nâmütenâhi! Ol gün ki Âdem’in sâkından keşfi hicap ola. İki kademnin yirmi sekiz mufassalı ki cehar kâ’b ile otuz iki olur. Otuz iki kelimesinin a’lamıdır ki, namaz içindeki sücûdâtın adedindedir. Kâne bu sırrı böyle bilmemek (sâk) ki yani Âdem’in bacağına secde etmemektir. Zira bildikten sonra secde etmemeğe mecal kalmaz. Ve yine demiş ki: Beyt-i Âdem’in vechi ve cephesi mevzu iken ismini Kâbe koydular. Hikmet-i İlâhiyye budur ki kinâyettir, Âdem’in yani Fazlı Hurufi’nin kâ’bindan makam-ı veche Kâbe ismini koymak Âdem’e tâzîmidir. (Cealellahul Kâbete’l Beyte’l-Harame...Mâide: 97) yani Âdemin Kâbesine secde vâciptir.

Redden Cevabı

Bu bâbda olan küfrü âyet-i kerimelerin manalarını zâhirinden çıkarıp (mana-yı bâtıla) sarf ile beraber Fazlı Hurufi’nin yüzüne secde olduğu gibi bacaklarına dahi secde etmek vaciptir demesi. Ve bu bâbda zâhir oldu ki bazı Bektâşi babaları muktezayı âyîn-i batılları üzere bacaklarına secde etmek lazım gelir ise de babayı merkuamları hattı istiva olduğundan zikrine secde ettirirlermiş.

Ve yine [sayfa 89] yazmış ki:

Câvidân’ın bâbü’t-tâsî’aşera (19. bâbında) yazmış ki, Hac ve tavafın sırrı (ve etimmu’l-hacce ve’l-umrate lillah). Yani haccınızı ve umrenizi tamam eda edin. Yedi hac tavafı, yedi hatt-ı âb mukabilindedir ki şimdi yedi hac tavafı ve yedi hududu ümmiyye mukabilindedir ki ana rahminden bile gelir. Ki yedi hat olur ve yedi tavaf-ı

³⁸⁵ Garip bulma, şaşma.

³⁸⁶ Tâbî kılma, ardına katma.

³⁸⁷ Baldır.

umre yedi hattı ismi âb mukabilindedir ki buluğdan sonra zuhura gelir. İki hattı ârız ve iki hattı beynî ve iki şârib ve bir enfeka, yüz yedi hat olur. On dört tavaf olduğu farzdır. On dört satır sevâd-ı vech-i âdem mukabilinde ve yedi Tavaf-ı Vedâ ki on dört olur, sünnettir. On dört hatt-ı beyaz vech-i âdem mukabilindedir. Hal ve mahal tavafı (si) hatt-ı vech-i âdem mukabilindedir. (Ve si) hatt-ı vech-i âdem (si) kelime-i ilâhiyye mukabilindedir. (Si) tavafta (si) kere Hacer-i Esved'i öpmek gerektir. İla âhirihi.

Cevâben Reddi

Hâsılı bu bâbda tekrar bi tekrar bâlâda dahi müteaffin (kokan) müteaffin zikr eyledi ki küfürlerin meelli erkân-ı Haccı Şerife'nin cümlesi Cenab-ı Hakkın emri şerifine imtisal ve tesbih ve tekbir ve tehlil ile (Allah-u Cellet-i) Azimete hazretlerine tâzim ve tekrîmden ibaret iken erkân-ı Haccın cümlesini bu kâfir kendi yüzündeki hududu [sayfa 90] ve vech-i keriminden ibaret olan elif-ba harflerine haml ederek kendi zat-ı liyanına tapmaktan ibaret imiş.

2.küfrü, bu kelimat-ı küfriyesini tasdik etmeyenlere kâfir demesi.

3.küfrü, yine zikretmiş ki, Âdemden ibaret olan Fazlı Hurufi'nin, bacağına secde etmek vâciptir. Sonra ve sonra birçok küfürler icra etmişler. (Âmilehullahu ba'de leh) Ve yine *Câvidan*'da yazmış ki, 21. bâb.

Fî Tevhidi'l-Huruf

Bismillahirrahmanirrahim

Ey Tâlib-i Esrar-ı İlahi: Her kâh ki nazar eylesen (si) hurufun sûretinden ilim gelmedir. Ol vakt (su) kelime-i ilâhi göresin ki ibarettir (elif, be, te, se)'den ila ahirihi ki mücerred göresin, şekilden ve sûretten ve peykerden ve hey'etten ve tûlden ve arzdan ve amakdan münezzehtir ve dahi mecmu kendi zatından ale's-seviyedir. Mazi ve müstakbel ve hal yoktur. Hazreti Melik-i Muteal ve padişah, lemyezel vela yuzalin sıfat-ı kadimidir. Ve ba'de zan (su) kelime-i mücerrede farzla ve tasavvurla ve tahayyül ile ve tevehhümle munkasım olmaz. Hazreti ehadiyetin zatıyla kadimdir (su) (şems) gibi ve 32 kelime-i lahutiyeye-i mücerrede muhittir. Ezeli ve ebedidir. La yenam vela yemûttur. Çünkü bir nefis-i [sayfa 91] âdem kendi hilkatini ve otuz iki kelime-i ilâhiyyenin ilmini gördü. Makam-ı vuslata erişip Hz. Ehadiyyetin zâtına ve sıfatına vâsıl oldu (ila ahiri).

Redden Cevâbı

İş bu bâbda asıl küfrünü icra eyledi ki uluhiyeti ezelde bu elif-ba harferinden ibaret imiş.

Fazlı Hurufî'de zâhir olmuş vecihle cümle mümkinatı ihata eden (ilahe'l-âlemîn) bu otuz iki harfler imiş ve mahal-i âhirde yazıyor ki; iki taşı birbirine sürsen ses hâsıl olur, her ne kadar cisim küçülse sadâ çıkmaz ise de bilkuvve mevcuddur yani bu sûretten hâsıl olan kelime cümle âlemi muhiddir (kapsar). İşte bu herifin küfründen maada ikmal derece cehlinden zâhirdir ki kelimenin târifi (lafz-ı vaz lî mâna müfred) lafzın tarifi (savtu men şâne en yehruc) bu habise biliyor ki huruf-u mebaniyye³⁸⁸ kelime denir mi. İşte bu herifin kelamı ne lügate tevafuk eder ve ne ıstılâha ve ne ebced hesabına tevafuk eder. Âdeta mesrûun³⁸⁹ kelamı gibi olduğu ibarelerinden zâhirdir.

Letaifeden olarak, Acem müctehidlerinden bir şahıs Bağdad müftüsü, sahibi tefsir ulusu müftüye hitaben “fırkayı nâciye bizleriz; zira Şia ile fırka lafzı ebced hesabında [sayfa 92] bir gelir” deyince müftü mumi ileyh sual etmiş ki, senin adın nedir? Cevap etmiş ki, Hamid'dir. Müftü cevaben ebced hesabında Hamid ile kelb³⁹⁰ bir gelir; eğer hesapta tevafuk değil ise senin kelb olmağın lazım gelir dedikte, müctehid-i mezbur, benim adım Ahmed'dir. Lâkin Hamid okurlar demiş. Müftü dahi bu sûrette birkaç kelbden mürekkep kelp olursun, deyince mebhut olarak avdet etmiş. Şimdi bu Fazlı Hurufî'nin bulduğu hesaplar içinde ebced hesabına dahi tevafuk etmiyor. Ve yine *Câvidân*'ın 22. bâbında Fazlı Hurufî'nin bacağına secde etmeğinin vücubunu beyan etmiş. Ve 24. bâbında şemsin mağribden tuluğunu beyan eylemiş. Ve tuluğu mağribden olmasından murad Fazlı Hurufî'nin zuhûrudur. Ve beş, on, yirmi kadar müteaffin müteaffin³⁹¹ küfürleri sarfettiğinden sonra demiş ki, sâil sual etse ki Muhammed Emin (ekîmu's-salah) dan on yediyi, on beşi, on biri fehmetti. Niçin zâhir etmedi. Cevap oldur ki, Muhammed Emin sahib-i te'vildir. Bu sırları te'vile muhtaçtır. Ve sahib-i mehdidir. Kulubu (kalpler) keşf-i hakayık eyledi ve mehdi oldur ki enbiyadan kimse beyan etmediğın ol beyan eyleye ta halk [sayfa 93] bileler ki şehid-i hakikidir ki mübindir (açıktır). İlmi dünya ve ilmi kıyamet ve ilmi saat ve ilmi muhkem ve ilmi müteşabih, mehdiye mahsusdur. Ve bir cevap dahi oldur ki -Muhammed- (a.s) sırrı salatı bilip

³⁸⁸ Temel.

³⁸⁹ Sara hastalığına tutulmuş.

³⁹⁰ Köpek.

³⁹¹ Kokuşmuş.

adedince vaaz etti ise zehi azamet ve celali eğer bilmeyip canibi hakdan vahy olduğu üzere istiğmal ettiyse zehi kudret ve kemal ki bilmediği halde bir şey vaaz etmiş ki sırrı ilahiye muvafık olmuş.

Cevâb-ı Savabı³⁹²

Şimdi dikkat olunsun şu kâfirin küfrü sarihine ki, cemi enbiyayı izam ve Fahr-i Kâinat Aleyhimu's-salavat ve Tahiyat efendilerimiz Hazeratını Euzubillahi Teâla techil (donatma) eyleyip cemi hakayıkı eşyaya âlim olmaklığı kendi nefesine münhasır kıldı.

Saniyen, Fahr-i Kâinat Aleyhi Efdali't-tahiyât Efendimiz sırr-ı salâtı bilmeyip bu mel'un bilirmiş. Lanetullahi aleyh ve ala etbâihi ve ala min evveli kelamihi.

Malum ola ki bu kitapta yalnız küfürlerini ta'dâd ve beyan eyleyip şimdiye kadar sır diyerek mektum olan (gizli) küfürlerini, muradımız milleti İslamiyye'ye istima etmektir. Binaenaleyh ibarelerine itirazdan sarfı nazar eyledim ve eğer itiraz edecek olsam kitabının her bir kelimesinden [sayfa 94] biiznillahi Teâla beş küfe çıkarmak mümkündür.

Ayât-i beyinat ve ehadis-i şerife ve kelâm-ı kibarın cümlesini ihraç edince cebreden ibaret olduğu da Ehl-i İslam'ın malumu olur.

Alel-husus buna ittiba' eden (tâbî olan) kavim dahi cühela-i nasdan olup içlerinden kendisiyle konuşabilen bir şahıs bulunmadığından tafsil-i cevaba hacet görülüyor. Zira kitabın evvelinden beri birçok kere zikretti ki mehdiyyeden murad bu eşek imiş. Gelmiş gelmiş ve cümle enbiyadan ve alel-husus Fahr-i Kâinat Efendimiz'den eşyanın hakikatini bilmekte ziyade a'lem (ilim sahibi) imiş ve on sekiz bin âlemin hâkimi olup uluhiyyet sıfatını ihraz etmiş. Neuzu billah!

Ne mertebe-i cehldir ki 800 tarihlerinde İsa olarak gelmiş zulmü ref'edip (kaldırıp) cihanı nûr-u adaletle ile doldurmuş. Cümlelerin malumu ki Rasulü Ekrem Efendimiz ba's olunca cihandan zulmeti küfrü kaldırıp nur-u iman-ı adl ile doldurduğu ve hulefayı raşidin (Rıdvanullahi Teâla Aleyhim Ecmein) Hazeratı dahi (hayru'l- kurûni karnî) hadis-i şerifine ma sadeka olarak Kelime-i Tevhid'i, nısf-ı cihanı (cihanın yarısını) fethederek garb ve şarka yetiştirdiler. Zaman, nur-u nübüvveten uzaklaştıkça

³⁹² Doğru düşünce.

zulm ve zulmet-i fisk terakki [sayfa 95] eyleyip ahval-i âlem gün be gün tenzil ettiği gözümüzün önünde değil midir?

Fahr-i Kâinat Aleyhi Ekmelit-Tahiyyat Efendimiz'in, Canib-i Hak'tan getirdiği ulûm-u evvelin ve âhirin, câmi' olduğuna delil olan Kur'ân-ı Kerim, mu'ciz, min indillah olduğu şimdiye kadar en muhtasar sûresinin mislini kimse vücuda getiremedi.

Saniyen, ilim ve ma'rife dair altı yüz bin Hadis-i Şerif, Rasulullah'ın ağzından sâdır olup ve bu kitab-ı sünnetten nice bin cilt fıkıh kitabı istihraç (çıktığı) olduğunu kör olası gözleri görmedi mi.

Şeyhi Ekber (kaddesallahu'l-edher) hazretleri, hakayık-ı eşyaya dair dört yüz cild kitabı te'lif eyleyip ve İmam Şâranî ve İmam Gazali ve Muhammed Celaleddin Rumi ve İsmail Hakkı (k.s) Hazeratının her biri hakayık-ı eşyaya dâir nice nice kitaplar te'lif buyurmuşlar iken bizim ilmimiz Rasulullah (a.s) Efendimize nispet ile denizden bir katredir diye itiraf eylemeleri müslim-i enam değil midir?

Bu, ulûm-u evvelin ve âhirini câmiidir, dedikleri Fazlı Hurufî murdarının *Câvidânname* dediği hezeyannameyi bakkal ve eskici dahi beş-on gün [sayfa 96] zarfında yapabilir ve tarikine müntesip olan hainlere terbiye-i nas için elde mütedâvil bir sahife kitaplarını görmüş var mıdır?

Ve alel-husus davası gibi bu herif haşa Hz. İsa olarak geldiği vakit Timur'un vakti idi ki Timur fesat ve sefek-i dima' ederek (kan dökerek) cihanı çiriş çanağına döndürdü ve iş bu habiseyi Timur'un oğlu idam edip leş-i murdarını sokaklarda sürüklediği buna şâhid değil midir? Uluhiyet sıfatında bulunan zâtı kendi kulu öldürüp sürüeyebilir mi (sürükleyebilir mi) ve otuz iki Hurûf-u Fârisiyye defalarca zikrolundu ki bu herif getirmiş ve bu bulmuş ve daima zikrettiği kemâli otuz iki harf yüzünde yazılı imiş. Kendisi bulmuş. Bu herif gelmezden evvel Lîsân-ı Fârîsi yok muymuş ve Hz. Âdem (a.s) Lîsân-ı Süryânî üzere tekellüm eyledi ve Hz. İsa (a.s) ba's olundukta zât-ı muallâları Ben-i İsrâil'den olduğu cihetle İrânî lisânı üzere tekellüm etmiş, buyurmuşlar idi 800 tarihinde Esterâbâd'dan zuhur eyleyip tağyir-i lisan edip Fârîsî tekellüm etmeye bâis ve Rasûl-ü Ekrem (s.a.s) Efendimiz'in Cenab-ı [sayfa 97] Hak'tan getirdiği Kur'ân mektum (gizli) olmayıp garb ve şarkta kıraat olunuyor.

Bu habise kitap ve mezheplerini ketm ve ihfâsıyla (gizlemek) emreylediğinden 800 tarihinden 1288 tarihine kadar bir kimse vâkıf olamadı. Âlem-i hâdî olan kitabı, bu merteye ketm ve ihfaya sebep nedir?

Ve Rasûl-ü Ekrem (s.a.s) Efendimiz, “ben Allah-u Azîmüŝŝan’ın abd ve rasûlüyüm” diye ubudiyetini ikrar buyurmuş iken Allah’u Teâlâ’dan mâ-adâ bir kimseden korkmayıp üç yüz on üç ashabı varken gazaya ŝürûğ eyleyip on milyondan ibâret olan Cezîretü’l-Arab’a nâme yazıp kimseden tehâŝî etmeyerek (çekinmeden) hakka dâvet buyurdıkları müslim iken. Bu habis ulûhiyyet davasında iken şundan bundan korkarak ketm ve ihfaya sebep nedir?

Ve bu hurûf-u heca yüzünde yazılı imiş ve acaba bu ne kaide ve ne hesap üzere yazıldığını asla beyan eylemedi.

Yani bu hurûfi, kedinin ve köpeğin ve tilkinin ve kurdun dahi yüzünde yazılıdır diye iddia etse bu iki iddia müddeanın beyninde (arasında) bir fark olur mu? Böyle delilsiz iddiayı kısa günde beŝyüz kadar düzebilir.

Hâsılı şu tafsilden murâdımız hafî (gizli) olan küfürlerini din-i [sayfa 98] İslam’a beyandır. Ve yine *Câvidân*’da yazmış ki, eğer sail sual etse ki İbrahim yüzünü Kâbe’ye döndürdü ki makam vechidir. Hak Teâlâ niçin Musa’ya dedi ki sen makam-ı zuhra teveccüh eyle.

Cevap oldur ki; İbrahim makamı veche teveccüh etmekten murad, kemal-i kitabet-i Hüdâ zâhir olmağı ve Musa Beytü’l Mukaddes ki makamı zuhurdur teveccüh edip aşere (on) ayet levhini makam-ı vech yerine koydu tâ perestiş (tapınma, sevme) tamam ola. Ol zatı kayyum ki ehl-i semavat kâimdir. (si) kelime-i ilahiyyedir ve mecmu’ ehl-i semâvât bila ihtiyar nokta-i hâk dairesini seyredeler. Onun için bir mazhar-ı hüdâ gelse gerektir. Ol hakikat ki asumandan ve zemindedir, zuhuru, âlem-i hâgdan (topraktan) olsa gerektir.

(İnni câilun fi’l-erdi halifeten) hitabından öğren ki ol zamana had ve nihayet yoktur. Hz. ehadis haber verdi ki ne cihetten ehl-i semavat, daire-i nokta-i hâgî tavaf ederler.

Ve bu bâbda vema ba’dinde (sonrasında) demiş ki fazl-ı ilah gelip beyan-ı ilm-i ledün etmiştir ki ilm Muhammed (a.s) ve Ali’dir. Âyâ (acaba) Muhammed-Ali’nin ve İsa’nın hakikati midir? Ya onlardan aŝağı mıdır? Veya onlara gâlib midir?

Cevap oldur ki onlardan aşağı olan, hakikatlerinden haber veremez. Ya vücut ki Muhammed'in asumana urûç ettiğinin (çıkıtđının) [sayfa 99] sırrını beyana etti. Şüphe kalmadı ki onlara gâlibdir.

Ya onlar ki beraberdir ama İsa'nın hakikatidir. İkisine dahi mutâbaat (uymak) lazımdır. Mutâbaat etmeyen katli vacip olur vesselam.

Redden Cevâbı

İş bu ibâresinde vâkî olan küfürleri enbiyây-ı izâm (a.s) hazerâtının Fazlı Hurûfi'ye teveccühden ibâret olması. İkinci olarak, bu habise kayyumiyet sıfatı ile muttasıf olup cümle melâikeye mescûd olması. Üçüncü küfrü sarihi ki o dahi zerre kadar te'vil kabul eylemez. Hz. Fahr-i Kâinat Efendimiz ile Hz. Ali'den efdâl olması. Dördüncü küfrü, Hz. İsa (a.s) hakikatinin aynı olması. Beşinci küfrü, İsa (a.s) ile bu habise inkıyad etmeyen katli vacip olması. İş bu küfürlerinden mâ-adâ ne derece cehl ve hamâkatin nihayetine varmış ki ulûhiyetine mahsus olan sıfat-ı kâmileyi yüzünde olan hudud-u ebîhe ve ümmiye dediği saç, sakalı ve kaş, kirpik kılları ile otuz iki elif-ba harfleri, hâlbuki o kıllarda hayat olduğundan her ne kadar hüsne (güzelliğe) delil ise de insâniyette hiç dahli yoktur.

Ve Fahr-i Âlem (a.s) Efendimiz ile Mîraç Gecesi'nde vâkî olan ru'yet-i [sayfa 100] ilâhi'nin sırrı, bu herifin yüzündeki hudud kıllarını görmekten ibâret imiş (haşa sümme haşa) ve bâlâda zikrettiği cennette ru'yetullah Cuma Günü olacağından murad bu habisenin Cuma günü anasından doğup keşf-i cemal etmesinden ibaretmiş.

Kendisine hitaben cevap veririz ki; be hey mel'un! Ru'yetullah o değildir. Tecelli-yi İlâhî şol şudur ki; Tur-i Sina'ya tecelli olduğv vakitte pare pare olduğv ve ezelde hüsn-ü cemâl-i pertevinden bir zerresi âleme tecelli olduğundan aşk zuhur eyleyip nar-ı aşkta nice zevât-ı kiram cezbe-i ilâhiyyesinden fedayı can eylediler.

Cümleden beri (Hz. Bedevî) (k.s) bir miktar tecelli-i zata mazhar oldukta kırk sene dam üzerinde ekser evkat (çoğu zaman) ayakta -hu- ismi zikrederek mustağrak oldu. Ve Cenab-ı Mevlânâ (k.s) hazretleri kırk gün kırk gece ekl ve şarabdan beri olduğv halde neş'et-i tecelliden sema eyledi. Ve Mansur Hazretleri "ene'l-hak" diyerek başını feda eyledi. Hala âlem-i ervahta âşıkların kimi Allah diye sema ederek kimi "ene'l-hak" nârasını vererek garkolmuş, aşk-ı semedânî olup vuslattadırlar.

[sayfa 101] Bu Fazlı Hurufi, Acem’de doğup elli-altmış sene ömür sürüp keşf-i cemâl ettiği vakit acaba bir şahıs bunun cemâl-i habaset-i iştimâline âşık olduğu işitildi mi? Katlinden sonra ayağına ip takıp mürde-i³⁹³ mel’anet³⁹⁴-i âlûdesini köpeklere yedirdikleri işitildi.

İkinci cehli, uzma-i bâlâda zikretti ki Hz. Ali’nin aynı idi. Muradı burada Hz. Ali’den efdâliyetini iddia edince bi’z-zarar mufaddal mufaddal aleyhi gayri olduğundan gayriyyetine kail olup tenakuz etmiş oldu.

Salisen (üçüncü olarak) Hz. İsa (a.s) haşa uluhiyyet iddia eyleyip belki Nasara ze’m-i batıllarınca oğlu diye haşa Cenab-ı Hakka teşrik etmişler idi. Bu habis güya Hz. İsa (a.s)’ın aynı olup bütün bütün uluhiyyeti inkâr ve sıfat-ı kâmileleri yüzündeki kıllar ile otuz iki harf oluyor.

Letaifeden olarak, bu herif gibi sahtekârın biri Şam civarında nübüvvet dava edip üç-beş yüz cühela tabii oldukta Şam Valisi bulunan zat bu şahsı ümmetiyle beraber huzuruna celbetmiş, bu herif cemaatine hitaben, ben vali ile konuşmam esnasında çevremi sallayınca sizler [sayfa 102] merkep gibi zırlayın diye ta’lim ve tenbih edip nihayet bu âdem huzura dâhil oldukta vâli dahi acaba bu herif sahtekâr mıdır, yoksa bir vehme mi tâbi oldu diye muradını ekleyip cezasını tertip etmek için feth-i kelâm edip “sen nübüvvet dava etmişsin. Enbiya-i İzam, davalarını doğrulayıcı mucizeler izhar buyurdular senin dahi hârık-ı âdeye³⁹⁵ dair bir mucizen var mı?, diye sual ettikte mezbur der-igâb çevresini sallayınca tevâbii (tâbileri) yekzebân olup merkep gibi haykırdıklarında mezbûr temenna ederek vâliye, efendim, enbiya-yı izam benî âdem’e ba’solundular, bendeniz bu sözlü eşeklere ba’solundum. Benim gibi yalancı peygamberin mucizesi böyle üç-beş yüz kadar âdemi eşekler gibi kullanmak olsa kifâyet etmez mi! demiş. İşte bu hikâye gibi Fazlı Hurûfi gibi yalancı ilahın sıfat-ı kâmileleri yüzünün kılları ile elif-ba harfleri olup ve tâbileri de birtakım fehmedemeyen cüheladan ibaret olmuş olur. Neûzu billahi min meselin haze’l-cehli elhamdü lillahi alettevfik.

³⁹³ Ceset.

³⁹⁴ Lânet dilmeye değer iş.

³⁹⁵ Âdetin dışında, hârikulâde.

Câvidân'dan el-bâbu'r-râbi' ve'l-işrûne (24. bâb): Kale Rasûlullah (a.s) (lâ mehdî illa İsa ibn-i Meryem [sayfa 103] ve mehdî min aşerati min evlâdı Fatıma)

İkisi dahi râsttır³⁹⁶ ve (tukellimu'n-nâse fi'l-mehdi ve kehlâ) otuz üç yaşında olana kehl derler ki, Hak Teâlâ İsa hakkında buyurmuşdur. Yani mehdî taze ola siyah çerde ve siyah mehâsin ola ki mehasininde bir ak kıl olmaya Muhammed (a.s) (si) kelimesi harf ve nokta-i pencahtan on yedi muhkematı ayırsan mukattaattır. Aslı, kelamı ilahidir. Otuz üç kelime kalır mehdî (fi) (ilah) idi. Bu otuz üç kelime otuz yaşında keşf-i hakâyık-ı ilâhî edip mukattaat sırrını beyan eyledi ve a'lâmını vech-i Âdem'de gösterdi.(Kâle e m) (iza belega'z-zaman alâ harfi bismillah fe'l-mehdi kâmâ ba'dehu).

Bu hadis-i şerifin manasını bütün bâbda beyan ederiz. Hz. Ali Kerremellahu veche daima (kâf-hâ-yâ-ayn-sâd)dır idi. Malum ola ki (kâf-hâ-yâ-ayn-sâd) (ve hâ-mim) (ve nun) ve'l-kalemdir. Mec'mu (cümle) esmadır. Zira harfinde esmaya dâhil olur. Harfe dâhil olmaz. Onun için (Muhammed) e,m (ikra' bi'smi rabbike) hitabı geldi. İsmi okunmayınca esmaya yol bulunmaz. (ve kâf-hâ-yâ-ayn-sâd) bir kimsenin ismidir ki esmayı kendi vücudunda beyan eyledi.

Feyz-i Fazlı ilâhî'ye mahsusdur ki müsemmâdır. (ikra' bi'smi rabbike) yani ol hudâ'nın [sayfa 104] ismini oku. İnsanı kan ve akıl mertebesinden kurtardı, kendi ismine mazhar eyledi.

Şimdi şu bâbda olan birinci açık küfrü, Cenabı Ali (K.V) Hazretlerinin (yâ kâf-hâ-yâ-ayn-sâd) deyip ismiyle istimdad ettiği Fazlı Hurufi imiş ve (igra'bismi rabbike) nazmı celilinde vâki olan rabden murad yine bu Fazl-ı ekfer imiş ve ibadet ve taat yine vechinde olan kılları imiş ve vücud-u illet-i gaiyye yine Fazlı Hurufi'nin zuhuru imiş.

Ve 25. bâbda ve 26. bâbın hâsılı meelli mehdî ve Hz. İsa bu imiş 800 tarihinde gelmiş âlemi nur ile doldurmuş ve zulmü kaldırmış. Sahib-i kitap bu imiş ve levhi mahfuzdan murad bu imiş ve arşdan murad dahi yine bu imiş. Bu Fazlı Hurufi'ye mu'tekid olmayan kâfir imiş. (inanmayan)

Ve hac ve namaz gibi ibadetler, cümlesi bunun yüzüne olmalıymış.

Ve böyle lâyeud küfürleri zikrden sonra ve uluhiyyetin sıfatını beyan ettikten sonra (Zalike fadlulahi yu'tihi men yeşâu vallahu zü'l-fazli'l-azim,) âyetlerini zikr

³⁹⁶ Doğru.

ederek kendinin ayn-i ilahi olduğunu tasrih eylemiş hâsılı bu bablar uluhiyyeti [sayfa 105] ezelde bilkuvve imiş. Ol dahi 32 harf-i heca imiş ve ol dahi Fazlı Hurufi'de zâhir olmuş.

Şimdi şu ibarelerden beş, on, yirmi aded küfrü sarîh iken bir de bir kemal-i cehl isbat eylemiş ki bâ'lâda Fazlı merkum Hz. Ali'den ibaret deyip aynı demiş idi. Yine gayriyyetini isbat eyledi ki Hz. Ali (r.a) (yâ kâ-hâ-yâ-ayn-sâd) diyerek istimdad ettiği Fazlı Hurufi olunca elbette gayriyet icab eder ki müstein müsteânın³⁹⁷ gayrî olması bedihidir. (açık)

Ve bir dahi buna ittiba' eden (tâbî olan) Bektaşî mübtedîlerinin kemal-i cehline nazar olunsun ki bunlar kendilerini Hz. Ali'ye ve ehli beytine muhabbetli zannederler. Hâlbuki kitaplarında ehli beyte müteallık birisinin ism-i şerifi mezkur olmadığından maada Cenabı Ali (r.a) cümlesinin ve kendinin hâliki ve mabudu olan Hz. Hakk'ı haşa bilmeyip bu Acemin baldırı çıplak köpeğini tanrı bilip istimdad edermiş.

Neuzu billahi Teâla Hz. Ali'yi ne derece tahkirdir (alçaltma) işte bu kadar küfre sebep, kitab-ı ilâhiden harice çıkıp akla uyanı cehline, mezhebe îsal ediyor. (Ve mine'l-letaif) bâlâda zikri sebekat eden yani Nerdeban Karyesi [sayfa 106] Tekkesi'nin bânisi olan Ahmed baba ile bir defa geceleri mülâkât eyleyip mübahase (konuştuğumuz) esnada bir hikâyeyi ağâz eyledi ki bu eyyamda Üsküdar'da bir acayip vakıa zûhur etmiş, şöyle ki:

Üsküdar'da hamam külhancısına üç-beş zât gelip bir gece hamamda kalmak istemişler. Külhancı dahi muvafakat ederek yarınki gün merkûma birkaç yüz kuruş ikram eyleyip gitmişler. Bu üslub üzere birkaç defa yemledikten sonra bir gece cemaat ile üç-beş kişi gelip merkuma demişler ki bu gece on beş çekî odun fazla yakıp emrimize muvafakat edersen seni ihya ederiz.

Merkum dahi muvafakat edip külhanı cehennem gibi alevlenmeye başlayınca bunların içinden birisinin mübarek yüzü nura gark olmuş. Bir pir-i fâni köşe bucak gelip hafiyen (gizlice) bir miktar okuduktan sonra kendini külhana ilka etmeleri için cemaate işaret ettikten sonra cemaat dahi emrine imtisalen külhana ilka edip ol biçare ihtiyar yanıp kül olduktan sonra külhancıya birkaç bin kuruş ikram edip gitmişler diyerek

³⁹⁷ Kendisinden yardım beklenen.

Ahmed baba hikâyeye netice verince, mecliste bulunanların hepsi Allah bereketleri ile bize fayda versin [sayfa 107] dediklerinde fakir Ahmet Baba'ya sual edip bu âdem nasıl âdem imiş. Kendisini hüsn-ü rızayla ateşe ilka ettirmiş dediğimde Ahmed Baba cevap verip ehl-i ilahın türlü türlü ahvali var. Buna hoca efendilerin aklı ermez dedikte; fakir dahi: Kitab-ı İlahîden i'râz eyleyip akla uyanları cehl, her türlü küfre sokar. Zira bu âdemler Mecusi imiş. Cümlenin malumudur ki Mecusiler kendileri öldükten sonra laşelerini ateşe ilka ederler ise de hayatında ilka olunmak daha makbul olduğundan onların ayinlerini icra etmiş, hiç aklınız yok mudur, hiç?

Ashab-ı Güzin Aleyhim Ecmîn ve Meşayih-i Kiram ve Ulema-yı İzam çeşitli mücadeleleri ile meşgul iken birisi telef-i nefse teşebbüs etti mi ve kendisini katletmek su-i hâtemiye ba's olduğundan ne derece i'raz eylediler. İşte bundan malum oldu ki kitabı ulemaya müracaat etmeyenlere cehl her bir hezeyanı ettirip Mecusiye Ehlullah sıfatında itikat ettirmiş, dediğimde bi'l-cümle ehl-i meclis istiğfar eyleyip mezbur Ahmed Baba pür gazap olarak meclisten kalkıp gitti. “-Ey akıl sahipleri! ibret alın.” Ve billâhi't-tevfik.

[sayfa 108] *Câvidân*'dan el-bâbu's-sâbi've'l-işrûn (27. Bâb): Fî gavli'l-Mesih mine'l-Havariyyîn

Bismillahirrahmanirrahim

İnneme'l-mesîhu îsebnü meryeme rasûlullahi ve kelimetihî el-kâhâ ila meryeme ve ruhun minhu. Nisa: 171)

İsa (a.s) zuhur ettiğinde dedi ki: “Ey Havariyyun! Her ki ben size söyledim rumz ve işaretle söyledim; şimdi asumana (gökyüzüne) pederim katına giderim, geldikte rumz ile dediğim sözleri aşikâre ederim ve her kimse ki beni gördü pederi görmüş gibidir. Ve hakikatte ikimiz bir nuruz ve öyle bilin ki ol nesne ki ol asumandan geldi söz idi ol söz iledir.

Ben ol sözüm, müridinin biri dedi: “Bi hakk-ı İncil Ey Hüda! Mâzemin ve asuman yok iken sen kande idin (neredeydin)?” İsa (a.s) dedi: “Atam dahi bendeydi ve bu söz İsa'nındır. Atam Ruh'ül Kudüs ene savtühü ve nutkuhu yani benim atam kuvvet-i ezeldir. Ve Ruh'ül Kudüs ki Cebrail'dir, savtîdir. Ben ki peygamberim, nâtıkım İsa (a.s)'ın zuhur etmeden Enbiyaullah haber verdiler ki, gelecek zamanda bir büyük zat gele ki o zamanda şirk ortadan kalkıp din ve millet ve mezhep bir ola ve mecmu ben-i

Âdem hûdaşinas olalar. [sayfa 109] İsa (a.s) ki bir zaman sonra Meryem'den dünyaya geldi ve dava-yı nübüvvet etti. Yahudiler inkâr ettiler. Zira o zamanda cümle din bir olmadı. İsa dedi ki : “Ey kavm. Ben size şimdi dediğim sözleri rumz ve de işaretle derim, siz anlamazsınız. Atam katına gidip nice zamandan sonra bir daha gelirim rumz ile dediğim sözleri keşfederim; din ve mezhep ve millet ol zaman bir olur.

Ve ba'de sonra demiş ki:

Cümle mevcudatı Hak Teâlâ (kün)den halk etti, ol kelime ben idim.

Pes çünkü İsa (a.s) hüdânın sözü, hüdadan cüdâ değildir. Ve İsa ne olduğun bundan fehm ile (ve inni zâhibun ilâ rabbî) dediği budur.

Pes vücud kâimdir. Rab ile vücudu ile vücudda nutku sıfattır.

Kâimdir, zat-ı hüdâ ile zatı ve sıfatı birbirinin aynıdır. İki bilmek şirktir. Hüdâ ki cümle eşyayı ihata eder, her nesne ki ad verirsin kelam-ı hüdadan taşra (dışarı) değildir. Ve iki nesne birbirine ersin bir âvâz zahir olur. Ol âvâz kelamdan taşra değildir.

Pes İsa (a.s) ki kelimedir. Eşyayı ihata etmek lazım gelir.

Bundan sonra [sayfa 110] demiş ki: “İsa (a.s) kelime olduğu cihetle eşyayı muhittir (ihata eder). Nutk-u Hüdâ ki otuz iki Farisî harfi, Âdem melâikeye ta'lim etmiştir. Aslı kelamdır. Mesih'in lisanında tamamı cari oldu. Mesih (a.s) yirmi dört kelime ile mütekellim idi.

Onun için bir dahi kelime ki muhtaç olduğu tekmil-i din eyleyip otuz iki kelime ile mütekellim ola ve buna sebep kavmine demiş idi ki; ben size her söz ki söylerim, rumz ve işârât ile söylerim. Bundan atam katına gidip yine gelirim, ol vakt te'vîlim beyan eylerim. Şimdi bilmek gerektir ki, evvel ne mana olduğu beyan etmedi. Zira asl-ı kelam otuz iki kelimedir. Ol vakt İsa, otuz iki kelimenin mazharı değil idi. Bilir idi ki kendinden sonra bir mazhar-ı pak gelip otuz iki kelime ile mütekellim olur ve beyan-ı hilkat eder kendinden sonra gelip ol mazharın ettiği beyanı şerh eder.

Câvidân'dan. Bundan sonra yazmış ki:

Ey talib-i esrar-ı ilahi! Öyle bil ki Mushaf-ı hayatı okuyan Fazlı Yezdan'dır ki yed-i kitabını kendi vechinde bulup yirmi sekiz iken istiva ile anasıra [sayfa 111] darb edip otuz iki eyledi. Ve Mesih'in elleri melâike kanadında olduğunu ve Dımeşk'te Minare-i Beyza'ya nüzul ettiğinin sırrını keşfeyleti. Cümlesinden murad Fazlı Hurûfidir. Esselam ala men ittebea'l-hüdâ.

Cevâben Reddi

İşbu bâbın meelli yine tekrarı ebyân etti ki uluhiyyet-i ezelde bir kelime-i lafz imiş ki teaddüd-ü meharic-i ileyh otuz iki huruf-u Fârisiyyeye münkasım olup muehheran Fazlı Hurûfi'den ibaret olan Hz. Âdem sûretinde ulûhiyyeti zâhir olmuş ve İsa (a.s) dahi biaynihi Fazlı Hurûfi imiş. Ve Hz. İsa (a.s) “kün” kelimesinden ibaret olup cümle eşyayı ihata etmiş.

İki taşı birbirine çaldığı vakit sedâ çıktığından o dahi her ne kadar küçülüp sada zâhir olmasa da yine bi'l-kuvve mevcut olduğu cihetle ezelde kelime-i huruftan ibaret olan ulûhiyyet cümle âlemi muhit imiş.

Neûzu billahi teala min hâzel küfr ve min hâzel cehl.

Şimdi bu mel'unun her bir kelimesi bilbedâhe küfr-ü sarîh olduğu cümlelerin malumudur. Bunları tafsile ihtiyaç yoktur. İş bu küfürden [sayfa 112] mâ-adâ birtakım yalan ve cahilane kusurlu ifadeler tahrir eyledi ki akl-ı selim sahibi dinlemekten istikrah³⁹⁸ eyler.

Evvelâ cühela-yı ekâzib-i câhilânesinden biri Nasara Uleması -İncil'i- tahrif eyleyip râh-ı dalalete gitmişler iken bu habîs herif, İncil'in kırk lafzını ve kırk manasını bir derece daha tahrif eyleyip mükerreran imbikten çekilmiş bir küfr peydâ eyledi.

Sâniyen, bu herif İsa olup 800 tarihinde semâdan nâzil olup cihan nur-u adl ile dolup, şirk mustefi' olarak (kalkarak) cümle halk-ı cihan bir mezhep üzere cümlesi mü'min olmuşlar. Hâlbuki bu herifin zuhur-u zamanı, Timur'un zulm ve fesadından Asya kıtası dopdolu olduğu cümlelerin malumu değil mi?

Bâ husus 800 tarihinde nebr-u³⁹⁹ şirk ref⁴⁰⁰ olmak şöyle dursun bu güne kadar gün be gün küfr şubelerinin çoğaldığı gözümüz önünde değil mi?

Hâlbuki Fazlı Hurûfi'nin ulûhiyyetine iman etmeyenleri tekrar tekrar tekfir ettiğinden bu herife iman eden kaç bin kişi bulunur? Zira ruy-i zemin-i coğrafiyyûnun beyanına göre, tahminen bin mel'un nüfus olup ve buna tâbî olan Bektâşi taifesi dahi yalnız Anadolu'nun ve Rum ilinin bazı [sayfa 113] mahallelerine mahsus olduğundan tahminen her ne kadar yüz bin nüfus olsa bile ekserisi vâkıf-ı esrar olmayıp kendilerini

³⁹⁸ İğrenme.

³⁹⁹ Yüksekçe çıkarma, kaldırma, sesi yükseltme.

⁴⁰⁰ Kaldırmak.

“Ali’yi sevenler” saydıklarından bunun mezhebi üzere sırra vâkıf olmayanları da tekfir edeceği cihetle vâkıf-ı esrar olan on bin kişi ya bulunur ya bulunmaz, din ve mezhep bir olup cihan-ı iman ile doldurduğu bu mudur?

Behey murdar! Cenab-ı Hak bu sekiz cenneti beş-on bin baldırı çıplak için mi yarattı.

Ve yine *Câvidân*’ın 28. bâbının meali, Kâbe’nin hakikati, bu Fazlı Hurûfi’nin yüzüne ibadetten ibaret.

Ve yine bu bâbda yazmış ki, Ey Talib-i Esrar-ı İlahî! Bil ki Âdem’in çeşmini ve gûşunu ve çeşminin iki noktasını ve cephesini şöyle halketmiştir ki, okusan Fazlı Yezdan ismi çıkar.

Cemî ben-i Âdemin vechinde mektup ve mesturdur; alâ haza sûratü’l-Kamerî leyletü’l-bedri (Felev lâ fazlullahi aleyküm ve rahmetühu le küntüm mine’l-hâsirin.) (ve Muhammed, e,m).⁴⁰¹

Hazreti Ehâdiyyeti bu sûrette gördü ki: “-Rabbimi miraç gecesinde genç bir oğlan sûretinde gördüm.” Veya gördü ki sûret-i Fazlı Hurûfi’nin şekli ve hey’etidir ki mürekkeptir. Câr-ı tabayîden pes (hâg) üzerinde [sayfa 114] -âb- üzerinde -hava- üzerinde -nâr- üzerinde bi’l-kuvve mektup ola. “Vallahu biküllî şey’in muhid”, sırrı budur. Ve Hazreti Fazlı Yezdan gördü ki, hat ki, hüdanın üç ismi vardır. Ol üç ismi -fedad-lam- dır. Yani Fazlı Hurûfi’nin ismi seksen bin âleme ismi muhid ola. Şahsı orada olmaya bazı şahıs taaccüp edip bu âyeti okuya: “Zâlike fazlullahi yu’tihi men yeşâu vallahu zü’l-fadlil azîm.”

Cevab-ı Reddî

Şimdi şu bâbda yine uluhiyyeti, zatına münhasır olduğunu sarahat-i beyan eyledi. Lânetu’llahi aleyh ve ala a’vânihi.

30. bâbda, ru’yetullahdan bahseyleyip “vucûhun yevmeizin nadirah, ila rabbiha nâzirah”dan murad Fazlı Hurûfi’nin yüzünün hudud-u seb’asını mütâlâdan ibaret.

Ve 31. bâb dahi bu sözlü küfürden ibaret.

⁴⁰¹ Bedir gecesini kamerin sûreti bu hal üzere mesturdur. -felev lâ fazlullahi aleyküm ve rahmetuhu leküntüm mine’l-hâsirin...

Ve 32. bâb, Ali (k.v)'nin hakikatini beyanında la yeud ve la yuhsâ küfründen sonra yazmış ki Hz. Ali buyurdu: Cümle esrârullah nokta-i bismillahdır ve yine yazmış ki kâle aleyhisselam: (Allah yüz yirmi dört bin peygamber gönderdi.) Ve dedi ki: (Peygamberlerin misali saray misalidir.) İla ahirihi. [sayfa 115] Yani enbiya ile benim mislim bir kasra benzer ki binası güzel, hoş ola ve bir taşı eksik olsa seyredicileri şaşırırlar. Fakat ol bir taşı eksik olacak yeri benimle tamam oldu. Ve hâtemü'n-nebiyyin vücûda gelmeden yüz yirmi üç bin dokuz yüz doksan dokuz peygamber vücûda gelmişti ki üç kez (su) bin olur. Kelime-i âdem adedince hâtemü'n-nebiyyin ki vücûda geldi yüz yirmi dört bin peygamber tamam oldu.

Kelime-i hâtem ile hatmoldu (son buldu). Kasr-ı nübüvvet Muhammed (a.s) ile tamam olup (temme bi'l-bünyâni ve hâteme bi'r-Râsûlu) dedi ki; sâdık oldu aleyküm bi's-Sevâdi'l-Âzâmi (Sevâd-ı Âzâm üzerine sâdık oldu). Sevâd-ı Âzam -si- kelime-i Muhammediyye, -su- kelime-i Âdemiyedir ki, "Ben ilmin şehriyim ve Ali kapısı" yani Kelam-ı İlâhiyim ve Kur'an'ım ve (ene noktâtün tahte'l-bâ-i kable en yehlukullahi âdeme erbeate aşera elfe âmin). Bâi bismillahdan sonra on dört kelime gelse gerektir ki (e-l-m)dir ve emsâli gayrı mükerrer on dört huruf-u mukattaadır. Hutât-ı kitâbete başladıkta ol ki kâğıda kuru bir nokta hâsıl olur. Ol noktadan geçti bir nokta dahi hâsıl olur. Tâ nokta-i müntehaya varınca bir hatt-ı müstakim zâhir olur. Pes nokta-i asıl ol ki noktadır bâkî nokta [sayfa 116] mükerrerdir çün (su) kelime kendi zâtında bir kelimedir. Ol kelimenin ilmi bir nokta-i asıldır ki (su) kelimenin kâim-i makamıdır. Onun için Hz. Ali buyurdu: "Cemî esrârullah nokta-i bâ-i bismillahtadır ve ben ol noktayım" dedi. Nokta-i hûd, ilm-i kelime-i ilâhîdir. Yani ben kelime-i ilâhiyim demektir. Kelime (si) ve (su) hatt-ı vech-i Âdemdir ki bir noktadan mektuptur. Eğer ol noktayı (su) kelimeden ayırsan noktaya ve kelimeye vücud kalmaz, adem-i (yokluk) mahz olurlar.

Pes nokta, hakikatte kelimedir ve ilim kelimedir ve buyurmuşdur (mâ beyne'd-defeteyni kelâmullah). Mesela iki nesneyi birbirine vursak elbette bir avaz gelir ki (su) kelimeden hâriç değildir, kitabet haktır.

Vech-i Âdem üzerinde (ve't-tûru ve kitâbu'm-mestur fî rakki'm-menşûr) yani (su) hattı görürsün eğer iki nesneyi birbirine vurursan avaz gelmese yine (su) kelime-i ilahiyye onlarda bilkuvve mevcuddur.

Velhasıl eşyadan ki mazharı kelime-i ilâhidir, kelimeyi ilahiyye-yi cüdâ eylemek ya fiil ile ya vehm ile ya tasavvur muhaldır. Zira eşyaya vücud kalmaz eğer bir taş yüz parça etsek, iki parçayı birbirine vursak elbette savt-i sedâ izhar olur (ses çıkar). Eğer taşın küçüklüğü bir haysiyete ve bir mertebeye erişse ki [sayfa 117] birbirine vurulduğunda seda izhar olmasa, kelime-i ilahiyyeyi onlarda bilkuvve mevcut bil. Hz. Rasulullah (a.s) buna mana ile buyurmuştur ki; “bir seng-i rîzenin (bir taş parçasının) tesabihi vardır ben onun tesbihini işitirim”. Dedi ki “mazhar” kelime-i hüdâdır, eğer kelime-i ilâhi ol senin rîzeden alsın vücudu kalmaz. Zira kelime-i ilâhi kâimdir. Ve kelime zat-ı hakla kâimdir. Hiç nesne zat-ı haktan hâlî değildir. (innehu biküllî şey’in muhît) (ve kâlu li culûdihim lime şehittüm aleyna kalu entakanallahullezi külle şey’in)⁴⁰². Bu âyetten mâlum oldu ki nutk insana mahsus değildir. Donlu eşyaya mahsustur donlu eşya kıyamette nâtik olup kelime-i ilahi onlarda zâhır olsa gerektir. (Yusebbihullâhu mâ fis’semâvâti ve mâ fil-ard) (ve in min şey’in illa yusebbihu bi hamdih). Ve mesabîhte gelmiştir ki ferzendâne-i Âdem’in üç yüz atmış pare üstühvânî⁴⁰³ vardır. (İnne fi’l-insani selase mieten ve sittûne mufassalan). Altı kere altmış olur, her altmış (si) ve (su)dur. Kelime-i Âdem ve kelime-i hâtem mukabilindedir. Ey cele-i neşin kırk gün kırk gece halvette otursan bi hükm (ve vâ-adna musa selasine leyleten ve etmemnâha biaşrin). Ey talib-i esrar-ı ilâhî, [sayfa 118] cehd ile ol, çilenin sırrına erişe her dünü-gün yirmi dört saattir. Cehdi şebâna⁴⁰⁴ ruz on altı kere (si) ve on altı kere (su) saat olur. Ba’de zan, zaman taksiminden mahlûkat kısmına var ve cemî eşya kısmetine ve kendi vechin kısmetine var ve bil ve mahvol, inneke ve sıfatında.

Ve dahi felekü’l- buruç üç yüz altmış derecedir.

Ve onda bir yıldız vardır (nesr-dâyir) derler. Her otuz bin yıldız bir burcu kat eder.

Pes üç yüz altmış bin yılda on iki burcu seyreder. Her bini kısmet ile (si) ve (su)ya hemçun kısmet-i leyl ve nehar (külle şey’in ehsaynâhu fi imamin mübin). Mesela hezar aded on dokuz kez (si), on dört kez (si) olur ve’s-salam. Eğer sail sual eylese Hz.

⁴⁰² Fussilet, 21.

⁴⁰³ Kemik.

⁴⁰⁴ Geceler.

Risalet (a.s) niçin beyanı hakikat etmedi dese, etti (bease libeyani’ş-şerîati lâ libeyâni’l-hakikati) dedi, dese cevap oldur ki çün Rasûlullah (a.s) âhir zaman peygamberi, ondan sonra hiçbir vechile peygamber gelmese gerek idi ve ol haber vermiştir. Bundan sonra benim ümmetim yetmiş üç fırka ola, yetmiş iki fırkası ehl-i cehennem ola ve yüzleri kara ola ve Deccalin leşkerinden (askeri) ola ve a’ver (tek gözlü) ola illa (ancak) fırka-i vâhidi (bir fırka) ehl-i cennet ola, yüzleri ak ve [sayfa 119] Mehdi askeri ola dedi.

Şimdi Sevâd-ı Âzam vech-i Âdemdir ve dahi Hz. Risalet (a.s) etmiştir ki; benim ümmetim benim risâletime şâhid ola. Allah kavliyle ol kimse ola ki (min indehu ilmu’l kitap) ola (ve yekulullezine keferu leste murselen. Kul kefa billahi şehiden beyni ve beyneküm ve men indehu ilmu’l-kitab)⁴⁰⁵ her kâh ki ol şâhid, külle şehadet ede, şüphesiz benim ilmimin varisi ola.

Ve dahi benim ilmimin ululuğunu ol şâhid-i hüda zâhir eyleye mecmu halayıka rûşen⁴⁰⁶ ola ki, ol şâhid oldur ki Allah katından gelmiştir. İlm-i hüdayı bile dahi fırka-i (min indehu ilmu’l-kitab) ola her kâh ki ol şâhid gelip risaletime şehadet ede. İlmimin vârisi ola keşfi hakayık ile. Pes bu veçhile Hz. Fazlı Yazdan gelip beyan-ı hakikat eyledi ve ol haber verdi ki şehid ki (min indehu ilmu’l-kitab)dır. İlm-i hüda ile gelip Rasulün risaletine şehadet eyledi ve beyan-ı hakikat eyledi ona tâbi olan fırka-ı naciye olup Mehdi askerinden oldu. Tâbi olmayan ehli cehennem olup ve Deccal askerinden oldu.

[sayfa 120] Ey tâlibi esrarı ilahi! Eğer hüdaşinas olmak dilersen ve vâris-i ilm-i nebi olmak dilersen Fazlı İlahi’nin kavline tâbi ol, kendini Sevâd-ı Âzam ehlinden eyle ki, Fazlı İlâhi mehdidir bila şek ve la şübhe. (Onun bildirdiklerinin dışında insanlar, onun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. Onun kürsüsü, gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O yücedir, büyüktür.)⁴⁰⁷ (Bu Allah’ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.)⁴⁰⁸ (Eğer sizin üzerinizde Allah’ın ihsanı ve rahmeti olmasaydı muhakkak zarara uğrayanlardan olurdunuz.)⁴⁰⁹ (Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah

⁴⁰⁵ Râd, 43.

⁴⁰⁶ Parlak, âşikâr.

⁴⁰⁷ Bakara Sûresi, 255.

⁴⁰⁸ Cuma Sûresi, 4.

⁴⁰⁹ Bakara Sûresi, 64.

sana Kitab'ı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın sana lütfu gerçekten büyük olmuştur.)⁴¹⁰ (Hakikaten, biz dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırsak, sonra bu durumda sen de bize karşı bir koruyucu bulamazsın.)⁴¹¹ (Ancak Rabbinin rahmeti -sayesinde Kur'an bâki kalmıştır- Çünkü O'nun sana lütfkârlığı çok büyüktür.)⁴¹² (Rabbinin sözü, doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O işitendir, bilendir.)⁴¹³

BÂBU'S-SÂLİS

[sayfa 121] Fazlı Hurûfi'nin hulefası ve hulefasının hulefası *Câvidân*'ı şerhederek telif eyledikleri kütüb-ü rasailde vâki olan küfrüyyâtı beyanındadır.

Kütüb-ü mu'teberelerinden⁴¹⁴ 1. *Hakikâtnâme* ismiyle müsemma olan kitaptır ki Firişteoğlu'nun *Işknâme*'sinde beyan eyledi ki bi aynihi mesail-i *Hakikâtnâme*'de yazdıktan sonra bazı mesâil (meseleler) dahi ilâve ederek vâsil-ı akâidlerini tafsil ve izah etmeden ibarettir. Mâlum ola ki, aslı akîde-i bâtilaları ulûhiyet-i ezelde bergut olup bu otuz iki haruf-u hecadan ibaret olarak müehheran sûreti Âdem'de görünen Fazlı Hurûfi'de zâhir olmuş yani Fazlı Hurûfi ulûhiyetin fiiliyyâtı ve bu alem-i mahsûsatın mecmuu Aynullah olup bi şek ilah yoktur. Haşa sümme haşa.

Lâkin *Câvidân*'ın şerhlerinde ihtilaf vâki olduğundan işbu *Hakikâtnâme*'de ihtilâfâtı beyan eyleyip kendi mezheb-i bâtilını sâir mezâhib-i fâsideye râcih⁴¹⁵ ederek yazmış ki (meseleyi fi gavli guvveti ezeliyye).

Bismillahirrahmanirrahim

Ey tâlib-i cûyende-i⁴¹⁶ zat ve sıfat-ı hüda ve ferde ve vahdâniyet-i bî hemtâ! Bilmek gerektir ki zat nedir, sıfat nedir ve kuvvet-i ezeli nedir? Zira cemî ilimden ve marifetten garaz, [sayfa 122] Allah Teâlâ'nın zâtın ve sıfatın bilmektir. Ve bu marifetten sonra garaz hüda olduğu gibi mütalaa olmak hayli müşkil-i emrdir. Hatta ehl-i haktan bazı azizler ihtilafa düşmüşler bazısı zâtı otuz iki kelime-i melfûzadır. Ve sıfat, otuz iki kelime-i mektûbedir. Yani zât-ı hak elif-ba harflerinin telaffuzu ve sıfat-ı hak

⁴¹⁰ Nisa Sûresi, 113.

⁴¹¹ İsrâ Sûresi, 86.

⁴¹² İsrâ Sûresi, 87.

⁴¹³ En'am Sûresi, 115.

⁴¹⁴ İtibarlı, hatırı sayılır, yürürlükte olan.

⁴¹⁵ Evvel, üstün.

⁴¹⁶ Arayan.

bu huruf-u heca'nın mürekkep ile kâğıt üzerine yazılışı, amma bu itikat zayıftır. Onun için *Işknâme-i* ilahide buyrulmuştur ki; sırrı bî sırrın yek sıfat-ı zül-celal. Hemçû (gibi) Zatı Hak Teâla bi zeval. Bâheme (beraber) eşya çü⁴¹⁷ zât-ı hakk-ı mukîm. Hem rahim hem kerim hem kadim. Gayri mer'i her yekidir, zat-ı hak. Fâş⁴¹⁸ koftom porde per-hast ez tabak. Pes bu ayet-i kerimeden malum oldu ki sıfat-ı hak mer'idir ve ol mektub olan hod-i⁴¹⁹ mer'idir.

Bazı dervişler ona zâhib olmuşlar ki sıfatı hak otuz iki kelime-i melfuzadır, gayrı mer'idir. Ve zatı, mecmu mevcudattır ki mer'idir. Onun için Fazlı cemil kitapta otuz iki kelimeye “zat” demiştir ve illa “sıfat” demiştir ve gayet ittihatından sıfatı zatın aynıdır demişler. Pes, âlemde bu ikiden gayrı nesne yoktur ki biri gayrı mer'idir ki ibarettir otuz iki kelimedenden ve biri [sayfa 123] mahsusı mer'idir ki mecmu' eşyadan otuz iki kelime hûd-ı zat demek ki mecel yoktur onun için -ha- sıfat demiştir.

Pes, zat olmaya nesne kalmadı ancak zâhir mevcudatın mahsusatıdır. Ve hatta bu itikat üzerine azizlerden biri bu itikat hakkında bir risale yazmış. O risalenin hâsılı bu ki; Zat-ı Hak zahiri mahsusat ve sıfatı hak otuz iki kelime. Lakin bu itikat zayıf olduğu evvela bu ki, zat sıfata mübeddel olmak lazım gelir. Yani zat tebdil olunmuş ola. Sıfata tebdil-i hûd gayrı manasınadır. Pes, zatı tağyir olmak lazım gelir.

Ve bir fesat dahi budur ki sıfatı zattan asl olmak lazım gelir. Veyahut meziyet-fer⁴²⁰ ale'l-usul lazım gelir. İkisi dahi batıldır. Onun için ki aslı zattır, fer' sıfattır. Nitekim buyurmuşlardır (beyt) onun gibi Zat-ı Hak Teâla bî-zeval. Dâim kâim bî-zat-ı zül-celal. Pes nesne ki vücudu bir şey ile dahi kaim ola evvel fer' olur. Ve bir delil dahi budur ki nüsha-i nevde otuz iki kelime kuvvet-i ezeliyyeye muhtaçtır, demiş. Pes mecmu eşya olmasa otuz iki kelime kandan sâdır olurdu. Otuz iki kelime dahi mecmu' eşyaya muhtaç olmuş olur. Bu dahi [sayfa 124] batıldır ki yine nüsha-i nevde gelmiştir ki mevcûdâtın rücuu, kelimeye ve harfe ve savtedir. Ve kelimenin ve harfin ve savtin rücuu kuvvet-i ezeliyyedir. Ve kuvvet-i ezeli kâimdir.

⁴¹⁷ Gibi.

⁴¹⁸ Meydana çıkarma.

⁴¹⁹ Kendi.

⁴²⁰ Yan, ikincil, tâlî.

Zat-ı hakla bu beyanda malum oldu ki mevcudat muhtaçtır otuz iki kelimeye, kuvvet-i ezeliyyeye ve eğer kuvvet-i ezeli onların za'mi⁴²¹ üzerine zâhir mevcudat olursa devr-i lâzıma gelir.

Onun için ki mevcûdât muhtaç olur yine mevcûdâta bes devr oldu, devr-i hod bătıldır.

Eğer soru sorulsa ki mevcûdât otuz iki kelimeye muhtaçtır. Husûlünde ve zuhurunda ve illa böyle değildir ki bir zaman ve bir an bulunmuş ola ki otuz iki kelime ola ve bu mevcudat olmaya belki her anda ve her zamanda beraberdir. Ve illa bu kadar var ki her anda ve her zamandaki mevcûdâtın vücudu vardır, muhtaçtır kelimeye cevap oldur ki –belî (evet)- bu demde itikâdımız budur ve illa kelime mevcudattan ezmîne ile mukaddem değilse zâtı ile ve nefsiyle mukaddemdir (öne geçen).

Ve belki her şeyin ifrâdına⁴²² nazar etsen onların vücudundan ol (evvel) zamanı ve eyyâmı bilirsin. Ve illa envâında yoktur ve envâında tekaddüm bizatihi vardır. Ve ifradında tekaddüm bizatihi ve zamana [sayfa 125] mevcuddur.

Ve biri dahi butlanı (batılı) budur ki (kuvvet) ıstılahta bilfiil olmayana derler mahsusata had bilfiildir. Bes, bir fiile bilkuvve demek nice sadık (doğru) olur. Ve kuvvet bu mahsusat olunca ya bilfiil ne olur ve bu kuvvet ezeli âlem bilkuvveden ibarettir ki ezelidir ve ebedidir.

Ve bir delil dahi oldur ki İsa (a.s) buyurdu ki: “Kuvvet-i ezeli pederdir ve ben natıkım ve rûhu'l-kuds onun sûretidir. Üçümüz de bir zatın zatıdır ve kelime onun sıfatıdır ve onun aynıdır.”

Şimdi malum ola ki eşyanın zâhiri var, bătını vardır. Zâhiri mahsusdur ve bătını gayrı mahsusdur. Ve zâtı, mutlak eşyanın bătınıdır ki gayr-i mer'idir ve gayr-ı mahsusdur. Bî-zeval padişah lâ yezal bilâ intikaldır ve kuvveti ezeliyyeye ki ibarettir zat-ı mutlaktan, mevcudatın bătınıdır, zahiri değildir.

Ey talib, hurdebin,⁴²³ dâde-i fehm ile ve dikkat ile nazar eyle ki nefsi-i emradda otuz iki kelime eşyanın bătınından gelir. Zat-ı hod beyan-ı ilahide ondan ibaret idi ki otuz iki kelime ondan zâhir olurdu diye otuz iki kelime eşyanın zâhirinden gelmez ve

⁴²¹ Sav, iddia.

⁴²² Müfred.

⁴²³ Büyüteç, mikroskop.

eğer bu savt ve sada eşyanın zâhiri imiş ise şöyle gerektir ki cemi mevcudat muttasıl el- evkâtı çenk ve tabur gibi zâhiren avazlar var idi. Mea hâzâ böyle [sayfa 126] değil belki bir şey bir şeye dokunmayınca ol savt-ı sada onlardan gelmez ve birbirine dokunmadığı halde olsa da onlarda bilkuvve mevcuttur yani bânındadır yani iki şey birbirine dokunmadığı halde kelim-ı hak onda müstağir kadar pes sâbit oldu yine kelime eşyanın bânından gelir ve kuvvet-i ezeli ve zât-ı mutlak eşyanın bânındır.

Eğer sual olunursa ki, kelime zâhiren mahsusattan gelir.

Cevap veririz ki mahsûsattan geldiği gibi gayri mahsûsattan dahi gelir. Mesela sada, hava avazda da gelir ki gayri mer'i, gayri mahsusdur. Eğer sâil dese ki hava mahsûsâta dokunmayınca sadâ zâhir olmaz; yine kelime mahsûsattan zâhir olmuş oldu. Cevap oldur ki, hava dokunmakla sadâ peyda olan cism-i mahsus eğer sadâ ancak cism-i mahsusda ola ele hava dokunmaksızın dahi cismin sadâ vermesi lâzım gelir. Ve bir delilleri dahi Şeyh Ebu'l-Hasan (k.s) buyurmuşdur ki; secde âdem'in cisminde olup...

Cevab-ı mânâ böyle değildir ki cesed-i âdem zat olduğu için mescud ola belki kelime ezasında mahlûk olduğu için mescud oldu. Eğer cismaniyet için mescud olaydı cisim [sayfa 127] âdeme neden tahsis olaydı; zira âlemde ecsâmın nihayeti yoktur. Kemal Senai (Rahmetullah-ı Aleyh) *Îtaatnâme* 'sinde buyurmuşdur ki. Ecsâmın (cismin) nihayeti yoktur. Kemal Senai (r.a) *Îtaatnâme* 'sinde buyurmuştur ki: Ey Talib-i Sâdık! Eğer Âdem nedir, hüda nedir ve Âdem nice halife-i hüdadır. *Îtaatnâme* 'de bu mahalli iyi mutalaa ile yani her kâh otuz iki kelime-i ilâhi bir mazhar-ı muinden tecelli eyleye ve kendinin zât ve sıfat-ı tevhid-i vahdaniyetin âlem-i mahsusda zâhir eyleye ve tahkik ve tağyin eyleye. Âdem ol mazhar-ı mazhar ve münevver ve main ola. Ol nur ki ol mazharda tecelli eylemiş ki ibarettir ol zat-ı kadim Hazreti Ehadiyyetten. Pes bu beyandan ma'lum oldu ki cesed-i Hazreti Fazlı Yezdan Âdem'dir. Ve o nur ki ondan tecelli etmiştir. Zat-ı kadimidir. Kable'z-zuhur ve hıne'z-zuhur sıfattır. Ve onlar ki kusur ederler. Cesed-i Fazlullah zattır. Otuz iki kelime ki ondan tecelli etmiştir. İş bu kavli Mevlana Kemâl'in beyanına muhaliftir. Ve bizim itikâdımız budur ki otuz iki kelime aynı mevcudattır. Ve zâhir mevcudat sıfattır ve kelime dahi hıne zuhurda sıfattır. Ve bân-ı mevcûdât zat-ı mutlak hazreti ehadiyettir. Nitekim Hz. İmam Câfer buyurmuştur ki: İğlem eyyuhe't-tilmîz (öğrenci), kıyâmu'l-mevcûdât fi semaniyeti ve işrin harfen zahiren [sayfa 128] lem yezel ve batına la yezal. Pes imamın kelimından

malum oldu ki otuz iki kelimenin batını zat-ı mutlaktır. Ve lâ yezaldır ve zahiri sıfat-ı haktır. Ve lem yezeldir ve ikisi dahi birdir. Nitekim Hak Teâlâ buyurur: Huve'l-evvelu ve'l-ahiru ve'z-zahiru ve'l-bâtını ve hüve bi külli şey'in alîm.⁴²⁴ Ve Emir Ali, *Mahşernâme*'de buyurmuştur ki, kelime, kable'l-zuhur, aynı zattır; mertebe-i sıfattır ve bir itibâr ile mugayirdir. Yani her çende ki otuz iki kelime-i ilâhi sıfat-ı haktır. Ayn-ı hüdü değıldir. Hüdâyı mutlak oldur ki kitâbet-i eşyayı taksim eden Fazlı Yezdan yani Fazlı Hurufî. Kemal Senai dahi demiştir ki; zat-ı mutlak ol mazharı mazhar ve münevver ve muînden tecelli eyleyen nur-u lem yezel ve lâ yuzâldır. Ve bir hadiste gelmiştir: Zat-ı Hak ruz-i kıyamette arştan kürsîye nüzul etse gerek ve hîne-i zevalde avazlar peyda olsa gerektir. Ve beyân-ı ilâhîde kürsî-yi Hak otuz iki dendandan⁴²⁵ kinayettir. Ve bu karine ile malum oldu ki zatı mutlak şol gelmeden ibarettir ki mecellayı kalpte mürtesimdir. Otuz iki dendan ki kürsi-yi haktır. Nüzul etmeyince avazlar peyda olmaz. Ve ekseri ehâli-i selef mislü Halifetullah Ale'l-a'la şeyh Ebu'l-Hasan ve Emir Gıyâseddin [sayfa 129] ve Kemal Senai ve Hasan ibn-i Haydar ve Seyyid Şerif Âmulî, cümlesinin itikadı, mahsusat-ı mükevvenât-ı, sıfat-ı haktır. Ve zât-ı kuvvet-i ezeldir. Emir Gıyâseddin *Üstüvâ-nâme*'sinde buyurmuş ki, (kul kefâ billahi şehîden beynî ve beyneküm ve men indehu ilmu'l-kitab.) Yani Hüdâ kuvvet-i ezeli (si) kelime est (kelimedir) ve men indehu ilmul-kitab, suret-i Âdem ki âdem üstü. Yani kuvvet-i ezeli otuz iki kelime-i hüdâdır. Ve men indehu ilmul-kitab, inneke, zâhiri ki sûret-i Âdemdir. Pes bu kelâmdan malum oldu ki Fazlı Yezdan'ın vücûd-u mahsus-i mer'iyyesi kuvvet-i ezeliye değıldir. Belki bânındır. Ve zâhir bânının aynıdır. Nitekim kelam tenzilde gelmiştir. (Huve'l-evvelu ve'l-ahiru ve'z-zahiru ve'l-bâtını ve hüve bi külli şey'in alim.)

Ve ru'yet-i Hüdâ cemî enbiyaya âlem-i menamda⁴²⁶ vâki olmuştur. Dîde-i⁴²⁷ sûretiyle ru'yetullah ancak âlem-i menamda vâkî olur. Başka olamaz. Âlem-i hâb,⁴²⁸ âlem-i bekâ ve âlem-i ulûhiyet, âlem-i bi'l-kuvve, âlem-i bânındır.

⁴²⁴ Hadid,3.

⁴²⁵ Diş.

⁴²⁶ Uyku-rüya âlemi.

⁴²⁷ Göz.

⁴²⁸ Uyku âlemi.

Pes bu tafsilden malum oldu ki, âlem-i muhdes, âlem-i sûrettir ki her kez iki şahıs küllü vücuttan biri birine benzemez. Ve âlem-i kadîm otuz iki kelime, Hz. Fazlı lem yezeldir ki cemî sûrette bir mana ve bir hakikatte mahlûkât o hüdevende [sayfa 130] libasıdır ki her zaman bir came (giysi) gîr çun köhne ola birini dahi gîr evvel otuz iki kelime-i mutlakzât Fazlı Yezdan zü'l-celâl vahdehû lâ şerike lehû. Ve cemî sûretler iş bu zât-ı ezeli gayr-ı mer'inin ayine-i sidre iş bu karine ile sâbit oldu ki otuz iki kelime, zât-ı Fazlı mutlakdır. Eşya libasında mahfî⁴²⁹ oldu. Kable'z-zuhurdur ve hîne'z-zuhur sıfattır. Ve Hz. Fazlı sarahat buyurmuştur ki hazreti ehâdiyyete mahsus değildir. Ve illa ittihat cihetinden mecmu' eşyaya hak demiştir. Malum olaki hazreti celle zikre üç âlem ispat etmiştir ki biri âlem-i şehadet ki âlem-i zâhirdir. Ve birisi dahi âlem-i tasavvurdur ve biri dahi âlem-i hâbdır. Bu üç mertebe muvâfik ve mutâbıktır. Mesela mertebe-i lafzî ki mertebe-i sıfattır. Ve mertebe-i ef'al dahi âlem-i şehadettir. Ve mertebe-i zât ki kelâm-ı nefsidir. Bu dahi bi aynihi evvelde zikrettiğimiz manadır ki kelime kable'z-zuhur, zât-ı mutlakdır. Ve mertebe-i sıfat kelam lafzıdır. (Zalike fazlullahi yu'tîhi men yeşa'. Vallahu zü'l-fadli'l-azîm). Pes mecmu eşya bir vücûd-u âdem olacak, zât-ı Hak zâhir olmak ve şephe mürtefi' olmak yine *Hidâyetnâme*'den fehm olunur ki mertebe-i zât kelâm-ı nefsidir. Kelâm-ı [sayfa 131] nefsi-i hod zâhir-i insana mahsustur. Onun için ki kelâm-ı nefsi, âyine-i kalpte müntekiş⁴³⁰ olana derler. Bu hassa hod-insanıdır. Hayvanatta ve cemâdatta bu hassa yoktur. Zîrâ ki insan gibi onların zâhiren kalbi yoktur. Onun için ki kalpte kıraat-ı fikir olunur. Ve bunlarda hod-fikir (kendi fikri) yoktur. Pes böyle ancak lâzım gelirdi Zât-ı Hüdâ, mecmu eşyaya muhit olmaya. Ve çün hazret buyurdu ki, vaktâki mecmu eşya bir vücûd-u âdem müşahede oluna. Zat malum ola ve şüphe mürtefi' ola. Yani mecmu eşya vücûd-u âdem olunca bu kelâm-ı nefsi ki mertebe-i zattır. Ve insanın bătınıdır. Mecmu eşyanın dahi bătını ola. Ve mecmu eşya vücûd-u âdem olduğu oldur ki cemî' arz vücûd-u âdem olmaya kâbildir. Ve aklen dahi feyz cihetinden zemine muttasıldır. Ve onlarda bi'l-kuvve olan feyz bi'l-fiil arzda vücûd-u insanda zâhir olur. Ve inni ki buyurdular,

⁴²⁹ Gizli.

⁴³⁰ Nakşolunan.

tabayiden ol nesne ki var idi nutkla ⁴³¹ vücuddan zâhir olur. İşarettir kelâm-ı nefsiyye ki mir'âttır.

-Mesele- Mevlânâ Ali Baba rahmetullahi aleyh, hamrın hâline (helâl olduğuna) fetva vermiş, nice delil getirmiştir. Bir delil budur ki: İsa (a.s) ol geldiğinde hamr içmiştir ve yine gelirim demiştir. İtikat-ı [sayfa 132] hak böyledir ki 800 tarihinde gelip beyan-ı hakikat eyleyen hakikat-ı İsa'dır. Ve İsa ol gelişinde şarabı haram etmemiştir. Pes şimdi dahi haram etmedi.

Cevap: Bu delil bâtıldır. Zira İsa (a.s)'nın kelamında zâhirdir ki; evvel geldiğinde kemalde değildi ve ettiğin kemal görmedi hatta evvel geldiğinde tecelli ihtiyar etti. Ve sâniyen geldiğinde tenasül-i ihtiyar ettiğinden malumdur ki evvelki halinde noksan var idi ve noksanına kendi dahi mu'teriftir ki yine tekmil edem dedi. Ve bir delil dahi budur ki hazreti Rasûl hamrı onun için haram etmiştir ki İsa gelecek yani Fazlı Hurufî bir mel'un şurb-u hamr edip ona kastedeceğini bilmiştir. Ümmetine haram etti. Ta malum ola ki şarap için sahib-i te'vile kaseden kendi ümmetinden değildir, kâfirdir ve mel'undur. (Cevap) şarabın harameti iş bu zikrolunan manadan için olmuş olsa gerektir ki sahib-i te'vile muhibb-i mu'tekit olan hamrdan perhiz ile zira Fazlın katl-i fesadına sebep olan hamr olmuş oldu. Mesela sahib-i sûrete kast eden ki marşâ mel'undur. [sayfa 133] Onu sevmediği gibi hamriyyede sevmemelidir ki bu fesadda hamrın şirket-i tâmmi vardır. Ve bir delilde budur ki âlem-i ahirette hamr şöyle vadolunmuştur ki ehl-i cennete helal ola. Pes âlem üçtür. Sâil yani fazl-ı kavliyle ki biri âlem-i zâhirdir, biri âlem-i kusurdur ve biri âlem-i hâdir. Üçü dahi birdir. Bu delille ki âlem-i hâb, âlem-i ihrattır ve bu âlem zâhirin aynıdır. Pes onda helal olan bunda da helaldir. Hususan Peygamber buyurmuştur: Ed-dünya mezruati'l-ahirah. Cevap: Bu delil dahi bâtıldır. Zira cennette namaz yoktur. Hâlbuki bu âlemde namaz vardır. Hususan âlem-i ihrat ki ve cennet ki hâdir. Menamda altından, gümüşten köşkler, saraylar ve türlü sûretler görüyorsun. Uyanıklık halinde bunların birini görüyor musun?

Cevaben Reddi

Malum ola ki iş bu tahrir olan hezeyanın mâbâdinde bâlâda muharrer olan Firişteoğlu'nun *İşknâmesi*'nde tahrir ve tasdir eyledi ki küfriyyat-ı biaynihi tastîr ve

⁴³¹ Konuşma.

ispat etmiştir. İş bu kâfirin *Hakikatnâme*'sinde vaki olan küfrüyatını saymak kâbil değil. Zira Hz. İsa (a.s)'ın Fazlı Hurufi'den ibaret olup Allah olduğu halde evvel gelişinde nâkıs, 800 tarihinde kemal bulunmuş ve alel-husus âhireti münker olup âhîret âlemi menamdan [sayfa 134] ve cennet dahi güya rüyalardan ibaret imiş ve bu mevcudatın efradının (fertlerinin) envanının kademini ispat etmiş. İş bu meselli küfürlerden mâ'dâ uluhiyyet hakkında ettiği küfrü, Âdem yaratıldığından beri küfür taifesinden hiçbir taife bu derecede cehl üzere küfre kâil olan var mıdır? Zira azizleri beyinde (arasında) vâkî olan ihtilafı tatlîl etmeyerek beyan etmiştir ki; bir taifeye göre otuz iki hurûf-u heca'nın kâğıt üzerine yazılan nakışı Allah Teâlâ'nın sıfatıdır. Hîne tekellümde ağızdan çıkan lafız ve sada Allah Teâlâ'nın zâtı imiş. (Haşa sümme haşa). Bunların ilah ittihaz ettikleri hurûf-u heca mükatebe, yeni dâhil olan sıbyan elinde ne derece hakaret çekiyor. Allah'a sığınırız.

İkinci taifelerine göre bu mevcudatın mer'i mahsus olan ecsamı, Allah Teâlâ'nın zâtı oluyor. Ve yirmi sekiz ve otuz iki huruf-u hecanın kelime-i mevzûzası, Allah Teâlâ'nın haşa sıfatıdır.

Şimdi bu mevcudat ki; ayı, tilki, kurt ile nice nice eşyay-ı hususiler ki cümlesi mevcudattandır. Cümle mevcudattan olduğu cihetle Allah Teâlâ'nın zâtı olmuş oluyor. Gayr-ı mütenâhî ilâh ispat ettikleri şöyle dursun [sayfa 135] bu âlemde bu derece cehl üzere küfür kâil olmuş mudur.

Ve bu *Hakikatnâme* müellifinin tahkiki üzere eşyanın zâhiri sıfattır ve bâtını ilahın zâtıdır. Yani ulûhiyet ezelde berkuttur. Ezelde Fazlı Hurûfi'nin zatıdır. İş bu beyanını izah ederek eşyanın zihninde kaim olan kelam-ı nefsisî zat-ı ulûhiyettir. Ve zâhir ecsamı ve otuz iki kelimenin telaffuzu sıfatı haktır. Her bir şeyin zihninde kâim olan sûreti âhirden mütemeyyiz olduğu cihetle ilahî gayri mütenâhi ispat etmesiyle beraber cümlesi Fazlı Hurufi ile bir zattır. Dişi ne derece mehali⁴³² müstelzem⁴³³ olur cehldir.

Ve ale'l-husus ecsam-ı elfaz sıfat olup zihinde kâim olan mana zat olmak acaba zu'l-ukûlden⁴³⁴ bir kimse buna kâil olmuş var mıdır?

⁴³² Süre, mühlet.

⁴³³ Lüzumlu, gerekli görülen.

⁴³⁴ Akıl sâhibi.

Cümle ecsam ve Hz. Âdem halkolmazdan evvel acaba kimin zihninde kâim olmuş idi ve'l-hâsıl iş bu habîsenin itikâdına lâzım gelen muhâlât-ı akliyye cidden efüz olduğu cihetle itirazdan kefi lisan eyleyip bir misal irâdıyla iktifâ edelim. Letaifden olarak, sirkatle⁴³⁵ müttehim⁴³⁶ bir şahsı kadının huzuruna getirip nush terbiyesini efendi [sayfa 136] muma ileyhten⁴³⁷ niyaz eylediklerinde kadı muma ileyh pende şurû eyleyip iş bu hırsızlık cemi dine haramdır, niçin irtikab ediyorsun deyince, şahs-ı mezbûr cevap etmiş ki sirkat (hırsızlık) niçin haram olsun; Köroğlu hazretleri daima hırsızlık ile meşgul olmaz mıydı, dedikte Kadı demiş ki: “Ey ahmak nâdan Köroğlu peygamber midir ki ef’âli ile istidlâl⁴³⁸ ediyorsun” der. Hırsız pür gazap olarak: “Be hey efendi kendine gel, tevbe et. Köroğlu, yeri göğü halkeden Allah değil midir? Dedikte Efendi muma ileyh kakhaha ile gülerak cemaate hitap eylemiş ki: “Köroğlu’nu ilah ittihaz eden cahile ben ne diye nushedeyim.”

İş bu hikâye meselli ayağına ip takarak gebertip lâşesini küllaba⁴³⁹ yedirdikleri Fazlı Hurûfi’yi ilah ittihaz etmek şöyle dursun, dünyada ne kadar haşerat varsa ilah ittihaz eden mel’unlara ne itiraz edelim. İbarelerini mütâla eden aklullah için söylesinler.

Bu fakirin garazı, beş yüz seneden beri sır diyerek; mektûm⁴⁴⁰ tutarak ehl-i imanı itlâl ettikleri akaid kitaplarını millet-i İslam’a ilân için âcizâne bir metin kaleme aldım. [sayfa 137] İş bu metnin şerh-i tafsilî, ihvanımız olan ulema-i a’lâma terkolundu ve yedlerinde (ellerinde) mütedâvil⁴⁴¹ olan bu kitaplarının adı dahi “*Mukaddimetü’l-Hakâyık*” olup iş bu kitabın mündercâtı dahi Firişteoğlu’nun *Işknâme*’sinin küfrüyyatının aynı olduğundan tadvîlden⁴⁴² ihtirâza⁴⁴³ ihtisar-ı⁴⁴⁴ eclinden için fakat beş on satır ibaresini tahrir ile iktifa olundu. Yazmış ki: “Malum ola ki Hak Teâla’nın kelâm-ı kadîmi otuz iki kelime ki kadîm-i ezeli idi ki kelam-ı kadîmi ilahidir ki zattan

⁴³⁵ Hırsızlık.

⁴³⁶ İtham olunan, suçlanan.

⁴³⁷ Anılan, adı geçen.

⁴³⁸ Delil ile anlama.

⁴³⁹ Köpekler.

⁴⁴⁰ Gizli.

⁴⁴¹ Tedâvülde bulunan, elden ele gezen.

⁴⁴² Uzatma.

⁴⁴³ Sakınma, çekinme.

⁴⁴⁴ Kısaltma.

münfek⁴⁴⁵ olmaz. Bu otuz iki kelime ezeli idi ki kelâm-ı mütekellimin aynıdır. Ve mütekellimin hakikatıdır, her kim gayrıdır diye, küfürdür ve kıyas lâzım gelir. Niçin kimi sıfat ayn-ı zattır, zattan münfek olmaz. Her ne ki vardır lazım olduğu zatın aynıdır. Çün cemi mevcudatta bu kaide üzere mukarrer ve sabit olduğu bu sıfatı mevsufun aynıdır. Lazım geldiği bu otuz iki kelime ezeli ve ebedi ilahiyye ki onun kelâm-ı kadîmi ve sıfat-ı kadîmidir. Onun aynı ola. Hak Teâlâ'nın zat-ı kadîmi bu otuz iki kelime ola. (Ela innehu bi külli şey'in muhit). Cemi eşyayı ihata eylemiştir.

İşte bu kitabın musannefi⁴⁴⁶ *Işknâme*'de olan küfürlerin cemisini [sayfa 138] mu'teref⁴⁴⁷ olduğu halde ulûhiyet otuz iki hurûf-u heca'nın elfazı olduğunu kâil olduğu ibaresinden zâhir iken iş bu itikat üzere olmayanları lânet ile yâ'dedip bi'd-defaat katl ile emredip tekfir eylemiştir.

Gaflet olunmaya ki bu tekfir eylediği maddelerde Ashâb-ı Rasûlullah, Ehl-i Beyt-i Rasûlullah ve Evlad-ı Rasûlullah (rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecmein) Hazretleri dâhil oldukları açık iken bu taife-yi Bektaşîyanın muhabbet davasında olduklarına taaccüp olunmaz mı?

Ve bir kitapları dahi *Vîrân-ı Abdal* risalesidir. İş bu kitap sırlarından olmayıp müptedileri⁴⁴⁸ aldatmak için imanını selbedinceye kadar iş bu kitabı talim ederler. Ve bu kitapta -nokta-i huruf-tan cüz'î bahsederek Aşere-i Mübeşşere'den üç-dört zatı zemeyleyip Seyyidetü'n-Nisa Hz. Aişe (r.a) validemiz hakkında Rasûlü Ekrem (s.a.s) Efendimiz güya Hz. Aişe validemizin boşanma keyfiyetini Hz. Ali (r.a) tatlik⁴⁴⁹ eylemiş. Vefât-ı Nebî'den sonra Vaka-yı Cemel'de Hz. Ali (r.a) Efendimiz Hz. Aişe (r.a) validemize tatlik eylemiş. Neuzu billah [sayfa 139] min hazel cehl.

Ve Hazreti İmam-ı Âzam hakkında dahi Hâricî diyerek güne gün hezeyan etmesiyle beraber Hz. Ali'nin ulûhiyetine zâhip olup fakat tesettür⁴⁵⁰ için Ali'yi zikredip Fazlı Hurûfi'yi murad etmesi pek çok ibarelerinden zâhirdir ki (*Câvidân*'ın) Farisî ibare beytlerini okuyup Hz. Ali böyle buyurmuş diyerek Ali'yi zikredip Fazlı

⁴⁴⁵ Ayrılan, ayrılmış, çıkmış.

⁴⁴⁶ Tasnif edilmiş, yazılmış.

⁴⁴⁷ İtirâf olunmuş, gizlenmeyip söylenmiş.

⁴⁴⁸ Yeni başlayan.

⁴⁴⁹ Başarma.

⁴⁵⁰ Gizlenme, saklanma.

Hurûfi'yi murad etme âdetidir. Buna delil olmak üzere ibaresinden bir miktarının tahririne lüzum görülmüştür.

Beyt

Lam eliften seyr-ü seyran eyledim,
Hakkı buldum cismi can eyledim,
Ne felek bir cünde kurdum,
Hamiyye-i tahta çıktım, akli sultan eyledim.
Kâf-nun emrinde kıldım miskini,
Dile geldim, nutkimi kân eyledim.
Keşfi-yi Nuh i,le sert eser,
Heft derya seyr-u umman eyledim.
Ben Vîran Abdal garibem şâhımı,
Şükür-minnet dilde mihman eyledim.

Şimdi ey tâlib-u fakr-u ve fena lâm (elif-kâf-nun) adedince dir ki; iki hurufdur. Mâ kâne ve ma yekûn, ondan vücuda gelmiştir. Zira kim nun ellidir, kâf yirmi, yetmiş olur, iki dahi asıl adedi huruf yetmiş iki olur. Onu kâf ile nûn adedince. Altmış kalır, iki de aslı var. Altmış iki olur. Pes şimdi [sayfa 140] (si) altmıştır ol sebeptendir ki (si) Muhammed (a.s)dir ki harf-i nidâdır ve iki harf dahi bâkî kalır. Kâf nûn adedince ve bir dahi (si) vücud-u Âdem'dir ve vücud-u Âdem altmışaltı arşdır. Zira sîn altmıştır iki kâf nûn, dört anâsır, altmışaltı olur. kavluhu Teâlâ: (Yâsîn. Ve'l-kur'âni'l-hakîm. İnneke lemîne'l-mürselin. Ala sıratımmüstegîm.) İmdi cümel-i kebirde kâf ile nûn yetmiş ikidir. Onu inbisat⁴⁵¹ adedince. Ve altmış iki istivasıyla yüz yirmi dört olur. Yüz yirmi dört hurûf-u fâtiha adedince ve şeş⁴⁵² cihet ile yüz otuz olur. Ve iki adet ile yüz otuz iki olur. Vech-i kerîm Âdem aleyhisselâm adedince. Ve bir dahi kâf ile nûn eczada altı harfdir. Yüz otuz sekiz olur. Bismillah adedince, kâf-nûn adedince bir harf bâkî kalır. Yedi harf olur. Ümmü'l-Kitap adedince.

“Ey yüz nedir?”

Harf, bismillahımız.

Sûretin hak, hatmi beytullahımız.

⁴⁵¹ Yayılma, açılma, genişleme.

⁴⁵² Altı.

Kâf-nûndan perde-i ref'eyledin.
Zâhir oldu künt-ü kenzullahımız.
Ayn-ı zâtın dâmı rabbinin manası.
Âşikâre gün gibi Allahımız.
Hâl-i hattın sûre-i Yâsîn'dir.
O sen sırât-ı müstekîmdir rahımız.
Ey Vîranî, perde-i dûr (devr)eyledin.
Gösterildin gözünü ol şahımız.

[sayfa 141] Ve yine demiştir ki Muhammed-Ali haktır ki hidayettir. İkisi bir zattır. Zira her iş Muhammed Ali'den zuhûra gelmiştir. Ve cemii mevcudat onlardan vücûda gelmiştir. Zira ikisi bir zat ve bir sıfattır.

Malum ola iş bu habîsenin ilah ittihaz ettiği hazreti Ali'den muradı Fazlı Hurufi olduğunu birkaç yerde tasrih etmiştir.

Gelelim ibadetlerinin beyanına.

Yazmış ki, evvela hazar namazına nice niyet olunur ve abdeste nice niyet olunur ve nice alınır onu beyan edelim.

Niyet-i abdest-i salat-ı hazar:

Niyet eyledim hazar namazı için abdest almaya, on yedi huruf-u muhkemat mukabelesinde, gurbet-i illallah-i teâla, teveccehtü bi vechi pâk-i kadîm tû ya vechullah, Ya Zatullah, Ya Fazlullah, Allah-u Ekber diye. Ondan ellerin yakarken bunu okuya, (farsça beyitler), sonra ağzın yıkarken bunu okuya, [sayfa 142] burnuna su verirken bunu okuya, yüzünü yıkarken bunu okuya, sağ kolunu yıkarken bunu okuya, sol kolunu yıkarken bunu okuya, başını meshederken bunu okuya, boynunu meshederken bunu okuya, ayaklarını yıkarken bu beyti okuya.

[sayfa 143] Niyet-i abdest-i Cuma namazı. Niyet eyledim Cuma namazı için abdest almaya, on beş kelime-i müteşâbihat mukabelesinde, gurbet-i ilallahi teâlâ teveccehtü bî vech-i pâk-i kadîm tevben vechillah Ya Zatullah Ya Fazlullah Allah-u Ekber.

Niyet-i abdest-i sefer:

Niyet eyledim sefer namazı için abdest almaya, on bir kelime-i müteşâbihat mukabelesinde, gurbeti ilallahi Teâlâ teveccühtü bi vech-i pâk-i kadîm tevben vechillah Ya Zatullah Ya Fazlullah Allah-u Ekber.

İş bu zikrolunan manaların ki bu tertip üzerine yazılsa da gerek hizada ve gerek seferde ve gerek Cuma'da bu minval üzere okuya.

Niyet-i namaz-ı hazar:

Niyet eyledim farz-ı hazar-ı dört rekât öğle namazı kılmaya. [sayfa 144] On yedi kelime-yi muhkemât mukabelesinde, gurbet-i ilallahi Teâlâ teveccühtü bi vech-i pâk-i kadîm tevben vechillah Ya Zatullah Ya Fazlullah Allahuekber.

Gerek öğle ve gerek ikindi ve akşamda, yatsıda, sabahda bu minval üzere niyet ede ve niyet ettikten sonra bu âyet-i kerimeyi okuya: İnnî veccehtü vechiye lillezi fedarassemvâtî ve'l-arzı hanîfen ve mâ ene mine'l-müşrikin. Sonra eûzunun sonuna kadar, sonra (su) kelime tamam olmak için bu iki beyti okuya: (ayn-kef-cim-he)(...) Ondan sonra besmele ondan fâtiha ve bir âyet ki müyesser ola. Her bir rekâtta okuya ondan sonra rükûda üç kere “ya hazreti fazlı rabbü'l-arşil azim” ondan sonra secdede üç kere “ya hazreti fazlı arşi'l-âlâ” diye. Ondan tahiyat okuya selam verirken “es-selâmü aleyküm ve rahmetullah ve berakâtüh ya hazreti evlad-ı fazl-ı rabbü'l-âlemin”. Her bir namazda ve her bir vakitte bu tertip üzerine riayet oluna.

Cuma namazı niyeti: “Niyet eyledim iki rekât farzı Cuma namazı kılmaya, on beş kelime-i müteşâbihat mukabelesinde, gurbetullahi teâlâya teveccühtü bivechi [sayfa 145] pâk-i kadim ya vechullah, ya zatullah ya fazlullah, Allah-u Ekber”.

Seferî namaza niyet: “Niyet eyledim farz-ı sefere, iki rekât öğle namazı kılmaya, on bir kelime-i müteşâbihat mukabelesinde gurbet-i ilallahi teveccühtü bi vech-i pak-i kadîm ya vechullah, ya zatullah, ya fazlullah, Allahu Ekber.”

Ve sünnetleri dahi böyledir. Ve sair namazların her birine böyle niyet oluna. Muhkemat dediğimiz bunlardır: (elif, lam, kef, he, ye, ayn, sad, ta, sin, ha, gaf, nun). Müteşâbihat bunlardır: (be, te, se, cim, ha, zel, şın, dad, za, gayn, fe). Ve yine yazmış ki malum ola Kur'ân'ın aslı bu yirmi sekiz harftir. Ve namaz ki cemi ibadetlerin aslıdır. Beraber kılmak gerek. Budur ol namaz kim hazreti Ali buyurmuştur ki: “Görmediğime tapmam, zira ki vech-i insan, vech-i hüdadır. Vech-i hüda otuz iki kelimedir. Ve kelime yüzde okunmakla aynı vech-i insan oldu.”

Şimdi bunlardan malum oldu ki, salat (namaz), hac mesellü (gibi) cümle ibadetleri Fazlı Hurufî'ye taabbüdden ibaret olduğunda şüphe kaldı mı? Bazı cühelâ-i nâsı (câhil insanları) iğfal için Bektaşiler oruç, namaz, hac, zekâtı inkâr etmezler. Onların tarikinde namaz dahi ziyadedir. Onların tariki çetindir. Maslahatı onların tariki üzere hareket edip cidd⁴⁵³ ve sa'y⁴⁵⁴ edene [sayfa 146] aşk olsun. Dinler bu gibi ibadetlerine nazar etsinler. (Fe'tebirû ya ulü'l-elbâb)

Bir kitaplarının ismi dahi *Âhiretnâme*'dir. İş bu kitabın mündercâtı bâlâda muharrer *Işknâme*'nin aynı olup belki bir miktar daha küfürlerini tafdil ve tasrih eylemesiyle ibaresini tafsil-i tahrirden⁴⁵⁵ sarf-ı nazar eyleyip fakat beş on satır hezeyanını tahrir ile iktifa olundu. Yine yazmış ki: Ey Tâlip! Malumun olsun ki, bir kişi etse ki, sâbit oldu ki, Rab nedir? Ruh nedir? Rab nice hitap eyledi? Ruhun Âdem'in zuhurundan taşra getirmek. Yine zuhur yine reddeylemek nice olur. Cevap (bi inâyeti fazlullah) çün malum oldu ki, Rab ve Âdem peşt⁴⁵⁶ ve kuvveti ezeli ve ruh, noktadan ibarettir. Ve nokta kelimedir ki mürekkep olur. Kendini idrak eder. Nice mevzular söylenebildi. Savt ve harf ve müfred ve mürekkep kuvvet-i ezelden zahir olup ve hem kuvvet-i ezeli ile kâim olur. Yine bu savtın ve harfin ve müfredin ve mürekkebin rücûu kuvvet-i ezeldir. Zira ki asıldır on sekiz bin âlem “vema dehale fîhi vemâ dehale anhu” cümlesinin rücû-u kuvvet-i ezeldir. Eğer eşyadan savtı, harfi, bi'l-farz cüda eylesen, eşyadan vücud kalmayıp âdem mahz⁴⁵⁷ olur. [sayfa 147] Ol cihetten ki vücud-u eşya savt-ı harftir. Cümle eşya savt-ı harften mevcud oldu. Savt ve harf kuvvet-i ezelden zâhir oldu. Ol savt ve harfin rücûu ve kararı yine kuvvet-i ezeldir. Ol savt, harf ve kuvvet-i ezeli kendi zatıyla kaimdir. Puşt dahi heman⁴⁵⁸ kuvvetidir. Pes bu delile savt ve harf ve müfred ve mürekkepi ruh insandır, kuvvet-i ezeldir. Zâhir olur yine rücûu kuvvetidir. “Külle şey'in yerciu ila aslihi.” Sual olunsa ki: Ervah-ı benî Âdem nice âdem'in ervahını, âdem'in rücundan nice taşra getirdi. Cevap oldur ki, ol zamanki Âdem mevcud değildir. Benî âdemi nurdan zâhir eyledi. Vakta ki bildiği Âdem nedir ve puşt nedir? Murad zikrolundu ve sâbit oldu ki âdem deriz. Rumzda kuvvet-i ezeldir ve hem

⁴⁵³ Bir işi gerçekten çalışıp işleme, ciddilik.

⁴⁵⁴ Çabalama, gayret.

⁴⁵⁵ Yazma, yazılma.

⁴⁵⁶ Arka, sırt.

⁴⁵⁷ Hâlis, katkısız, sâde, ta kendisi.

⁴⁵⁸ Hemen, o anda, böylece.

benî Âdem'dir. Murad noktadır ve kelimedir. Ve dahi sabit oldu ki nokta ve kelime ve kelim mecmu', kuvvet-i ezelinin isimleridir. Ve Farisi lügatları üzerine, peder ve puşt ve perverdegâr, bu mecmuundan murâd, kuvvet-i ezeldir. Ta bilmiş olursun esami-i ervâh budur. Nutk ve mürekkebe ve müdreke ve ruh-u İsa (AS)'ın hayatı mecmu' bu manadır. (İla âhiri)

İş bu kitabın dahi [sayfa 148] evvelinden ahirine Fazlı Hurufî'nin ulûhiyetini ispat etmekten ibaret imiş. Ve bir kitaplarının ismi dahi *Risale-i Fazlullah*'tır ki bunun dahi meali *Işknâme*'nin meali olup belki ondan ziyade küfürlerini izhar ederek cümlesinin meali Fazlı Hurufî'nin uluhiyyetinden ibaret ise de bunun dahi ibaresinden birkaç satır derç olunması münasip görüldü, yazmış ki:

İmdi ey âşık, ehli vahdet ve ey tâlib! Bâb-u rahmet ...ki Âdem (AS) vechullah ve sûretullah'dır. Yani Hak Teâlâ buyurmuşdur: Halekallahu Âdem'e alâ sûretihi ve alâ sûreti'r-rahman. Yani Hak Teâlâ Âdem'i kendi sûreti ve sûret-i rahman üzere halk etti. Ve "alâ sûretihi" ism-i zattır. Ve "ale'r-Rahman" ism-i sıfattır. Âdem (AS) ilahın zâtı sıfatı üzere halk olunmuştur. Zat sıfatın, sıfat zâtın aynıdır. Ve kelim mütekellimin aynıdır. Zira ki yirmi sekiz ve otuz iki kelime-i ilâhi ki vech-i Âdem'de mektuptur (yazılıdır), nutkun aynıdır. Ve hem kelimullah nutku Âdem'den kinayettir ki nefha-i haktır. Eğer bu kelime-i ilahi olmayaydı bu kelime-i ilahi ne ile bilinir idi. Vech-i Âdem'de Hak Teâlâ nice görünür [sayfa 149] idi. Ve kelimullah ki nice zâhir olurdu. Ve cemi Semavi Kitaplar ne ile mürekkep olurdu. Ve zemin ve asumanda (gökyüzü) olan eşyaya kandan bakış olurdu. Ey Âşık-ı hak bilkim bu yirmi sekiz ve otuz iki kelime-i ilahi, Hz. Ehad'ın zâtı ve sıfatı şerifidir. Mecmu kâinatı ihata etmiştir. (inteha hurufâtühü)

Şimdi Ey Mü'min Muvahhid!

Bu mel'unun ulûhiyet hakkında olan itikadı: Huruf-u hecanın mektûbi (yazılışı) Allah'ın ki sıfatı melfuzu, Allah'ın zâtı imiş ve bâkî küfürlerini buna kıyas eyle.

Ve bir kitaplarının ismi dahi *Tuhfetü'l-Uşşak*'tır. Bunun dahi mündercatı bâlâda muharrer *Işknâme*'nin meali gibi fakat birkaç beyit dahi bunda tahrir münasip görüldü.

Cihanra ibtilayı ve bestesi ve tuî.

Hiç bilmezem her ne var ise sensin.

Ne mümkündür ki göre gayr-ı aynım.

Ki aynın noktası şekl-i hayâdır.

Çü nokta şeklin aynından gelirmiş.

Niçin münker buna dermiş hatadır.

Kim dilerse görmeği tahkiki rahman suretin

Gelsin ol görsün yakın canıyla canan suretin

Hak cemalin [sayfa 150] vech-i hubandan çû peyda eyledi.

Cism-i ışak ile kendiyi temaşa eyledi.

Ve birkaç risaleleri dahi vardır ki isimlerine *Risale-i Bedreddin* ve *Risale-i Nokta*, derler.

Ve bu Taife-i Bektaşiyân indinde nutfeye tahîr olup ve ismine cevher tabir ederek ihtilâm zamanında elbiselerine isabet eden nutfeyi emerlermiş. Zira *Hakikat-nâme*'de yazmış ki kanunu te'vilde noktaya nutfeye, nutfeye nokta derler. Vech-i müşâhebet ve münasebet oldur ki nokta lafızda nutfeye müşâbihdir. Ekser hurufda kulb-u bi'z ile ve tashifle, nokta nutfeye olur. Biri dahi budur ki nokta bir katre mâ(su)dır. Ve nutfeye dahi bir katre (mâ)dır. Ve bir dahi budur bu ki nokta kalem içinden nüzul eder. Nutfeye dahi zekerden nüzul eder, kalem şeklindedir.

Şu ibaresinden zahir oldu ki: Noktada nutfeye gibi uluhiyyet sıfatı var imiş. (Neuzu billahi min hazel cehl.)

Yazmış ki; Ali kerremellahu veche. Ene nokta tahte'l-bâ. (nokta "be"nin altında). Şimdi ey Talibi Hakk Şah-ı Velayet ol nokta benim, dedi. Ve bundan muradı budur ki; cemii eşyanın aslı ve hakikati bir cevherden idi. Ol cevher benim demektir.

[sayfa 151] Görmez misin kim Kur'ân (si, ha)dır, cümlesinin aslı bir elif'dir ve elifin aslı bir noktadır. Bu on sekiz bin âlem yokken ol var idi. Vücudun dünyaya gelmeden gözün ve kulağın ve kaşın ve ağzın ve burnun ve cümle âzân nizam-ı pezîd olmadan sen, anan, atan rahminde bir nokta gibi idin. Ol nokta zâhir olup bu âleme seyrana gelmen murad eyledi, nokta olup ana rahmine düştü. Dokuz ay on gün deyince dünyaya geldin. Kadın elif oldu, başın "ol nokta-i hakikat" vücudun "bâ" oldu. Ve sair âzan baştan ayağa huruf oldu. Şimdi ma'lum ola ki sen baştan ayağa kelamullahsın. Öyle olunca besmelenin sırrı senin vücudun oldu. Öyle olsa sen seni bilmen sana zâhiren ve bâtinen farz ve vâcib oldu. Ve dahi cümle eşyanın evveli insandır ve insanın vücudu ve cemi âzâları "si" hurufdur "si" hurufun evveli elifdir. Elifin evveli noktadır.

Ve ol nokta ki Kur'ân'ın evvelindeki bismelenin (bâ)sının altındaki noktadır. Hz. Şahı velayet ol nokta benim dediği yani ben cümle eşyanın aslıyım; ve evveliyim demek olur. Eğer sen dahi evvel [sayfa 152] nokta olup “ene noktātün tahte'l-bâ,” demeğe seza (lâyık) olursun.

Şimdi bu kelimelerden zâhir oldu ki esrar-ı *Câvidân*'ı bilen babaları Hz. Ali'den kinaye olan Fazlı gibi her şeyin evveli olan nokta olup yani uluhiyyet sıfatını mütehâyız olarak “ene noktātün tahte'l-bâ” diyebilirmiş. Neuzu billah.

Ve bir risalelerinin ismi dahi, *Risâle-i Huruf*. Bunların cümlesinin geçmişte mezkûr olan küfürlerden ibaret ve bir kitaplarının ismi dahi Farisi ibare *Turab-name* ve bu dahi mâ sebekaların (öncekilerin) aynı olduğundan birkaç satır tahrir olundu. Ke mâ kâle azze fazlı ve cellet kelimetehu fî *Câvidân-nâme-i Hüdüâ*.

(Ha) her çende (si) kelime-i sıfat ve zat ne ayn-ı hüdüâset ki hüdüâ-ı mutlak ânest ki taksimi kitabet eşyâhkere ve kitabet ber çehre-i ins ve eşyâhkere ve sadehaze dirae idim bi kâbe demî bâyed ki o mazharan şede est temme kelâme ve celled kelimete yani (si) kelime ve mazhar (si) ki tevaned bûd ve hestessed. Amma mazhar-ı Hüdüâyı mutlak ki kâbeyi misalest Netevaned bûd ânest ki hemçinan ki bi kudreti- kâmile-i heme-i mevavdât der mukabele-i [sayfa 153] mevcudât. Der mulabeleri kelimât-ı (ye) mahlûk şadeend. Bi tahsis-i fazl-ı ins ki der şenam mâ deraz-ı nokta-i nutfiyye (si) nek mektub est. Bî destâri dest ve kalem bi te'vil ve beyan-ı o munkasım kerd. Ânki enşe'nahu halken aher. İşartetün bi halkin saniyye est. Ve ezânest ki der ahram (sa) (ra) ve bi kâbe kerrerrallahu ekber. Mî bâyed keft. Fetebârakellahu ahsenu'l-hâlikin.

Der beyân-ı sûrati salât ve vudû ber mezheb-i hurufiyye:

Niyyet-i vuzu-ı namaz-ı hazar: Niyyet mî kanim ki vuzu' bi gîrim ez bera-yı güzâr-ı namaz-ı rûz-ı hazer der ezğ-i çeharde kelâm-ı muhakkemât-ı tu. Kurbetün illellahi Teâlâ teveccehtü bi vechin kadimin. Ya Fazlullah, ya vechullahya zatullah. Niyyet-i vuzuu Cum'a: Niyyet mî kanem ki vuzu' bi girim ez bera-yı güzarden-i neman-ı rûzi Cum'a der ezâ-i bânerde kelâm-ı müteşabihat maa çehar kelime-i esmâ-yı kadîm.

To kurbeti illellahi teâlâ teveccehtü bi vech-i kadîmin. Ya fazlullah ya vechullah ya zatullah. Sonra [sayfa 154] inni veccehtü, âyeti, sonra euzu besmele, sonra fâtiha, sonra her rekâtta yek âyet ve rükûda (si) ya fazlullah, rabbu'l-arşı'l-azim, secde de (si)

Hurufiyye derler ki, bâ ittifak, cemî (bütün) edyân ve milel Hz. Âdem (a.s), cemî enbiyâ ve evliyâ ve nâsın pederidir. Eğer sâil sual ederse ki ıstılâh-ı tevilde Âdem Fazlı'dan kinâyettir. Hâlbuki cemî enbiyadan sonra gelmiştir. Pes peder-i enbiya nasıl olur.

Cevap oldur ki, enbiyanın pederi Hz. İsa (a.s)dır. Nitekim buyurmuştur: (El-ebu) kuvvetü'l-ezeliyyetü ve ruhu'l-kuds, savtehû ve ene nutka. Kalellahu Teâlâ inneme'l Mesîhu İsebnü Meryeme rasûlullahi ve kelimetuhu elkihâ ilâ Meryeme kellemehu ve nutka lafizlarından murad Fazlı'dır. Pes cemî enbiyanın dahi atası kuvve-i ezeliyye ola ki; lâ nuferriku beyne ehadin min rusulih. Mecmu enbiya kelime-i ilâhîdir ve kelime-i ilâhi âzâsındadır.

Âlem-i tevhidde kelime ve kelim birbirinin aynıdır. Ve kuvve-i ezeli Fazlı Yezdanın vücudu şerifleridir ki otuz iki kelimenin zatıdır. Ve otuz iki kelime ondan vücud bulmuştur ve onunla kâimdir. Hatta cemî âlem-i ezeli ki iptidâ-i hilkattir. Ve âlem-i ebed ki âlem-i meaddir ki âlem-i kıyamettir. Ve âlemi kıyamet hakkında Rasul buyurmuştur ki: [sayfa 157] Zâtullah-ı mahsusa ondan zuhura geldi. Ve cemi enbiyaya irsal olunan esrar ki bi'l-kuvve onlarda var idi. Ondandır zuhur eyledi. Hiç enbiya ve evliyadan bir kimseden zâhir olmadı. El-efdalü Yezdan'dan zâhir oldu. Pes kuvve-i ezeliyye Fazlı Yezdan'ın mübârek, münevver ve vücûd-u şerifidir.

Fa efhemu mâ fihi *Işknâme* müellifi Abdü'l-Mecid Firişte, inâbet şukkkayı, Mevlana Bayezid namlı kimseden, Bayezid dahi (Seyyid Şemseddin)den ve Seyyid Şemseddin dahi Fazlı'dan ahz eylemiştir. Merkurumun *Âhiretnâme* isminde diğer bir te'lifi daha vardır. Ölüm tarihi: 864

Ve indelerinde (yanlarında) mûteber olan Fârisiyyu'l-ibare *Velayetnâme*'dir ki ve bu kitabın dahi mündercâtı biaynihi *Işknâme*'de mezkûr olan hezeyandan ibârettir. Şimdi bâlâda muharrer olan kütüb-ü rasailin cümlesi altmış cüzden mürekkep olup ve harf bi harf mutala eylediğimde yekdiğere muvafık cemisinin meali Cenâb-ı Hak ve ahkâm-ı şer'iyeyi inkâra mebni olarak ulûhiyet ve ibadeti Fazlı Hurufiye münhasır kıldıklarında zerre miktarı bir kimsenin ki şüphesi kaldı mı? Şimdi zâhir oldu ki bu taife-i [sayfa 158] Bektâşiyân cemî' tavaif-i küffardan eşna⁴⁵⁹ bir taife-i mahsusa olup

⁴⁵⁹ Daha fena, kötü, çirkin.

ve kendilerini muhibb-i hanedân-ı ehl-i beyt-i rasûlullah, tarikleri tarik-i sûfiyye-i izam gibi Hacı Bektaş'a mensub bir tarik-i nâzenîndir diyerek Allah'ın kullarını idlâl ve gün be gün tekessür ederek dalâlete ilgâ etmededirler. Kendilerine sual olundukta, sen Hac-ı Bektâş-ı Veli'yi inkâr mı edersin, diyerek istidlâl eylemededirler.

Acaba Hacı Bektâş-ı Veli'yi tasdik etmek umur-u diniyyeden midir? Bâlâda Hacı Bektaş Veli'nin "*Terceme-i Hal*"ini beyan eylediğimiz suret-i beyne'n-nâs şuyû bulduğundan hüsn ve zanna mebnidir. Ve emmâ nefsu'l-emre müracat olunsa Hacı Bektaş ne itikatta olduğu malumumuz değildir. Zira elde mütedâvil bir kitabı yok ki müellefâtı ile haline istidlâl edelim. Ve sâir turuk-i aleyh meşâyih-i kiram-ı pirân-ı izam kaddesallahu ervâhihim her birinin tarikinde güzerân eden meşâyih-i kiramın yüzlerce elde mütedâvil kitapları mevcut ki cümesi Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat'tan olup Şariat-ı mutahharaya mütemessik ⁴⁶⁰ olduğu ezher-un mine'ş-şemsdir. Ve her birinin tarikinden ef'al ve akvâli, şer'i şerife muvafık bi-hamdillâhi Teâlâ asrımızda meşâyih-i kiram [sayfa 159] zevi'l-ihiram kesserahümullahu Teâlâ ila yevmü'l-kıyâmeti hazerâtı mevcut ki rûz-ü şeb⁴⁶¹ ümmet-i Muhammedi, tarîk-i hakka sevk ile daima terbiye etmededirler. Ve emmâ Tarîk-i Bektâşiye'de gerek asrımızda gerek a'sâr-ı sâbıkada (geçmiş asırlarda) bir ferd mürşid-i hak ve sahib-i keramât-i bâhire⁴⁶² işitmiş var mı? Lâkin insafâne hareket olunursa Hacı Bektaş Veli'yi nasıl bulursun diyen zâta cevap olmalı ki: Eğer sâir pîran-ı tarikat gibi cemî ahvâli ve akvâli şer'i şerife muvafık ise "kaddesallahu sırrahu" deriz. Ve eğer bu adamların dedikleri gibi ibahiyyeden olup bu tarikin dalaletini onlara ibrâz etti ise matrûd⁴⁶³ bir heriftir, deriz. Zirâ ulema-i şariat ve ashâb-ı tarikat hepsi ittifak etmişlerdir ki bir şahsın fiilleri ve sözleri şer'i şerife muvafık ve sünen-i seniyyeye mutabık ise o şahıstan zuhur eden havârıg-ı âde⁴⁶⁴ (hârikulâde) keramet olup ve eğer muvâfık değil ise sihr veyahut istidraç olduğunda şüphe yoktur. Bi'l-farz havada uça dahi taşlayıp yere düşürmede tereddüd câiz değildir. İş bu kelâma itikad olunmaz ise asrımızda zü'l-cenâheyn, meşayih-i kiram çok. Yeni Kapı [sayfa 160]

⁴⁶⁰ Bir şeyi sımsıkı tutan, dayanan.

⁴⁶¹ Gece ve gündüz.

⁴⁶² Belli, besbelli, apaçık, güzel.

⁴⁶³ Kovulmuş.

⁴⁶⁴ Fevkalâde olaylar.

Mevlevi şeyhi Rişâdetlü⁴⁶⁵ Osman Efendi Hazretleri nezdinde yalnız tarikat-i aliyyeye müteallik üç-beş yüz cilt kitap mevcut ve mûma ileyh hazretlerinin dahi akıl ve nakil ilimlerinde ve ilm-i tasavvufta mahareti cümlenin müsellimi. Ondandır sual eyleyin ki böyle amelsiz, ibâdetsiz bir tarik var mıdır? Ve kerâmât, ehl-i sünnete mahsus değil midir?

Ve beyne'l-cuhhal (câhiller arasında) şuyû bulmuş bir yalan da var ki hangi fâsık ve fâcire sual etsen Melâmiyyeden diyerek veya şahsı muazzez ve mükerremve işlediği fiskında mâzur tutarak fakat zühd, takva sahibi olursa bir sûfi mutaasıp âdemdir diye belki tahkir (küçümseme) etmeden hâli olmazlar. İş bu Melamiyye sohbeti fi zamanına zuhur eden fesâdâtın en ziyâde cüz-i azâmı olduğunu addederiz. Zîrâ Melamiyye demek, farzları alenen edâ eyleyip nâfile amellerini mesturâne⁴⁶⁶ tutarak temeyyüzden⁴⁶⁷ ihtiraz ederler. Ve illa her olur olmaz bî namaz Melâmiyye olmuş olsa İslambol (İstanbul) Melâmiyye hazeratı ile dop dolu olup câmi cemâati müdâvim ve menâhiden⁴⁶⁸ muhterizâde⁴⁶⁹ müslüman pek az kaldı. Mazanne-i⁴⁷⁰ töhmetten ihtiraz eylemek hadis-i kat'i ile sâbit iken hâşâ ki Melâmiyye hazeratı fiskını izhar eyleyip nâsi mazanne-i töhmette bıraksınlar.

Ve mâlum ola ki [sayfa 161] iş bu *Câvidânları* mütâlâ eylediğimizde birkaç şüphe-i kadim hal olunup hakîkât-i hal meydana çıktı. Evvelâ bıyık kat' eylemek (kesmek) maddesi ki müteveffa, merhum Şeyhu'l-İslam Vefik Efendi kendisi fakih, her fende mâhir olduğundan hall-i şüphe için istifsar⁴⁷¹ eyledim ki; Pek çok kimseler bıyıklarını küşad eyleyip⁴⁷² güya Hz. Ali Efendimizin sünneti imiş. Hâlbuki kat-ı şevârib⁴⁷³ hakkında bu kadar hadis-i şerif, hadis kitaplarında sâbit olduğundan Hz. İmam Ali (r.a) Efendimiz böyle sünnet-i Rasûlullah'a muhalefet etmek mümkün müdür? Hâlbuki Cehar-i Yâr-i Güzin Rıdvânullahi Aleyhim Ecmein Hazretleri kadem-i Rasûlullahda kendilerini mahv eylemişlerdir ki bir nemk sünnet-i seniyyeye muhalefet

⁴⁶⁵ Sakallı.

⁴⁶⁶ Örtülü, kapalı, gizli.

⁴⁶⁷ Kendini gösterme.

⁴⁶⁸ Şer'an men edilmiş, yasaklanmış.

⁴⁶⁹ Kaçınan, uzak duran.

⁴⁷⁰ Zan götüren.

⁴⁷¹ Sorma, sorulma.

⁴⁷² Açma, açılma.

⁴⁷³ Bıyıklarını kesme.

şân-ı aleyhlerine nisbet-i muhal kâbildendir. Bu meseleye müteallık malumâtınız var mıdır? Dediğimde mûmâ ileyh rahmetullahi aleyh hazretleri cevap buyurdular ki: Ben dahi bu mesele hakkında muteber kitapları tatabbu⁴⁷⁴ eyledim. Hâşâ Hz. Ali radiyallahu anh hakkında öyle mesele görmeyip fakat şu kadar gördüm ki Şiiliği izhar eyleyen Şah İsmail Erdebili Şia ile Sünnî beynini (arasını) fark için kat-ı şevârib etmeyi (bıyıkları kesmeyi) alâmet [sayfa 162] bırakmış olduğundan sohbet-i cühela eline düşerek ve birbirini taklit ederek bazı ekâzipler dahi düzüp birbirlerini idlâl etmekten hâli olmayıp Sünnet-i Rasûlullâh'ı (esteîzu billah) inkâr derecesine varmışlardır. Hem bu meselede tereddüd olur mu ki? Nezâfet-i imandan olduğundan ve İslâmiyet taharet (temizlik) üzerine mebni (kurulu) olduğuna şüphe yoktur. Ve mü'minin su'ru (artığı) şifa olduğu sebepten böyle sâhib-i bıyığın su'rini içebilir misin? Ekseri insanlar şurb-i duhane (tütün içmeye) mübtelâ olduğundan bıyıkları pas bağlayıp bir melus⁴⁷⁵ hey'ete⁴⁷⁶ girmesi müşâhede olunur iken içtiği suyun içine bıyıklarını döküp yıkadıktan sonra onun artığı içilir mi? Bu meselli vasıf Hz. İmam'a nasıl isnat olunur diye, cevap eylemiş idi.

Lâkin mûma ileyh dahi hakikât-i hale lâyıkiyla vâkıf değilmiş. Şimdi meydana çıktı ki bâlâda bi'd-defaat zikri sebekât eyleyen tafsile göre iş bu bıyıklar hudud-u seb'a-yı ebiheden olduğundan ve mescud-u melâike ve ins olmakta dahli olduğundan kat'ı (kesmek) indelerinde câiz olmayıp böylece işin aslını bilenler o taifeyi taklitten ibaretmiş.

Ve istiğrab olunacak (şaşılacak) mevâddandır⁴⁷⁷ ki, Bektâşi mezhebinden, mâlumat sahibi [sayfa 163] geçinen bir şahsa sordum ki; “Niçin bıyıklarınızı kesmezsiniz?” cevap eyledi ki: “kesmek Muaviye sünnetidir; kesmemek Hz. Ali Şahı Merdan sünnetidir. Fakir dedim ki: Bıyıkları kesmek hakkında vârid olan ehadis-i şerîfe gerek kütüb-ü sitte ve sâir kütüb-ü ehadiste mestur olup hattı tevâtüre balığ olduğundan cümle kütübü şer'iyede, sünneti müekkededen olduğunu tasrih eylediklerinde şüphe yoktur. “Ni'me-i gazada tırnak kesmek ile bıyığını mehâbet için⁴⁷⁸ kesmemek

⁴⁷⁴ Derinlemesine araştırma, inceleme.

⁴⁷⁵ Kirlî, pis, karışık.

⁴⁷⁶ Şekil, sûret, görünüş.

⁴⁷⁷ Maddeler.

⁴⁷⁸ Büyük görünme.

mendûbattandır”⁴⁷⁹ diye fukaha-i izam beyan eylediler. Ne acep ki muhabbet iddia ettiğiniz zat Ali Kadrî bu sünnet-i müekkedeye muhalefetini iddia eyleyip, buğz ve adavet eylediğiniz zata Sünneti Peygamberiye’ye tabi olmayı mı dava ediyorsunuz? Haşa ki Hz. Ali (R.A.) ve sair Ashab-ı Güzin (R.A) hazeratı bu meselli sünnet-i müekkedeyi terk buyurup (men rağabe an sünneti feleyse minni) “Sünnetimi terk eden benden değildir.” Hadis-i şerifi’ne mazhar olmaktan korkmasınlar.

Esah kütüb ba’de’l-Kur’ân (Kur’ân’dan sonra sahih kitaplar) Buhari-yi Şerif’tir. Buhari-yi Şerif’te olan hadis-i şerifleri teberrüken⁴⁸⁰ tahrir⁴⁸¹ edilmede insaf eyleyip Hulefa-i Raşidin efendilerimize bu meselli iftirayı azv⁴⁸²etmeden ihtiraz edesiniz.

[sayfa 165] Allah Teâla hakkında şan-ı uluhiyyete layık olmayan birçok küfürler söyleyerek ve nâsı dahi mecalis ve mehafilde⁴⁸³ hikâye edip latife nevinden hatar-ı azîmede vâki oldukları cümlesinin malumu, lâkin enbiya-i izam hakkında böyle bir hikâye işitilmemekte olduğundan zanneder demekki. Neuzubillah. Sebb-u nebîde katl muhakkak olduğundan tehaşi⁴⁸⁴ ediyorlar. Hâlbuki hakikat-i hal meydana çıktı. Onların ilah ittihaz ettiği Fazlı Hurufi olup, bizim ilah ittihaz ettiğimiz, âlemi yoktan var eden Allah’u Azim hazretlerini münker olduğundan naşi, mezkûr olan küfriyyata cüret ederler imiş. Lakin enbiya, kimisi Fazlı Hurufi’den ibaret, kimisi Fazlı Hurufi’nin resulü olduğundan onlar hakkında perhiz ettikleri bâis bu imiş.

[sayfa 166] Şimdi malum oldu ki iş bu dâll ve mudillin ibaresini ekseriya (çoğunlukla) aynen tahrir ettim ki erbabı garaz tağyir olundu diye tevil yoluna gitmesinler. İşte ibareleri meydanda. Bu taife şimdiye kadar cümle nâsı idlallerine bâis; “Bizler muhabbet-i Ali (Ali seven) ve hânedân-ı Ehl-i Beytiz. Ve Hz Ali (R.A.)’a muhabbet ettikten sonra başka amel lazım değildir” derler. Hâlbuki teklifat-ı ilahiyyeyi inkâr eden küffarın eşnei olur. Bektaşilerin bu akâidine binaen ne kestiklerinin yenmesi ne de kadınlarımızın nikâhı câizdir.

Ve ehl-i kitap addedilen Yahudi ve Nasara’nın zebîhası (kestiği) yenir ve onlardan nikâh ile nisvan (kadın) alınır. Lâkin şimdi bunların neşrettikleri *Câvidân*’ın

⁴⁷⁹ Yapılması uygun görülen.

⁴⁸⁰ Mübârek görerek.

⁴⁸¹ Yazma.

⁴⁸² Birinin üstüne atma, yakıştırma.

⁴⁸³ Toplantı yerleri.

⁴⁸⁴ Korkup çekinme, sakınma.

içinde evvelinden âhirine kadar ehl-i beyte müteallik zerre kadar bir kelime bulunmayıp fakat bu (Fazlı Hurûfi) kendisi ilah olduğu, hac gibi ve namaz gibi ibâdâtı kendisinin yüzünün kıllarından ibâret imiş. Ve ulûhiyeti tasrih ve Hz. Ali ile Hz. Fahr-i Kâinat Efendimizden efdâliyetini mükerreran tasrih eyledi. Şimdi şu kitaplarından zâhir oldu ki; bu taife Yahudi ve Nasara gibi Ehl-i Kitap olmayıp âdeta başlı başına zebîhası (kestiği) yenmez bir müşrikenden imiş.

[sayfa 167] Bu fakir, herkeste serbesiyet hâsıl olduğundan hasbu'l-vakt, firak-ı dâllenin akaidine ittıla'kesbederek akaid-i müslimini onların şerhlerinden muhafaza için kitaplarını cem' etmiş idim. Cümlesinden ahmak ve eşne'⁴⁸⁵ Nusayrî taifesini buldum. Lâkin şimdi *Câvidân*'dan zâhire çıktı ki bunlar onlardan daha ahmak ve eşne' imiş. Zirâ Nusayriyye'nin kitaplarında mealli şu oluyor ki, bir çocuk hadd-i buluğa erdi. Bunların bir imamı olup ol çocuğu ol imamın huzuruna götürdüklerinde, sende bir cevher var, bu âdem istiyor, dediklerinde, imam cevap eder ki, “yer ve gök ve melâike ona tahammül edemez, bu âdem nasıl tahammül edecek, yani sırrı ifşa eder, ketmedemez, kırk gün mehil vereyim, iyice düşünsün” diyerek, kırk gün mehil verdikten sonra mezburun huzuruna götürüp ve tekrar musırrane, istiyor derler. Ve ol dahi bu sırrı ketmedeçeğine yetmiş şâhid ve kefil talep eyleyip nukebâ dahi ricâ eyleyip on iki kefile tenzil ederler ki yani bu âdem sırrı ifşa eder ise hîn-i müstelkinde dahi olsa kefiller o şahsı katleyleyip kanını [sayfa 168] ol imama götürüp içireceklerini taahhüd ederler. Ve ol tâlip dahi bu minval üzere sened verdikten sonra akaid-i bâtilalarını beyan ederler. Ve ol beyan ettikleri sır da şu oluyor ki; hâşâ Hz. Ali'den başka ilah yok ve bazısının indinde Fahr-i Kâinat Efendimiz ile Hz. Ali (r.a) ikisi bir ilahtır. Gündüz iki görünür gece bir olur. Diğer taifeye göre asıl ilah Hz. Ali'dir. Fahr-i Kâinat Efendimizi takdim-i tesettür (gizlemek) içindir. Ve Hz. Ali (r.a) Fahr-i Kâinat Efendimizi halk etmiş, Fahr-i Kâinat Efendimiz dahi Selmân-ı Farisi'yi halk etmiş ve Seman-ı Fârisi dahi Hz. Bilal ve Mikdat ve Süheyb ve Osman ibn Mez'un ve Câbir rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecmein hazerâtını halketmiştir. Ve bu beş ashabda yeri-göğü cümle âlemi halketmiştir. Tasarruf-i âlem bu beş zâtın elinde olup Hz. Ali kurs-ı şemsde ikâmet ediyor. Ve Fahr-i Kâinat Efendimiz dahi kürre-i kamerde ikâmet ediyor. Ve bâki kalan altı ashab dahi

⁴⁸⁵ En kötü, en şerli.

yıldızlarda ikâmet ediyor diye itikat ederler. Ve fûru-u amellerinde üç fırkaya ayrılmış olup bir taifeye göre [sayfa 169] cümle me'kûlât⁴⁸⁶ helal ve bir taife'ye göre biber, bamyâ ve tavşanı haram addederler. Ve bir taifeye göre sakal keşad etmek haram ve bir taifeye göre tıraş etmek haram. Bunları mudil ve muktedâ bihleri Hüseyin b. Hamdan Hâsibî namında bir şahıs olup İntâkiye (Antakya) civarında bir-iki yüz bin nüfusu müştemil olarak yaşarlar.

Fakat bu taifenin Bektaşî'den küfürleri ehven olduğunu şol cihetle ki, ulûhiyete yakıştırmayıp tenzih için derler ki: "her kim ki Hz. Ali vefat etti ve anadan doğdu, yedi, içti, uyudu, uyandı, tenâkih ve tenâsül etti" derse mel'undur. Hariçte öyle göründü; Hz. Ali bu sıfatlardan münezzehtir, derler. Ve taife-yi Bektaşîyân bunlardan ahmak oluyor ki Fazlı Hurûfî'nin ulûhiyetini iddia ettikleri halde Timur'un oğlunun katlettiğini ikrar ederler. Zirâ sâir *Câvidân*larda yazmış ki hamr (içki) helâldir. Zirâ Hz. İsa iki kere dünyaya teşrif eyledikleri vakitte içti. Helâl idi niçin ara yerde haram olsun, derler ve yazmış ki: "inneme'l-hamru ve'l-meysiru" âyet-i kerimesi ile hamrdan nehyolunmayıp belki Fazlı Hurûfî'nin kâtili sarhoş olduğu halde katlettiğinden [sayfa 170] kâtil merkûma nehiydir. Şarap ile sarhoş olup Fazlı Hurûfî'yi katleyleme; zirâ amel-i şeytandandır; ictinab ile demektir, diyerek *Câvidân*larda öldürülmüş olduğunu tasrih etmişler ve Fazlı hurûfî için tenâkih ve tenâsülü ve evlâdiyetini dahi ikrar etmişlerdir. Zirâ yine diğer *Câvidân*'da sûret-i namazlarını yazmış ki: Neveytü Fazlı Hurûfî'nin rızası için namaza şürû eyleyip sonra tahiyat okuyarak şöyle takrir eder ki, ettehiyyâtü li-fadlillâhi rabbi'l-âlemin. Ve bu tahiyatta çeşitli küfrü kâil olduktan sonra "esselâmu aleyküm yâ evlâdu Fazlullah", diyerek hatm-i küfr eyler (son küfrü söyler).

Şimdi bu taifenin Nusayrî'den ahmak ve eşne' oldukları zâhire çıktı ki ulûhiyet ile beraber öldürüldüğünü ve evlâd-ı ıyal sâhibi olmasını ve cümle nakâsıyla muttasif olmasını tecvîz (câiz) ediyorlar. Ve ale'l-husus kitabın sonu olan otuz ikinci bâbda enva' küfürler takrîr ettikten sonra Âyete'l-Kürsî'de vâki olan Cenâb-ı Vâcibu'l-Vücûd'un sıfat-ı âlisine, cemî eşyaya âlim olmağını ve cümle mümkünât taht-ı tasarruf ve yed'i kudretinde olması sıfatlarını Fazlı Hurûfî mel'unu hakkındadır, derler. [sayfa 171] Ey mel'un! Cenâb-ı Hak celle ve azîmetehu gelmiş gelecek vüzerâta⁴⁸⁷

⁴⁸⁶ Yiyecekler.

⁴⁸⁷ Vezirler.

varıncaya kadar cemî mümkünât daire-i ilimden hariç olmadığı âsâr-ı aliyyesinden güneş gibi mâlum. Senin Fazlı Hurûfî dediğin mel'un eğer ki Timur'un oğlu kendisini katledeceğini bilseydi, bir tarafa savuşup nefsini tahlîs⁴⁸⁸ eder veyahut onları mahvederdi. Bu husus, kemâl-i cehl ve aczine delâlet etmez mi? Ve Cenâb-ı Vâcibu'l-Vücûd'un kudret-i ulûhiyyesi semâvât, arz ve mâ fihâyı halkettiğinden zâhir ve bâhir ve Fazlı Hurûfî gibi ulûhiyet dava eden Nemrud ve Firavun, Fazlı Hurûfî gibi esfel-i nâsdan olmayıp Rub-i' meskûne hükmeder iken en zayıf mahlûk olan sivrisinek, burnuna girip başının içini yemesiyle helâk etti. Yine Timur'un oğlu bu mel'unu pare pare edip çeşitli hakaret ile ayağına ip taktırıp köpek lâşesi gibi sürüttürüp tahkir eylediğini derk⁴⁸⁹ etmedin mi? Kudret ve azâmet bu mudur? Allah Celle Celâluhu yere ve göğe sığmak şöyle dursun seb'a-i kuds-i ilâhî, on sekiz bin âlemi muhit. Bil ki bu âlem hâlîka nispet ile âdem mesabesinde kaldığı aklen müslim. Hâlbuki Fazlı Hurûfî dedikleri aç [sayfa 172] köpeğin vücûd-u habisesi bir buçuk arşın arzın bir çukuruna sığmış. Veyahut öyle ayağına ip taktırılıp sürüklendiğine bakılınca vücûd-u habîsini defnettirmeyeceklerini ve köpeklere yedirmiş olması daha ziyâda melhûz⁴⁹⁰ değil midir. "Vesia kürsiyyuhussemâvâti" âyet-i kerimesini ne güne bu hain hakkında kıraat ediyorsunuz. Hâlbuki "vellahu min verâihim muhit" âyet-i kerimesini bâlâda bin defa bu hain hakkında okudular.

Mâlum oldu ki bazı ehibba bu fakire ihtar eyledi ki bu kaleme aldığımız risâle için taife-i Bektaşîyan size buğz ederler. Fakir cevap eyledim ki; me'mûlüm (umduğum) oldur ki buğz-ı adâvet değil, belki çok teşekkür ve duaları mûcip olur. Zirâ hadis-i şerifte vârid olmuştur ki, bir mü'minin imanı kâmil olmaz, tâki mü'min kardeşinin parmağını bir bıçak kese. Yani bir parça ızdırıp çekse, mü'min olan karındaşı üzümelidir. Ve bu halde olana muktedir ise çaresine bakmalıdır. Birçok mü'min biraderlerimizin ekseriyesinin abâ-ecdâdı ehibbâmızdan olduğu halde abâ-ecdâdının dinini terkeyleyip müebbeden cehennemde kalacak bir tarik-i dalâlete sâlik olduklarını gördüğünüz vakitte nasıl sabr ve sükût olunabilir. Bu sükût müslümanlığın şanına düşer mi? Ve ale'l-husus devlet ve hey'et ve bu debdebe-i saltanattan [sayfa 173]

⁴⁸⁸ Kurtarma.

⁴⁸⁹ Anlama, kavrama.

⁴⁹⁰ Mülâhza edilen, hatıra gelen.

gâye, din ve mülk ve arzı muhafazadan ibarettir. Fesad-ı dine nispet ile fesad-ı mülk hiç mesabesinde kalır. Ve muhafaza-i mülk için elhamdülillahi Teâlâ üç-beş yüz bin muallim asâkirimiz mevcut olduğu halde hala evliya-i umur hazerâtı daha ziyâde ikmâline sa'y⁴⁹¹ ve gayret etmekte oldukları ginâ ani'l-beyandır. Ve fesad-ı din-i def için acizler gibi birkaç hoca efendilerin say' eylemesini istiksâr eden hamiyetsiz bulunur mu? Hâlbuki şevket-i İslâm sayesinde şimdiye kadar firak-ı dâlleden birinin İslam aleyhine neşr-i kitap eylemesi muhal iken taife- i Bektâşiyân bir serzeme-i kalile⁴⁹² oldukları halde *Işknâme*'yi böyle bî pervâ ve alenen neşreylemişler iken fakir, akaid-i Müslimin'i muhafaza için kaleme aldığımız reddiye-i cerh eder gayretsiz bulunur mu? Bizim üzerimize lâzım olan farz-ı kifâyeyi, mea'l-acz ve'l-kusur, bi inâyetullahi Teâlâ ıskat eyledik. Ve iş bu hususun infaz ve icrâsı, evliya-i umur hazerâtının üzerine farz-ı kifâye olup ve tesiri dahi Allah Cellet ve Azîmetehu Hazretlerinin irâde-i aliyyesine mutevakkıf olduğu ecilden dergâh-ı âlâdan tesirini halk (yaratma) ile [sayfa 174] ehl-i İslam'a intibahları nasip eylemesini bi hulûsi'l-bâl⁴⁹³ niyaz ederiz. Ve hüve'l-muvaffak li's-sedâd.⁴⁹⁴ Ve aleyhi't-tevekkelu ve'l-i'timâd.⁴⁹⁵ Temmet er-risâletü⁴⁹⁶ bi inâyetillahi Teâlâ.

⁴⁹¹ Çalışma, gayret.

⁴⁹² Kötülükleri anlatılmış.

⁴⁹³ Yüreği rahat, temiz.

⁴⁹⁴ Doğruluk, hatasızlık.

⁴⁹⁵ Güven.

⁴⁹⁶ Bitti, tamam oldu.

